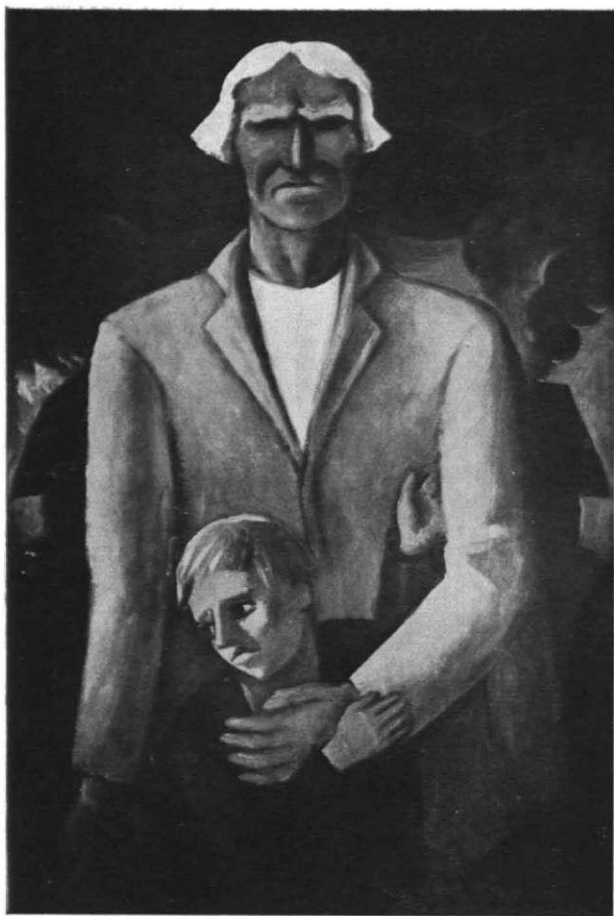

KRISTAPS BACHMANIS

LATVJU TAUTA BĒGLU GAITĀS

APGĀDNIECĪBA „SAULE“

*Jāzeps Grosvalda — Vecais bēglis
Valsts mākslas muzeja īpašums*

KRISTAPS BACHMANIS

LATVJU TAUTA BĒGĻU GAITĀS

PIRMĀ DAĻA

APGĀDNIECĪBA „SAULE“

1 9 2 5.

„Latvju Kultūras” spēstuve, Rīgā, Tērbatas ielā 15/17.

*BĒGLU GAITU
DESMIT GADU PIEMIŅAI*

I

K a r š

16. jūnijā (v. st.) 1914. g. visos laikrakstos pirmā vietā stāvēja uztraucošā ziņa, ka 15. jūnijā Sarajevā (Serbijā) 19 gadu vecs jauneklis, pēc dažām ziņām vidusskolas skolnieks Gavriļs Princips, nošāvis Austro-Ungārijas troņamantnieku erhercogu Franci Ferdinandu un viņa laulāto draudzeni. Noziedznieks atzīnās, ka viņa uzbrukumam politiski motīvi un ka viņš nošāvis erhercogu tādēļ, ka tas bijis Austrijas imperālistisma spēcīgākais priekšstāvis.

Visa Eiropas prese bij vienis prātis tānī ziņā, ka šim notikumam ir liela politiska nozīme.

Par nošauto Franci Ferdinandu nu rakstīja, ka viņa labākie draugi ir bijuši jezuiti, ka viņš ir bijis „Liel-Austrijas apustulis“, ka viņa nodomi ir bijuši dabūt savā varā Balkanu slāvus un austriešu armijas priekšgalā reiz pat ieņemt Kijevu un nodibināt „Liel-Habsburgiju“.

Šī viena paša cilvēka, kaut arī troņamantnieka, nāve nu bij par galveno iemeslu pasaules šausmīgai kara traģēdijai, kurā jau iepriekš pāreģoja*).

Pēc tam nu viss norisinājās, kā pēc diktata: Austrija un Vācijā visu serbu tautu apvainoja Sarajevas slepkavībā; šiem apvainojumiem sekoja pret serbiem visā Austrijā naidīgas demonstrācijas, grautiņi, asas nostas...

*) Silvio Broedrich. Das neue Ostland. 14. l. p. Šis brošūras autors, kam bij visciešāki sakāri ar Baltijas muižniecību, runādams par 1905.—1908. g. notikumiem, saka sekošo: „Wir sahen den Weltkrieg kommen mit einer Sicherheit“ — Mēs redzējām pasaules karu tuvojamies ar noteiktu neizbēgamību.“

Priekšspēle beidzas ar Austro-Ungārijas 10/23. jūl. 1914. gada ultimātumu, kurā Austro-Ungārija pastiprina, ka pēdējo gadu notikumi un sevišķi 15. jūnija atentāts rāda, ka Serbijā aug revolucionāra kustība, kurās nolūks nošķirt vienu daļu Austro-Ungārijas teritorijas.

Ultimātumā ir tādas prasības, kurās Serbija acīmredzot nevar izpildīt.

Atbildei dotas tikai 48 stundas.

16. jūlijā laikraksti paziņoja, ka Serbijas valdības atbilde uz Austro-Ungārijas 10/23. jūlija ultimātumu nav apmierinājusi Austro-Ungārijas valdību, un pēdējā 15. jūlijā paziņojusi, ka Austro-Ungārija skaita sevi ar Serbiju kara stāvoklī.

Tomēr tani pašā dienā Rīgas laikraksti vēl jautāja: „Karš vai miers,“ un ar gandarījumu uzsvēra, ka kaut gan starp Serbiju un Austriju diplomātiskā sakari jau pārtraukti, tad tomēr lielgabali vēl nerunā. Vēl gribējās ticēt brīnumam, ka kaut kādiem pārdabiskiem diplomātiskiem spēkiem Anglijā un Francijā, izdosies novērst Eiropas katastrofu.

Taču jau nākošā dienā, 17. jūlijā, (v. st.), laikrakstos bij nodrukāts visaugstākais ukazs valdošam senātam par mobilizāciju Krievijā. Šinī ukazā jau bij minēti Valkas, Cēsu un Valmieras apriņķi.

Tulīņ arī sekoja mobilizācijas diena Rīgā. Tā bij — 18. jūlijs.

Kaut gan Kurzemē mobilizācija vēl nebija izsludināta, tomēr visi Kurzemes latvieši saprata, ka viņu liktenis arī izšķirts ar pirmām mobilizācijas pavēlēm. Latvju tauta saprata, ka viņai nu jāizdzer asiņu biķeris.

Apgabalos, kur mobilizācija jau bija izsludināta, policijas kārtbnieki pilsētās un strazņiki uz laukiem, gan kājām, gan jāšus, steidzās pa pilsētas ielām un auļoja pa lauku ceļiem un lipināja pie namiem, žogiem, stabiem un kokiem sarkanās lapas, kas pavēlēja rezervistiem steigties uz mobilizācijas punktiem, kā arī ziņoja, ka karš jau sācies.

Vārds „karš“!... kā bārgas vētras brāziens nošalca pār visu latvju zemi.

Iedzīvotāji tecēja pie sarkanām lapām, apstāja tās no visām pusēm un lasīja drūmām sejām, grumbas savilkām pierēm, platām acīm, lasīja līdz pēdējai rindai un tad — steidzās prom ātriem soļiem katrs uz savu pusi. Nu visiem sejas bij drūmas. Visa dzīve it kā pamira. Arāji nojūdza zirgus pusvagā un plāvēji aizgāja no neizplautas spailes.

Visa mūsu tauta nu dzīvoja tikai kaļam.

Iesauktos kaļavīrus pavadīja ceļā nevien viņu istnieki, bet arī lielas tautas masas. Visur skanēja klusi mīļi atvadišanās vārdi, klusas nopūtas. Daudzu pavadītāju acis mirdzēja asaras, šur tur ļaužu drūmās gan iesauktajiem, gan pavadītājiem rokās redzēja puķu ziedus. Viss jaucās dzīvā maiņā.

Uz dzelzsceļu pietātnēm steidzās pusmūža vīri, jaunekļi, veci sirmgalvji, sirmas māmiņas, pieaugušas jaunavas, jaunas meitenītes un bērni. Mātes nesa uz rokām savus maziņos, kuņģi vēl nevarēja pāiet. Mazi zēniņi nesa tēva maizes kulītes tuvāk.

Pie sarkanajiem vagoniem britiņu vilņoja lieli ļaužu bari un šalca dzīvas, klusas valodas... Tad — mīļi atvadišanās vārdi, sirsnīga čukstoņa. Retas māmiņas un jaunavas klusi raudāja. Bet lielais daudzums latvju sieviešu atvadišanās brīdī skumjas neizrādīja un negribēja apgrūtināt pavadāmos. Viņas varonīgi panesa lielo pārbaudījumu un viņu sirdīs arī kvēloja varoņu gara dzirksteles, sagatavojoties uz visas latvju tautas lielo cīņu ar viņas vēsturiskiem ienaidniekiem un senās brīvības ņēmējiem.

Kaļavīri lēca vagonos ātri un braši; citam bij puķes rokās, citam — pie cepures.

Vēl kādi divi nokavējušies plectīgi latvju vīri pus-teciņus steidzās gar vagonu dzelzīm un ātri kāpa vagonā, saukdami divas, trīs reizes: „Uz štiķiem! Uz štiķiem!... citādi nē!... Prūsi uz štiķiem!“...

Tas skanēja tā briesmīgi, bet bij tik dabiski...

Šie nopietnie latvju darba vīri brauca uz kaļu, kā latvieši, kā savas tautas cīnītāji par tautas nākotnes brīvību.

To saprata un izjuta, ir iesauktie karavīri, ir viņu pavadītāji.

Likās, ne Krievija vedīs šo karu, bet latvju tauta...

Kad vilciens sāka kustēties, atskanēja „urra“ saucieni un latvju tautas kara dziesmas:

„Nu ardievu Kurzemīte, vai Vidzemīte!“...

„Div' dņiņas gaisā skrēja“... div' bāliņi
karā jāja“...

Pa vagonu durvīm bij izliekušās arī aizbrauceju galvas, izstieptas rokas; rokas vēcināja cepures, puķes, baltus lakatiņus...

Pār pavadītāju galvām pacelās baltu mutautiņu un tumšu un pelēku cepuņu vilnis un atskanēja tukstošbalšīgi:

„Atgriezieties laimīgi mājās, sveiki, veseli, ar uzvaru... Uz drīzu redzēšanos sveikiem, veseliem... Ciņā nepagurt... mūsu tautu aizstāvēt ar droša vīra krūti... Mēs ticam uzvarai“ u. t. l.

Visi pavadītāji ilgi skatījās pakaļ vilcienam, un kad tas bija aizgājis, — vēl baltajos garaiņu mākoņos, kas lēni peldēja pa gaisu prom pār mežu galotnēm...

Tad jauzu bars sāka lēnām izkļūt.

Vel kāds vecītis salicis stāvēja abām rokām uz spieķi atspiedies un ilgi skatījās uz to pusi, kur pazuda no viņa acīm dārdošais vilciens...

Kāda veca māmiņa bij atslejusies ar muguru pie žoga staba un galvas drāniņas stūri slaucīja asaras...

Divas jaunas aizgāja pašas pēdējās, abas mīļi rokās saķērušās, abas galvas noliekušās. Viņas kļūseja. Viņu acīs vēl mirdzēja asaras un uz vaigiem bij redzami asaru ceļi...

Tad latvju tauta sāka strādāt tikai karām: jūsmīnāja un mierināja cits citu, šuva un adīja, krāja naudu un pavalgu un to visu sūtīja uz kara lauku. Katrā mājā rakstīja un sūtīja vēstules uz kara lauku un ar ilgošanos gaidīja no turienes, no mīļajiem cīnītājiem kādas rakstu rindiņas, kādas dzīvības zīmes.

Visa latvju tauta atvēra un uzturēja slimnīcas, lazarettes un patversmes ievainotiem.

Ziedojumus karā ievainotiem nesa turīgas saimnie-

ces un nabaga rokpeļnītes; sirmi vecīši un bagāti nama tēvi; zēni-ganiņi un mazas meitenītes. Vēl šodien redzu kādu mazu meitenīti. Viņa klusiņām ienāk viena pati pa durvīm un apstājas netālu no lielajiem. Viņa ļoti nabadzīgi ģērbusies: pelēks novalkāts pusvadmalas svārciņš mugurā, balts lakatiņš galvā, ar diviem stūriem sasiets pasmakrē. Mazu britiņu viņa pastāv gluži apjukusi un galviņu zemu nolaidusi. Labā rociņa savilkta dūrītē. Svešie lielie, skaisti ģērbušies cilvēki viņu apmulsinājuši. Taču drīz viņas apjukumu pārvar savāds spēks. Viņa lēni paceļ galviņu, sāk droši skatīties uz lielajiem, un nu viņas acis var redzēt savādu mirdzumu: lielu cietu apņemšanos...

„Ko nu laba teiksi, meitiņa?”

Mazā paspeļ divus soļus uz priekšu, paceļ labo rociņu un čukst: „Atnesu slimam zaldātiņam...”

Viņa paveļ pastiepto rociņu. Uz mazās plaukstīņas gul septiņpadsmit kapeikas... Ne 15, ne 20, ne kāds līdzīgs skaitlis, bet 17.

Meitenīte atnesusi visu, kas bijis viņas, vai viņas mātes nabadzīgajā krājumiņā, atnesusi visu savu naudas padomiņu.

Tīri žēl ņemt no meitenītes pašu pēdējo.

„Nedod labāk, meitiņ, šīs kapeiciņas, lai tās paliek tev pašai — maizītei. Tev varbūt nekā vairāk nav. Mēs lielie jau sametīsim zaldātiņiem...”

„Nē, nē,” meitenīte izbijusies sāk čukstēt un lūdzoši skatās uz augšu, uz runātāju, kas grib viņai liegt viņas skaisto mīlestības darbu, viņas ceļo bērna prieku.

Nav iespējams pretoties meitenītes lielajam upurā darbam... un viņas kapeiciņas ieslīd urnā pie citiem tautas upuriem.

Nu mazā sejiņa top laimīga.

Meitenīte vieglām kajiņām aiztek prom pie nabadzīgāki ģērbušamies lielajiem un pazūd viņu barā. Galvas lakatiņš vien tik nobalto starp tumšajām sēru drēbēm...

Visa latvju tauta kā vienprātīgi norunājusi gatavoja dāvanas cīnītājiem priekšējās pozīcijās. Pa visām latvju mājām adīja un šuva, vērpa un auda siltus cim-

dus, siltas zeķes, līnu kreklus, vilnas veju un vilnas autus; šuva baltus aitādas kažociņus, kas ziemā ciņas laukā labi pievienojās baltajam sniegam. Tumšajās naktīs pa Latvijas ceļiem braucot vēl pēc pusnakts latvju mājās tāju no ceļiem mirkšķināja ceļiniekam mazas laipnas uguntiņas un vēlāis ceļinieks skattījās uz tām un saprata šīs uguntiņas. Viņš čuksteja: „Tur nu sēd un galvas noliekušas šuj un ada kaŗavīriem dāvanas daiļās latvju jaunavas un sirmas māmiņas.“

Pa pilsētām latviešu biedrībās rūca šujmašīnas dienām un naktīm. Pie mašīnām sēdēja un ar lielu čaklumu strādāja turīgas nama mātes, staltas jaunavas, strādnieku sievas un nabadzīgas rokpelniņas. Te nu draudzīgi kopā strādāja vienam mērķim ir agrākās lepnās kundzes, ir viņu agrākās lepno drēbju šuvejas; visām nu bij prātā tikai viena cēla doma, visas kalpoja vienam lielam uzdevumam.

Kad sieviešu rokas galīgi pagura, talka nāca vīrieši: tie grieza mašīnas un sievietes abām rokām laida mašīnā šujamo. Visi steldzās, steldzās...

No vientuļām mājām, ciemiem un mazām pilsētām tautas dāvanas plūda uz Rīgu, Jelgavu, Liepāju. Lielī preču vagoni pildījās dārgām mantām, kuŗu kopvērtība sniedzās miljonus.

Pašai dziedzīgi latvju sabiedriski darbinieki tās veda uz kaŗa lauku un izdaltja cīnītājiem — latviešiem, krieviem, vienaiġa.

Kaŗa laukā bij pamodusies un nostiprinājusies brīnišķīġa latviešu nacionāla pašapziņa. Kaŗa disciplina liedza kaŗa pulkos un rotās vai atklātās vietās kaŗavīriem sarunāties kādas citas tautas, ne krievu, valodā. Bet es Goldapā, Līġos un dzelzsceļu stacijās Prūsijā, kur man tautas dāvanas aizvedot un tās izdalot nācās tikties ar kaŗavīru masām vai tās novērot, — dzirdēju latvju kaŗavīrus atklāti, droši un skaji sarunājamies latviešu valodā. Latviešu valoda, tā man likās, skanēja stiprāk, pāri krievu valodai. Brīžiem mani pārņēma tāda sajūta, tāda doma, ka ne krievi, bet latvieši, te uztur dzīvu ciņas garu, ka viņi ir visu ciņu priekšġala.

Latvieši skaji sarunājās savā valodā pat augstākās priekšniecības klātbūtnē. Viņi savā mātes valodā izteica skaļu prieku par krievu armijas uzvarām un skuma par viņas neveiksmēm. Mūsu tauta ticēja lielās krievu armijas uzvarai, bet — rūgti vilās. Latviešu varonība krievu kara pulkos nespēja novērst jukas un neveiksmes cīņu laukā. Latviešu kaņavīri bij izkaisīti pa dažādiem Krievijas un Sibīrijas pulkiem un kā atsevišķi cīnītāji krita cīņā pret pārspēku vai bij spiesti atkāpties reizē ar bēgošām krievu armijas masām pēc lieliem armijas sabrukumiem.

Veselas lielas krievu armijas viena pēc otras nedaudzos mēnešos pārdzīvoja lielas katastrofas un latvju tauta redzēja, ka viņai, kā neizbēgams liktenis, tuvojas vēl drūmākas dienas. Nu tik vajadzēja pašā tautas garā un iekšējā tautas dzīvē meklēt spēku, izaudzēt šo spēku lielu, lai mūsu tauta pati saviem spēkiem varētu panest un pārciest lielo pārbaudījumu un iziet nākotnei pretim kā uzvarētāja.

Vislielākais pārbaudījums latvju tautai, sākot ar aprīļa mēnesi 1915. gadu bij — ilgās bēgļu gaitas.

II.

Pirmais bēgļu ceļa zvans

17. aprīlī 1915. gadā Bauskā. Caur miegu dzirdu uztrauktu griezīgu telefona zvanu, kuŗš man ieskan pašās smadzenēs. Es ātri izlecu no gultas un piešķrienu pie telefona.

„Kas zvana?“ — „Varenais.“ — „Ko nu laba teiksiet?“ — „Nu vairs nav nekā laba ko teikt: prūši piejāvuši pie Bauskas. To man tagadīņ ziņoja policija.“ — „Vai tad jūs grāfam Pālenam jau zvanījāt?“ — „Zvanīju.“ — „Ko tad viņš domā darīt ar kara komisijas grāmatām un slepeniem dokumentiem?“ — „Graf liek tos aprakt manā dārzā, vai arī pagaidīt, kādu atbildi dos gubernators.“ — „Divaini, kā kara mobilizācijas noslēpumus liek aprakt dārzā, kur tos prūsis viegli var atrast.“ — „Man ar tas izliekaš pārāk dr-

vaini. Es ņemšu grāmatas līdz, lai mani vēlāk nenodotu kaŗa tiesai.“

„Vai bēgsim tūlīn,“ es jautāju Varenajam. „Nu ja. Cik tik ātri var. Es jau pazvanīju ormanim, lai man tūlīn dod divus divjūgus. Es telefonēšu tūlīn gubernatoram grāfa vārdā un pieprasišu, ko darīt ar komisijas grāmatām un slepeniem dokumentiem,“ Varenais atbild. „Labi, arī es pēc pāris desmit minūtēm būšu pie jums ar savām amata grāmatām.“

Pulkstens septiņos paklausos pa logu pilsētā. Sodien tirgus diena. Dzirdu mierīgu ratu riboņu. Tirdzinieki vēl nekā nezina par vāciešu tuvumu.

Steidzīgi sasienu amata grāmatas un aktis, apģērbjos darba drēbēs, paņemu vēl vienu kārtu drēbju līdz un pasaku saimniecei, ka aizbraukšu uz vairāk dienām.

„Tā tad nu jau tik pēkšņi jābēg,“ galvā šaujas dedzīgas domas. Es steidzos sakārtot visas lietas, kurās jāņem līdz ceļā, varbūt uz īsu, varbūt uz ilgu, nezināmu laiku.

Pēc visas miegainības krievu armijas štābā, kadu es novēroju Goldapā, kad aizvedu kaŗavīriem dāvanas, Ziemas svētkos 1914. g., pēc krievu armijas sakaušanas Prūsijā, šā gada janvarī, nevar ticēt, ka krievi vēl būtu spējīgi atsist vācu uzbrukumus Kurzemei.

Pie kaŗa komisijas kancelejas durvīm jau stāv divi divjūgi. Pa ielu vēl brauc pilsētā reti laucinieki.

Varenā ģimene lielā steigā saņem manu laburītu. Pa visām istabām izsvaidītas drēbes un dažādas sīkas lietišas.

„Vai tad nu to prūsi neatsīti!“ Varenā kundze iesaucās man gaŗām steigdamās, „ko tad te nu ņemt tik daudz lietu līdz“...

Viņa pacilā vienu drēbju gabalu, pacilā otru, bet atkal nosviež uz krēsla atzveltenes.

Bērni jau ceļa gatavībā.

Varenais uztraukts sirdās par gubernatora atbildi un krauj un sien aizsaīņos komisijas grāmatas, aktis un slepenos kaŗa planus un dokumentus. Laiku pa laikam viņš izgrūž:

„Ej nu tu cilvēks saproti tādu telegramu — „Sa-

gatavot grāmatas un slepenos dokumentus aizvešanai vai iznīcināšanai“, bet ne vārda par evakuāciju. Ko nu tu zini cilvēks darīt ar tādu neizprotamu telegramu? Kā tad es lai viņus aizvedu, kad nav rīkojuma par evakuāciju, vai kā lai es to visu iznīcinu, kad man vienam pašam te tagad jāizšķir viss jautājums. Grāfs muižā un te nenāks. Viņš runā par grāmatu aprakšanu. Kam tad lai es te viņas aproku. Jau pēc stundas tas varbūt atraks un atradīs, kam tas būs vajadzīgs. Velāk mani nodos kara tiesai. Lai viņi dara, ko grib: es vedīšu grāmatas līdz un brauksim tik prom.“

Iedzīvotāji ielas otrā pusē ziņkārīgi skatās uz diviem divjūgiem, kas stāv pie Varenā durvīm.

Steigā paņem savas lietas, ejam visi pa durvīm ārā, sasēžamies ratos un laizām no pilsētas prom uz Jelgavas pusi.

Mūs pavada daudzu ziņkārīgo skati.

Ceļā mēs vēl satiekamies ar retiem pretimbraucējiem.

Vēsa pavasara diena, bet ceļš labs un mēs pēc dažām stundām jau esam pie Ēmurgas kroga. Te mēs domājam, ka jau būsīm drošībā un ieejam iekost brokastīs un iedzert glāzi siltas tējas. Bērni nosaluši.

Krodzinieks mūs pārsteidz. Viņš mums paziņo, ka vācu izlūki nupat šorīt atjājuši iepretim krogam līdz Lielupes kreisajam krastam, kautko novērojuši un atkal aizjājuši. Uz Jelgavu vairs nevarot braukt, tā jau laikam drīz būšot prūšu rokas.

Mums vairs nav iemesla šaubīties. Braucam prom uz Garozu pusi un tājāk uz Baldoni. Mums vēl ceļā esot jau novakarē uz Jelgavas pusi sāk dunēt liellgabali. Apstājamies, klausāmies... Reti šāvieni, bet tie vairs nenorimst.

Baldonē iebraucam lielā satumsā. Naktsmājas mums dod kāds Varenā paziņa savā vasarnīcā. Tā nav kurināta no pērnās vasaras. Tukšajās istabās drēgnis pelējuma gaiss. Mūsu soļi klauz tā skaļi un spokaini. Mani pārņem riebīga sajūta. Kaut kas neparasts, neaustāms piezogas man klāt no visiem tumšajiem ista-

bu kaktiem. Lampa deg tā tumši, un mums kustoties pa istabu, lielas enas lido gar visām istabas sienām.

Saimnieks gan ļoti laipns: viņš mums piesola vasmieku gultas, divus galdiņus, palīdz mums novietot šīs lietas, bet viņš runā ar mums nospiešā, līdzietīgā balsī, kā runā ar slimiem. Kad viņa palīdzība mums vairs nav vajadzīga, viņš nostājas istabas vidū un klusi skatās uz mums.

Mēs ar Vareno sarīkojam guļas vietas. Es neesmu paņēmis līdz nekādu veļu un jau toliņ sajūtu bēgļa dzīvi. Varenā kundze ir tik laipna un izpalīdz man ar guļas veļu. No ēdamām un dzeramām lietām man arī nekā nav līdzī. Lielā steigā bij jādomā par nopietnākiem amata jautājumiem. Bez tam vēl bij cerības atrast pārtiku latvju mājās un pilsētās. Saimnieks novēl mums labu nakti un klusīnām iziet pa durvīm. Pēc vakariņām mēs ar Vareno ejam ārā paklaustīties uz Jelgavas pusi, vai tur nedzirdētu kādu kaŗa troksni. Viss klusi. Priežu augstajās galotnēs šalc lēni pavasara vēji. Paklausāmie britiņu un ejam atkal iekšā. Neviljus sākam runāt par pirmo bēgļa dzīves nakti. Tā izliekās būt tik savāda, tik neizprotama. Tomēr novēlam cits citam „labu nakti“ un ejam pie miera.

Gulta auksta, pat liekās būt drēgna, miegs sarauts: te ielaižos murgos, te atkal atmožos. Domās mēģinu paredzēt bēgļa gaitu, bet tas nav iespējams. Tikai tāju pēc pusnakts iemiegu. Kad atmožos, pulkstens ir jau seši. Arā priežu galotnes un stāvus apspīd agra rīta saule.

Otrā istabā arī Varenais piecēlies. Abi ejam ārā paklaustīties. Uz Jelgavas pusi atkal dun reti lielgabali, turpat, kur vakar.

„Tas ir laba zīme,“ mēs ar Vareno sarunājamies, „krievi turas pretīm. Ja dunoņa stāv uz vietas, vācieši apturēti.“

Man sāk aust it kā cerība. „Varbūt velnus atsīts,“ es iečukstos. „Varbūt,“ Varenais piekrīt.

Man tāda sajūta, it kā klausīdamies mēs krieviem palīdzētu karot.

Kaŗa lauks

No Kaŗa muzeja krājumiem

III

Neticamas prieka ziņas

Sestdiena, 18. aprīlis. Es atstāju savus ceļa biedrus mājās un eju prom no miestīņa uz kādu kalnu, no kurienes var pārredzēt apkārtni un tālāk dzirdēt. Pie divām sirmām priedēm es apsežos uz nosūņojuša akmeņa un apskatu apkārtni. Man apkārt retas priedes un priekšā liels priežu mežs. Saules stari atspīd priežu galotnēs. Taniš šalc pavasara vējš. Bet visa mana uzmanība piegriezta lielgabalu dunoņai. Šāvienu krit biežāki. Klausos un klausos, un galvā jaucas ne-parastas domas. Visgrūtāk man saprast mana paša tagadējo stāvokli. Tikai vakarīt es pārtraucu dzīvi, kāda bij parasta un tik labi saprotama, bet pagājušas 30 stundas, un viss pārmainījies.

„Bēgļi“... Nu jau simtiem, tūkstošiem tādu latviešu klīdīs pa svešām malām bez maizes, bez pelņas, bez pajumtes, bez nākotnes... Kas ar viņiem notiks, kas par viņiem rūpēsies, kā mēr viņi neatradīs darbu, pelņu, maizi un pajumti...

Pēc pusdienas ierodās Baldonē arī daži citi bēgļi no Jelgavas puses. Arī no Baldones bij aizgājis kāds Jelgavas bēgļis atpakaļ uz Jelgavu izlūkot, kas tur isti notiek, un vai nevar drīz braukt atpakaļ.

Preč vakaru viņš atgriezās un pārnesa prieka ziņu: „Pruši no Jelgavas atsisti un aizbēguši atpakaļ uz Šauļiem. Viņus atsītuši divi latviešu bataljoni.“

Šie bataljoni esot slepeni sastādījušies vienā naktī, visi brīvprātīgi, un stājušies pretī visai vācu armijai, aizstāvēt Kurzemes galvas pilsētu Jelgavu...

Šis nostāsts bij tik neticams, bet tomēr tik patīkams, ka gribējās viņam ticēt.

Neticams šis nostāsts bij tādēļ, ka grūti, bij iedomāties tādus teiksmu varoņus, kas zinādami, ka krievu armija sašķīst; kas sen jau dzirdējuši, kā šī armija bēgusi no Tornas, no Augustovas mežiem, no Tīl-zites... tomēr salasās divos mazos pulciņos un nostājas vācu milzu armijas priekšā uz drošu nāvi.

Tikai pār šo varoņu līķiem ienaidnieks varēja iet Jelgavā.

Bet ienaidnieks nobijies no šiem diviem bataljoniem, no šiem teiksmu varoņiem un atkāpies atpakaļ uz Šauļiem.

Pa to laiku nokaunējusies krievu armija varēja sakārtoties un atgriezties atpakaļ atlikušajiem latviešu varoņiem palīgā.

Mēs ar Vareno jautājām vairāk reižu, vai tik šī ziņa ir patiesība. Bet stāstītājs apgalvoja, ka viņam to snieguši paši jelgavnieki, kuŗi pēc lielā notikuma atgriezušies pilsētā un tur visas šīs ziņas smēlušī no pirmavotiem.

Bauskas un apkārtnes bēgļu stāvoklis tomēr vēl nebij noskaidrots. Jelgava gan varēja būt aizsargāta, bet Bauska un pagasti aiz viņas un ap viņu varēja būt palikušī vācu rokās.

Bēgļi no šiem apgabaliem vēl nevarēja atgriezties mājās.

Bij jāievāc drošas ziņas arī par turienes apstākļiem. Mēs palikām Baldonē un norunājām no turienes braukt uz Rīgu un tad tik uz Bausku, ja tas būs iespējams. Mums piensā vēl jaunas ziņas no Jelgavas par varonīgajiem diviem latviešu bataljoniem.

Šīs ziņas bij skumju ziņas: 75 procenti no šiem varoņiem bij krituši varoņu nāvē.

Izrādījās, ka krievu augstākie ierēdņi nebij devuši rīkojumu izsniegt viņiem jaunlaiku kara šautenes ar daudzām patronām vienā salikumā. Viņi saņēmuši tikai vecās „berdankas“, kuŗām liek ik pa vienam patronam, tad to izšauj un ieliek atkal jaunu. Arī ložmetēji viņiem nav doti.

Tik vienkārši apbruģoti cīnītāji tomēr nostājušies vācu armijai pretī un tādēļ arī gandrīz itin visi krituši.

Mēs palikām Baldonē tik ilgi, kā mēr nedabūjām ziņas no Bauskas apgabala, ka arī no turienes vācieši aizgājuši. Tad mēs braucām no Baldones caur Ikšķīli uz Rīgu. Rīgā mēs saņēmām ziņas tieši no Bauskas, ka ienaidnieks atkāpies uz Šauļiem un nekur Bauskas apkārtnē vairāk dienas nav redzēts.

Tajākas ziņas no leišmales un Jelgavas apkārtnes liecināja, ka 17. aprīlī iebrukuši Kurzemē gar Zeimi, Sauļiem, Žagari un citiem punktiem vācu izlūku pulki, kuri pārplūdinājuši Kurzemi, dodamies dalītos mazākos pulciņos pa vairākiem ceļiem dziļāk Kurzemē.

Uz Jelgavu ciņas gatavībā gājusi no Sauļu un Kalnmuizas puses vācu galvenā armija.

IV

Lejaskurzemes bēgļi

Rīgā jau bij ieradušies bēgļi no Liepājas un dažiem Lejaskurzemes apgabaliem. Viņi bij kļūduši pa mežiem un dažādiem ceļiem un jau stipri novārguši. Viņu bēgšana ir bijusi pēkšņa, un mantas un pārtikas pietiekošā daudzumā viņi nav līdzī paņēmuši.

Šie bēgļi it kā baidas no cilvēkiem un runā maz. Ja iesāk viņiem jautāt par apstākļiem Lejaskurzemē, viņi top vēl drūmāki un mazrunīgāki. Tikai tad, kad es ar burtnīcu rokā nostājos viņu priekšā un apgalvoju, ka viņu izteikums ir vajadzīgs mūsu vēsturei, viņi pārvar drūmo prātu un top runīgāki. Katrs stāsta, ko viņš vislabāk zin.

Prūši sāka tuvoties Liepājai gar jūrmaļu jau 18. aprīlī. Viņus pamanīja zvejnieki un citi jūrmalas apgabalu iedzīvotāji. Ziņa par vācu armijas uzņēmšanos izplatījās lielā ātrumā. Lauku iedzīvotāji uztraucās un sāka bēgt.

Pēc divām dienām, 21. aprīlī, daži Liepājas iedzīvotāji, pastaigādamiem gar jūrmaļu, ieraudzīja uz jūras daudz svešu savādu kuģu. Tos varēja redzēt bez tājskata. Šaubu nebij: tie bij vācu kara kuģi. Tūlī arī virs pilsētas sāka lidot ienaidnieka hidroaeroplāns. Iedzīvotāji bij pārliecināti, ka nu apšaudīs pilsētu no vācu kara kuģiem un aeroplāniem, un lielās izbailēs un ārkārtīgā steigā atstāja pilsētu. Bagātnieki brauca braukšus, nabadzīgākie gāja kājām. Mātes nesa uz rokām mazus bērnus.

22. aprīlī uz jūras atkal parādījās vācu eskadra un

23. aprīlī pār pilsētu lidoja hidroaeroplāns. Uz vācu kara kuģiem un aeroplanu gan šava no krievu puses, bet tas ienaidnieku maz traucēja.

Pa pilsētu izplatījās neticamas baumas par ienaidnieka varas darbiem. Tās vēl vairāk uzbudināja mierīgos iedzīvotājus. Visi, kas apstākļus nepazīna, bēga prom no Liepājas un apkārtnes. Ap vakzali notika vislielākā drūzmēšanās. Vilcieni bij tā pārpildīti, ka vilciena pavadītāji biedināja ar katastrofām.

Aizputes vilcienā bēgļi kāpa uz vagonu jumtiem, stāvēja uz pakāpēm, uz vagonu savienojumiem; nelīdzēja ne pavēles, lai iet prom, ne biedinājumi, ar katastrofām.

Vairums bēgļu tomēr plūda prom no pilsētas kājām pa Grobiņas šoseju. Cilvēki gāja pa tumsu, grūstīdamies, taustīdamies, ar nesamiem uz muguras un bērniem rokās.

Gaisos stāvēja drūma šalkoņa, ratu rīboņa, apspiesta cilvēku čaloņa, vaidi, žēlabas un mazu bērnu raudas.

Bij auksta, drēgna nakts, un nosalušie, nogurušie, apmiegojušie un izsalkušie bērni žēli raudāja. Izmisušās un nogurušās mātes viņus mierināja. Bet bērni vairs neklausīja mātes balsij.

Šī drūmā, bēdu, raudu un asaru pilnā cilvēku straumē plūda prom pa Grobiņas šoseju bez apstāšanās visu nakti...

Pie Grobiņas lieli, noguruši bēgļu bari, palika mežā pa nakti zem klajas debess.

Daži vēl cerēja, ka krievi vāciešus atstās, bet vairums vairs neticēja krievu spējām. Vairums bēgļu kurnēja un runāja par nodevībām un pārdošanos vācu naudai.

Bēgļi, kas nu tā klīda pa visiem ceļiem un mežiem uz Aizputes pusi, visi bij latvieši, pa lielākai daļai tikai nabadzīgi cilvēki.

Bēgšana no Liepājas bij tik pēkšņa, ka lielākā daļa bēgļu pat maizi nebij paņēmuši līdz.

Ceļā sāka mocīt izsalkums, pat bads.

Lauku māju iedzīvotāji arī jau bij aizbraukuši, un tādās mājās maizi vairs nevarēja dabūt.

No kara priekšniecības bij izdota pavēle visiem lauku iedzīvotājiem aizgādāt prom lopus, labības krājumus un vērtslietas plašā apgabalā, sākot no Sakas, Adzes, Apriņiem, Jamaiņiem, Tūrlavas, Raņņiem, Skrundas.

Iedzīvotāji nopūlējās šo pavēli izpildīt, un nu visi ceļi un meži bij labības vezumu un lopu pilni.

Bet labību nekur nevarēja samalt un lietot pārtikai.

Aizputē pietrūka pārtikas produktu un dzīvokļu cenas cēlās pa stundām.

Te bēgļi nevarēja atrast patvērumu un viņi kļīda tālāk pa mežiem.

Ceļā mums pienāca no citiem bēgļiem jaunas ziņas, ka vācu sauszemes spēks ar flotes palīdzību virzās gar jūras krastmaļu uz ziemeļiem, ieņemot zemes iekšienē viņiem jau iepriekš sagatavotos punktus: Aizputi, Kuldīgu, Ventspili.

Aizputē vācieši iejājuši jau no Skrundas puses.

Kuldīgas apgabalā neviens nav turējies vāciešiem pretim un 13 vācu jātnieki iejājuši Kuldīgā 25. aprīlī un tur iecēlušī savu valdību no vāciem un židiem.

Latviešu bēgļi no Lejas-Kurzemes malū malām izkļīduši pa svešiem drūmiem mežiem un gantdamies virzas uz priekšu.

Dažus lopu barus pārsteiguši vācieši un atgriezuši atpakaļ.

Bēgļi, kuņiem bij iespēja braukšus ātrāk virzīties uz priekšu, jau atbraukuši Rīgā un nogaida, kas tālāk notiks. Varbūt vēl varēs atgriezties. Daži tomēr vairs netic krievu uzvarai un dodās prom no Rīgas uz Vidzemi, vai pat uz Krieviju.

V

Pēc Ienaidnieka aiziešanas

Ienaidnieka tuvošanās Jelgavai arī uz Rīgu bij atstājusi ļoti smagu iespaidu, un kaut gan latviešu bataljonu varoņdarbi pie Jelgavas un vācu pēkšņā aiz-

iešana uz Sauļiem deva visiem, kas to jau zināja, lielu moralisku gandarījumu, tomēr latviešu iedzīvotāju gara stāvoklis Rīgā aprīļa pēdējās dienās bij pārāk nopietns.

Rīgas ielas bij klusas. Likās, itkā šīs lielas pilsētas iedzīvotāji uz pusi samazinājušies. Vāciešus un židus maz redzēja uz ielām un latviešu kustība arī bij tapusi tāda gurdēna. Ja jau ienaidnieks bez kādiem kavēkļiem bij pienācis pie Jelgavas vārtiem, tad tas pats varēja notikt arī ar Rīgu.

Uz Rīgas latviešiem nu arī bij uzgulies jauns liels pienākums — rūpēties par Kurzemes bēgļiem.

Bēgļi no Zemgales nu gan var griesties atpakaļ, bet kas tad nu par dzīvi, kad ienaidnieka lielgabalu duņoņu dzird no Sauļu puses katru dienu.

Arī mēs ar Varenā ģimeni pošamies uz mājām. Braucam no Rīgas ar tiem pašiem zirgiem, ar kuņiem izbraucām.

Zeļš kluss. Kad braucam gaŗ kādām tuvām mājām vai gaŗ vecu krogu, iedzīvotāji ieliecas logos vai nostājas vārtos un mūs ilgi apskata.

„Bēgļi atgriežas,“ kāda nama māte klusi nosaka mums pakaļ un viņas balsī izskan līdzjūtība mums un rūpes par savu nākotni.

Pret lecavu mūs pārsteidz jauna, neredzēta parādība: nepārredzamā rindā mums brauc pretim žīdi, vezums pie vezuma, žīdi vien: neviena cita braucēja nav viņu vidū.

Žīdu vezumi gluži pilni. Dažā vezumā ar bērniem — seši vai astoņi sēdētāji. Sēd pa ģimenēm: veci salikuši vectēvi, baltām, gaŗām bārdām, baltiem peišiem gaŗ ausīm, dziļi uzmauktām piķa cepurēm galvā; sēd vecas, vecas, likas žīdenes, dziļi grumbaiņām sejām, iekritušām, sapīgām acīm; sēd pusmūža žīdi un žīdenes, maziem bērniem rokās; sēd bērni-pusauģi, galva pie galvas. Brauc divjūgos, trijjūgos, vienjūgos, rati pie ratiem.

Jaunekļi, jaunavas iet gaŗ ceļmalām blakus savas ģimenes vezumam.

Nevienā vezumā nesmejas, nerunā; nekur nedzird bērnu čaloņu.

Rīb un brakšķ tikai vezumi, čirkst ceļa grants zem ratu riteniem un paretam uzsauc zirgiem ormanis gaŗu, aizsmakuŗu saucienu. Visiem ratossēdētājiem un kājāmgājējiem vienādas drūmas, dusmu pilnas sejas. Sejā lasāma kautkāda cieta apņēmsanās...

Tie visi ir Bauskas žīdi, bet vairs nesveicina, nerunā. Klusi brauc mums pretīm un gaŗām, un nesaka neviena vārda.

ŗi savādā parādība pārsteidz un uztrauc. Cejā no Baldones un Rīgā uz īsu brīdi mēs neesam neko dzirdējuŗi par žīdiem, arī vairākus dienas laikrakstus mēs nepaspējam paņemt, un tanīs, kas mums bij, nekas nebij rakstīts par žīdiem.

Vai žīdi bēŗtu no vācieŗiem? Nē. To viņi nedomāja darīt. To darīja tikai latvieŗi.

Pie kāda vezuma, kur kāds pazīstams žīdu tirgotājs paskatas uz mums laipnāki, mēs aptaujājamies par žīdu izceļoŗanas cēloni. Tirgotājs saŗutis met ar roku un īsi nosaka:

„Nikolajs Nikolajevīcs izraida visus žīdus 24 stundās.“

Vairāk tirgotājs neteica mums ne vārda.

„Jā—ā, kaŗa laika notikumi!“ mēs ar Vareno gandrīz reizē novīlkām. „Vieni brauc atpakaļ, otri brauc projām... Un vai ar to stāvoklis frontē būs labojies, neviens nevar pateikt. Jāŗaubas...“

Bauska pēc mūsu aizbraukŗanas bij pārdzīvojusi lielu paniku, par to vēl ilgi runāja.

Kad vācu izlūki atjājuŗi no Lepŗu kalna pret pils drupām un tās no Mūsas upes otrā kalna aplūkojuŗi, kāds novērotājs pilskalnā, vai nu labos, vai provokācijas nolūkos devies uz pilsētu, uz tīrgus lauku, kur piektdienā (17. aprīlī) bij sabraukuŗi daudzi laucinieki, un uz tīrgus lauka sācis kliegt:

„Vācu jātnieki aiz upes! Vācieŗi nāk! Bēdziet, bēdziet!“

Ar to pieticis. Viss tīrgus lauks nodrebējis un sācis raustīties un kratīties, kā lielā drudzī.

Visi klupuši ratos un ne uz ko vairs neskatīdamies un neko vairs nesaprazdami, drāzušies prom pa Dzirnavu ielu uz Mēmeles tiltu un Codes un Vec-Saules ceļa pusi.

Visi situši zirgus kā ārprātā un drāzušies gaŗām cits citam. Kurš stipraks, tas projām!...

Brīziem skrējuši gaŗām cits citam divās rindās, un ar ratu asi vai divjūgu zveņģeļiem vai ar ilkšu galiem ietriekušies žogos, namu sienās, bošu durvīs, aizķēruši zirgu kajās. Zirgi sākuši trakot un paši skriet. Gaŗāmskrējēji vienjūgi brīziem aizķēruši otra vienjūga loku un dzeņaukstis, un norāvuši tos pār ilkses galu.

Pārsteigtais vezums izjūdies, ilksis sprāgušas uz visām pusēm, rati aizrauti krustis ceļam, citi braucēji ar joni uzgrūdušies tiem virsu...

Sēdētāji un kājāmskrējēji klieguši un vaimanājuši.

No laucinieku ratiem biruši ārā aizsainiši, podiņi, sviesta gabali, visādas lauku preces, vistas, gaiņi, gaļas šķiņķi...

Dažiem ratiem nomucis ritenis un braucējs vai braucēja laiduši prom trīs riteniem.

Pilsētas latvieši, kam zirgi, tos steigā iejūguši un kādu drēbes gabalu un maizi paķēruši, laiduši tirdzniekiem pakaj; pilsētnieki bez zirgiem klupuši laucinieku ratos vai skrējuši ārā no pilsētas kājām.

Kāda iesaukta rezervista sieva jau divas dienas nomocījusies nedēļās un bijusi tuvu miršanai, bet viņas vīra tēvs sagrābis viņu ar visu guļas vietu, uzcēlis uz v ezuma un auļojis prom pa pilsētas neldzeno bruģi.

Nelaimīgā jaunā nedēļniece vaimanādama lēkājusi pa v ezuma augšu, kā nepiesiets malkas klucis, un brīziem kliegusi žēlā balsī, lai taču viņai ļaujot mierīgi nomirt gulta.

Nekā! Želastības nav. Panika rauj viņu līdz!

Tomēr tūlīņ aiz Bauskas viņas apjukušajam radiniekam bijis jāceļ viņa no v ezuma zemē un viņa ceļa grāvi apsveikusi jaunu mantinieku...

Pēc dažām nedēļām viņa jau saņēma pilsētas valde šim piedzimušajam dēļīnam „ķeizara pabalstu“ un

katreiz pati smējās, ka viņai esot jāpateicoties par šo dēliņu, par „ķeizara žalaviņu“: un varbūt pat par dzīvību ārprātīgai bēgšanai, citādi viņa mājās nedēļas mocīdamās būtu nomirusi.

Par kādu maiznieku pilsētas iedzīvotāji ilgi nevarēja beigt runāt un brīnīties.

Viņš vēl kādas 15 verstis no Bauskas, bez kādām mantām, pliku galvu, uz velosipeda drāzies garām citiem braucējiem, un uz priekšu saliecies, un mežonīgiem skatiem tāju prom uz priekšu skatīdamies, aizsmakušā balsī kliedzis bez apstāšanās:

„Nāk! Nāk! Nāk! Nāk!“... Sejas izteiksme bijusi mežonīga un pa deguna galu pilējušas uz leju lielas sviedru lāses.

Kāds vietējais namsaimnieks un krājkases darbinieks vien atminējās „trako bēgšanu“ un ceļa grūtības.

Kad viņš tā labi ierunājās, tad viņš mēdza plātīt rokas un rauštīt kamiešus un dedzīgi stāstīja:

„Un kad nu mēs no tā pirmā sturmja bijām daudz-maz atjēgušies un redzējām, ka neviens mums pakal nedzenas, mēs nolēmām pārnakšņot Vec-Saules mežā. Vakars bij neganti vēss, apmācies. Mēs salasījām sausus zarus un žāgarus un uzkūrām ugunis; katra saime savu ugunsroku. Iedegās daudz, daudz ugunsroku tāju prom pa mežu, bet tuvāk ceļmalai — ja kas draud, lai varam tulīgi uzvākties uz ceļa. Driz uznāca bieza tumsa, tā kā tājāk no uguns mēs itin tuvu cits cita nevarējām redzēt.

Bet nu ugunis izlikās skaistas un brīnišķīgas un liesmas mirdzēja un laistījās priežu galotnēs.

Kad mēs kustējāmies ap ugunsroku un gatavojām vakariņas, mūsu melnās ēnas dejoja un locījās pa apgaismoto priežu stāvu starpām.

Mēs skatījāmies tāju prom gar abām ceļmalām, un visur mirdzēja un liesmoja ugunsroku. Tas izskatījās tik jauki un brīnišķīgi, un mēs pat sākām priecāties par šo jauko, nekad agrāk neredzēto skatu...

Bet drīz uznāca negants lietus un mežā sāka traktot vētra. Uguns kuri čukstēja un dzīsa, un mēs paši glābāmies zem segām un vezumiem.

Mēs tomēr salijām. Bet nu vairs nevarēja uguns-kurus uzskurt un mums sāka salt. Slapjās drēbes lipa pie miesas un bij tik riebīgi aukstas.

Dažas sievietes un bērni iesāka raudāt.

Bērnus kā nekā pārģērbām un nolikām vezumos gulet, bet pieaugušajiem gulēšana nebija ne prātā.

Uz kājām mīnādāmies un uz vietas pastaigādāmies mēs pavadījām visu nakti. No rīta bij atkal labs laiks un mēs atkal uzskūrām uguns-kurus.

Nu bij jāzšķir, ko darīt: braukt tājāk? Atgriezties? Vai nogaidīt?

Bij jātiek skaidrībā, kas tad īsti noticies ar Bausku, vai ienaidnieks to ir ieņēmis, vai nē.

Sūtījām izlokus. Tie atnesa labas ziņas un mēs laidām uz mājām.

Tomēr ienaidnieka tuvumu itin visi nu sajuta un katru dienu sāka klausīties lielgabalu dunonā. Smagos lielgabalus varēja sadzirdēt no Šauļiem.

Visi nu dzīvoja vairāk pagātnē, atmiņās, bet ne nākotnē...

VI

Pa ienaidnieka pēdām

Pēc Jelgavas un Bauskas apgabalu bēgļu atgriešanās savās mājās nu visi pētījā pakaj, ko tad īsti ienaidnieks ir darījis ieņemtās pagastos. Krievu armija bez kautiņiem bija steigā atkāpusies no Lietavas līdz Jelgavai, un pat vēl cauri Jelgavai, un ienaidniekam palikuši visi ceļi brīvi. Pa vairākiem ceļiem vācieši atris iegājuši dziļi Kurzemē un vietējie iedzīvotāji nav vairs varējuši izbēgt. No viņiem nu varēja dabūt dažādas ziņas.

Bet tā kā vācieši šīnī apgabalā bija varējuši uzturēties tikai dažas stundas, tad iedzīvotāji nebija paspē-

juši novērot viņu iztūrešanos pret latviešiem. Neviena nevarēja vāciešus daudz maz tuvāk raksturot.

Dažam latviešu saimniekam vācu kareivji bij atņēmuši labus darba zirgus un to vietā atstājuši kādus nojādēlētus kavalerijas kleperus; dažās mājās uz „pēcnomaksu“ bij paņemtas zirgiem auzas, bet rekvizīcijas kvīte bij izdota uz papirosu kastītes vāka. Šādā kvītē bij rakstīts vācu valodā kāds joks, ne saistība, ka par saņemtām auzām samaksās. Vācieši vēl ņēmuši bez maksas sviestu, olas, šķiņķus, dzīvus barokļus.

Kruku un Jānišķes apgabalos, kur bij notikušas kādas sadursmes ar krieviem, bij jau nomanāmas kaujas sekas: šur-tur pa sašautai ēkai, pa koka krustiņam uz vienuļa kapa ceļmalā.

Krievi bij aprakuši savus kritušos, kur atgadās: mežmalā, ceļmalā; vācieši turpretī bij izvēlējušies saviem kritušiem skaistas vietas puķu dārzīņos pie pašiem dzīvokļa logiem.

Visinteresantākās ziņas es dabūju Dovnarovas muižā (vietējais nosaukums — Dundurmuiža). Te uz blakus ceļa, kas iet no Jānišķes uz Mūrā muižu un tad pa kreisi uz Kalnamuižu un tieši uz Jelgavu, — bij 17. aprīlī apmeties Dovnarovā Hessenes princis ar savu štabu un jātnieku un artilērijas nodaļām.

Muižas saimniece prata vācu valodu un bij noklausījusies prinča un viņa štaba galvenā ģenerāļa sarunās. Princis sarunājies ar ģenerāli un virsniekiem gluži atklāti, saimnieces klātbūtnē.

No sarunām bijis skaidri noprotams, ka uz Jelgavu iet pa vaiņākiem ceļiem liela armija un ka tā nekur nekādas kaujas, nekādus kavēkļus neparedz.

Viss štabs iesācis nakti ļoti jautri un omulīgi: ēduši, dzeruši, jautri sarunājušies.

Princis, vēl zaļš jauneklis būdams, pat sev atļāvis pajokoties un palielties vecās saimnieces priekšā: viņš teicis, ka esot Krievijas carienes brālis un vedot uz Jelgavu Hessenes pulku, kurš nodibināts uz viņa māsas, Krievijas carienes vārda. Viņš itkā ejot karā pret savas māsas valsti. Bet tam tā jānotiekot: vācieši nu nesot Krievijai kulturu. Cīņas ilgi vairs nevarot vilk-

ties: krievu armija visur bēgot; rit viņi ēdišot pusdienu Jelgavā un tad — straujā kara gājienā iešot arvien tālāk.

Vecais štaba ģenerālis līcis viņam sagatavot vannu un pēc ilgām laikiem omulīgi sildījies vannā.

Kareivji mielojušies un tērējuši darba ļaužu istabas, ķēķi, pagalmā.

Uz priekšu izsūtīti izlūki, tā tik, pēc parašas, kaut gan bijis zināms, ka krievu armija jau aizgājusi ārpus Jelgavas un pretīm nekur neturēšoties.

Omulīgā dzīve vilkusies pāri pusnaktij.

Te ap pulksten pus diviem iesteidzies pie ģenerāļa un pie prinča izlūku vēstnesis un čukstēdams kautko ziņojis.

Ģenerālis izlecies stāvus un līdz ar viņu visi virsnieki.

Pēc īsas vārdu maiņas starp ziņnesi, ģenerāli, virsniekiem un princi, visu štabu pārņēmis steigas drudzis. Ģenerālis un virsnieki gluži sašutuši saukuši cits caur citu:

„Nu ir nolādētas jukas... neizprotams atgadījums!“
Vai tā ir nodevība? Kā krievi var uzbrukt! Viņi taču Jelgavu bij atstājuši. Tumša lieta... nodevība... Kur krievi ņēma cīņas spēkus?*) Neizprotami! Nolādēti apstākļi...“

Pa uztraukuma laiku ieradies vēl steidzīgāks vēstnesis, kuŗš padarījis uzbudinājumu vēl lielāku.

Pulksten divos naktī jau visa artilērija, jātnieki un kājinieki ar visiem ķēķiem un vezumiem drāzušies atpakaļ uz Šauļiem.

Ģenerālis ar princi un pavadoņiem, pieklājības pēc, aizjājuši pārs stundu vēlāk.

*) Vācu armiju negaidītā kārtā pārsteiguši vienīgle divi latviešu bataljoni, kuŗi saorganizējušies tik slepeni ka vācu uzmanīgle spiegi to nav dabūjuši zināt.

VII

Pamirusi dzīve

Vasarsvētki. (10. maijs, 1915. gadā.) Saulains ziedoņa rīts. Zied ķirši un kļavas, un cerīgi; ābeles rāda rozā-sarkanus ziedu pumpurus. Tam vēl par agru at-risināt pilnus ziedus. Nevar jau steigties kļavām līdzi. Lai ķirstīs arī iet pa priekšu ziedoņceļā. Gan jau ābele viņus panāks.

Pilsētņa tīra izslaucīta. Saule guļ visās ielās, uz namu jumtiem, dārzos, ziedu zaros.

Visa daba līgsmo. Pilni dārzi ziedu un putnu dziesmu, un neskaitāmi cīruļi dzied augstu gaisos virs zaļajām druvām.

Lai arī šodien nav tirumā neviena arāja, kam dziedāt šīs skaistās dziesmas, tomēr dziesmas skan un visi gaisi, visas druvas līgo...

Bet... cilvēki neklausās šinīs brīnišķīgajās vasarsvētku rīta dziesmās...

Cilvēki visi, vai nu stāv pie savu namu durvīm pie-slējušies, kā sastinguši, kā piestatīti, vai sēd pie at-vērtiem logiem, kā iesnaudušies, un klausās... tajā, tikko sadzirdamā lielgabalu dunoņā...

Tā dun un dun, tumši, dobji, kā apakš zemes, bet cilvēki to dzird.

Un taisni tādēļ, kā lielgabali dun vasarsvētku pirmā dienā un pašā ziedonī, viņu dunoņa ir tik smaga, rie-bīga un nepanesama

Bet cilvēki viņā klausās stundām, kā brīnišķīgā muzikā.

Arī mani šī lielgabalu dunoņa velk uz augstāku vietu, no kuņģenes var labāki sadzirdēt. Es aizeju uz pilskalnu un nosēžos uz augstā pilskalna dienvidus krautes ziedošu kļavu tuvumā, ār seju pret dienvidiem.

Lejā, pie pilskalna kajām mirdz un vizuļo saulē Mu-sas upes dzirkstošā straume. Pretīm aiz upes zaļo Pilsmuižas treknie lauki un dzied cīruļi. Un tālāk guļ Lepšu kalna zaļās druvas...

~~Tomēr~~ es visus šos dabas jaukumus redzu kā sapnī. Ir kaut kas vēl svarīgāks, kas mani tagad valdzina.

No lielas tālienes, kā no zemes dziļumiem, no Šauļu puses man pa labi gaŗi dun dobja tumša skaņa, kā tāji pārkoņa graudieni. Uuuuuu... Uuuuuu...

Tie nerimstas ne uz acumirkļa. Pajet kāds īss kluss brītiņš, un tad šī dobja, ļaunā kaukoņa skan atkal...

Netāju no manis sēd veci vīri, kas senāk nenāca šurp skatīt dabas jaukumus; ap kļāvām pulciņā sēd ziedošas jaunavas baltās un rozā svētku drēbēs; vēl tāļāk — dažas vecas māmiņas.

Vecie vīri un māmiņas manā tuvumā nerunā ne vārda; meitenes un jaunavas nečalo, nesmejas, nesačukstas, nepriecājas par jaukajiem svētkiem. Visi klusē un klausās tājo lielgabalu rūkoņu.

No baznīcas izzvana baznīcēnus... Bet baznīcas pulkstenis skan tā savādi, itkā bērņu zvans.

Kļavu galotnēs iešalcas lēns maija vējiņš un iesānis nopūš lejā uz jaunavām, meitenēm un vecajiem vīriem dzeltēnu ziedu mākonīti. Jaunavu un meiteņu mati un klēpji un veco vīru sirmās galvas apbirst zelta ziediem.

Bet neviens to nemana. Šiem sēdētājiem visa apkārtne itkā izmirusi. Viņi nekā neredz.

Tikai viens no vecajiem vīriem reiz paskatās uz manām rokām un itkā brīnas, ka es tādā brīdī rakstu.

Viņš nevar iedomāties, ka es aprakstu šos vasarsvētkus un viņu pašu, kā kara laika savādās parādības...

Es mēģinu ar dzirdi notvert lielgabalu tājumu un noteikt vai uzminēt vācu vai krievu pozīcijas. Tik ļoti gribētos zināt, vai krievi iet uz priekšu, vai stāv uz vietas. Cik uzmanīgi auss arī neuztvēr tāļas skaņas, tomēr viņu vietu grūti noteikt.

Brīžiem pat liekas, ka lielgabali sāk runāt tuvāk. Tas uztrauc. Mani kaimiņi arī sakustās un klausās vēl uzmanīgāki, arī viņiem tas uzkrīt...

Pēc baznīcas laika viens pēc otra nāk šurp uz pils-

kalnu arī citi klausītāji. Viņi visi nosēžas uz kalna krantes un klausās...

Klusi viņi atrāca, klusi nosēdās un visu laiku klusē un nerunā ne vārda.

Saule jau virzās uz pēcpusdienas pusi. Es atstāju klausītājus un lēni eju uz mājām.

Tiklīdz kāds lielgabals dūc stiprāki, es tūlīt apstājos un klausos.

Otrā un trešā svētku diena paiet bez pārmaiņas.

Ļaudis tāpat iet uz pilskalnu un tāpat klausās domās nogrimuši...

Lielgabalu dunuņa brīžiem pārtrūkst uz kādu pusdienu, uz kādām stundām; bet tad atkal top stiprāka.

Svētku izpriecās nav nekur. Prieki nomiruši...

Nākošās darbdienas rit gausi un drūmi. Saimnieciskā dzīve mirusi. Visi runā tikai par kaļu, par tuvo fronti. Galvenā štaba ziņojumus neviens vairs nelasa. Visi itkā norunājuši atzīst, ka visi šie ziņojumi — ir meli.

Ievainotie, kuņģus atved uz Bauskas latviešu palīdzības komisijas kaļa lazareti, nekā nezina teikt par frontes stāvokli. Ar vietējiem iedzīvotājiem no piefrontes joslas grūti sazināties.

Visiem stāvoklis nenoteikts un dzīve velkās gausi uz priekšu no dienas dienā.

Ar katru dienu pilsētas un apkārtnes iedzīvotāji sāk vairāk runāt par begšanu.

Kaļa laika pazīmes, kuņas novērojam paši, ir sliktas.

Jau divas reizes pārlaidies pār Bausku svešs aeroplans.

Vienu redzēju es, otru pilsētas pristavs Pobieģins.

Mēs abi un visi iedzīvotāji, kas bij šos aparatus redzējuši, zinājām, ka tie ir vācu lidotāji — izlūki, bet neviens nekā nevar krievu armijai līdzēt.

Pristavs Pobieģins par viņa redzēto aeroplanu ziņoja apriņķa priekšnieka palīgam fon Braž, ziņoja apriņķa priekšniekam baronam Zacksam; bet pēdējais noprasījās Pobieģinam, vai viņam ir liecinieki, kas arī redzējuši šo lidotāju.

Si prasība Pobieģinu ļoti uztraukusi. Viņš kādā vakarā, sarunā ar mani, sit dūri uz galda un sašutis sauc:

„Ko šis barons gan iedomājas?! Viņš man, krievu pristavam, uzdrošinās neticēt. Es pats savām acīm redzēju vācu aeroplanu, es pēc aprakstiem pazīstu, ka tas ir vācu aparats, un man prasa lieciniekus!“

Tomēr krievu pristava sašutums nekā nelidz. Viņš netiek baronam Zacksam klāt.

Arī es ziņoju pristavam Pobieģinam, ka uz Kaucemindes pusi aizlaidās aeroplans, ziņoju par to apriņķa priekšnieka palīgam, bet protokolus par to apriņķa policija nesastādīja un mani nenopratināja.

Pie manis atnāca Kaucemindes grafa Pālena kalps un noslēpumaini ziņoja, ka vakar vakarā uz Kaucemindes druvas nolaidies vācu aeroplans un tur palicis ilgu laiku.

Es kalpam atbildēju, ka par to gan jāziņo apriņķa policijai, bet ka mūsu ziņojumi nekā nav līdzējuši un arī viņa ziņojumā neklausīsies.

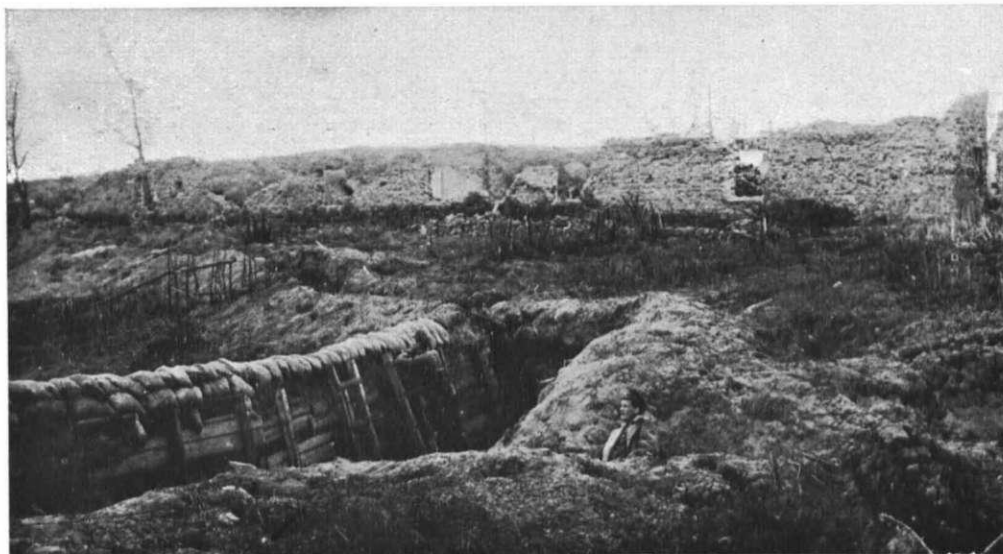
Kādu dienu es redzēju, pa Mūsas upes ieleju, itin zemu lidojam uz Bornsmindes pusi spožu alumīnija aeroplanu. Es to noturēju par krievu aeroplanu, bet vēlāk dabūju zināt, ka tikai vāciem ir alumīnija aeroplani.

Tirgus dienās tagad nav daudz iebraucēju. Lauku ražojumus pieprasa tikai vietējie iedzīvotāji savām vajadzībām. Nekādu uzpircēju nav.

Bet vietējie taupa grasi priekšdienām un visādi iero-bežojas...

Pilsētnieki un laucinieki, kuņģi nodomājuši drīzumā bēgt, apraksta un vērtē savu mantu. Viņi kautkur dabūjuši zināt, ka tas līdzēsot, un krievu valdība visus zaudējumus vēlāk atmaksāšot.

Ar nelaimi, kas tik neizbēgami tuvojas, nu pamazām apron. Dzīves prasības nu ir pārāk mazas. Garīgie prieki apklusuši, kulturelā dzīve — panikusi, pami-rusi...

Pirmā kaujas līnija

No Kara muzeja krājumiem

VIII

Dzīves trūdu smaka

Junija pirmās dienās iebrauca Bauskā etapas komandanta kaņeivji un kanceļjas ierēdņi un mekleja telpas komandanta kanceļjai, dzīvoklim un kanceļjas ierēdņiem un zaldātiem.

Kas nepazīst kaļa frontes dzīvi, tam šī parādība nesaprotama. Bet apstākļu pazinējs zin, ka tiklīdz etapas komandantu pārceļ tālak aizmugurē, tad frontes cīnītāji nodomājuši nākošās dienās vai nedēļās atkāpties.

10. jūnijā (1915. gads) iebrauc Bauskā pats komandants, brašs osetins, kapitans Tulatovs.

Tiklīdz kanceļa ierīkota, viņš iepazīstas ar inteliģenci un uzsāk nevien kaļa, bet arī sabiedrisku dzīvi: iet pa vakariem viesos, pieņem viesus. Pa dienām strādā frontes darbu, kuļu mēs nepazīstam.

Nu jau arvien sāk jādelēt un braukāt pie komandanta un caur pilsētu uz frontes pusi un atpakaļ vēstneši, kazāki, nelieļas kaļeivju grupas, reti virsnieki, reti automobiļi.

Lielgabalu dunoļa skaidrāk dzirdama.

Nu jau mēs no tās vien saprotam, ka fronte pārceļta tuvāk Bauskai vai, kā ienaidnieks novirzījies tālak uz ziemeļu-rītu pusi platakā frontē un tuvāk mums.

Ne ar kādu pazīšanos no komandanta puses vēl nevar dabūt tuvākas ziņas par frontes apstākļiem. Te nelīdz nekāds latviešu patriotisms.

Pilsētiņā nu jau ienests frontes tuvuma gars. Pamazām dīgst un uzplaukst kaļa laika un kaļa lauka prieki.

Komandanta kaļeivju nometnes tuvumā, kādā iebraucamā pagalmā, nu jau katru vakaru „balle“. Te nu katru vakaru griezīgi un rīstīdamās skan visādas krievu hermoģikas vai čīkst kāda mazvērtīga vijole.

Šīs dzīves iesākumā zaldāti deļo vieni paši, visvairāk krievu kazāku vai saķērušies — kādu „modes“ deļu. Zaldāts, kuļš deļo, „jaunkundzes“ lomā, apsējis ne-

tīru draniņu ap galvu, un visādi locās un ērmojas, tēlodams — sievieti. Citi zaldāti smejas.

Ārpusē pie vārtiem uz ielas stāv un skatās ziņkārīgie.

Pirmos vakarus reti vīrieši, retas vecas sievietes. Bet tad pamazām ziņkārīgo skaits pieaug. Jau parādās skatītāju pulkā kādas jaunavas. Vēl gan viņas visai retas, un tās, kas ir, ir ļoti „pārdošas“. Bet skaits ar katru vakaru pieaug. Nu jau atnākušas pat „uzpucējušās“. Tikai viņas vēl stāv ārpusē pie „saviem vīriešiem“; pie zaldātiem viņas vēl neiet.

Pie zaldātiem griežas riņķi tikai pārdošās.

Bet tām iet ļoti jautri... un visām nu ir savi pastāvīgi „dancinātāji“.

Tādu priekšrocību citas skatītājas sāk apskaut.

Jaunkundžu skaits kaņevju dejas aplokā pieaug...

Nu viena pēc otras viņas šmaucās no skatītājiem dejojāju barā iekšā, pa starpām piejaucās arī kāda precēta sieva.

Nu dejojāju bars ir ļoti raibs un „dāmu“ visai daudz. Nu vairs nespēlē krievu kazāku, nu harmonikas ķerc kādu apaļu deju vai valsī, un pa iebraucamo pagalmu griežas straujā dejas mutuli dejas pāriši.

Daži pāriši jau pastaigājas pa dejas lauku, gar nomalēm, nāk droši ārā uz ielas, aiziet pastaigāties prom no pilsētas.

Iesākumā dažas vecākas sievietes — skatītājas rāda uz dejojājam un staigātājam ar pirkstiem:

„Āre! Šī ar' griežas. Vat' re'... un N. madamas ķēkša pieķērusies pie zaldāta elkoņa... un šuvēja Kristīne aiziet ar tādu rezgali pastaigāties... Un ku' ta šī Ermaņa sieva arī te daudzās apkārt un sitas pa vidu...“

Bet kaņa laiku dzīve ņem virsroku.

Vecajās sievietēs un namamātēs vairs neklausās. Viņas pašas pamazām apklust un aiziet. Skatītājiem apnīka šīs vienmuļīgās uzdzives ainas, un viņu bars ar katru vakaru top retāks un iznīkst.

Tikai kaņa frontes prieku baudītāju skaits pieaug.

Kad pilsētā apstājas pārnakšot kādi kaņa ierēdņi,

kādi karavīru pulcīņi, arī tie aiziet uz dejas pagalmu papriecāties.

Pa to laiku fronte tuvojās, neapturami, neizbēgami... Visi latvieši sarīkojās uz bēgšanu.

Ievainoto skaits lazaretē pieaug. Pie tiem vien nu pietiek darba.

Retu kādu vakaru var izrauties no lazaretēs asiņainā darba un aiziet uz pilskalnu un ieelpot svaigu gaisu. Dažu vakaru labi vēlū vēl dun lielgabali, nu jau tuvāk: Jānišķes un Kruku apgabalos. Dunoņa pat stiepjas uz Zēmes pusi.

Mājās man jāiet gar dejas pagalmu. Te nu katru vakarū līdz 11., 12. nakti ķerc zaldātu hermonikas un vijoles un pagalmā dun dejotāju kājas, uzkliedz vīriešu prieka balsis, atskan aizsmakuši vai tīri sievieti smiekli un gaisos no pagalma paceļas pelēks putekļu mākonis un netīras miesas, sviedru un dzīves trūdu smaka...

IX

Pirmie bēgļu gaitas vēstneši

Svētdiena, 5. jūlijs (1915. g.). Diena skaista. Visapkārt druvas un dārzi sola lielu bagātību. Pilsmuižas un Lepšu kalna laukos viņo, kā jūrā, braši rudzi. Tie jau dzeltenī un drīz būs pļaujami. Bet kas viņus pļaus, un vai tos šogad pļaus, kas to tagad var pateikt... Nu jau lielgabali dun tik tuvu, ka labi var dzirdēt viņu balsi un atbalsi: „Buch—uch... buch—uch...”

Pilsmuižas un Lepšu kalna skaistie, dzeltenie rudzu lauki ierāmēti tumši-zaļos miežu laukos un sudraborti zaļos auzu tīrumos. Visur — brīnumskaisti mieži, smagām, nolīkušām vārpām, un varenas auzas līdz krūtīm, sudrabortām, kuplām skarām. Mūsas upes kalnāja līdz ceļam un aiz ceļa auzas un mieži un mīstra sējumi vietām krīt veldrē. Kartupeļu laukos spilgti zaļo plati, spēcīgi lakstu krūmi līdz liela vīra cefim.

Nopļautajam āboliņam jau liels, tumši-zaļš atāls. Liekās, daba šogad grib apveltīt arāju ar nedzirdēti bagātu ražu, lai daudz maz atlīdzinātu kara nodarīto postu.

Bet šie skaistie lauki un bagātās druvas modina cilvēka žēlabas un dziļas skumjas. Katrs sevi jautā: „Kas nu pļaus šos bagātos tīrumus?”

Atbildi neviens nevar dot.

Cilvēki, kā noguruši, kā saslimuši, lēni soļo pa krievu baznīcas ceļu uz pilskalnu; paklausās tur lielgabalu dunonā un lēni soļo atpakaļ pa vienu vai otru ceļu. Visi laiku pa laikam apstājas un skatās tālu prom uz bagātām druvām.

Dažš tā stāvēdams nolaiž galvu un ilgi domā.

Saule jau pret vakaru. Pilskalna koku garās ēnas klājas ceļam pāri līdz tīrumam.

Garīga nemiera dzīts, es jau otrreiz eju pa krievu baznīcas ceļu uz pilskalna pusi un nevilus novēroju ceļu, kas nāk no kara lauka puses: no Rundāles, Bornsmindes, pa Lepšu kalnu uz Bausku.

Ceļš visu laiku bij tukšs, bez kādas kustības. Laucinieki dzīvoja savās bēdās pašu mājās un nenāca vairs uz pilsētu.

Te uzreiz, gluži negaidot, mani pārsteidz no Lepšu kalna puses savāda kustība, svētdienas dienai gluži nepiemērota parādība: brauc lieli piekřauti vezumi, tādi spokaini un neparasti, kā senāk Jurgu dienās; brauc divjūgi, vienjūgi, atkal divjūgi, viens... divi... trīs... četri... un vairāki vezumi. Es skaitu un brīnos... Bet šis gara stāvoklis velkās tikai kādu minūti... Pirmā apmulsumā...

Es taču skaidri varēju saprast, un sapratu, ka tie nu ir kara laika bēgļi, pirmie, kurus es nu ieraugu, pirmie nelaimes un liela tautas posta vēstneši, no Kurzemes latvju sētām.

Vezumi brauc lēni, lēni, itkā tie vestu mironi... Un es saprotu, kādēļ šie vezumi brauc tik neparasti lēni: vezumiem pakal lēni kustas uz priekšu lopu bari, redzu govīs, avis, cūkas, juku jukām...

Lopu baram katrā pusē skraida un lēkā pa ceļa grāvjiem un atpakaļ sievietes, pelekās drēbēs, baltiem lakatiņiem galvā... dažām lakatiņi aizšļokuši pakausī. Sievietēm palīdz zēni, meitenītes.

Lopi, kā redzams, ilgi nav gantjušies uz vienas vietas; viņi izsalkuši un, kautgan noguruši, lēkā pār ceļa grāvjiem labībā — auzās, miežos...

Sievietes un bērni sīt lopīņus garām vicām, bet netik drīz viņas var izdzīt no treknā auzu lauka un uždabūt atpakaļ uz ceļa.

Redzams, šīs dzinējas visu gaļo ceļu tā mocījušās un sargājušās svešos, treknos laukus, nezdamas vienas pacietīgi savu nelaimi.

Un tomēr no pilsmuižas puses atskan rupjšas vīriešu balsis, kuŗas rāj sievietes un visus šos divainos braucējus par to, ka viņi neprot un nespēj sargāt citu druvas...

Bēgļi nekā neatbild un nomocdamies savā gaitā lēni velkas uz priekšu un nogriežas uz Mūsas tiltu uz Bauskas pusi...

Sos bēdu vēstnešus arī ieraudzījuši citi skatītāji.

„Vai, vai... Tie jau nu būs kaŗa lauka bēgļi, nelaiimes vēstneši!“ Kādas divas sievietes iesaucas gandrīz reizē un stipri sakustas. Arī citi skatītāji izgrūž nožēlošanas un izbaļļu skaņas. Mēs visi, gan līdzcietības, gan ziņkārības dzīti, ejam pretīm bēgļiem, pateikt viņiem ceļu, lai viņi nebrauc pilsētā, tur ar lopiem būs grūti tikt cauri, bet lai nogriežas uz ceļu, kas ved gar krievu baznīcu un ap pilsētu uz Mēmeles upes leju.

Palīdzam bēgļiem aizdzīt lopus līdz baznīcas pļaviņai. Te zaļo brangš atāls un lopī var paganīties un nogulēties. Tajāk aiz pļaviņas — āboliņa lauks un ceļam pa kreisi — pilsētas iedzīvotāju kartupeļu lauki.

Daži kartupeļu īpašnieki, kuŗi bijuši bēgļu sagaidītāju barā, tagad vairs neiet prom no saviem kartupeļiem un piesaka bēgļiem, lai tie nelaiž lopus kartupeļu laukos, ja uz pļaviņas vietas nepietiek.

Viņi uztraukti un skatās uz Lepšu kalna pusi, vai

nenāk jauni lopu bari, kuņiem vairs nepietiks vietas uz baznīcas pļaviņas...

Jā... brauc un nāk... vezumi un lopu bari...

Pirmo bēglu lopiņi druscīņ paplūc zāli, bet tad tūlīņ liekās zālē atdusēties.

Arī bēglu sievietes un bērni nosēžas zālē, grāvjamalās, pie baznīcas žoga un ceļmalā. Viņi neviens nerunā un stīvi un mēmi skatās zemē.

Vīri nojūdz zirgus un rikojas uz atdusu un naktsguļu. Pieeju pie viņiem parunāt. „Vai jūs no tālienes?“ jautāju.

Citi no Auces, no Ezeres, pat no Dobeles...“ skan drūmā atbilde.

„Hmm... tā tad tur visur jau vācieši!“

„Kā tad: nāk virsū, kā velni, kā mākonis... Krievi neturas pretim, pazūd...“ vairāki bēgļi Igņi atbild.

„Vai tad daudzus bēgļus jau redzējāt ceļā?“

„Pilni ceļi: nāk pa visiem ceļiem... Dievs zin no kuņienes. Vācietis jau apskrējis apkārt gar jūrmaļu un ieņēmis visus apgabalus. Kuldīdzniekus, talsiniekus, jau satīkām ceļā, varbūt arī Tukums jau prūšu rokas. Tālab arī dobelnieki vairs nebēg uz Jelgavu un Rīgu, bet laidušies uz leju pret dienvidiem uz Kalnamuižu, Bērsteli... Bausku... No Auces izgājām 2. jūlija. Trīs dienas jau esam ceļā...“

„Vai! Tad gar Bausku nāks garām daudz bēglu!“... iesaucās kāds tukls kartupeļu lauka īpašnieks un paskatās uz saviem brašajiem kartupeļiem.

„Vai tad tev vien tur tie kartupeļi,“ Igņi atcērt kāda nabadzīgi ģērbusies sieviete, kuņa labi sapratusi tuklo vīrieti. „Man jau rau' tur ar' ir tādi paši trekni kartupeļi... Vai tad tu domā, ka mēs paši tos ēdsim, vai tu ar tiem tirgosies? Labāk lai iemūn zemē, nekā prūsim atstāt...“ sieviete dusmīgi paspeļ uz priekšu dažus soļus un aplūst.

Vīrietis noņurd un skatās uz pīlskalņa pusi, no kuņienes lēni kustas šurp lieli un mazi vezumi un lopu bari.

Pēc brīdīņa jau piedzen lopiem un piebrauc vezu-

miem pilnu pļaviņu un jau jāaizķer āboliņa lauks, kur aug brangs atāls un liels plankums sēklas āboliņa.

Ap krievu baznīcas žogu jau liela kustība.

Eju uz pilsētu pie citiem latviešu sabiedriskiem darbiniekiem un darbiniecēm organizēt kautkādu palīdzību bēgļiem, kaut arī tikai uzvarēt tēju un padzirdīt nogurušos bērnus un viņu mātēs.

Latviešu komitejas lazaretē vēl strādā Varenā un Viļumsona kdzes un Skujas jkdzes, arī Varenais un zemnieku virstiesnesis Bērziņš. Apspriežam bēgļu jautājumu, kā organizēt viņiem kādu palīdzību. Grūts jautājums. Visus mūsu liekos grašus mēs esam ieguldījuši lazaretē; paši mēs jau esam tikpat kā bēgļi un ceļš pa kājām. Kā lai nu ar tukšu roku uzņem varbūt desmitiem tūkstošiem bēgļu.

Tomēr lasām kopā tējvārus, tēju, cukuru, malzi un ejam pie krievu baznīcas kautcik palīdzēt tiem, kas pārāk noguruši un kam nav nekādu līdzekļu, ne maizes padoma ceļam.

Pirmdien, 6. jūlijā. Aizeju uz bēgļu nometni pulkstens trijos rītā. Pa nakti pienākuši klāt lieli bēgļu bari. Nu jau aizņemta laba daļa no āboliņa un kartupeļu laukiem. Kartupeļu īpašnieku protesti neko vairs nelīdz. Nogurušie ceļinieki grib atpūsties. Kautkur taču jāapmetas. Kautgan visi, kas atpūtušies, virzās tālāk ap Bausku, pāri Mēmeles upēi, bet no jauna nāk klāt trīskārt lielāki bari no visiem ienaidnieka ieņemtiem apgabaliem rietumos un ziemeļu-rietumos. Nu vairs nav no svara prasīt, no kāda apgabala ir bēgļi, nu tik jādomā, ka viņiem var palīdzēt, kā novērst liekus sastrēgumus un slīmības.

Šodien vairs nevar pazīt Pilsmuižas un Lepšu kalna vakarējos skaistos laukus. Nu jau arī Lepšu mežos un Pilsmuižas auzu un miežu laukos sabriduši ganās vai brien uz priekšu blakus ceļam lieli lopu bari. Uz lielceļa lopiem vairs nav vietas. Dzīnējas sievietes nopūlas izdzīt lopus no labības. Neviens jau tīšu negrib cita labību nomīt, bet te nekā vairs nevar līdzēt. Nogurušie lopiņi nevien ganās auzu laukā, bet paēduši

liekās turpat atdusēties. Ilgu laiku viņus vairs nevar piecelt.

Skaistie Irdzenie, zaļi-sudrabortie lauki nu jau izraustīti, izmīnāti, melniem plankumiem; pa tiem vietām jau tāju izklīduši lopu bari un iebraukti vezumi.

No rīta Lepšu un Pilsmuižas labības saimnieki vēj rāja bēgļus, lai taču turoties pie ceļmalas. Bet pēc pusdienā nu viņi apklusuši un paši domā par savu neizbēgamo likteni...

Pār Mūsas tilta nav iespējams tikt pāri īsā laikā lieliem braucēju un lopu bariem un tādēļ pilskalna laukos abās pusēs un pretim tilta galam jau sabraukti simtiem vezumu un bēgļi nojūguši zirgus; laukos ganās un guļ izjūgtie zirgi un lieli lopu bari un gaida savu reizu, kad pie Bauskas ceļš pašķirsies.

Kāmēr lopiņi atdusas, viņi klusē. Bet tiklīdz viņus sāk celt augšā un dzen tālāk, viņi sāk žēli gaudot.

Visos pilskalna laukos, aiz tilta, pilsmuižas druvās, ap krievu baznīcu, un ap visu Bausku, žēli mauj govīs, blēj avis un kviec cūkas. No šī žēla trokšņa visi nervi uzbudināti.

Un tā tas iet visu dienu... un naktī iekšā. Pēc pusnakts no Bauskas mums atskrien pakaļ un sauc uz lazareti lielā darbā. Tur savesti daudz ievainoto.

X

Asiņu tvaikā

Gar visu Latviešu Lauksaimnieku ekonomiskās sabiedrības namu, kur iekšā latviešu komitejas kara lazarete, pa divām rindām blakus stāv kara lauka sanitārie rati un vienkāršie divriči, un visi tie pilni ievainoto. Tuvojoties namam, jau sajūtama gaisos savāda smaka. Tie ir visi smagi ievainotie, kuņģi kajām nevar paiet.

„Cik viņu ir?“ jautāju vecākam sanitāram.

„Trīs simti,“ tas rīkodamies atbild.

„No kuņģienes?“

No šīsdienas un vakardienas kaujām pie Jānišķes

un Krukiem. Daži vēl no Šauļu kaujām. Atstādami Šauļus, tos paņēmām līdz. Citus aizveda tājak, citus šurp. Sadalījām pa dažādām lazaretēm.

Lazaretēs telpās ievainotiem vairst nav vietas; gultu arī nav tik daudz. Mūsu lazaretē varēja ievietot un uzturēt, ja daudz, trīsdesmit cilvēku, bet nu katru dienu nāk jauni klāt, un šodien šis šausmīgais sūtijums.

Ievainotos nes biedrības zālē un gulda rindām uz salmiem gar visām sienām un divi rindas vidū.

Ir arī vairāki ievainoti vācu kaņeivji, visi juku-jukām.

Vāciešus tomēr aiznesām uz kādu blakus namiņu un nolikām tukšā istabā uz salmiem.

Lielajā biedrības zālē, kur agrāk griezās dejas virpuli priecīgi pāriši, tagad nu guļ asins upuri, kuriem mēs esam bezspēcīgi kaut cik palīdzēt.

Vispirms mēģinām izģērbt smagi ievainotos, kam atrautas kājas, rokas.

Darbā sanākuši nevien sanitari no kaņalauka, kuņi atbraukuši ievainotiem līdz, nevien parastie Bauskas agrākie lazaretēs darbinieki, bet arī skolnieces no Bauskas skolām.

Visi strādā juku-jukām un katrs dara, kas viņam pa spēkam.

Ievainoto šineli un citas drēbes — smagas, asinīm piesūkušās; dažu šineli tikko var pacelt. Nelaimīgajam gandrīz visas asinis iztecējušas.

Kustinot un cilājot ievainotos un viņu drēbes, zālē pēc. Isa brītiņa saceļas bieza, lipīga migla. Tā ir asiņu migla, riebiņš asiņu tvaiks, kā lopu kautuvē. Elpojot top slikta sirds.

Ievainotie elpo smagi, brīžiem dzīji nopušanas, bet neviens nevaids...

Vissmagāk ievainotos pārsienam pirmos.

Kādam jaunam zaldātiņam atrauta kreisā roka līdz pašam kamiesim. Lielā vaina zemju un asiņu pilna. Pēc lielās noasiņošanas zaldātiņš gluži mazspēcīgs un nezina, ka viņam trūkst roka. Es mazgāju viņa lielo vainu un velku ar jodā samērcētu vati viņam pa

kamiesi gar izraustītām miesas un kaulu robām, un cietējs vāriģi pikst:

„Рука чешется...“ (Roka niez.)

Kaŗeivji ar sadragātiem cisku kauliem, kaŗu kokos liekot, smagi elpo. Lielas sviedru lāses rit no pieres pār vaigiem un acu bedrēs; bet viņi tomēr nevaid.

Brīnišķīga ir viņu lielā izturība.

Mazgāšana un pārsiešana jāizdara ļoti uzmanīgi, materiala mums maz, un darbs velkas gausi.

Bet ievainotie redz mūsu pūles un saprot, ka ātrāk mums nav iespējams mazināt viņu ciešanas.

Katrs tomēr gribētu būt drīzāk pārsiets. Kad nesēji aiziet zālē pēc citiem nepārsietiem, gandrīz visi lūzņoši skatās uz nesējiem, lai tie ņemtu viņus; bet balsi to neviens nesaka, neviens atklāti negrib aizsteigties priekšā savam ciešanu biedrim.

Apkoptie un pārsietie sajūt lielu atvieglojumu un drīz aizmieģ.

Jau tuvojas rīts.

Asinānais darbs vēl nav pabeigts. Visi noguruši, izmisuši, ir ievainotie, ir viņu apkopēji. Visi nervozi, iekritušām seģām, nogurušām, nervozām acīm.

Un ja nu būs lielais darbs pabeģts lazaretē, tad tāds pats liels darbs atkal gaida bēģļu pulkos.

Pilsēta jau sajūtams maizes trūkums.

Kaŗa ceptuvju vēl te nav.

Latviešu sabiedrība vairs nevar uzturēt tikdaudz ievainoto.

Bēģļiem arī aiziet viens, otrs maizes klaiģs.

XI

Sareģģīti plenākumi

Otrdien, 7. jūlijā. Stundas nu neviens vairs neskaita, un dienas atmiņas tikai tad, kad tās pieraksta. Es uzcītīgi vedu dienas grāmatu, atzīmēģot vēsturei visus lielos notikumus, bet vienas dienas darģi aiziet otrā dienā un rēģģni gandrīz sajūģk. Vakardienas, vai ŗi

agrā rīta darbus lazaretē tikpat labi arī varētu atzīmēt, kā šīs dienas darbus. Un šī agrā rīta darbi robežo ar vakardienas darbiem.

Tikai pulkstens trīs rītā. Bet pa pilsētu jau sak klejot bēgļi un meklēt maizi. Pilsētnieki, kam nervi vēl pietiekoši stipri, tagad vēl guļ un maizes cepēji arī.

Bēgļi vēlu izstaigājas pa nelīdzeno bruģi un tad iet uz savu nometni tukšām rokām.

Daži bēgļi mani jau pazīst. Viņi nāk prasīt padomu, kā izpalīdzēties. Ko lai šiem nelaimīgiem saku? Solu parunāt ar etapas komandantu un lūgt viņu ierīkot bēgļu ēdināšanas punktu un maizes ceptuvi.

Ap pulkstens septiņiem rītā Bauskas sabiedriskās darbinieces Varenā kdze, Skujas jkdzes jau darba bēgļu nometnē un nopūlas padzirdīt bēgļu bērnus un nogurušākos bēgļus ar tēju.

Pulkstens deviņos atnāk manā dzīvoklī ļoti steidzīgs krievu darbinieks, stādās man priekšā kā Pilsētu savienības pilnvarnieka palīgs un uzaicina mani ierīkot bēgļiem tējas punktu.

„Jā, to jau mēs paši no aizvakardienas zinām, ka tas ir vairāk kā nepieciešams, un pēc saviem spēkiem to jau arī esam darījuši: gandrīz visi latviešu tējvāri jau sanesti bēgļu nometnē — bet mums vairs nav līdzekļu, kā bēgļiem palīdzēt. Lazarete visus mūsu līdzekļus jau uzsūkusi. Ko lai mēs vēl varam līdzēt lielajā bēgļu nelaimē? Pilsētu un Zemstu savienība taču raksta, ka viņa ierīko bēgļu ēdināšanas punktus Polijā, kādēļ tad to nedarīt Kurzemē, kur nelaime nav mazāka, bet vēl lielāka. Te nacionāli apstākļi pavisam citādāki, nekā Polijā,“ es paskaidroju krievu darbiniekam.“

„Nu, jā,“ pilnvarnieka palīgs iemet, „mēs jums palīdzēsim ierīkot tējas punktu.“

„Pateicos. Tādā atgadījumā nevedat ar mani vienu sarunas. Te ir vesela latviešu sabiedrība — piedzi-vojuši sabiedriski darbinieki, darbinieces — es tālīņ saaicināšu visus un mēs lietu vienā rāvienā nokārtosim.“

„Ne, nē!“ pilnvarnieka palīgs dzivi iesaucās, „tik daudz cilvēku man nav vajadzīgs. Man nav vaļas ilgi kavēties, jābrauc tālāk. Kad tik man kvīte no viena darbinieka. Pietiek! Man aizrādīja uz jums. Es jums atstāšu lielu tējvāri, vairākiem simtiem personu uz ņeizu, traukus, cirvi, un kādu rīcības kapitalu un dodat man kvīti.“

„Cik lielu rīcības kapitalu tad jūs man atstāsiet?“ jautāju.

„Nu, pagaidām, 25 rubļi...“

Es nevilus sāku smieties...

„Ko tad ar 25 rubļiem var iesākt tik liela nelaime?“ es jautāju.

„Dažas mārciņas tējas un cukuru pārs dienām varēs nopirkt,“ pilnvarnieka palīgs vēl piemetina un naivi skatās uz mani.

„Nu, labi. No svara ir lielais patvāris. Tas dos iespēju atturēt bēglus no nevārīta ūdens dzeršanas...“

„Kam nodot bēglu nometnē visu atvesto?“ pilnvarnieks jautā.

„Nododiet Varenā kundzei, vai Skujas jaunkundzēm. Viņas jau būs bēglu nometnē.“

„Labi. Nu, esat sveicināti. Varbūt vēl tiksimies. Krustpili strādā mūsu pilnvarnieks šīs frontes daļā Kujimanovs. Griežaties pie viņa kritiskā brīdī.“

Jaunais darbinieks steidzīgi aiziet. Uz britiņu es palieku viens ar savām domām.

Ar notara amatu vairs tikpat kā nemaz nav jānodarbojas un šim amatam šīnī brīdī vairs nav nekāda nozīme. Es jau dzirdēju, ka apgabaltiesa jau aizbraukusi un man nu arī vajadzētu braukt prom, bet bēgļiem vēl jāpalīdz, cik jau nu tas ir iespējams, un šis darbs tagad ir tukstošreiz lielāks un svarīgāks, nekā notara amats. Bez tam bēglu nometnē bēgļi jau tā kā tā pienāk un paprasa visnepieciešamāko juridisku padomu.

Eju atkal pie etapas komandanta parunāt par bēglu ēdināšanas punkta ierīkošanu pie krievu baznīcas. Parādu viņam uz kārts visus apgabalus, kuņģus vācieši jau ieņēmuši vai var būt ieņēmuši un pārliecinu viņu,

ka taisni gar Bausku jāplūst garām ārkārtīgi lielam bēgļu skaitam un ka te ir nepieciešams pirmais ēdināšanas punkts.

Komandants piekrīt un uzdod savam palīgam tūlīņ stāties pie darba un šodien pat jau, ja iespējams, vārīt pusdienas un daļt maizi.

Nu ir labi. Nesu šo prieka ziņu Varenajam. Viņš uz britiņu atraujas no kara komisijas darba (kam tagad arī vairs nav nekāda nozīme) un nāk man līdz uz bēgļu nometni pie krievu baznīcas.

Te jau nu dūšīgi strādā Varenā un Viļumsona kdzeņ un Skujas jaunkundzes un vāra un dala tēju, un komandanta palīgs jau licis pie baznīcas žoga uzcelt augstu deļu sienu, ar nojumu, nostādījis zem tā milzu vaļa katlu, ar cietu vaļa vāku, nopircis no bēgļiem jērus un tos jau vāra katlā. Viss notiek lielā steigā.

Bēgļi laimīgi nu nāk pie ēdināšanas punkta, kā pie savam mājām. Taču viņu sejas ir drūmas un bēdu sagraustas un neviens vairs nesmaida.

Ja šis katlis būtu zelta pilns un ja viņiem teiktu, lai izvēlās: vai ņemt šo zeltu un doties nezināmās bēgļu gaitās, vai tūlīņ atgriezties dzimtā sētā, miera dzīvē, tad visi tie, kam bij sava pajumte un sava mīļa zeme, atmetu zeltam ar roku un dotos acumirkļi atpakaļ.

Bet tik lielā, neizbēgamā nelaimē, kādā tagad atrodas latvju bēgļi, viņiem šis ēdināšanas punkts ir mazs atvieglājums lielajās moraliskās un fiziskās ciešanās.

Tomēr, ilgi mums nelauj strādāt pie ēdināšanas vietas. No pilsētas jauna ziņa: atkal ievainotie.

Dodamies turp. Visi esam nāvīgi noguruši. Gandrīz neviens, kas pagājušā naktī palīdzēja 300 ievainotiem un rīta agrumā jau steidzās uz bēgļu nometni, nav acis aizdarījis; bet — neko darīt — jāiztur. Kara laiki un gandrīz puse no latvju tautas — bēgļu ceļā... Jāiztur!...

Atvesti kādi 20 smagi ievainotie krievu kaņeivji un 4 smagi ievainoti vācieši. Visi vesti vienkāršos zemnieku rateļos un dauzīti un kratīti 50 verstis. Diviem vācu kaņeivjiem sadragātas abas kājas. Tie guļ augšpēdus deļu rateļos pa diviem blakus. Tā viņi nogu-

lējuši un kratījušies pašā saules tveicē visu dienu bez ūdens lāsītes. Abiem sejas pārklātas sviedru un putekļu kārtu; vienam no lielām ciešanām un slāpēm sakaltušas putas uz lūpām. Bet neviens no viņiem nevaid.

Tāpat klusē ievainotie krievi. Tie šoreiz nav tik smagi ievainoti, kā vācieši.

Ka vācu ievainotie ir krituši krievu rokās, ir liecība, ka brīžiem arī krievi ieņem vācu pozīcijas. Bet tas stāvokli negroza. Citas frontes daļas vācieši iet milzu soļiem uz priekšu.

Vēl pēc maza brītiņa ienāk kājām no Krukiem 70 ievainoti, to skaitā 3 prūši. Visiem viegli ievainojumi, kas dod tiesību atstāt fronti, bet netraucē iet kājām. Šos 70 vīrus nogurdinājis tikai tālais ceļš; citādi viņi ir omulīgi.

Pēc pārsiešanas krievus nosēdina pie galda ēst pusdienu.

Prasu krieviem, vai viņi ar mieru ēst ar vāciem pie viena galda vienu maltīti.

„Kādēļ nē?“ vecākais krievs atteic, „kaņālaukā mēs bijām ienaidnieki, te mēs esam ceļa biedri; 50 verstis nācām kājām un visi esam vienādi izsalkuši.“

Prūši tencina krieviem par laipnību un nosēžas pie galda. Viņi jūtas daudz drošāki, nekā krievi. Pēc pusdienas mēs ievadam vāciešus atsevišķā istabīņā un pieliekam vienu spēcīgu krievu ievainoto par sargu, lai neaizbēg.

To prūši saprot. Spēcīgākais no viņiem tūlī smaidīdams piezīmē:

„Jums bail, ka mēs neaizbēgam. Veltas bailes. Mēs jau 50 verstis nācām kopā kājām pa mežiem un rudzu laukiem, un kājas mums visiem veselas. Ja jau mēs būtu gribējuši bēgt, kas tad mūs būtu kavējis.“

„Pārtulkoju prūša vārdus krievu sargam. Tas tūlī atbild:

„Saprotams, ka viņi nebēgs. Viņi paši pārnāca pie mums un visu ceļu nāca pat nopakaļis sarunādami. Viņus ne dzīt neaizdzīs no mūsu maizes.“

Novietojuši ievainotos, ejam atkal uz bēglu nometni.

Jau vakars tuvu.

Pretīm mums plūst bēgļu straume, nepārtraukta, neapturama. Tā met likumu ap pilsētu un iet pāri upei. Šie plūdi nes juku-jukām braucējus, kājiniekus un simtiem un tūkstošiem sajukušu lopiņu, kuņģi gaudo bez mītešanas tik nepanesami žēli...

Pēc ļoti karstās dienas, bēgļu ceļā stāv gaisos biezs, pelēks mākonis, kuņģam nevar cauri redzēt.

Ap bēgļu nometni nav vairs zaļu lauku... Nevienas zaļas kartupeļu vītnes, neviena zaļa laksta nekur vairs neredz. Visu plato bijušo kartupeļu lauku tagad cieti apsēduši bēgļi: rati pie ratiem, ilksis pie ilksim, drēbju pauna pie paunas. Pa ratu starpām kustās, sēd vai guļ bēgļi visādā vecumā.

Māju putni sasieti ratos; šur-tur kurvi vista ar cālīšiem: māte kluks, cālīši čukst. Bet tā vāji, ne pusi tik spēcīgi, kā mājās. Šur-tur iekļiedzas kāda zoss.

Liellopi, aitas, cūkās, aizdzīti kautkur tajāk prom, kur vēl ir kāds zaļums.

Bet ap visu krievu baznīcu uz pļavas un āboliņa lauka — melna nomīta zeme, kā rījas plāns... Arī aiz upes Pīlsmuižas laukos, tāju abās pusēs ceļam, vairs nav neviena zaļa plankumiņa. Viss klajums — melns un visur vezumi, cilvēki, lopi, kas gaida savu reizi virzīties pār tiltu, vai vienkārši jau tur atdusas. Pie ēdināšanas un tējas galda arī no turienes jau nāk bēgļi.

Visā bēgļu nometnē tagad gaisos karājas riebīga cilvēku un lopu smaka, un nu uznāk bailes, kad tik te tāda drūzmā neizceļas kādas lipīgas sērgas.

To saprot arī paši bēgļi un apdomīgākie skubinas prom uz kādu brīvāku vietu, kauču tagad grūti iedomāties, kur būs kāda brīvāka vieta...

Caur bēgļu nometnes putekļu mākonī nolaižas aiz tajajiem mežiem liela, asiņaina saule. To pavada daudzi skati... un daudzas ausis pagrieztas uz to pašu pusi, no turienes atskan lielgabalu dunona un virzas mums visiem virsū neizbēgamais liktenis...

Britiņu aizeju uz dzīvokli. Bet mājas jau gandrīz aizmirstas un ēst arī negribas, miegs bēg: gulēt nevar.

Pret pusnakti eju atkal uz bēgļu nometni. Uz tūrieni velk neizprotams spēks... Arī gribas visu šo nelaimi redzēt un aprakstīt. Šausmīgā nometne nakti iedvēš bailes. Nekas tamlīdzīgs visā mūžā nav redzēts.

Visi vezumi tādi spokaini. Gaisos rēgojas ilksis. Pie dažām ilksim ir kāda zīme: kāds krāsainš lupats, kāds lapots koka zars. Pēc šīm zīmēm bēgļi var vieglāki atrast savus ratus, savu ģimeni.

Tagad nometne drūmi-klusā. Uz zemē nosvietiem maisiem un izklātām drēbēm, gan pulciņā, gan pa vienam, guļ un smagi šņāc bērni, viņu nogurušās mātes, jauni zēni, vecīši baltām galvām, sievas, vīri. Daži spēcīgi vīri nomodā un stāv kājās un sargā savus vezumus. Viņi stāv piespiedušies ar mugurām pie saviem ratiem, galvas nolaiduši. Daži snauž, un viņu galvas laiku pa laikam līkst uz leju un ceļas atpakaļ; citi sēd augstu uz ratiem un snauž.

Ratiem ratiem jau pārliektas līkstis, un pāršūti palagi. Šie bēgļi no tālienes.

Es eju klusiņām pa nometni, pa vezumu starpām un visu apskatu.

Daži vīri top uzmanīgi un prasa man, ko es meklējot.

Pasaku viņiem, ka es apskatu nometni nakts laikā, lai varētu aprakstīt, un viņi apmierinas.

Daži man sāk jautāt, vai es nezinātu, kā veicas krieviem frontē un vai nevarēs sākt domāt par atgriešanos...

Paraustu plecus un paskatos jautātāja sejā. Viņš mani saprot.

Kad es ar kādiem vīriem sarunājos ilgāki un izjautāju, no kurienes viņi brauc un cik ilgi jau ceļā, pie mums nāk arī citi tuvākie vīri. Katrs grib zināt kautko no jauna.

Es izsaku viņiem savas bažas par slimībām, kādas var izcelties tik lielā nometnē, un arī bailes no krievu

Latvju tautas dāvanu izdalīšana priekšējās pozīcijās No Kara muzeja krājumiem

armijas pēkšņas atkāpšanās, varbūt pāri bēgļu nometnei starp divām upēm. Tādā gadījumā notiktu pārāk liela drūzmēšanās. Labāk būtu nepalikt upju starpā ilgi uz vietas.

Gudrie vīri mani saprot, un norunā agrā rītā jau doties tājāk uz priekšu pāri otrai upei.

Gaŗ baznīcas žogu guļ bēgļi lielā rindā uz kautkādiem paklājiem. Tie ir kājinieki, kas visu savu bagātību nes rokā.

Sonakt silta nakts, un viņiem laba guļa.

Apskatījis nometni ap baznīcu, eju lēniem soļiem pa pilskalna ceļu uz pilsētu.

Klusinām, arī lēniem soļiem, man nāk pretīm priestavs Pobieģins. Tam, redzams, arī nav miera. Sa-sveicinamies, sākam runāt par nenoteikto stāvokli un lēniem soļiem ejam atpakaļ uz pilsētu.

XII

Viltīgi administratīvi rīkojumi

Trešdiena, 8. jūlijs, pulkstens 1. pēc pusnakts.

Pristavā nu apkļusis ilggadīgs krievu policists un pamodies cilvēks. Viņš skatas uz notikumiem vaļējām acīm un runā ar mani atklāti.

„Lai velus parauj tādu stāvokli!“ viņš pēc maza starpbrīža iesāk. „Kas tagad isti notiek, neviens nevar saprast... Visas iestādes no Jelgavas sen jau projām. Nabokovs arī prom, un mēs te sežam kā krātīnā. Vācietis tepat pie Mežotnes, bet gaidi... kā mēr viņš atnāk, paņem tevī un liek plintes galā, vai noved uz Vāciju nomērdēt badā.

Nekādu skaidru rīkojumu nav. Iepriekšējie cirkuļi norāda, ka būs vēl kādi vēlāki cirkulāri; bet kad tie būs un kas tos izdos, kad gubernators vairs nav guberņā, un gandrīz lielā puse no guberņas jau vācieša rokās, — neviens nevar pateikt...

„Iesim manā kanclejā un es jums arī paziņošu kādu cirkulāru.“

Runādami lēnām aizejam uz kanceļu. Drūmajā kanceļas telpā pa nakti vēl smagāks gaiss, nekā pa dienu. Te smird pēc rupjas tabākas dūmu kvēpiem, pēc pelējumiem un kuņģi pārrūguša alkohola izgarojumiem.

Rīta gaismiņa vēl nav tik liela, ka tumšajā kanceļā varētu lasīt bez uguns.

Pristavs iededzina lampu, noliek uz galda vidus un lūdz mani piesēsties; tad viņš atvelk galda atvilktni, kur viņam stāv svarīgākie papīri, un izņem divas loksnes: vienu īsaku, otru — veselas pusloksnes lielumā.

„Lūzdu izlasīt šos sacerējumus,“ viņš nošaka, palpus man pasniegdams un lūpas sakniebis tā savādi pasmaida. Tas ir cara laika policijas savālais viltīgais smaids, kas nozīmē, ka patiesībā viss ir citādi, nekā papīri rakstīs.

Garajā lapā, pēc patriotiska uzraudinājuma, gubernators raksta, ka bēgšanas gadījumā jāiet virzienā pret rītiem uz Jaunjelgavas un Jēkabpils pusi un jāiet „широким фронтом“ (platā frontē), nominot un iznīcinot sējumus, lai tie nepaliktu ienaidniekam, tāpat jāiznīcina vai jāaizved prom labības un pārtikas krājumi un vērtīga manta, lai arī tā nekristu ienaidnieka rokās. Par visu, kas būšot iznīcināts, augstsirdīgā cara valdība augstsirdīgi atlīdzināšot līdz pēdējai kapeikai. Par brīdi, kad viss tas būšot jāiznīcina, gubernātas priekšniecība došot vēl vienu rīkojumu.

Šim papīrim, ja viņu pareizi saprata, nebij noteicošs, pavēlošs raksturs — vēl vajadzēja gaidīt kaut kādu citu papīri — bet iedzīvotājiem to paziņoja kā noteiktu pavēli un pēc tās rīkojās neskaitāmi bēgļi. Cirkulars vispār bij rakstīts tik tumšā valodā un tani bij tik daudz beletristikas un patriotisku pamudinājumu, ka naivais iedzīvotājs varēja viegli sajūsmināties, bet pareizi saprast cirkularu viņš nevarēja, ja viņam to arī deva rokā lasīt no sākuma līdz beigām. Bet tādus kara laika papīrus dabuja rokās pilnīgai izlasīšanai tikai rets kāds inteliģents. Vienkāršiem iedzīvotājiem pateica cirkulara isu saturu: bēgot jāiet

platā frontē, viss jāiznīcina un par visu dabūs pilnīgu atlīdzību.

Nekāds papildu cirkulars nenāca, un pats gubernators aizbrauca; tā tad gadījumā, ja arī kāds ko iznīcināja, bez papildu cirkulara viņam vareja atbildēt, ka viņš savu mantu un savus sējumus iznīcinājis pāragri, pirms sevišķa rīkojuma, un ka viņam nekāda atlīdzība no kroņa nepienākas*).

„Kā tad jūs saprotiet šo cirkularu: vai ir jābēg tūlī, vai nav jābēg, un vai dabūs atlīdzību, ja nebūs sevišķs cirkulars, vai nē?“ es jautāju pristavam.

„Saprotat, kā jūs viņu saprotat,“ pristavs atbildēja, „es tur nekā nevaru un negribu iztulkot.“

„Bet vai tad bēglim, nogurušam, uztrauktam cilvēkam, maz ir iespējams iet platā frontē un iznīcināt brašos rudzu un auzu laukus. Bēglis ar saviem lopiem jau 10 minūtēs nogurs līdz nāvei, brizdams pa šī gada varenēm rudziem,“ es pristavam aizrādu. „Mēs taču redzam, cik nomocīti jau tagad ir visi bēgli.“

„Kas tad tur nu ies pa labību un cik tad tā nu var iznīcināt, varbūt tikai gaŗ pašu ceļmalu,“ pristavs plecus raustīdams man piekrita.

Nu es sāku saprast, ka ar bēgļiem un vispār ar Kurzemes iedzīvotājiem, it īpaši latviešiem — laucniekiem, notiek kautkas divains, ko var nosaukt vai iztulkot kā administrācijas apjukumu vai nemākulību.

Pristavs lūdza, lai es parakstu šo cirkularu, ka esmu to lasījis.

Uz papīra jau bij nedaudzi citi paraksti.

Vai šo divaino cirkularu pēc manis vēl kādam paspēja pasludināt, grūti iedomāties.

Otrs papīrs — ir telegrama no etapas komandanta. Tani rakstīts, ka amata personas var atstāt Bausku. Nav teikts, ka ir jāatstāj kara apstākļu deļ.

*) Latviešu Bēgļu Apgād. Centralkomiteja vēlāk piedzīvoja, ka bēgļiem par labprātīgi iznīcinātiem sējumiem un mantu nekādu atlīdzību nemaksāja, tādēļ ka nevarēja pierādīt, ka tieši tāds rīkojums ir dots.

„Bet ja nu kāds vēlāk teiks, ka mēs par ātri esam atstājuši amata vietu, ko tad?“ es pristavam piezīmēju.

„Kas velns to teiks! Visi jau prom. Mums tik te vēl jāvārgst,“ pristavs igni atmet ar roku.

No pristava aizeju lielā gaismā.

Eju lēnām pa pilsētu. Uz ielām nav miera: brauc kaŗa automobiļi, kustas ņurpu-turpu vēstneņi, kájinieki, játnieki.

Pie daudziem namiem sēd ārpusē uz durvju sliegņņa vai pakáþēm nama iedzivotáji un gaida... kad krievs atsitis, vai kad tūliņ būs jābēg... Visiem acis un vaigā iekrituņi un sejas nervozas. Tās ir bezmiega nakņu sekas.

Aizeju uz dzīvokli, izģērbjos un eju druscinā pagulēt. Pulkstens trīs. Driz lēks saule.

Galva dun. Miegs nenāk. Acis iekaisuņas. Ceļos augņā, atveru logus un klausos...

Gaŗ pilsētas dārzim plūst bēgļi un gaudo viņu lopi...

Spoži saules stari jau spīd caur tuvā dārza ábeļu galotnēm un dārzā jautri dzied putniņi.

Sāk dunēt lielgabali...

XIII

Bēgļu dzīves nejauņības un malzes rūpes

8. jūlija dienā. No bēgļu nometnes nakti un agrā rītā daudzi aizbraukuņi. Atkal jaunas sejas, citas ainas, sareģiti cilvēku likteņi.

Iepretim lielajam pusdienu katlam uz bijuņā kartupeļu lauka pie maziem, pustukņiem dēļu darba ratiņiem, kuŗiem krautis un rumbas no mēņu veņanas laika vēl mēņliem aplipuņas, vienā pusē piesiets stāv galvu nodūris un apakņlūpu atkāris mazs, vecs kalpiņa bēritis, izpletuņos, zemū vēderu, iekrituņiem tukņumiem. Viņņ nedzīvi un vienaldzīgi skatas uz zemi

un reti mirkšķina acis. Viņam nav neviena kušķīša priekšā ko iekremt.

Ratu otrā pusē pie zemes izklāts vecs, caurumainš pelu palags un vecs vtrieša mētelis, pelēkiem ielāpiem. Uz šiem kankariem noguruši sēd un vienaldzīgi skatās prom septiņi mazi bērniņi, viena galviņa zemāka par otru, visi ļoti nabadzīgi apģērbti, basām kājēlēm.

Mazākajam sēd blakus noraudājusies jauna sievietē, nemazgātu muti, klēpi saliktām rokām, un nedzivi skatās zemē. Liekas, viņai tagad vienalga, vai pasaule zied, vai bojā iet...

Ši bēgļu dzives aina ir ļoti uzkrītoša un es eju pie viņas, kā pie pašas pirmās. Es padodu dievpalīgu. Viņa klusi saņem, bet galvu nepaceļ.

„Jums tik liels bērnu pulciņš, un jūs esat viena pate ar tukšiem rateļiem. Kā jūs tiekat galā ar saviem mazajiem?“ es klusi un līdzietīgi jautāju.

„Tas viens jau tik ir mans bērns,“ viņa rāda uz lielāko, „tie seši nav mani. Tos man Vecauces mežā ielika ratos kāds pazīstams cilvēks: tie viņa bērni. Mans vīrs kaļā...“ Viņa pārvelk ar labo roku pār vaigu un saņem smakri plaukstā. „Nu jau sešas dienas viņi tikpat kā mani,“ viņa klusi turpina, „Vecauces mežā viņam nomira sieva, bērniņu māte. Tur aprakām ceļmalā... Tāpat no eglītes koka uzlikām krustiņu... Visi steidzās gaļām, bēg prom, vācietis nāk vīrsū... Jau bij itin tuvu. Bērnu tēvam bij bail, ka vācietis viņu nenokļē un neņem gūstā, neliek Vācijā pie grūtiem darbiem... Viņš man teica: „Es uzlikšu savus bērniņus uz jūsu vezumeli un paslapstīšos pa mežu, kāmer vācieši pajāj gaļām vai aizjāj uz citu pusi. Tad es atkal iznākšu un aiztecēšu jums pakaļ... Braucat tik tālāk! Es jūs panākšu.“ — Viņš ielēca mežā, mēs braucām tālāk... Bet viņš neatnāca vairs. Nu jau sestā diena. Vai nu viņu vācieši nokļēra, vai kas ar viņu notikās, vai nevar mūs panākt. Dievs to zin... Nu man ir tik liela ģimene...“ Viņa ar likumu met roku pa gaisu vīrs bērnu galviņām un parāda,

cik liela nu viņai ģimene, un tad noglauda galviņu pašam mazākajam un rūgti pasmaida.

„Te jau nu šīs dāmas un jaunkundzes atnesa mums maizi, gaļu un saldu tēju un nu jau mums ir laba dūša.“

Pārrunājām pie ēdināšanas punkta, vai nevar nabaga sieviņu kā nekā atsvabināt no svešajiem bērniņiem; skolas priekšniece Zibeika kundze staigāja pa pilsētu aprunāties, vai kāds neņemtos bērnus paturēt pie sevis pilsētā, ja viņš nedomātu bēgt. Bet viss velti. No mūsu pūlēm un spriešanas nekas neiznāca.

Pie ēdināšanas punkta, kur bērni un pate paēdināti, sieviņa beidzot izsaka vēlēšanos mazos vest tālāk. Varbūt taču reiz bērniņu tēvs viņus panāksot... Viņš taču zinot, pa kādu ceļu viņa braucot.

Ēdināšanas punktā tagad visa Bauskas latviešu sabiedrība. Šurp arī nāk kaņalaika likteņa vajātie meklēt padomu. Viņi visi gan labi zin, ka mēs neviens nevaram viņiem līdzēt, bet tomēr nāk vismaz izrunāties.

Ļoti sarežģīts liktenis ir šķūtniekiem. Tie laiku pa laikam uzpeld, Dievs zin no kādiem apgabaliem, un ir novesti līdz izmisumam. Ja kāds kritis reiz kaņavīru rokās, iesākumā kaut normalā ceļā, tad vēlāk viņš vairs netiek vajā un iet no rokas rokā, un viņu dzenā pa visu fronti no viena gala uz otru. Ja atrunājas, atsaucas uz likumu, prasa pagasta valdes vai komandanta rīkojumu, tad viņu piespiež ar varu un rakstīta rīkojuma vai likuma vietā parāda revolveri. Viņš brauc atkal.

Zirgi nodzīti līdz pēdējam; pats neēdis, nemazgājies, negulējis.

Pie ēdināšanas punkta patlaban vairāki tādi šķūtnieki pat no apgabaliem, kurus ienaidsnieks jau ieņēmis. Viņi trenkāti pa malu malām jau divas nedēļas no vietas un nu tik kautkur frontes tuvumā atlaisti brīvā. Viņi pat nezīn, vai tādi virsnieki viņus kalpinājuši, kas iet uz fronti, vai tikai tādi, kas bēg vai izslapstas no frontes:

Viņi pienāk pie ēdināšanas punkta tik nomocīti,

un saniknoti, ka tikko var aiz dusmam parunāt. Bet tad, kad savas bēdas ir izsūdzejuši un ir paēduši un sakdu teju padzēruši, top laipnāki, klusāki un sāk domāt par savu likteni, par mājām un savejiem, kuŗi arī nu ir nezināma likteņa varā...

Visādās bēgļu dzīves rūpēs, mēs brīžiem pavisam vairs nedzirdam lielgabalu dunoņu. Tā jau tik ap-rasta, kā pilsētas iedzīvotājiem tramvaja troksnis. Tu-vāk šī dunoņa, liekas, nenāk, un kāmēr lielgabali vēl dūn, tu zini, krievs vēl nebēg. Tikai nejaušam kļu-sumam mūsu frontē ir jauna nozīme. To mēs jau zinām no piedzīvojumiem. Tad krievi bez pretoša-nās atkāpjas.

Laiku pa laikam mēs redzam arī iepriecinošas ainas, kas pacilā garastāvokli, ir mums, ir bēgļiem. Caur pilsētu izjāj uz frontes pusi kāds jātnieku eskadrons, kāds kazāku pulciņš, pat iet kāda rota kājinieku. Maz viņu ir. Tik niecīgi pulciņi nevar dot nekādu palīgu frontes cīnītājiem. Bet mēs jau varam iedomāties, ka frontē jau ir lieli spēki, kuŗi aizgājuši pa citu ceļu. Patikami jau ir tas, ka kautkādi spēki jā mierīgā garā uz fronti, un neatkāpjas strauji no frontes. Bēgļi tikpat labi, kā mēs, vietējie iedzīvotāji, dzīvo līdz karavīru kustībām.

No tām atkarājas bēgļu garastāvoklis, vai nu aug cerības uz atgriešanos, vai — neizbēgamās grūtības tajā kā bēgļu ceļā.

Tik vienas rūpes sāk bēgļus nospiegt lielā mērā: tās ir rūpes, kur dabūt maizi, kad pašiem maizes padoms izbeigsies. Un daudziem tūkstošiem bēgļu tas sen jau izbeidzies, vai — lielā steigā mājas atstājot — nemaz nav līdzī paņēmts.

Sie nelaīmīgie, tiklīdz kā piebrauc vai pienāk pie pilsētas, tūlī steidzas meklēt maizi. Viņi klejo no bodes uz bodi, pat no mājas uz māju, lūdžas, piesola maksāt dārgāk, bet... visur dabū noraidošu atbildi, un izmisuši nāk atpakaļ uz bēgļu nometni. Kad pus-dienas laiks pāri, arī te maizi vairs nedala un viņi paliek bez maizes. Viņos un mūsos pašos pamostās slepenas lielas bailes no bada nevien te, ja desmitiem

trūkstošu bēgļu te ilgi gulēs uz vietas, bet jo vairāk vēl tālākā bēgļu ceļā, kur jau simtiem trūkstošiem būs gājuši cauri caur apgabaliem, kas nekad nav sagatavojušies un nevarēja sagatavoties apgādāt ar maizi šo izbadušo milzu armiju bēgļu, kas atstāti savam liktenim, bez kādas organizēšanās, bez noteikta maršruta, bez valdības vai pašvaldības rūpēm par pārtiku šinī apdraudētā ceļā, — plūst prom uz savas galvas un var izēst tukšus veselus apgabalus... Vai aiziet bojā badā un lipīgās sērgās, ja pārtiku nekur vairs nevar dabūt. Bēgļi taču plūst garām reti izkaisītām, vientujām mājām, kur pārtika tikai vienai saimei, vai pa mežiem un neapdzīvotiem apgabaliem, kur pārtika nekur nav atrodamā. Tā ir vēl nekur nepiedzīvota parādība — izkustināt no savas vietas milzīgas ļaužu masas un nekur tās neapgādāt un nenodrošināt ceļā ar pārtiku, pat neinteresēties par to, cik lielas bēgļu masas virzas uz kādu apgabalu, un bēgļus nemaz neregistrēt. Es savas dibinātās bailes par varbūtējo bēgļu badu ceļā nesaku ne bēgļiem, ne saviem līdzstrādniekiem. Bet komandantam es gan izsaku savus uzskatus par varbūtēju katastrofu.

Komandants parausta plecus un nosaka: „Viss var atgadīties; bet es tur arī nekā nevaru līdzēt, man bēgļu plašākai apgādāšanai trūkst līdzekļu; bez tam, man jābūt frontes tuvumā, un es nevaru sekot bēgļu straumei. Cik es varu, tik es bēgļiem uz vietas līdzu un uz to man ir atļauja, bet tālāk manas pilnvaras un līdzekļi nesniedzas. Tā ir guberņas priekšniecības darīšanai, bet tās Kurzemē arī vairs nav...”

Komandanta tiešās rūpes top arvien lielākas: nu jau kaņālauks ar savu aizmugures līniju pievirzījies pie pašas Bauskas.

Veci bārzdaiņi vīri, zemes sargi, rok Pilskalnā un iepretim Pilsmuižas kļieģeļu ceplim ierakumu rindu.

Tā tad drīz notiks kaujas ap pašu Bausku un apšaudot ar artilēriju ierakumus, arī apšaudīts Bausku...

XIV

Malkas trūkuma un negaisa dēļ

Ceturtdien, 9. jūlijā. Pirmās dienās bēgļu ēdināšanas punktā mēs skatījāmies uz kurināmo materiālu, kā uz sīku jautājumu: mēs katrs paķērām līdz kādu klēpīti malkas un — pietika. Mēs domājam: nu, paies viena, otra diena, padzirdīsim un paēdināsim pieci, seši, desmit tūkstošu bēgļu, un malkas pašiem pietiks.

Bet nu jau bēgļi plūst gar Bausku piekto dienu un viņu skaits arvien vēl pieaug.

Mūsu personīgie malkas krājumi jau iet uz beigām.

Komandanta palīgs arī saka: „Mums pašiem malkas nav. Produktus un zaldātus darbam mēs dodam, bet malkas mums nav. To gādāriet paši.“

Aprunājos par šo jautājumu ar pašu komandantu. Viņam zinams kāds galvenā virspavēlnieka rīkojums citos apgabalos, kas nosaka, ka pašvaldībām jānodod malka bēgļu ēdināšanas punktiem. Komandants tulko šo pavēli tā, ka tā zīmējās uz visām frontēm un tūlī dod rīkojumu savam palīgam — apakšpraporščikam griezties pie pilsētas galvas un prasīt bēgļu ēdināšanas punkta vajadzībām sausu malku. Es gaidu komandanta kanclejš, kādu atbildi atnesis komandanta palīgs.

Pēc kādas pusstundas atnāk no pilsētas galvas Brandenburga komandanta palīgs gluži sašutis.

„Ko jūs domājat,“ viņš ziņo komandantam manā klātbūtnē, „Brandenburgs negribēja dot bēgļiem malku. Viņš sacīja, ka sausa malka jātaupa ziemai un bēgļiem to nevar dot. Kad es viņam pateicu, ka tā ir galvenā virspavēlnieka pavēle — dot bēgļiem malku un par sausu malku tik var būt runa, tad viņš tā kā apjuka un iesāka atrunāties, ka viņš ir pārticis un domājis teikt, ka slapjā malka jāatstāj uz ziemu. Bet es viņam taču prasīju tikai sausu malku, un par slapju nemaz nebija runa...“

Komandants augstu uzrāva kamiešus, paskatījās uz mani, paskatījās uz savu darbvedi, un tad asi izgrūda krievu lamu vārdu un piemetināja:

„Te pilsētas galvai un pilsētas pašvaldībai pašiem tūh vajadzēja rūpēties par bēgļiem un pašiem pirmajiem būt tur, augšā, bēgļu ceļā, tik lielā tautas nelaimē, bet viņi vēl liedzas dot malku...”

Tomēr pēc kādas stundas malka bij pievesta pie ēdināšanas punkta un lielais katls kūpēja atkal.

No visas nervozās darbības komandanta kancelejā es redzu, ka beigas ir tuvu un ceļš man pa kājām.

Mans nelielais ceļa mantu krājumiņš: grāmatas, gleznas, drēbes un maize kādai nedēļai — jau stāv saliktas ceļa gatavībā.

Man pašam sev nekā vairs nav ko darīt. Viss mans un citu nedaudzo Bauskas latviešu sabiedrisko darbinieku darbs tagad ir bēgļu pasaulē un komandanta kancelejā, kur šķetinās un aužās frontes liktenis, no kā mēs visi esam atkarīgi.

Lielgabali dun tuvāk, nekā vakar.

Daudzi Bauskas iedzīvotāji jau dodas bēgļu ceļā līdz citiem bēgļiem. Atlikušie dzīvo kā pamiruši.

Pilsēta netīra: neviens to vairs neslauka.

Bēgļi velti klejo pa pilsētu un meklē maizi. Zēl uz viņiem skatīties.

Ēdināšanas punkts tomēr strādā visiem spēkiem un apkalpo bēgļus, cik var.

Sodien karavīri vairs nedodas uz frontes pusi, un tas nospiež garastāvokli. Ceļas lielākas rūpes, kad tik ienaidnieks neatgriez mūs visus, aiziedams no Mežotnes puses mums visiem priekšā.

Bēgļu kustība šodien tikpat liela, kā vakar un aizvakar. Ienaidnieks izkustina arvien jaunus apgabalus un visi bēg. Daži gažābraucēji saka, ka krievi paši dzenot viņus ārā no mājām.

Diena neļēdzīgi karsta; gaiss smags un nospiedošs; virs bēgļu ceļa — pelēki putekļu mākoņi; bēgļu noņemtnē riebīga cilvēku un ļopu smaka.

Ap ēdināšanas punktu — liela drūzmēšanās. Ainas mainas tik ātri, ka nespēju tās ierakstīt savā burtnīcā.

Vienmuļīgās, kuņas atkārtojas tūkstošām reizu, nemaz vairs neatzīmēju.

Jau vakars tuvu. Saule iegrimst zili-baltās mākoņu bangās. Bus negaiss.

Aizeju atkal uz komandanta kanceļu pēc tuvākām ziņām.

Kancelejā ārkartīga drūzmēšanās.

Palīdzēdami kaņavīriem atrast ceļu, mēs divi ar zemnieku tiesnesi stāvam pie kaņa kartes un ātri izrādam visus ceļus. Kaņavīri steidzas prom. Dažam svarīgākam virsniekam kāds zēniņš vēl patek līdzī līdz kalnam un parāda, kur no Bauskas uzņemt īsto ceļu.

Jau pusnakts tuvu. Ļaužu drūzmas kancelejā un ārā pie durvīm nemazinās.

No rietumiem uznākušas melnas negaisa bangas. Visa pilsēta un apkārtnē ietīta dziļā tumsā. Melno samta tumsu šķeļ īk pēc minutes apstulbinoši spoži zibeņi, kuņi met savus asos stūrus no debess augstumiem uz zemi un krustīm un šķērsām pa melno mākoņu bangām. Pa baznīcas žoga liepām sāk plosīties negaisa vētra. Zibeņu spožumā uz īsu britiņu varenī viļņo zaļās, mikstās, kuplās liepu galatnes, kuņas tagad ziedu pilnas.

Sak gāst lietūs. Vesela jūra laižas uz pilsētu; grūti elpot. No jumtiem plūst pāri lāsteku renēm platas ūdens straumes.

Cīlvēki elsodami, šņākdami, spurgdami un lādēdami glābjas, kur katrs var...

Briesmīgais negaiss nu pārsteidzis uz klaja lauka un ceļa simtiem tūkstošu bēģļu un viņu lopiņu. Kas nu tagad notiek bēģļu pasaulē?!

Steidzozs uz bēģļu nometnī. Viens-divi-trīs — esmu kalnā un pie baznīcas.

Te nu visā bēģļu nometnē, pa visiem laukiem, ārkārtīga kņada, šņākoņa, rūkoņa, kļedziēni un raudas. Izbailēs kļiedz sievietes, skaļi raud bērni, skan dobjas, mierinošas vīriešu balsis, klusi lāsti. Lopi salekušies kājās un šņākdami skrien un meklē pavēni, sajūk visi kopā.

Platā zibiņu blāzmā var redzēt, kā kustas un vilņo cilvēki un lopi, kā vētra rausta un krata augstos ratu palagu jumtus, kā neganti klačo pie ilksim pakartos drēbju kankarus. Zirgi ligo galvas, purinas un spurdz.

Grāvji, vagas, visas ielejiņas ūdens pilnas. Zibiņu spožumā plūst un mirdz viss bēgļu lauks. Liekas, bēgļi jūrā iebraukuši...

Mātes sedz raudošos bērnus slapjām drēbēm, pašas raud skaļi un gaļi, ristidamās un vētrā slāpdamas.

Netāju no ceļa, turpat kur vakar, redzu mazo sieviņu ar sešiem svešiem bērniņiem. Tā pati stāv saliekusies un pievilkusi pie sava klēpja visus bērniņus vienā kopīgā un pārsegusi viņu galviņas ar veco, salāpīto mēteli. Zibiņu gaismā vēl pelēko liekie mēteļa ielāpi.

Bērniņi apakš mēteļa žēli raud un svešā māte viņus mīļi mierina un stāsta, ka lietus un negaiss drīz pāriešot un tad atkal varēsot pačučēt...

Negaiss pāriet; vētra norimst; līst lēns pēclietus un tājie zibiņi vēl plāta pa padebešiem zili-bālus gaismas plankumus.

Bet bēgļiem vairs nav nevienas sausas vilītes.

Eju pie vara katla nojuma meklēt malku un uzskurt uguni. Te visapkārt gaļ katlu un galdu izmīnotā ielejiņa — ūdens pilna. Bet malkas nav nekur, ne pagaliņas...

Pilsētas valde dod viņu tik maz, ka neatliek i pagaliņas pāri.

Debess pašķirusies; aust rīta gaisma; bēgļu nomītā nometne balta mālaina ūdens pārklāta.

Nu puš salts vējš. Baznīcas koku lapas šalc čaukstoši, kā rudenī, un izmirkušiem bēgļiem salst. Drebinas un no sala raud bērni, drebinas pieaugušie.

Kā un kur dabūt malku? Vācu pilsētas valde tagad guļ; traucēt komandantu, kas nāvīgi noguris darbā, un lūgt viņu, lai varbūt ar jājamu pātāgu uzceļ pilsētas valdi, negribas. Kā lai ar tādām lietām vēl apgrūtina komandantu...

Parunājām ar bēgļu vīriem, aizejam pie pussabrukša sklandu žoga un izlaužam sklandas, aizejam uz manu sētu un paņemam no pēdējās malkas un aiznesam uz nometni un nu sakušam vairākus ugunskurus.

Mātes saved bērņus sasildīties. Viņas groza tos pret uguni un žāvē drēbes uz muguras. Visskaistākā cerība, ka drīz lēks saule un visus sasildīs, vēl mierina nelaimīgos ceļiniekus.

Vietvietām jau sāk jūgt zirgus, lasīt kopā negaisā izkļūdušos un sajukušos lopus un doties ceļā.

Nometne sāk dzīvot savu „normalo“ dzīvi.

No nometnes ceļa stāja bēgļu vezumi un lopu bari jau sāk raisīties vajā un plūst prom.

Atkal sāk žēli maūt govīs un bliet avis. Želās lopu balsis velkas prom gaŗ pilsētas nomaļes dārziem...

Nogurusē pilsēta jau mostas.

Negulējušiem kaŗavīriem, kas noguruši klejo pa pilsētu, miegaignas sejas un dziļi iekritušas, piesarkušas acis.

XV

Bēgļu straumes un kaŗa dzīves mutuļos

Piektdien, 10. jūlijā, pulkstens 10. rītā. Pilsēta liels klusums. Uz tirgus lauka, kā pa vecam, gan sabraukuši laucinieki, bet viņi visi tādi paguruši. Sievietes klusi sēd uz vezumiem un domās skatās kautkur tālumā; vīrieši sagājuši kopā mazos pulciņos un klusi sarunājas.

Viss lielākais dzīves troksnis un lielā kustība tikai ap krievu baznīcu: te nu atkal bango un viņņo bēgļu uzplūdums. Lopu dzinēji ceļ augšā savus nogurušos lopiņus un pulcina tos pēc saimniecībām vienā barā; braucēji jūdz zirgus un cilā pa gaisu zirgu lietas.

Ap krievu baznīcu uz pļaviņas un „bijušiem“ āboliņa un kartupeļu laukiem, lielas cilvēku, lopu un ratu drūzmas; lielas, treknas, brūnas un melni-balti raibas govīs, gotenes, teļi, avju bari, cūkas. Gaisos

skan uzbudināts lopu troksnis: mauj un bāuro govīs, blej avis un brīžiem atskan griezīgi cūku kviecieni.

Ģaŗ saviem vezumiem un ap izsvaidītu vai sakŗautu mantu kaudzēm kustas un kautko dara vīri, sievas, bērni.

Uz baznīcas žogiem un pa nomīŗāto zāli izklāti nakti pielījuši drēbju un veļas gabali.

Nejauki ķerc aizsmakuŗas avis... Tā vairs nav parastā avju blīeŗana, tā ir izmocīta kustoŗa ķerkŗana.

Bēŗļu suŗi apmulsuŗi staigā ap savu saimnieku mantām un brīžiem vēŗ rej uz sveŗiem bēŗļiem.

Pa ceļu no pilskalna puses un tājumā no Lepŗu kalna arvien vēŗ plūst klāt jauna bēŗļu straume. Viens gals jau pienācis pie baznīcas, otrs likumo un kustas tāļu pār ūltu un pa Bornsmindes ceļu.

No jaunajiem bēŗļiem mēs redzam, kādā apgabalā notiek kaujas. Jau brauc ģaŗām rundālieŗi, savos ģaŗajos un platajos divjūŗu ratos. Tā tad cīņas notiek netāļu no Rundāles. Vakar vācieŗi bij pie Elejas, un krievi mazliet ŗai pusē; ŗodien krievi jau atkāpuŗies labu gabaliņu atpakaļ. Daŗi rundālieŗi tikko izsprukuŗi. Vācieŗi gandrīz viņus pārsteīguŗi mājās.

Mūsu pusē te mazi spēki: tikai jātnieku pulciņi. Tie lēni un ar cīņām atkāŗjas; britiņu viņi atstāj savus zirģus kautkur meŗā sev aiz muguras, piezogas vācieŗiem tuvāk, ieņem kādu pozīciju, izrok steīģā kādas bedŗtes, kur iegulties, un laiciņu paŗauj. Kad vācieŗi savelk kopā lielākus spēkus un mācas virsū pārāk stipri, krievi skrien atpakaļ, klūŗ savos zirģos, ieņem atkal jaunu cīņas vietu un paŗauj atkal. Nekādu nopietnu nocietinājumu mūsu pusē nav; kājīnieku mums arī nav. Tikai pie Bauskas apmetusies viena pati rota kājīnieku. Tie izrakuŗi rindu ierakumu aiz krievu baznīcas Mūsas upes labā krasta kalnā, pretīm Pilsmuiŗas kaļķu ceplim. Otra ierakumu rinda lokas pa Pilskalna vecajiem vaļņiem, visģaŗām pilsmuiŗu dienvidus pusei. ŗī ierakumu rinda arī vēŗ nav pabeīģta: tur vecie zemes sargi strādā ar kapļiem un lapŗām.

Bauskas apsargātāju rotā nav īŗtu apmācītu ģaŗavīru. Te salīkti veci salastī zemes sargi, rudām bāŗz-

dām, grumbainām, saulē nodegušām sejām, msiņa krustiem pie pelēkām zaldātu cepurēm. Viņiem sa-dotas japāņu flintes, ar kuŗām viņi vēl neprot šaut un mērķēt.

Lielgabalu mūsu pusē pie Rundāles tikai kādi četri, isti skaidri to arī nevaŗ zināt, un tiem trūkst ladiņu. Lielgabali, kas dun tanī pusē, ir vācu lielgabali. Viņu dunoņas līnija jau izstiepusies daudz gaŗāka. Pret rītiem, uz Zeimes miesta pusi, vācieši spiežas prom gaŗ Zeimi uz Šenbergu, Jaunjelgavu, Jēkabmiestu. To var nomanīt no viņu līnijas stiepšanās. Kā ar gaŗu, stīpru tikla virvi vācieši velk savu lomu, un Bauska ir šīs lomas vidū.

Šodien patī lielā un stiprā bēgļu straume plūst no Rundāles puses; bet arī pa Zeimes ceļu, caur Bauskas Pilsmuižu sāk kustēties ratu virkne. Arī pār kurzemnieku ratiem jau pārliktas augstas, resnas stīpas, tās pārvilkta baltiem palāgiem.

Gandrīz katrs bēgļu vezums apstājas pie Bauskas atpūsties un iepirkties maizes. Bet te maizes vaŗ nav.

Bēgļiem par lielu laimi nu ir tikai pie krievu baznīcas ierīkotais etapas komandanta ēdināšanas un tējas punkts.

Vaŗa katls, ar cietu vāku, gandrīz bez pārtraukšanas darbā. Pie nojuma sienas, blakus katlam, gaŗš dēļu galds, uz kuŗa zaldāti rīkojas ap jēliem, lieliem avju gaļas gabaliem. Lielajā katlā vienai reizei vāra zupā divus aunus. Normalā dzīvē no šī milzu katla lej zupu 1200 cilvēkiem; taču tagad, bēgļu plūdu laikā, izstiepj zupas porcijas diviem tūkstošiem.

Dažus soļus tāļāk no lielā katla pie baznīcas žoga, uz ceļa grāvmalas starp diviem bērziem gaŗš tējas galds. Uz galda vienā galā sagriestas maizes kaudze un pilns spainis cukura.

Ap visu galdu drūzmējas un kustas bēgļi, cieti cits pie cita; viņu rokas krustojas un kustas pa visu galdu, ņemdamas no galda un celdamas pie mutēs tējas glāzes un krūzītes, un stiepdamās pēc maizes un cukura gabaliņiem. Nevens ap galdu nerunā. Visu sejās un

kustības redzama liela steiga. Kas nevar pietikt pie galda vai kautrējas stiepties klāt, tie stāv vai sēd kautkur tālak un gaida savu reizi. Dzīji grāvī sēd trīs jaunavas, sarkanām jakām. Tās no Liel-Ezeres. Uz ceļmalas sēd kājas grāvī ielaiduši daudz bēgļu. Divas vecenes pavērtām mutēm un izbīrušiem zobiem sēd apkampušās un galvas kopā salikušas. Viņas kāri skatās uz bēgļu galdu.

Kalsnēja, izdēdējusi, pāri — pusmūža sieviete, gandrīz jau vecenē, sēd pie ūdens trauka bērza ēnā un ap viņu septiņi mazi bērni; viņas vīrs ceļā pazudis pie artilērijas apšaudīšanās vietas.

Pie galda pienāk divi šķūtnieki. Viņi atgrūduši cepures uz pakauša un uzbudināti plāta rokas un stāsta, ka viņi vairs nevarot tikt atpakaļ uz savu apgabalu. Braukuši ar patronām no Leckavas uz Rīgu, bet nu viņus vairs nelaižot uz Leckavu atpakaļ. Tur jau esot prūši. Viņi dusmojas, ka ar varu izkustināti no vietas; viņi būtot tur palikuši un labāk badā nomiruši, nekā tagad blandīties apkārt. Sava nostāsta beigās viņi noņem cepures, noslauka sviedrus un nopūšas. Neviens viņos neklausās un nemaz uz viņiem nepaskatās. Viņi pienāk man klāt un prasa, vai es nezīnot kādu vietu, kur varētu aiziet vāciešiem gaļām un tikt viņiem aiz muguras, un tad uz Leckavu.

Mana atbilde īsa: „nezīnu viņiem pateikt ceļu.“ Viņi pastāv brītiņu, galvas nolaiduši, padomā un tad pasaka viens otram: „lesim uz to pusi!“... un pamet ar roku uz Pilsmuižas pusi un aiziet...

Atkal pieplūst jauns bēgļu vilnis. Tie no Mežmuižas. Viņi uz brītiņu apstājas, aptur lopus un vezumus, un dažas sievietes piesteidzas ar traucīņiem pie galda un lūdz bērniem tēju. Šiem bēgļiem uzlien virsū jauns bēgļu bars, kas pūlas ar saviem lopiem un vezumiem pakļūt pirmajiem gaļām. Uz ceļa starp dziļajiem grāvjiem un sēdošiem cilvēkiem sasprūst lopi, dzinēji un vezumi. Baram pretīm no pilsētas puses auļo kāds jātnieku pulciņš. Tas ar joni uzgrūžas bēgļu jukām virsū. Zirgi steidzīgi brien caur lopu biezokni. Jātnieki auro, lādas, cērt ar savām pāta-

Mežs pēc kaujas

„Klīo“ uzņēmums

gām uz vienu, otru pusi. Lopi vēl vairāk sagružas čupā, vienā mudžekli, govīs min avis. Cūkas neganti kviec; avis ar cūkām veļas pa liellopu kājām, veļas ceļa grāvjos, juku-jukām, un kas viss mudžeklis atkal atrisinājes un jātnieki aizjājuši, no ceļa grāvjiem rāpjas ārā klibas avis un cūkas pārļautām kājām. Bēglu straume plūst tālāk. Bet kāds vīrietis un divas sievietes no ceļa piesteidzas pie lielā zaldātu katla un aizsējušies piesola pārdot klibās cūkas un avis, piesola par lētu naudu: desmit rubļu par cūku, rubli par avi. Zaldāti rausta plecus, saka, ka nevajagot, ka pa nakti jau esot sapirkušies atliku-likām, nekā nevarot līdzēt... Sievietes špaukā degunus un slauka ar plaukštām no pieres sviedrus; divas izvelk netirus lakatiņus un steidzīgi slauka ārā no acu bedrēm asaras. Viņu acis iekritušas un baiļu pilnas. Sejas pārklātas ar putekļu kārtu.

Klibās cūkas noliekas garšļaukus un žēli un garī kvinkst savās lielajās sāpēs. Viņu saimnieces stāv klāt un acumirkli nezina ko darīt. Citi bēgļi ar saviem lopiem bez pārstāšanās plūst prom kā ūdens straume. Vīsi lopi sajukuši. Kāmēr saimnieces izmisušas stāv pie savām slimajām cūkām, viņu citi lopi jau sajaukušies ar svešiem lopiem. Cūkas nu jāatstāj un jādzenas pakal lielajam lopu baram. Bēglu ainas mainās ātri, viena pēc otras, bet te nav neviena kinematografa uzņēmēja, kas uzglabātu vēsturei šausmīgās drāmas cēlienus.

Liela auguma skolniece viena pati velk no Pilskalna puses pa ceļu mazus ratiņus, piekrautus traukiem un drēbēm. Viņa uzvelk ratiņus uz lauka, mazā gabaliņā no ceļmalas, un tad apsēžas uz ratiņu malas, slauka ar lakatiņu no pieres sviedrus un atdusas... Viņai brūnas skolnieces drēbītes mugurā, balts lakatiņš galvā, basas noputējušas kājas.

Bauc garām vienjūga mantas vezums. Priekšā sēd braucējs, tam aiz muguras pusmūža šieviete un viņai apkārt četri maži bērni. Pie ratiem piesieti rit pakal vēl otri rati; arī viņos sakrāuti krēsli, maisi, maza galdiņš un siki mantas gabaliņi un lietas koki.

Atkal lopu bars. Govis sojo lēni un izklaidus, galvas nokārušas, viņām tek siekalas pa muti; avis saspiedušās kopā, vienā blāķī, un sojo uz priekšu galvas gar zemi vilkdamas. Viņas aizsmakušas pastāvīgi žēli blēj... Nogurušās cūkas kvinkst un rukst un tikko velk kājas pa ceļa smiltīm. Ceļam izbauptas dziļas rodzes.

Pienāk pie galda pie manis kāda sieva un sāk steigīgi runāt. Viņa prasa, ko nu viņai darīt: viņa ar lopiem iznākusi pa priekšu; vīrs ar bērniem soliļies braukt pakaļ; bet nu jau vairāk dienu viņa nekā nezino, ne par vīru, ne par bērniem.

Viņai vairs nav ne maizes, ne naudas...

Mierinu viņu, kā protu. Viņas lopiņi pa to laiku jau aizgājuši vieni paši prom, un viņa rokas plātdama un saukdama aizsteidzas tiem pakaļ.

Zem nojuma jau atkal kūp katlis ar pusdienu, un katla garaiņi izplāta uz visām pusēm gārdu gaļas zupas smaršu.

Gar visu baznīcas žogu bērzu ēnā, garās, raibās rindās kārtu-kārtām sēd noguruši cilvēki, diži un mazi.

Pretīm baznīcai uz āboliņa lauka nupat apturēti velkami ratiņi, piekrauti dažādām mantām un pārslēti ar segām. Ap ratiņiem kūņājās un raisa tos vajā vecs vīrs un divas sievietes. Mazs, noguris bērniņš jau nosēdies pie zemes.

Pieeju pie ratiņiem aprunāties.

Ratiņu vilcēji ir bēgļi no Skursteņmuižas. Viņi vilkuši mazos ratiņus pa mežu celiņiem līkumodami un slapstījušies no vāciešiem. Tā līkumodami viņi jau nobraukuši kādas 90 verstis. Esot nāvēgi noguruši, tā vecis stāsta, un kāri velk degunā gardo zupas smaršu un skatās uz tējas galdu.

Maizes un zupas smarša pievelk it visus. Ap vārāmo katlu un tējas galdu stāv, sēd un kustas cilvēku puliņi. Te tagad ir bēgļu mājas vieta uz Isu britiņu.

Arī no tuvās apkārtnes un pilsētas daži valīnieki jau atnākuši šurp un tīko par velti paēst un padzert uz bēgļu rēķina.

Visi mana, ka pusdiēna būs drīz gatava un jau sak grupēties ap lielo katlu lielā puļķā, līzdami cits citam priekšā. Zaldāti uzsauc puļķim, lai izklist un stājas gaŗā rindā. Notiek liela kustēšanās.

Rinda ātri nostiepjās pār ceļa grāvju tiltu un aizlīkumo prom gaŗ ceļmalu. Gaŗajā cilvēku virknē sastājušies sievas, bērni, veči un spēcīgi vīri. Zaldāts, pacēlis katla vāku, un ar lielu kausu gaŗā kātā smeļ no katla zupu un lej bēģju traukos. Neviens bēģlis priekšlaikā nav gatavojies uz tādu zupas saņemšanu, un nav iegādājies noderīgus traukus. Katrs tagad paķēris kautko, kur var zupu ieliet: māla podiņu, tējas trauciņu, telēķi, glāzi, skārda komplekšu bundžu, zirgu dzirdamo spanni, mazu katliņu, kas nu atgadījies pie rokas. Riebīģs būtu latvietim zirgu dzirdāmais spannis, bet nelaime sāk pieradināt pie visa kā. Ar spanni taču labāk: var ieliet vairāk zupas. Pie lielā katla jau pazudis taisnības mērs, un bēģļi pirmo reizi sāk pieradināt savu taisno raksturu pie apstākļiem. Sirdsapziņa un goda prāts jau piekāpjās nelaimes priekšā.

Katrs pēc kārtas pievirzās pie katla malas un augstu augstu paceļ un uzliēk uz malu savu trauku. Zaldāts prasa, cik personu, un lej pēc ēdēju skaita zupu ar gaŗu pasnieģtā traukā. Cilvēki iesākumā saka taisnību, bet nevienādie trauki pieved pie netaisnības. Liela spanņa turētāģam lej zupu vienam ēdēģam, un maza tējas trauciņa pasniedzēja uz zaldāta uzsaucienu: „Cik personu?“ steidģīgi atbild: „Piecas!“ un zaldāts iesmeļ zupu kausa dibenā un pielej mazo trauciņu, no kuŗa nav vienam ēdēģam ko iebaudīt.

Lielo trauku turētāģi drīz krit kārdināšanā un sāk melot. Viņģi uzdod vairāk personu, nekā viņģiem ir un cenģās zupu paglabāt vakariņģam.

Drīz atskrej pie katla kāda sieviete un sūdzas, ka otra sieva sameloģusi, ka viņģai četri ēdāģi; viņģa esot viena pate ar savu čuģi un slepeni aiz baznīcas žoga devusi arī tam viņģa tiesu gārdas zupas.

Kas par to, kad kāds pārs bēģļu viņģas čuģa deģļ paliek neģduģi.

Zupas ielējējs nosirdas uz viltnieci sievu, izgrūž krievu lamu vārdu un turpina liet zupu.

Dažas sievas jau pasteigušās uz pilsētu un nopirkušas prāvus māla podiņus un jaunus skārda spaņņus. Viņas steidzas pusrikšus atpakaļ pie zupas katla.

Kāds zēniņš bailīgi tuvojas katlam ārpus rindas un tur rokās tukšu sarūsejušu kilo trauciņu. Stražņiks viņu pabīda uz priekšu.

„Vai tu arī gribi zupas?“ prasa zēniņam.

„Jā,“ tas paklusi atbild un galvu nolaidis paspeļ pārs soļu tuvāk.

„Vai tu esi viens pats?“

„Jā, nāku viens ar svešiem kopā.“

Viņš dzinis vairāk dienu saimnieka avis; tās piejaukušās pie citām un saimnieks viņu atstājis un aizbraucis...

Uz baznīcas plaviņas apmetušies penkulnieki. Tie guļ uz zemes ratu ēnā, uz paklātiem drēbju gabaliem un pelu palagiem. Viņi izbraukuši sestdien, 4. jūlijā.

Pie baznīcas žoga nogulušās četras brūnas, treknas govīs. Viņu saimniece grib viņas dzīt tālāk un ceļ viņas augšā. Viņa iesākumā runā uz katru gosniņu mīļus vārdus, paglauda kaklu, miksti uzsīt ar roku un sauc, lai ceļas augšā. Bet govīs vairs nevar piecelties. Nu saimniece sīt katrai govij pa reizei ar gaļu maiksni, iesākumā lēni, žēlodama un mudina laipnā, lūdzošā balsī. Bet gosniņas neklausā. Saimniece skatās apkārt uz citiem bēgļiem. Tie plūst projām bez mītēšanās. Nu viņa sāk skraidīt no vienas govīs pie otras un sīt ar maiksni govīm pa kaklu, pa muguru arvien stiprāki un stiprāki. Viņas seja pietvikusi un sakaltušās lūpas raustās; uz pieres lielas, smagas sviedru lāses. Viņa nu sīt un sīt govīm un sauc uz viņām ķērkdama un atkal paskatās uz citiem bēgļiem un atkal skrien no vienas govīs pie otras un sīt arvienu stiprāki un stiprāki... Viņa krīt izmisumā un top dusmīga, un nu pie vienas govīs piestājusies tai cērt ar maiksni pa krustu no visa spēka un kļiedz aizsmakušā, gaļā, kaucošā balsī... Bet viņas balss

notrūkst un viņa sāk raudāt gaŗi un žēli, un nosvieŗ maiksni un aizsedz abām rokām seju un ligojas un raud, raustīdamās un asaras rīdama un smagi elso-dama...

Pie galda piesteidzas jauna meita un žēlojas par savu saimnieku. Tas viņu atvedis līdz Bauskai, bet te nu padzinis un nav samaksājis algu. Viņas mantīgas palīkuŗas uz saimnieka vezuma, un arī tās saimnieks solījies nosviet, ja neņemŗot ar labu zemē.

Ludz padomu, kur un kā varētu apsūdzēt savu saimnieku un dabūt no viņa algu. Bet drīz viņa sāk saprast, ka visapkārt te ir tikdaudz nelaimes un tik daudz citu steidzīgu darbu, ka neviens nespēs viņai nekā palīdzēt. Viņa uzreiz norauj savu valodas pavedienu un pieri augstu grumbās savīlkusi sāk skatīties kautkur tāju prom. No viņas acu stūriem izlien divas lielas spoŗas asaras, kas parī gabalīgu pa vaigiem uz leju un izšķīst vaigu putekļos. Klusi viņa aiziet prom pa ceju viena pate.

Plūst atkal jauna bēgu straume: vezumi, liellopi, avis, cūkas., Avis neģēlīgi blēj bez apstāšanās un pie baznīcas sajūk ar sveŗām avīm. Dzinējas sievietes sāk nikni rāties cita ar citu un rādamās sāk skaļi raudāt un gaudot gaŗā, žēlā balsī... Tā viņas padzen baznīcai gaŗām, nemaz neapstādamās un neatpūtuŗas. Visi steidzas... Ienaidnieks nāk virstū...

Nāk atkal pakaj cits lopu bars. To dzen trīs jaunavas ģimnazisteŗu uzvalkos, neapsegtām galvām, basām noputējuŗām kājām, izmīsuŗām, greīzi saviebtām sejām. Viss vienalga... Neviens vairs nepiegrieŗ savai ārienei nekādas vēŗības, un neskatās uz cita ārieni. Katrs skatas uz savu nelaimi un to vien tik redz savā priekŗā. Visi ir cietēji un vairs nemodina ziņkārību.

Kāds vecs saimnieks ar savu sievu apsēŗas uz grāvīmalas un gaudojas, ka viņiem esot jēlas kājas. Viņi jau esot gājuŗi kājām astoņas dienas; viņi praŗa, cik tāju vēl ir Krustpīls. Es negribu viņiem teikt, ka viņiem vēl atliek nostaigāt savām jēlām kājām 120 verstu,

un tadēļ saku tikai 80. Abi vecie ceļinieki nu iesāk vienā balst gaudot, ka viņi nevarēšot aiziet tik tālu...

Neviens uz viņiem neklausās.

Gar baznīcas žogu ar kreiso roku taustīdamās un labajā tējas krūzīti turēdama, bailīgi soļo uz priekšu veca pusakla māmiņa, muti paverusi, izbirušiem zobiem. Tējas krūzītē sadrupinātas melnas maizes garozas. Viņai kāda jaunava pasteidzas pretim un ielej tēju, iedod cukuru.

Māmiņa meklē ezerniekus, kur tie esot palikuši. Viņa esot no tiem noklīdusi prom un vairs pate nezīnot, kur iet. Viņa stāsta vairāk pate sev, ka viņai nu esot uznākušas lielas bēdas un gandrīz vai jāraudot...

Tā bubinādama viņa aiziet prom viena pate pie žoga turēdamās. Viņa jau otru dienu tā taustās gar baznīcas žogu.

Man blakus uz sola sēd kāds ezernieks. Tas visu dzird, ko vecenīte stāsta, bet neatsaucas. Viņam pašam sava nelaime. Bijis aizbraucis šķūlītis, un kad atgriezies mājās, tad tur jau atradis priekšā vāciešus. Tie viņu sagūstījuši; bet viņam palaimējies izbēgt. Sieva ar mantu palikusi mājās viena pate. Meita arī izbēgusi.

Pusdienas katlis jau iztukšots, arī maizes un cukura pietrūcis. Bēgļi aizklist prom no žogmalas. Visi, kas pienāk no jauna klāt pa tukšo laiku, brauc prom nedēduši, nedzēruši. Un ko arī nozīmē pārs tūkstošu pusdienu un pieci-seši simti mārciņu maizes, kad bēgļu plūst garām desmitiem tūkstošiem.

Man drusku atliek vajas. Podprapoščīks aicina mani līdz apskatīt braslu pār Mūses un Mēmeles upēm pie Pilskalna. Viņš priecīgs lielās, ka esot šorīt atradis labus braslus lieliem, nejaušiem bēgļu plūdiem un mušējiem atkāpjoties. Apstājamies uz Mūses tilta. Podpraporščīks man rāda pret straumi vienu brasli pie Pilsmuižas ķieģeļu cepļa un uz leju, ar straumi, pretīm pilsmuižiem — otru. Pie katra brasla jau iesists mietiņš un pie tā piesists dēlītis ar uzrakstu: „Брод“

Trešo brasli viņš esot uzgājis Mēmeles upē pie Ķirbaka saliņas, kur savienojas Mēmele ar Mūsu burtā „A“ un iesākas Lielupe. Tas neesot visai derīgs, bet bēgļi varēšot tomēr izlietot; arī kājnieki un jātnieki vajadzības gadījumā strauji atkāpjoties, varēšot pārbrist.

„Bet kā tad kaņavīri lai dabū zināt, kur atrodas jūsu brasli?“ es iejautājos.

„Nu, par to jau gādāts,“ mans līdzbraucējs atbild, „visi trīs brasli jau uzzimēti uz kaujas kartes un atdoti rotmīstram. Tas mani uzslavēja par labu atradumu,“ podpraporščiks pašapzinīgi atbild.

Viņš nepamana, ka es domīgs pārs reižu pakratu galvu.

„Ko tad jūsu kaņaspēks dara atkāpdamies ar visiem jūsu ceļa rādītājiem un braslu apzīmēm?“ es atkal iejautājos.

„Tos visus nolauž, lai ienaidnieks nedabū redzēt un lasīt.“

„Nu, šai zemē un šai apgabālā mūsu ienaidniekam nemaz nav vajadzīgi nekādi jūsu ceļu un braslu rādītāji. Vāciešiem no šejienes pašiem ir labāki plāni un brasli zināmi, nekā jums. Te jau mērija, strādāja un fotografēja vācu armijas virsnieks grafs fon Spreiti visas vietniņas veselus divus gadus pirms kara; bet jūs ar savu komandu esiet te tikai vienu mēnesi un meklējiet braslus tikai pēdējā dienā pirms atkāpšanās un nevis uzbrukšanai...“

„Tā jau ir mūsu nelaime,“ mans līdzbraucējs domīgi novelk un tad piemetina: „Kara plānos nav domāta nopietna Bauskas aizstāvēšana, un tādēļ mēs arī sevišķi nesteidzamies ar savām darišanām. Nevar visu paspēt: ļoti daudz darba. Uzbrukšanai braslu nevajadzēja. Tikai pie atkāpšanās viņi var noderēt.“

„Bet vācieši izlietos braslus uzbrukšanas nolūkos,“ es turpinu, „un katrā ziņā labākos braslus, pa kuriem viņi var pārbrist un aiziet jums aiz muguras. Tādi brasli ir mazliet zemāk.“

Uz tilta stāvēdams es rādu kaņavīram ar roku uz

upes līkumu aiz Lepšu kalna, tuvu Bornsmindes parka galam, un tad paskaidroju:

„Tur ir brasls, pa kuŗu bez kavējiem pārjāja vācu jātnieks pavasarī, plūdu laikā, 17. aprīli, kad vācu izlūki pirmo reizi bij apmetušies Kaucemindē. To brasli vācieši arī tagad izmantos. Pa viņu var pārbraukt arī artilērija un vāciešiem nemaz nav jālien uz Bauksu ar līkumu, kur jūs viņus gaidiet; viņi veiklī aizies jums aiz muguras...“

Britiņu stāvam uz tilta un skatāties straumē.

Uz tilta labi var dzirdēt lielgabalu dunoņu. Tā pievirzījusies itin tuvu, tepat aiz Zeimes mlesta. Arī pa Rundāles ceļu vācieši jau pavirzījušies daudz tuvāk un viņu lielgabalus var dzirdēt gluži skaidri...

Podpraporščīks izvēl sudraba papirosu etviju un steidzīgi izņem papirosu un iesmēķē. Viņš vēlreiz uzmet skatu uz saviem brasliem, un arī uz manis parādīto tālāko braslu, un kautko pārdomā...

Viņš izturas gluži tā, kā katrs amatnieks, kas kādu jaunu lietu zīmēdams britiņu apstājas un vienaldzīgi padomā, vai vilkt te jaunu stripu, jeb nē. Viņš tikai strādā, bet nekā nejtūt. Viņam vienalga, vai viņš šodien te meklē braslus, vai rīt pie Šēnbergas.

Es turpreti uz tilta stāvēdams sajūtu visiem saviem nerviem katru lielgabala šāvienu, kas mums tuvojas ik pa stundai; es saprotu līdz pēdejam sikumam, ko nozīmē bēgļu straume no gluži tuvām vietām un skatos uz upes līkumiem, uz zaļo pļavu un bēgļu nomīnātiem laukiem, kā uz savas dzimtenes, kā uz latvju zemes vietņām, no kuŗām nu būs jāšķīras pēc nedaudzām stundām varbūt uz visiem laikiem...

Pret Mūsas straumi skatoties pa Dirdes muižiņas kalnājiem bālo rudzu tīrumi, zaļo miežu lauki un vīrs tiem augstu pie zilās debess velves pret ziemeļiem stāv augsts, augsts, rozā-balts mākoņu kalns ar skaidrām, mierīgām bangām pa visu virsotni un uz leju gaŗ abām malām. Nu tik es pirmo reizi sajūtu, ka nekur citur pasaulē vairs nav tik skaisti, gaiši mākoņi, kā latvju zemē, un man liekas, ka gar visām mākoņu kalna malām vijas un mirdz zelta gaisma...

„Jā, ļoti pareizi,“ podpraporščiks svarīgi notiec, „to brasli, kuŗu jūs man parādijāt, es tūlīņ uzzīmēšu uz kartes. Tik ŗel, ka rotmistrs jau aizjāja uz pozīcijām.“

„Bet vēl viens ļoti svarīgs braslis ir pie Mežotnes,“ es atkal aizrādu. „To vācieši, droši vien, izlietos, steigdamies jums priekšā uz lecvavas dzelzsceļu.“

Es pametu ar roku uz Mežotnes pusi.

„Hm...“ podpraporščiks novelk, „to braslu arī vajadzētu apskatīt...“

„Nu, brauksim prom!“ es viņu uzaicīnu.

„Man jāsteidzas uz kanceļu,“ viņš aizbildinas, „tur komandants strādā viens pats, un viņš jau izgājušo nakti nemaz nedabūja pagulēt. Cauru nakti bij jārunā pa telefoniem un jātelegrafē, un jāraksta... arī šīs dienas bēgļu rēķīni jānokārto...“

Braucam atkal pie bēgļu nometnes, braucam, kā caur gada tirgu: abās ceļa pusēs, pa labi un pa kreisi, lieli bēgļu bari un vezumi un lopi.

Jauni bēgļi arvien vēl nāk klāt no itin tuviem apgabaliem.

Pie ēdināšanas punkta atkal jaunas ainas un liela dažādība. Senie bēgļi, kas jau nostaigājuši 100 un vairāk verstu, un jau pārdzīvojuši pārāk daudz, un valstījušies un briduši pa mežiem un dubļiem, pa lietu un negaisu, tie ir noguruši, netīri, noplīsuši, basām kājām, izmisumā sastingušām sejām, kuŗas jau tapušas vienaldzīgas pret visu apkārtni; viņi arvien ilgāk vēlas pakavēties uz vienas vietas un atdusēties, un daži dzīvo pie ēdināšanas punkta jau trešo dienu. Te viņi vismaz labi paēduši un jūtas tuvāk savai agrākai dzīves vietai. Daudzi mākslīgi piespiež sevi cerēt uz mūsu uzvaru un drīzu atgriešanos.

„Nu, varbūt taču mūsējiem vēl pienāks klāt jauni spēki un artilērija, un mēs prūšus atsītsim,“ daudzi stāsta cits citam savas cerības un nejaujas pierunāties braukt tālak. Viņi ar saviem lopiem un vezumiem aizvirzījušies labi tālu aiz krievu baznīcas uz lauka un tur apmetušies uz ilgāku laiku.

Tādi bēgļi ir ēdināšanas punktam par lielu apgrūtīnājumu. Viņi ir jau itka pastāvīgi iedzīvotāji, kas te mitinas uz citu jauno, izbadušo bēgļu rēķina. Par laimi, tājo bēgļu nav vairs visai daudz. Vēl nāk tikai tādi tālnieki, kas jau agrāk kautkur kavējušies pa mežiem, cerēdami uz drīzu atgriešanos. Lielais varums, kas šodien plūst garām, ir tuvīnēši: tepat no Rundāles no Mežotnes, Bornsmīndes... Pazīstamas sejas... Visi vēl gluži svaigi, tīri, spīgtām sejām; kāds retais vēl mēģina izsaukt kādu asprātību un pasmaidīt. Viņu lopi soļo vēl itin žirgti. Govis treknas, gludas, garas, un laistas vien iedamas. Zirgi aizjūgos spraukšļā, kožas un nemierīgi traucas uz priekšu...

Šie bēgļi nemaz nekavējas pie ēdināšanas punkta. Viņi tāpat, garām braukdami, tik paskatas uz mums un laiž tāļak.

Uz ceļa, pretīm ēdināšanas punktam, apstājas kāds no tuvējiem jaunākļiem ar divām jaunavām. Visi trīs glīti un tīri ģerbušies. Jaunavām vēl glītas, baltas cepurītes galvā, kā svētkos.

Šie jaunie bēgļi apstājušies pie mums tikai aiz ziņkāribas, „tāpat apskatīties“, kā ēdina bēgļus. Saucu viņus nopietnā balsī, lai nāk pie galda un paņem līdz savu gabaliņu maizes. Nenāk. Kautrējas... Jaunavas tā neveikli smaida.

Saucu vēlreiz. Jauneklis ar vienu no jaunavām saskatas, paspeļ pārs soļu uz priekšu un apstājas.

Apgalvoju viņiem, ka nu nevienam vairs nav ko kaunēties no maizes gabaliņa, ka visi nu top vienādi trenkti uz priekšu pēc likteņa rokas mājiena, un visus sagaida grūtas dienas... Kad pasaku, beidzot, ka uz priekšu būs grūti dabūt maizi, un ka katrs kumos tagad dārgs, jaunie bēgļi pienāk gan klāt pie maizes galda, visi trīs. Jauneklis paņem savu mārciņu maizes drošu roku; jaunavas tā lēni stiep pretīm roku maizes gabalam un galvas mazliet sānis paliekušas neveikli smaida...

Bet tad, tiklīdz viņu rokas jau cieti satvērušas pirmo svešas palīdzības kumosu, viņas ātri aizgriežas

no manis prom, un nu uzreizu viņu sejas top ļoti nopietnas un drūmas...

Viņas nu sapratušas, kas viņas sagaida nākotnē...

Divas pieaugušas jaunavas — skolnieces no bornsmindīešiem tomēr neklausa, kad viņas sauc pie maizes, un tikai tā viegli un žirgti pastaigājas pa ceļu, visu apskatīdamas. Viņas nogājušas tikai piecas verstis, kā senāk uz skolu iedamas, un vēl nav ne nogurušas, ne izsalkušas...

Pa bēgļu nometni ātri izplatas jauna ziņa no Jaunjelgavas: tur pirmie bēgļi, kas plūda gar Bausku 5. jūlijā, tagad atdūrušies Daugavas krastā un nevar tikt pāri ar vienu pašu plostinu; bēgļu sastrēguma aste jau esot 20 verstis gara, un paši bēgļu plūdi izplēšoties arvienu platāki pa mežiem un druvām; tur jau esot liels maizes un ūdens bads. Maizi nemaz vairs nevarot dabūt. Par mārciņu sviesta maksājot 3 rubļi, par spanni ūdens — 30 kap.; akas esot izdzertas, un cilvēki kaujoties gar ūdeni...

Ļaunie pareģojumi jau sāk piepildīties.

Pie galda pienāk divi noguruši, izbaduši un saniknoti vīrieši; viņi teicas esot atgriezušies atpakaļ no Jaunjelgavas; visas šaušalīgās ziņas esot patiesas. Viņi lādas uz valdību par nekārtībām, lūdz maizi, solas iet atpakaļ uz savu dzimteni un tur nomirt badā...

Viņi tiešām aiziet atpakaļ uz Pilskalna pusi.

Nevienam nav vajās pētiņ pakaļ, kas viņi par cilvēkiem, vai tikai ļaužu iebiedētāji, vai patiesi atgriezušies no Jaunjelgavas.

Bauska arī vairs nevar izturēt lielo ļaužu daudzumu, arī te jau iesācies bads. Jaunas maizes ceptuves neviens vairs neatver. Kāds vācu maizes cepējs pavisam vairs nestrādā; kāds latvietis jau aizbraucis, un vēl palikušie pārs cepēji nevar paspēt izcept maizi ievainotiem vien.

Bēgļi velti klejo pa pilsētu maizi meklēdami, un labi izstaigājušies nāk atkal atpakaļ pie krievu baznīcas un no jauna lūdz zaldātiem maizi.

Taču arī kaļa ceptuve nevar izcept vairāk par 70 pudiem dienā, un jaunas ceptuves neatver... Kādēļ

te neatver jaunas ceptuves tik lielā kara un bēgļu kustības punktā, to neviens nevar saprast, un neviens arī neprasa pēc cēloņiem... Dzird bēgļus, dzird zaldātus želojamies:

„Kaut jel maizes ceptu vairāk.“

Bet šie vārdi noskan, kā vējā, un ātri izgaist starp citu domu un citu vārdu troksni.

Ja iepriekš būtu domājusi par bēgļu nelaimi kaut jel viena vienīga galva, kam vara un līdzekļi rokā, tad lielo postu varēja viegli novērst.

Iepriekš izlaistos priekšrakstos varēja noteikt, ka tiem un tiem pagastiem, pa tādēm un tādēm ceļiem jānāk gar Bausku, un tā kā tanti pagastos tik un tik daudz iedzīvotāju, un pēc visas varbūtības būs tik un tik daudz bēgļu, kam visiem jānāk gar Bausku, un būs jāiet caur mežiem un tuksnešiem līdz pat Jaunjelgavai un Jēkabmiestam, tad jāuzceļ Bauskas tuvumā uz lauka vienkāršas maizes krāsnis, kuņas var izcept tik daudz maizes, ka uz katra bēgļa iznāk pa mārciņai dienā, aprēķinot līdz nākošai maizes vietai. Tikpat viegli arī varēja izrēķināt, cik liela kaņavīru kustība būs Bauskā un cik tiem būs maizes vajadzīgs tik un tik daudz dienām, cik ilgi jau nu nodomāts Bausku aizstāvēt. Bet taisni šī cilvēka, kas uzņemtos šo vieglo aprēķinu un vieglo rīcību, nav bijis un nav, un viss iet nejaušu gaitu. Bēgļi atstāti badā un galējā postā.

Bēgļu kustība nav vienāda. Viņa nāk grūdieniem, bangām. Brīžiem ceļš kautkur priekšā aizsprostojas un braucēju rinda nejauši apstājas pie krievu baznīcas vārtiem. Šī nejaušība aptur lielos lopu barus, kuņus steidzīgi dzina uz priekšu nosvīduši un aizsmakuši dzinēji. Bet lopus nevar tā uz reizi apturēt. Viņi nu saspiežas cieti kopā un izstiepjas tievā pavedienā, kas garī velkas gar vienu pašu ceļmalu. Saspiegtajā pavedienā ātri steidzas uz priekšu govīs, vērši, avis, cūkas. Brīžiem gluži negaidot arī pa šo pašu ceļu steidzīgi brauc pretīm kaņavīri... Tie triec lopus pār ceļa grāvi. Lopā ātri apgriezdamies, sagrūžas vienā

muškulā. Govis, lekdamas no vietas, iestrieg avīs un cūkās. Tās riteniskis veļas grāvī, bļej un kviec.

Sie skati te jau ir tik parasti, ka viņiem paši bēgļi vairs nepiegrīz nekādas vērtības; tikai lopu dzinēji izmisumā cilā rokas un plati ieplēstām, baiju pilnām acīm, skatas uz savu nelaimi, un gaužas žēlā balst.

Kad lielie sastrēgumi izšķīst, atkal sāk risināties pēc kārtas dažādas spilgtas ainas, kuŗās iepīti atsevišķu cilvēku likteņi.

Brauc gaŗām kāda pusmūža nama māte. Tai vienai pašai divi vezumi, bet tikai viena gotīņa. Viņa nemaz nepietur un pastāvīgi kustina grožus un dzen zirdziņu uz priekšu.

Apjautājos, no kuŗienes viņa braukdama.

„No Rundāles.“

„Vai esiet saimniece, vai kalpa sieviņa?“

„Biju saimniece,“ viņa vienaldzīgi atsaka.

„Kā tad jums tikai viena pate gotīņa?“

„Aiz Rundāles meža man vēl bij 50 govīs, un daudz avju, bet mani dzinēji mani atstāja un lopi izklīda pa mežu. Cīti viņus savāķa un aizdzina prom par saviem... Kur tu, cilvēks, tagad vairs ko izmeklēsi...“

Viņa brauc vienaldzīgi tāļāk, itkā nupat būtu stāstījusi par mazvērtīgām lietām, kas viņu neaizķer.

Tikai kāds cits atgadījums viņu vēl piespiež atskatīties atpakaļ.

Pie baznīcas žoga atskan sievietes kļiedzieni.

Paskatāmies visi uz to pusi. Ap baznīcas žogu uz mūsu pusi skrien maza sieviete, skaļi vaimanādama, un sīt rokas gar sāniem un kļiedz:

„Mans zirgs, mans zirgs!... Glābjiet! Man viņu nozaga... Tikai pakavi vien atp'ēsti!... Mans zirgs... glābjiet!...“

Viņa atskrien pie mums, apstājas galda galā, elsā muti atplētusi un mežonīgi skatas uz visu cilvēku baru un tad atkal sāk sist abām rokām gar sāniem, ligojas ar visu rumpi uz priekšu un atpakaļ, un kļiedz mežonīgā balst:

„Vai, vai!... Palīdziet! Mans zirgs... Zaglis man ne-

atdod un jāj projām, nevaru viņam atņemt... Mans vīrs aizdzina lopus uz priekšu un pazuda!..“

Sieviete ātri apsviežas apkārt, paskatas uz bēgļu nometnes pusi aiz baznīcas un tad vienā lēcienā ir prom no mums un skriedama sauc:

„Jāj projām, jāj projām, vai, vai... ķeriet, glābjiet!..“

Viņa aizskrien aiz dārza žoga un skrien pa tīrumu ap pilsētas robežām.

Kāds vīrietis no mūsu bara sāk skriet sievietei pakā, aizskrien aiz dārza un... pēc brīdīņa nāk atpakaļ.

Pie kā lai tagad meklē taisnību! Viens pats priestava palīgs un aprīņķa priekšnieka jaunākais palīgs ir pilsētā, tie steidzīgi paši gatavojas uz aizbraukšanu un bez mitēšanās izpilda kara komandas pavēles.

Pilsētas valde kā apburta, kā sastingusi, nerāda nekādas dzīvības zīmes. Nevienu soli pilsētas galva Brandenburgs nav atspēris šurp pie krievu baznīcas pa visu bēgļu plūdu laiku.

Pilsētu un zemstu savienības aģents, kas solījās rūpēties par bēgļu ēdināšanu, arī vairs nerādas, un viss nelaimes smagums atstāts latviešu privātu sabiedrisku darbinieku rokās, kam nav nekādu līdzekļu.

Vienīgais istais materialais atbalsts bēgļiem ir etapa komandants. Viņa palīgs gandrīz visu dienu pavada pie bēgļu ēdināšanas punkta, un viņam patiešām nav vaļas meklēt braslus. Un taču mēs ar kādām 1000 mārčiņām maizes un ap 1500—2000 porcijām zupas nevaram visnotaļ apmierināt visus bēgļus, kad viņu ir ap desmitiem tūkstošu, un maizes uz kādām trim dienām uz priekšu vajadzētu vismaz kādas 30.000 mārčiņas.

Visgrūtākais stāvoklis mums visiem ir pie maizes galda. Ap to vislielākā drūzmēšanās.

Uz lielo katlu un tējas galdu bēglis vēl skatas, kā uz kādu debess dāvanu, kā uz lieku lepnumu, bet maizītes trūkums viņam draud ar badu.

Tādēļ visi bēgļi nu lūdzas maizītes.

Kāda namamāte no Vilces pagasta mūs pavisam apmulsina. Viņa arī lūdz maizītes, grib pirkt 10 mār-

ciņas. Sakam, ka nevaram tik daudz dot, un pārdot pavisam nepārdodam.

Māmiņa uztraukta pārvelk ar labās rokas plaukstu pār labo vaigu un tad atspiež pusvaiga un smakri sauja un brītiņu domīgi skatas pie galda zemē...

„Vai, Dieviņ, ko nu lai es daru!“ viņa garī novelk un tad pagriezusies pret mani, paklusi saka:

„Man bij vezumā divi cepļi maizes un maiss putrainu, bet izsalkuši zaldāti mežā no manis atlūdz visu maizi un visus putrainus, un nu man vairs nav nekā...“

Taču visi sākam uzmanīgi klausīties.

Pārceļu krievu valodā namamātes raizes.

Zaldāts, kas dala maizi, parausta plecus, un tad pats pie sevis norunā:

„Ko tu darsī... Kaņa laiks...

Nu viņš paņēm veselu kukuli zaldātu maizes un to iedod vecajai saimniecei, par viņas abiem cepļiem pašu maizes un maisu putrainu.

Namamāte vēl grib maksāt naudu par šo dārgo kukuli, bet zaldāts tīri uzbudināts met ar roku un saka, ka naudas nevajagot.

Bēgle paņēma savu maizes klaipu padusē un taisas aiziet, bet tad vēlreiz atgriežas atpakaļ un saka:

„Ko nu mēs 12 cilvēki darsim ar vienu kukulīti maizes. Kas zin, kur vēl dabūsim citu maizi... Es tiem zaldātiem mežā stāstu, kā nu protu, ka man pašai nav ko ēst, bet viņi žēlojas, ka ilgi neesot ēduši un lūdz, lai atdodu visu maizi... Ko tu darsī... Es viņiem būtu cepusi mājās katru dienu pa ceplim maizes, ja tik būtu varējuši mūs aizstāvēt, bet nu jāblandas pa pasauli ar tukšiem ratiem...“

Māmiņa būtu vēl runājusi par savām bēdām, bet citi bēgļi viņu pārtrauc un runā un stāsta reizē ar viņu arī par savu nelaimi. Katram ir kautkāda liela vajadzība un simtiem prasa padomu: vienam nav samaksāts, otram ceļā nodarīta kāda pārestība, trešais atstāts ceļā, ceturtajam pazuduši istenieki un tā bez gala... Un visi stāsta tikai par nelaimi vien un ne-

vienam vairs nav sava iepriecinošā vārda, ko pateikt otram...

Stāstītāji un lūdzēji nemaz neņem ļaunā, kad viņiem saku, ka tagad vairs neviens viņiem nevar palīdzēt, — ne tiesa, ne policija, ne kara administrācija. Nevienas varas, kas strādātu viņu labā, vairs nav. Viņi arī paši to saprot, ka nu viņiem pašiem jānes sava nelaime; bet sirdī atvieglot viņiem ļoti vajadzīgs un edinašanas punkts ir vienīgā vieta ceļā, kur viņi vēl var dabūt runāt ar cilvēkiem, kas vēl nav bēgļi. Bēglis ar bēgli, cik jau esmu novērojis, nerunā un to nedara laikam tādēļ, ka viņi tūlīt sāk viens otram stāstīt tikai par savu nelaimi vien.

Dažs bēglis manā tuvumā runā viens pats, kauču gan redz, ka nav laika viņā klausīties.

Jau labu britiņu es stāvu ar plecu piespiedies pie katla nojuma sienas un steidzīgi aprakstu savā burtiņcā bēgļu kustību, bet visu šo laiku manā tuvumā uz dēļu sola sēdēdams kāds Ezeres saimnieks strebļ no gaŗas skārda bundžas dibina zupas lāsi un stāsta man, kas viņš agrāk bijis, un kas ar viņu nu noticies.

„Man bij lielas, lielas mājas uz Ventas krasta... bagātas mājas, trekni lauki... kas par ābeļdārzu!... Bet kur nu viss palika: māja, manta, visa iedzīve... Nezinu, vai sieva ar bērniem izbēguši... Es biju aizbraucis šķūītis un vairs neatgriezoz... Tā nu es te strebļju to zupas lāsi, kā ubags...“

Viņš noliecis skārda bundžu sānis, grabina pa bundžas dibinu ar zaldāta koka kaŗoti un izsmel pēdējos zupas pilienus, kas nu ir tik gārdi...

Sodien lielo zupas katlu vārija vēl otrreiz, un nu jau atkal iztukšots. Bēgļju sakrāļies Bauskas apkārtmē liels daudzums. Aiz Mēmeles upes aizbraukuši, viņi jūtas drošāki un apmetas te uz ilgāku laiku ar visiem saviem lopu bariem. Viņus te saista un kavē dažādas cerības: cerības, ka vēl istā laikā piesteigsies jauni palīga spēki un vāciešus atsītis, cerība, ka pie Bauskas rekvizēs viņu lopus un viņi reiz tiks vajā no lielā kavēkļa, un, beidzot, cerība,

Kritušo cīnītāju piemiņai

„Klīo” uzņēmums

ka Bauskā reiz saceps tik daudz maizes, ka viņi visi dabūs iepirkties mazu krājumiņu vairāk dienām.

Bēgļi netic, kad viņiem saka, ka neviena no šīm cerībām nevar piepildīties. Viņi arvien vēl gaida uz kādu spēcīgāku, augstāku rīcību, kas visus jaunos apstākļus uzreiz pārgrozīs.

Ar katru stundu izplatas pa pilsētu un pa bēgļu nometnēm jaunas baumas par mūsu pulciņu nejaušām uzvarām, par vācu gūstekņu lielo skaitu u. t. t.

Atklāti neviens netic šīm baumām, bet slepenībā katrs labprāt grib pats sevi piemānīt. Kaut kādas baumas par jauniem palīga spēkiem ir vispatīkamākās. Prāts tūlī top mierīgāks un kājas pašas no sevis traucas uz pilsētu pie komandanta, pārliecināties par visām varbūtībām.

Bēgļu ceļš un nometne pie krievu baznīcas un pilsēta tagad ir divas ļoti dažādas pasaules. Tās abas atšķiras viena no otras un tomēr ir cieši kopā saistītas.

Pilsētu tagad vairs nevar pazīt. Senāk, un tas liekas būt tik bezgalīgi sen atpakaļ, — piektdienās bij tirgus. Tad uz tirgus lauka mierīgi sēdēja uz saviem ratiem visādu lauku un dārzu ražojumu pārdevējas, salmu cepurēm vai baltiem lakatiņiem galvā un pa ratu rindu starpām staigāja iepircējas, kurvjiem uz rokas.

Tani tirgus lauka pusē, kur jaunā aka ar liku trūbu, kā saliektu spieķa galu, pate pastāvīgi šļac ārā no zemes platu, bagātīgu, dzidru ūdens strūklu, varēja pirt visu, kas vajadzīgs cilvēka paša dzīvības uzturam, un otrā pusē, ap veco pumpi, pārdeva lopus, sienu, labību un malku...

Tagad, šī piektdienā, liekas, visas dzīves jukas un nesaskaņas sajauktas kopā un izbērtas uz šī tirgus lauka ap žīdu bodēm. Viss lauks un līdz ar viņu visa pilsēta klauz un rīb, un klab, un dun, un žvadz, un vāras...

Tirdzinieku vietā ap veco pumpi sabraukuši šķūtnieki no nezināmiem apgabaliem. Viņi atveduši zal-

dātus, kas atkāpušies no kaut kāda Šauļu apgabala. Tie nav kājnieki, kuņģus mēs tik ļoti gaidam, bet jātnieki; viņi vesti ratos, lai nenomocītu zirgus, lielus gabalus jājot. Viņu zirgi arī jau atvesti un sadzīti vienā drūzmā jaunās akas pusē. Tik jātnieki, kā viņu zirgi, izskatās noguruši un nontikuši. No tiem mēs nevaram sagaidīt nekāda liela atbalsta; un tomēr arī paldies nejaušībai par šiem jātniekiem. Viņi kāpj ārā no šķūtnieku ratiem, ņem savas plintes, savus seglus iet pie saviem zirgiem un pie pavadām izvadā viņus pa pilsētas iebraucamām vietām un namu sētām.

Pa visām brīvajām vietām uz tirgus lauka un ielām nerimstoša kustība: jādelē un aulekšo uz vienu un otru pusi kazaki un draguņi; braukā automobiļi ar kaŗa virsniekiem un ievainotiem; ved ar lielu troksni un negantiem ņvadzieniem no kaujas līnijas puses kādus tukšus ņrapneļu ratus, uz kuŗiem visi noskatās ar ģgnumu, tadē, ka viņi jau tukši; skraida kājām pa pilsētu ziņneši no viena virsnieka dzīvokļa uz otru... Pie bodeļēm piejāj un apstājas jātnieku pulciņi. Viņi lec no zirgiem zemē, iet bodeļēs, prasa tabāku, maizi, papirosus, un, dabūjuši atbildi, ka viss jau iztukšots, iznāk nolaidušies no bodeles, cits pakaļ citam, kāpj zirgos un jāj atkal tālāk. ņēlsirdīgās māsas ar sanitariem skraida pa pilsētu apkārt ar lieliem tukšiem groziem, meklēdami maizi ievainotiem, bet nekur nevar maizi atrast. Jātnieki lieliem bariem drūzmējas gar jauno aku un dzirda savus kaŗa zirgus; viņu gaŗie piķi pieslieti pie aiznaglotas ņida bodeles paŗobeles Lielu troksni. saceļ pilsētā augstie kaŗa dzelzs divriči, kuŗu rumbas vareni klab, pa pilsētas akmeņiem braucot; tie ar savu klaboņu atgādina lādiņu un patronu ratus un maldina klausītājus. Tiklīdz si klaboņa atskan no Dzirnāvu ielas puses, pilsētas iedzīvotāji top ļoti uzmanīgi un skrej uz tirgus lauka stūŗa, skatīties, vai neved jaunus lādiņus. Kad zaldāti piebrauc klāt ar tukšiem ratiem, skatītāji nolaidušies tūlīņ atgrieŗ braucējiem muguru un daŗs sirtdīgi nospļāujas...

Uz kādu īsu brīdi pilsētu pārsteidz īsts prieks.

Jau pa lielam gabalam no Stebena dzirnavu puses caur visu pilsētu kladz un žvadz gluži savāds troksnis, kuŗu mēs tik ļoti gaidam un tik labi sa-protam. Tie ir lielgabalu ratu kladzieni un aizjūga ķēžu žvadzieni...

„Artilerija brauc! Artilerija brauc!... vētras ātrumā lido caur pilsētu no viena pie cita šie, patīkamie vārdi, un sievas un vīri, un zēni un meitenes, skrej pa Dzirnavu ielu pretīm artilerijai.

Patiesi brauc artilerija. Sirds top viegla un kājas pašas steigžas pretīm patīkamajam troksnim. Jau no tālēm redzu smagi kāpjam trīs pārus lielu, spēcīgu kaŗa zirgu, iestieptām, resnām aizjūga ķedēm; aiz pēdējā pāra ieraugu arī lielgabalu, bet... gluži tieviņu, un aiz tā — atkal sešus zirgus un tikpat tievu lielgabalu un beidzot... vienus pašus lādīgu ratus.

Tas ir viss no artilerijas...

Vēl jāpakaļ astoņi jātnieki aizjūga zirgos ar visām iestiepenēm, bet tie mūs vairs neinteresē.

Mūsu prieks atkal izgaisis.

Ieeju pie Varenā dārzā, „palīdzēt kaŗot“, kā mēs mēdzam jokot pašī savā starpā.

Ķirši un ābeles lūst ogu un aboju pilnas. Bērni jau pieplūkuši divus kurvjus ķiršu. Tos nesisīm zaldātiem uz ierakumiem. Tā būs mūsu palīdzība kaŗot. Paši arī plūcam un ēdam, cik spējams. Zēl atstāt prūsīm tikdaudz labuma.

Taču dārzā, tāļāk no pilsētas trokšņa, mūs valdzina lielgabalu dunoņa. Tā tagad ļoti skaidri dzirdama uz Rundāles un Zeimes pusi. Liekas būt daudz tuvāki, nekā vakar. Šāvieni vairs nerib un negrauj gaŗi un tāļi, kā pārkoņa dārdieni, bet krit uzreiz un atskan tikai vienā atbalstī:

„Buch—uch... Buch—uch!“...

Kautkas piepēši nodārd aiz pilsētas.

Varenā kundze nervozi nodreb.

„Vai tik tuvu jau šauj?“ viņa iejautājas.

„Nevar būt!“ droši apgalvoju.

Taču visi sākam uzmanīgi klausīties...

Uz Beķera ģimnazijas pusi bez mitēšanās mauj govīs un blēj avis aizsmaktūša balsi. Šīs lopu gaudas — nepanesamas. No tām raustās sirds un sāp visi nervi... Nekad un nekur vēl nav dzirdēta tik žēla lopu gaudošana. Lopiņi droši vien saprot, kas nu notiek...

Paņemam ogu kurvjus un nesam kaņavīriem.

Tieši caur dārzēm un pa druvām mēs ātri nonākam pie ierakumiem. Dabonam virsnieku atļauju, iet gar ierakumiem uz virsnieku nometni. Mūs uzņem ļoti laipni. Britiņu parunājam ar virsniekiem, atdodam viņiem ogas, lai izdala kaņavīriem, un tad apskatām ierakumus. Dziļajos, zobainos grāvjos jau uzgulusies ar krūtīm uz ierakuma malas bārdainie zemes sargi. Plintes jau izstieptas pār zemju valni, „iepretim ienaidniekam“. Valnis apsvaidīts ar zālī un lapām, lai no tālienes nevar ieraudzīt. Šie kaņavīri „jau gaida“ kaujas gatavībā un skatās uz Kaucemindes un Pīlsmuižas pusi. Viņi ir dežurētāji. Citi vēl rok ierakumus pēc virsnieku aizrādījumiem. Jauns praporščiks skatās maza grāmatīnā, kur uzzīmēti visādi apcietinājumi un ierakumi, un tad dod racējiem rīkojumus.

Virsnieki aizved mūs lejā, lopu kautuves sarga istabiņā un britiņu ar mums parunājas. Viņi žēlojas par izgājušo nakti. Lietus gāzes viņus samērcējušas ierakumos līdz ādai un pieplūdinājušas visus ierakumus. Dežurētāji stāvējuši pusguļus ūdenī līdz pat rītam. Kāmēr runājam, pa durvīm iebaž galvu jauns virsnieks. Tam ļoti nopietna seja. Viņš izsauc arī vecāko virsnieku. Tas pēc britiņa atver durvis un atvainodamies pasaka, ka viņam ļoti jāsteidzoties. Tagad arī vecākā virsnieka seja pārāk nopietna. Ejam prom. Mēs šinī darbā esam tikai par kavēkli. Vecākais virsnieks tomēr mūs vēl pavada mazu gabaliņu.

Atvadāmies „uz redzēšanos“, kauču paši tam netīcam...

Pīlskalna ierakumos jau visa rota guļ aiz valņiem

kaujas gatavībā. Virsnieks staigā gar ierakumiem un laiku pa laikam paskatās uz Lepšu kalna pusi.

Neveikli iet tuvāk. Taču virsnieks mūs jau ieraudzījis un notālēm prasa, kas mums vajadzīgs. Pasakam, ka nesam karavīriem ķiršus. Viņš ātri atbild, ka viņš sarga savus karavīrus no vēdera slimībām un tādēļ neatvēl viņiem dot ogas. Pats viņš tomēr nāk mums pretīm pateikties par laipnību. Viņam ļoti nopietna, gandrīz drūma seja...

„Labas pozīcijas jums te ir, augsta vieta,“ saku virsniekam pēc apsveicināšanās.

„Vieta gan te ir augsta,“ virsnieks atbild, „bet citādi priekš mums pašiem te ir ļoti slikti apstākļi: katra vācieša granāta te atsitīsies pret pils mūriem, mums aiz muguras, un katrā ziņā plīsīs un apbērs mūs ar savām lodēm un drumslām“...

Uz mazu brītiņu apsēžamies uz kāda soliņa un uzsākam valodas par Baltijas apstākļiem un par paša virsnieka dzimteni... Nav parasts kaujas vietā runāt par karu. Virsnieks jau pazīst Baltiju. Viņš pa soda ekspedīciju laiku daudz interesējies par šejienes apstākļiem. Viņš pats mums to stāsta.

Taču mūsu pašu vārdi, mūsu sarunas, mums izliekas tādas svešas un skan, kā no tālienes, itkā cits kāds runātu.

Virsnieka skats, liekas, vērsti uz viņa paša gara iekšējo dzīvi; liekas, viņš mūs nemaz neredz: plati ieplēstām acīm viņš skatās kautkur prom, mums garām, bet nekā neredz...

„Mēs jūs, laikam, aizkavejam jūsu darbā?“ es iejautājos.

„Nē, nebūt nē,“ virsnieks ātri atbild, „man tagad nekāda darba nav, es vēl esmu gluži brīvs“...

Un tomēr mēs visi sajūtam, ka mums nav vaļas runāt un sēdēt uz vienas vietas. Kautkas, ko mēs tagad runājam un darām, nav tas īstais, par ko būtu jārunā un kas būtu jādara; mūsu dzīvē vēl ir kautkas cits, kas liels un nezināms, par ko mēs baidāmies runāt, ko mēs nevaram aptvert un saprast. Mēs to tikai sajūtam, bet neatrodam vārdus, ar ko izteikt.

Visam, kas tagad atrodas manā priekšā, mans skats iet pāri. Es gan skatos uz virsnieku, redzu viņa nopietno seju, redzu manā apkārtņē kastāņu kokus, strazdu būrišus to galotnē; redzu caur kokiem Dubes muižu, bet patiesību sakot, es visu to redzu, kā caur starpsienu, kā sapni, kā iedomās, bet ne īstenībā. Caur visu, ko es runāju un redzu, es ar ausīm un sirdi dzirdu lielgabalu šāvienus, dzirdu izmocīto un uztraukto bēgļu lopu žēlo maušanu, maurošanu un bliešanu. Es garā redzu Rundāles un Žeimes kaujas kustības un zaldātu skraidelēšanu no vienas vietas uz otru; redzu Kurzemes gaišos, augstos mākoņu kalnus un zaļās druvas un bīrzītes, un jūtu, ka visi mākoņi, druvas un birstalas tagad ir dzīvas un dzīvo līdz ar mani lielu svešu dzīvi. Gars daļās neapņemas tajās dzīvo visam līdz, kas notiek tagadnē un notiks nākotnē, ko vēl nevar pārrēķināt.

Mēs visi runātāji sajūtam, ka mūsu kopējām sarunām tagad ir mazāka vērtība, nekā katrā atsevišķām domām, un tādēļ ceļamies no soliņa un atvadāmies...

„Uz redzēšanos!“...

Aiz Pilskalna kokiem, uz „bēgļu ceļa“, mēs visi ķiršu nesēji, kā norunājuši, apstājamies un atskatāmies atpakaļ uz Pilskalna zaļo koku saliņu un uz vecajām pilsdrupām. Šīs drupas te reiz ir uzceltas mums par nelaimi un tagad viņām atkal lemts būt par mūsu nelaiimes liecinieku.

Mēs skatiem jau atvadāmies no Pilskalna, kauču gan to tūlī nesakam cits citam. Tikai Varenā kundze vienaldzīgi piebilst:

„Nu jau laikam pēdējo reizi redzam veco Pilskalnu uz ilgiem laikiem...“

Mēs citi nepiekritam šīm domām un dūšīgi iesaucamies:

„Gan jau prūšus atkal aiztrieks prom, un mēs brauksim atpakaļ dziedādami...“

Vienā ziņā mēs visi esam skaidrībā, ka tagad bus jābēg. Tikai dienu vai stundas mēs nevaram notiekt.

Lielgabalu dunoņa mums noder par tājuma signālu. Kāmer šāvieni rīb turpat, kur agrāk, mēs esam droši, ka prūši ir vēl turpat, kur bijuši, un mums tiešas briesmas nedraud; tikai tad, kad šāvieni aplūst, mēs sagaidām uzbrukumu kautkur jau tuvāk.

Tuvam uzbrukumam iet pa priekšu mūsu zaldātu atkāpšanās; bet tādas kustības mēs tagad nenomānam, un tas arī ir zīme, ka mūsējie vēl turas.

Brīžiem pat uznāk maza cerība, ka nupat, nupat istā laikā vēl atsteigsies šurp palīga pulki...

No paša kara vairs nav bail, ar to jau visi nu ir apraduši; tikai no nejaušības jābaidas, lai nekristu inteliģents latvietis dzīvs vācu nagos. Man vismaz daži Bauskas vācieši jau piedraudējuši ar karātavām. Es viņiem nekā jauna neesmu darījis, bet viņi mani neieredz kā latvieti, kas negrib atdot svešniekam savu dzimteni. Taču šīn reizē mūs tā vairs nevar pārsteigt, kā aprīlī: nu jau mums ir droša aizsardzība priekšā. Tikai ar kautiņiem vācieši tagad var ietikt Bauskā.

Bēgļi arī to sajūt un dzīvo Bauskas apkārtnē, neraugoties uz viņiem administrācijas uzraudzījumiem, braukt tālāk.

Daži bēgļi arī enerģiski prasa, lai kronis paņem viņu lopus un samaksā viņiem naudu, lai atpestī viņus no mokām, kas jāpārdzīvo lopus dzenot. Viņi stāsta, ka viņu pagastā un ceļā viņiem teikts, ka Bauskā lopus rekvizēs, lai tik droši dzen visus lopus līdz Bauskai.

Taču ne komandants, ne apriņķa priekšnieka palīgs nekā nezīn teikt par lopu rekvizīciju un nekādas rekvizīcijas komisijas te nav. Katrs saprot, ka te vajadzētu rekvizēt lopus, ka tos vajadzētu tepat steidzīgi kaut priekš tās armijas, kas te kaujas ar ienaidnieku, lai šiem karapulkiem nebūtu jāpieved lopi vai gaja no citurienes: no Rīgas, vai vēl tālāk; katrs zaldāts un katrs bēglis zīn, ka jo tālāk bēgļi dzīs savus nogurušos lopus, jo tālāk viņi aizvirzīsies prom no armijas, jo vairāk viņu lopus apdraudēs slīmtbas,

jo mazāk armija būs nodrošināta ar gaļu, un beigās bēgļu lopus vēl var pārsteigt ienaidnieks un viegli atgriezt atpakaļ. Un tomēr vietējā administrācija zin pateikt tikai to, ka lopus rekvizēs tikai aiz Daugavas... Krustpili, vai citur. Viss notiek otrādi, kā to saka vesels prāts...

Bēgļu nemiers un izmisums aug augumā... Izpaužas aizdomas par organizētu lielu nodevību, kas mākslīgi kavē lopu rekvizēšanu un palielina vāciešu iespēju bēgļu lopus dabūt savos nagos...

Gubernijas augstākās administrācijas rīcības mēs nemaz nejutām, un tas, kas šinīs dienās darīts, kara un vietējo iedzīvotāju dēļ, ir neskaidrs un neizprotams.

Uz laukiem visi apstākļi vēl vairāk sarežģījās: vienā vietā sodīja cilvēkus, kad viņi nebēga, un dzina viņus prom, otrā vietā trieca bēgļus atpakaļ un piedraudēja ar sodu par to, ka viņi bez laika bēg.

Bēgļi, kas atkljuvuši līdz Bauskai, jau ir izgājuši caur lielu kara laika dzīves skolu un vairs neuzticas ne savai nākotnei, ne administrācijai.

Pie ēdināšanas punkta mūs atkal apstāj bēgļi, kas prasa padomus, ko lai dara ar lopiņiem...

Nevarām dot viņiem nekāda derīga padoma, un daudzi kļūst atkal prom uz pilsētu pie komandanta.

Etapas komandanta kanceļejai pilsētas valde ierādījusi nelielu namiņu blakus pilsētas valdes pagalmam, pretim luteru baznīcas žogam. Pilsētas galvas Brandenburga nams ir arī itin tuvu, pretim baznīcas žoga stūrim. Pa Brandenburga nama gala logu var tieši redzēt visu, kas notiek pie komandanta, un pa nama sānis logu var noskatīties visā kara kustībā, sākot no komandanta kanceļejas apkārtnes, līdz pat tīrgus laukam. Pie Brandenburga tagad ir viss vāciešu pērēklis, un viņš pats pastāvīgi sēd pie gala loga un noskatās, kas notiek pie komandanta. Kad kāds lielāks troksnis nāk no tīrgus lauka puses, viņš steidzas pie sānis loga, izliecas pa to ārā un skatās uz vienu un otru pusi.

Nekādu citu aktīvu dalību viņš tagad neņem ne pie kara laika vajadzību apmierināšanas, ne pie pilsētas iedzīvotāju un bēgļu apgādāšanas ar maizi. Viņš izturas tik pasīvi, it kā viss, kas tagad notiek pilsētā, būtu viņam lieks un svešs. Pie komandanta kancelejas durvīm un viņu apkārtnē neredzēta drūzmešanās, kā Zodomas beigu dienā: šurp ataužo un no šejienes aizaužo visādi steidzīgi jātnieki un zirņeši; neviens jātnieku pulciņš nepajāj, neviens kara braucējs nepabrauc gaļām, neapstājies pie šīm durvīm un nepieteicies komandantam. Jātnieki steidzīgi lec no zirgiem zemē, piešus trinkšķinādami, sviez pavadas uz zirgu kakliem, vai atdod tās turēt kādam zaldātam un iet pie komandanta. Automobiļi ar kara virsniekiem piebrauc un steidzīgi aizbrauc. Gar visu baznīcas žogu mīņājas piesieti kara zirgi. Kautkur nomaļus piespiedušies stāv šķūtnieki, kas no tālienes atveduši virsniekus, vai kara mantas. Jātnieku pulciņi zirgos apstājušies cieti kopā un viņu piķi stāv augstu gaisā, kā apiņu maiksnas. Uz šaurās ielas nav vietas visai lielajai kustībai. Gaļāmgājēji bailīgi spiežas gaļām pa trotuaru gar pašu nama sienu. Ārpus durvīm stāv cieti kopā saspiedušies trīskārtīgā rindā bēgļi un šķūtnieki, zaldāti un strazņiki. Gaidītāju kolonas priekšgals iesprūdis komandanta durvīs un spraužas kancelejā iekšā. Tikko ar lielu cīņu var palist šai rindai gaļām un tikt pie komandanta. Tagad kancelejā ārkārtīgi uzbudināta, nervoza darbība, nepārtraukta, apspiesta čaloņa, liela mīņāšanās un kustība. Ap komandanta galdu stāv pusriņķī visādi virsnieki. Tie katris pēc kārtas steidzīgi ziņo komandantam visādas vēstis, prasa, kur tagad atrodas dažādās mūsu jātnieku nodaljas, saņem vajadzīgos aizrādījumus, paroles, pieliek roku pie cepures lokas, sasit piešus, veikli apgriežas un steidzīgi aiziet. Citi tūlīt stājas agrāko stāvētāju vietā. Komandants, kā nācis no ārienes, ar visu šineli un cepuri galvā, tā arī palicis pie galda, šineli nenovilcis, cepuri nenonēmis. Kādam virsniekam viņš steidzīgi iebilst, ka tā viņš te raujoties vēl no vakardienas nākuma; vēl viņš nav

paspējis ne novilkties, ne nosnausties, ne atpūsties; bez mītešanās viņš paraksta un apzīmogo vienu papīri, pēc otra, maksā naudu, dod rīkojumus šķūtniekiem, lād visādas ķibeles un kad vairs nemaz nevar atgūties, izrauj papīrosu, nervozi to aizdedzina, ievēl lielus, kuplus dūmus savās plaušās, līdz pat dibinam, un pēc kādām sekundēm spēcīgi izgrūž tos ārā pa abām nāsīm divos straujos laidos un strādā atkal...

Pie dibina sienas pie kaŗa kartes liela mīņāšanās: tur virsnieki, cits citam pār plecu, pār galvu, skatas un meklē savus ceļus, savas vietas, un atzīmē kabatas grāmatīņās. Viņi ir ļoti pateicīgi, kad mēs palīdzam viņiem uzreiz tikt galā ar ceļu un vienkārši pametam ar roku, uz kuŗu pusi un pa kuŗu ceļu viņiem jājāj no Bauskas. Kuŗam virsniekam ceļš ir vairāk sarežģīts, uzzīmējam to bez kārts uz papīrīša.

Viens ceļš mūs pašus ļoti ieinteresē. Kādam jātnieku divīzijai, kuŗa nāk no Jelgavas puses gar Bausku, jātiek vāciešiem aiz muguras un jādod viņiem belziens pakausī. Šis nolūks mūs ļoti uzbudina. Gandrīz pirksti sāk drebēt, kaŗavīriem ceļu rādot. Atkal sāk augt jaunas cerības un istaba top tā kā gaišāka. Taču no tālākām sarunām un sīkākām ziņām iznāk, ka visa šī divīzija „куда-то провалилась“ un neviens viņu vairs nevar atrast. Bet nav vaļas par to brīnīties. Vislielākās jukas iznāk dažādiem kaŗavīriem ar viņu kaŗa nodaļu meklēšanu: viens nevar atrast sava korpusa štabu, otrs savu divīziju, trešais pulku, ceturtais — artilērijas parku u. t. t. Daudz maz nodrītas kaŗa kartes, kā redzams, ir tikai dažiem augstākiem virsniekiem; jaunākiem nav nekādu karšu. Viņi sītas kā nekā uz priekšu, ceļu prasīdami. Daži lūdz, lai iedod viņiem kaut kādu vieteju guberņas karti, kauču arī tikai 20 verstu mērogā, un ja ne vairāk, tad skolas karti...

Dažam svešam virsniekam komandants nemaz nesaka lūgto adresi un aizbūdinās ar to, ka nav vēl

ienākušas ziņas par jauno vietu. To komandants dara, baidīdamies no spiegiem.

Pat uz dažām telegramām, ar pieprasījumiem, kur atrodas štabi, neatbild. Arī pa telegrafu spiegi strādā visai čakli.

Etapas komandanta darbība aptver itin visu aizmuguri, pat policijas funkcijas, ja policija jau evakuējusies. Tādēļ arī viņa kancelejā saistās visu notikumu pavedieni, un pie viņa meklē palīdzību itin visi visās savās vajadzībās. Taču begļi paši tagad redz, ka viņi varēs līdz rītam mīnāties un gaidīt pa etapas kancelejas priekšnamu, un netiks pie vārda, un tādēļ paši atzīst, ka viņu vajadzības par lopu rekvizīciju stāv zemāk par visām citām, vēl dedzīgākām vajadzībām, kuņas prasa kaujas steiga...

Kāda minute tomēr atgadas, kad uz ielas lielā drūzmēšanās itkā izšķīst, un nu es pa logu ieraugu tājāk no komandanta durvīm, pie baznīcas žoga gala, tos pašus divus tievos lielgabalus, kuņģus mēs pirmīt ar tādu sajūsmu apsveicām; arī lādiņu rati stāv turpat, tikai zirgi izjūgti un kautkur aizvesti.

Mani sagrauj lielas dusmas un es nevaru nociesties neiejautājies:

„Ko tad šie divi lielgabali te vēl gaida?“

„Ko tad viņi lai darītu?“ komandants saudzis man atbild. Es viņu jau saprotu, un nu tik tāpat paviršus piebilstu:

„Nu, lai tad laiž ar viņiem vāciešiem ribās.“

„Нечего жрать пушкам“ („Lielgabaliem nav ko rīt“.). Komandants igni atcērt un pastumda papirus pa galdu.

„Kādēļ tad viņus vadā apkārt ar tādu lielu troksni?“ es vēl iejautājos.

„Lai darītu iespaidu uz tautas psiholoģiju,“ man atbild.

Ieskrien podpraporščiks ļoti lielā steigā un ierauga mani:

„Ā, vai jau atmācāt, laist ar mani kopā apskatīt un uzzīmēt Kaucemīndes un Mežotnes braslus?“ viņš ātri iejautājas, steigdamies otrā istabā.

„Jā, varam laist... atbildu viņam pakaj.

Viņš iznāk durvis un ar rokas mājienu pasauc mani pie sevis:

„Nu, vai ziniet, nekas neiznāks no mūsu brasliem,“ viņš pusbalsī stāsta, „man jā rūpējas, lai ievainotie ar lazaretēm tiktu no pilsētiņas ārā; te mēs vairs neesam drošībā... Bez tam, mēs arī vairs netiktu pie Mežotnes brasla. Mūsu pozīcijas jau ir Mežotnes robežās un pie tām mēs varam piekļūt tikai ar aktīvo kara priekšnieku tiešo atļauju...“

Atgriežos atkal pie komandanta galda.

Uz britiņu komandants top vajā no steidzīgajiem karavīriem, un arī es varu dabūt no viņa vajadzīgos paskaidrojumus.

„Vai jūs vēl te?“ viņš pirmais iesaucas, mani ieraudzījis, un rokas šineļa kabatās iebāzis, augstu salsien abus kamiešus.

„Jūs, komandanta kungs, vēl taču neesiet devuši tiešu rīkojumu, ka mums, valsts amatvīriem, jāatstāj Bauska.“

„Policijas pristavs taču sen jau paziņoja visiem iedzīvotājiem, ka viņi var atstāt Bausku...“

„Tas tiešām paziņots; bet mums, ierēdņiem, ar to nepietiek: mēs drīkstam aizbraukt tikai tad, kad mums ir dokuments kabatā, ka mums ir jāatstāj pilsēta uz kara priekšniecības rīkojuma...“

„Tāds paziņojums man arī nav dots, ka man jāliek ierēdņiem evakueties,“ komandants pasaikdro, „bet jūsu Apgabaltiesa jau aizbraukusi, Miertiesneši arī, Tiesu Izmeklētājs arī, un cik man zināms, pat gubernators jau aizcēlis savu kanceļu no Jelgavas prom, ko tad jūs vēl gaidiet? Cik ierēdņu jūs te vēl esiet?“

„Aprīļa Karakomisijas sekretars Varenais, Zemnieku Virstiesnesis Bērziņš, un es...“

„Labi, atnākat vēlāk!“ komandants ātri pasaka, „es likšu jau priekšlaikā izgatavot apliecības.“

Atvados un taisos aiziet. Vēl daudz gaidītāju priekšnamā un kanceļā...

Komandants ceļas no galda augšā, un, krēslu tālāk

atgrūdis, ierauga savā pagaldē lielu baltu suni. Tas visu laiku gulēja saritinājies pie komandanta kājam.

„Kā suns tas ir?“ komandants asi iejautājas, „Kas viņu te ielaidis?“

Neviens neatsaucas. Divi zaldāti skrej ārā un sauc uz ielas:

„Kas te atvedis suni? Kam pieder lielais baltais suns?“

Neviens neatsaucas. Zaldāti iesteidzas kanceļejā un abi blakus nostājušies un rokas pie cepures aploka pielikuši ziņo, ka suņa saimnieks nekur nav atrodams.

„Pat paklīdis suns nāk pie komandanta meklēt palīdzību!“ komandants smaidīdams piezīmē. Viņš taisās aiziet. Taču gaidītāji sāk viņu lūgt no visām pusēm, vēl uzklaustīties viņu vajadzības. Viņi visi runā vienā reizē, cits caur citu, tā kā nav iespējams kautko saprast no viņu čaloņas.

Komandants viņus apsauc un tad liek, lai runā katrs pēc kārtas.

Pienāk tuvāk kāds jauns, slauks, nopietns vīrs un lūdz, lai taču reiz viņu atsvabina no šķūtim. Viņš jau bez pārtraukuma braukājis apkārt 10 dienas, no vienas vietas uz otru, un tomēr viņu vēl arvien dzēnājis uz priekšu un atpakaļ. Viņš paņēmis no kāda tāla pagasta aizvest virsniekus uz Talsiem; viņam teikts, ka tad tūlīt varēsot braukt uz mājām. Bet Talsos viņu ar draudiem paņēmuši atkal citi virsnieki, kas likuši viņam braukt no vienas vietas uz otru, un kad tie reiz viņu atlaiduši, tad uz ceļa atkal citi virsnieki viņu apturējuši un likuši braukt uz citu pusi; bet kad viņš novārdzīs un uzbudināts, runājis virsniekiem pretim, tie izrāvuši revolverus un draudējuši viņu nošaut. Šie virsnieki bijuši jāved uz Jelgavu un no Jelgavas uz Bausku, un te viņu tomēr vēl neatlaižot. Kāmēr viņu tā gainājuši pa svešām malām vācieši jau ieņēmuši viņa pagastu un visi viņa Istnieki ar visu iedzīvi laikam palikuši ienaidnieka rokās. Viņš runādams smagi elsa un bieži slauka no pieres lielas sviedru lāses.

Komandants dod rīkojumu viņu atlaist.

„Cik tad jums maksā par dienu?“ iejautājos šķūtniekam pa latviski.

„Ko maksā!“ viņš iesaucās. „Maksā 5 rubļi par zirgu, bet tas viss ir blēņas...“

Es viņiem visiem būtu piemaksājis 10 rubļu par dienu, lai tik viņi mani būtu atlaiduši!... Viņi mani gandrīz traku padarījuši!... Šitādu varmācību...“ Viņa pelēkā, kalsnējā seja aiz dūsmām savelkas gluži greiza un lūpas raustās un dreb.

Viņš gandrīz sāk raudāt aiz lielām dūsmām un ātri apgriežas un iziet pa durvīm ārā.

Zaldāts pieved pie komandanta pārklaušināt kādu vīru, ar ko nevarot sarunāties. Tas esot izbēdzis no vāciešiem.

Komandanta priekšā nedroši nostājas noguris un panīcis vecs vīrs, melnu, netīru kreklu mugurā, vecu mēteli padusē. Viņš runā tikai latviski. Man jābūt par tulku. Viņš izbraucis šķūtis un vācieši viņus visus nejauši sagūstījuši. Tādi gūstekņi savesti Muravjevā kāds simts vīru. Visi tūlīņ likti pie vāciešu darbiem: pie dzelzsceļu izlabošanas, tranšeju rakšanas u. t. t. Vācieši viņus mērdējuši pusbadā, rītos devuši tikai katram krūzīti plānas, melnas kafijas ar gabaliņu maizes, pusdienā kādu netīru vāju zupu un vakara nekā vairāk. 50 no viņiem līdz ar viņu aizbēguši no darba vietas. Vācieši neganti šāvuši pakaj; dažus arī nošāvuši, bet viņam un vēl dažiem laimēmējies izbēgt.

Pie Muravjevas nav redzējis vāciešiem daudz kaņaspēka, bijuši mazi pulciņi jātnieku, pulciņi kājinieku. Tie visi aizbraukuši prom pa dzelzsceļu. Vakzāli un dzelzsceļu pie Muravjevas vācieši tūlīņ izlabojuši un apkārtņē rakuši jaunas tranšejas.

Bēg'is prasa, lai viņam dod paēst un lai dod darbu. Viņam nekā vairāk neesot, kā tikai tas, kas rokās un mugurā. Sieva ar bērniem palikuši mājās; saimnieks aizbraucis uz Jaunjelgavu.

Komandants liek viņam dot ēst un rīt likt pie tranšeju rakšanas.

Viss priekšnams pilns lūdzeju, un katram liela steiga.

Uz trotuara stāv ar mugurām pie sienas piesējušies liels daudzums cilvēku, un pa ielu braukā un jādēļē karaviļņi uz vienu, otru pusi. Jau laba satumsa.

Uz tirgus lauka vairs nav tik liela drōzmešanas. Daudzi vezumnieki aizbraukuši, jātnieki aizjājuši. Taču kustība arī tagad te ļoti ievērojama: jāņ un brauc, un skraida, un staigā uz visām pusēm.

Jaunās akas pusē viss tirgus lauks nobirdināts zirgu mēsliem un zaļu un siena kušķiņiem. Netālu no vecā pumpja sakrāutas kaudzītē tukšas šrapneļu čaumalas. Maz te to lādiņu ir bijis. Taču arī šo kaŗa ciņu liecību apbrīno vietējas atlikušās sievas un veci vaļas vīri. Viņi nostājušies barā ap šrapneļu patronu kaudzītī un stāsta viens otram visādas jaunas kaŗa ziņas, ir sliktas, ir labas, un gaida mums jaunus palīga spēkus...

Katru, kas tagad tuvāk pazīstams ar komandantu, visi cenšas izjautāt un pūlas dabūt no viņa jaunas ziņas.

„Vai turēsimies vēl šo nakti?“ daudzi jautā.

„Kādēļ tad neturēties?“

„Vai prūsis jau nav pie Kaucemīndes, vai pie Bornsmīndes?“

„Kur tad viņš, velns, tūk drīz atskries!“ kāds iesaucas un nospļaujās caur zobiem

„Bet šodien veda cauri daudz vācu gūstekņu,“ kāda sieva gārdī stāsta. „Bija tādi jauni puikas un izkaltoši kā sakārņi...“

„Bet citi atkal bij malači!“ iesaucas kāda cita sieva...“

„Kautkur šaipus Rundāles esot mūsējie šodien saņēmuši 2000 vāciešu...“ kāds šķūtnieks vēsta.

„Labs ķēriens...“ kāds atsaucas.

„Vai tad nu viņus, velnus, nevarētu atsist, tiri brīnumi,“ kāds prāto, „mums taču to ļaužu diezgan.“

„Bet visiem tukšas rokas!“ maza sievele dūšīgi iesaucas.

Iešķērsām pār tirgus lauku steidzas pie mūsu bara kāda sieva un jau notālēm sauc barā:

„Brauc un jāj jauni spēki.. Brikšķ vien visa pil-sēta!“

Runātāji ātri izšķīst un aizsteidzas pretīm jauniem spēkiem.

Netāju no šrapneļu čaumalām greizi guļ salausti patronu rati. Viens pats ritens ar ratu kņautīm nogūlies uz vienu pusi. Tālāk stāv visvisādi kaŗa rati, gan tukši, gan piekņauti; stāv pelēkie sanitaru auto-mobilji ar sarkanu krustu uz sāniem. Liels tirgus lauka gabals pilns šķūtnieku ratu: te visvisādas ores un visādi rati no dažādiem svešiem apgabaljiem. Pie daziem ratiem piesieti ēd šķūtnieku zirgi, citos ratos guļ paši šķūtnieki, gardi aizmiguši un stipri krāc. Kādi rati pilni piekņauti jātnieku segliem...

Pa Kalna ielu nejauši iemaldas pilsēta kāds begļu avju pulciņš. To dzen veca sieva un divas meite-nites. Avis uz tirgus lauka stūrja sabiedētas izkļīst pa vezumniekiem, blēj un jaucās pa ratu starpām. Izmisušās dzinējas pūlas atkal savākt viņas vienā pulciņā, bet avis jūk pa visām ratu starpām.

Uz trotuaru stūriem šur-tur stāv pulciņos pilsēta vēl palikušie iedzīvotāji — latvieši. Viņi gaida pil-sētas likteņa izšķiršanu. Viņi visi stāv galvas nolie-kuši, nekustēdamies, kā pārakmeņojušies un acis plati ieplētuši skatās ielas bruģī un itkā klausās. Varbūt viņi klausās artilērijas dunoņā, varbūt vienkārši aiz-mirsušie savās domās...

Bauskas vietējie vācieši nerādās uz ielas. Tikai paši galvenie domu vadoji steidzīgi iet cits pie cita. Ne-viens no viņiem nedala vietējo iedzīvotāju latviešu likteni.

Pie Ekonomiskās Sabiedrības nama, kur agrāk bij mūsu uzturētā latviešu lazarete, tagad ir krievu kaŗa lazarete. Šodien te nu atkal liela sanitaru un citu kaŗavīru drūzmēšanās. Arvien pieved jaunus ievai-notos. Citi kāpj paši ārā no ratiem un iet augšā pa trepēm, citus nes uz nestavām. Apakšā zālē un augšā

Frontes aizmugurē

No Kača muzeja krājumiem

pa visām istabām steidzīgi strādā sveši kara ārsti un svešas māsas. Visas malas ievainoto pilnas. No mūsu lazaretēs saimniecības atlikusies tikai gultas veļa un nedaudz pārsienāmo. Kāds ārsts izdod kviti, ka viņš to visu saņēmis no latviešu lazaretēs, kara vajadzībām. Vēl redzu lazaretē čakli strādājam dažas Bauskas skolnieces. Viņas palīdz pārsiet ievainotos. Šis pazīstamās sejiņas kustas ātri, kā uz kinematografa lentas.

Apakšstāvā vēl tirgojas bufetnieks. Viņš pārdod pēdējos vīnus un augļūdeņus, un arī pošas ceļā.

Pie bufetes stāv štāba palkavnieks un daudzi citi virsnieki un dzeņ augļūdeni. Palkavnieks dod rīkojumu, steidzīgi izvest lazaretēs un ievainotos.

Vēlāk nomajus, iet runa par Bauskas vāciešiem, ko ar tiem darīt: raidīt viņus ārā no pilsētas, vai atstāt. Palkavnieks vēlas, lai kāds viņam iesniedz rakstu, un aizrāda, kādus vāciešus vajadzētu izraidīt. Neviens nevēlas tādu rakstu iesniegt, tāpēc, ka tas ir gluži lieks. Visi sirdīgie vācieši jau ir zināmi pēc vārdiem, tā palkavniekam, kā arī komandantam. Kāda papīra vēl ir vajadzīgs. Palkavnieks atstāj šo jautājumu komandanta izšķiršanā.

Gar lazaretī pajāj gaŗām prāvs jātnieku pulciņš ar plīntēm un piķiem. Viņi aizjāj pret kalnu uz Pilskalna pusi. Tie arī ir palīga spēki.

Palkavnieks domā, ka lielāki spēki tomēr top sūtīti gar Biržiem, vāciešiem aiz muguras, vismaz pretīm, lai viņi nedabūtu mūsējiem apiet apkārt.

Gandrīz sāk atkal augt jaunas cerības uz kaut kādu mūsu uzvaru.

Taču nejaukais sastingums un lielais ieroču un šaujāmā materiāla trūkums, kas valda te, armijas aizmugurē, nejauj cerībām iesakņoties.

Visai kara kustībai un visam kara aizmugures troksnim mūsu pusē, liekas, uzgūlies virsū kautkāds lāsts, kas atņēmis krievu kaŗaspēkam visas spējas, visu enerģiju un neatlaidīgi grūž to atpakaļ sasietām rokām. Jau ilgu laiku it visi zīm, no kuŗienes nāk vācieši; vienkārši zemnieki, kas novērojuši Lietuvā vācu rī-

cību un vācu spēkus, saka, ka viņu tur nav daudz un tomēr nekur, nevienā vietnā, krievi nespēj dot viņiem nekādu triecienu. Galvenais, kas nedod mieru, ir skaidri redzamā vienaldzība pret Bauskas un visas apkārtnes aizstāvēšanu. Neko šē priekšlaikā nesagatavo, nekādus apcietinājumus ap Bausku netaisa, nekādi kara mākslas paņēmieni te nav redzami...

Lai nu arī nebūtu ieslēgta kara planos nopietna Kurzemes aizstāvēšana, tad vismaz taču par to varētu rūpēties, lai katra vietnā, ko vācieši ieņem, viņiem maksātu jo dārgāki. Bet to nedara. Viena vienīga zemes ierakumu rindiņa aiz krievu baznīcas, Pilskalnā un Dubes muižas kalnā ir Bauskas nocietinājumi.

Pie Jumpravmuižas un tālāk uz upes krasta vēl netop nekas darīts, kaut gan vienkāršs strādnieks var saprast, ka vācieši neies no Mežotnes ar likumu pret Bausku, kad viņi cenšas iet tieši uz Iecavu un Vecmuižu, un no saviem Bauskas spiegiem droši vien zin, ka Bauskā nav ne apcietinājumu, ne nopietnu pretspēku.

Un ja nu arī sāks rakt ierakumus, tālāk gar Jumpravmuižu un pa Lielupes labo krastu, tad to atkal darīs novēloti, lielā steigā, un atkal izraks tikai kādus grāvītus vien, kuņi nedos krieviem nekādu iespēju ilgāki aizstāvēties.

Šīs domas dzen cilvēku izmisumā un nedod mieru. Uznāk brīži, kad jāblandas apkārt bez mērķa, lai tikai varētu izklaidēt Ignumu par visu nolaidību, ko nākas redzēt uz katra soļa...

Aizeju uz komandanta kanceleju un saņemu divas zīmites, sev un Varenajam. Tātad rakstīts, ka mums tiesība aizbraukt un izvēlēties citu drošāku vietu. Bet zīmitēm steigā nav piespiets komandanta zīmogs. Tomēr es viņas pieņemu, kādas ir. Kas var zināt, vai jau nakti nav jāatstāj Bauska.

Komandants kautkur izgājis.

Jau pulkstens 10 vakarā. Aiznesu zīmīti Varenajam. Tas nu sāk steidzīgi salikt kopā savas amata grāmatas. Uz britiņu tomēr vēl izejam dārzā pa-

staigāties un vēl ieēst ķiršus, „lai prūsim paliek mazāk“.

Varenais pret vakaru jau laidis dārzā mūsu zaldātus, lai plūc un ēd ķiršus, cik jaudā. Arī daži ātraudzēji aboļi jau gatavi.

Ejam apkārt pa dārza celiņu un mēģinām runāt, kā agrāk. Bet valodas neveicas. Viss, ko tik mēs sakām, iznāk gluži lieks. Ausis klausās lielgabalu duņoņā. Tā jau atkal itkā tuvāka. Arī troksnis uz ielas, aiz augstā dēļu žoga, ļoti pievelk mūsu uzmanību.

Mēs visi cauru vakaru jau uzmanīgi novērojam, vai tik mūsu zaldāti neatkāpjas juku-jukām. Šāda parādība mums jau labi pazīstama no aprīļa mēneša...

Tiklīdz uz ielas saceļas lielāka ratu rīboņa vai zirgu pakavu klaboņa, mēs apstājamies un klausamies. Ja troksnis plūst uz tīrgus lauka pusi, tad ir labi: tad nāk palīgs, vai ved uz pozīcijām kara mantas; ja turpretī troksnis virzas uz Mēmeles tilta pusi, tad nav labi: tad vajag pārliecināties. Tādā atgadījumā kāds no mums uzkāpj uz dārza žoga un apskatās ielas kustību

No Varenā nama eju vēl pie komandanta pēc jaunām ziņām.

Apmākusies nakts. Uz ielām stipra satumsa. Pie vairāku namu durvīm klusi sēd uz slieģšņa vai stāv piespiedušies pie durvju stenderes klusi tumši cilvēku tēli. Pa tīrgus lauku starp vezumniekiem klejo izbaduši suņi, nolaistām astēm. Uz Pils ielas stūrā gardavojs ar kādu zaldātu klusi sarunājas savā starpā un sirdas par krievu kara spēka neveiksmēm un vāciešu kaujas mašīnām...

No Kalna ielas puses dzirdu lielu zirgu pakavu troksni. Apstājos uz stūrā un gaidu. No kalniņa nojāj atpakaļ tie paši jātnieki ar piķiem, kuņģi pārs stundu atpakaļ pa šo pašu ielu aizjāja uz Pilskalna pusi...

Tā vairs nav laba zīme...

. Vai nu viņi nomaldījušies un jāj atpakaļ, vai jau dabūjuši ziņu, ka jāatkāpjas.

Pie komandanta durvīm vēl stāv daudz jātnieku un šķūtnieku; priekšnamā stāv vairāki cilvēki privātdrēbēs. Pie durvju stenderes piespiedusēs raud kāda sieviete. Logs vajā. Pa logu krīt ārā uz ielas gaismas plankums.

Komandants sēd pie atvērta loga, pie sava galda un raksta. Apstājos pie loga un padodu labvakaru. Komandants iesauc mani iekšā...

„Vai turēsimies vēl līdz rītam?“ apjautājos.

„Laikam gan,“ komandants atbild, „taču mums visiem tomēr jābūt gataviem.“

Atvados un eju ārā.

„Vēl ko,“ komandants man sauc pakaļ.

Apstājos istabas vidū.

Komandants pienāk man itin tuvu un klusi pasaka:

„Bēgļi visi lai iet tikai uz Jaunjelgavu un Jēkabpils; bet jūs, ierēdņi, varat rīt, ja būs vajadzīgs, laist mums līdz uz Iecavas staciju. Tur vilciens gaidīs uz mums visiem un uz lazareti...“

Nu tiešām redzu, ka mūsu apstākļi ir nopietni. Varētu jau aizbraukt rīta agrumā; taču vēl gribas redzēt, kas te isti notiks.

Lēnām eju pa Pils ielu un tad gar Hofšoviča dzirnavām ārā no pilsētas uz Pilskalna pusi. Augšā bēgļu lauks. Tas man tapis ļoti tuvs... Tumsā brauc pa ceļu kaŗa vezumnieki. Rati tukši. Tas ir gluži dabiski un neko jaunu nenoizmē. Ratos mierīgi snaudz zaldāti galvas ligodami.

Ja vezumnieki atkāpjas, tad viņi ļoti steidzas un vezumi pilni. Šie vēl neatkāpjas.

Bēgļu nometnēs pie Pilskalna atkal sakrāties daudz bēgļu. Caur satumsu pret apvāršņa malas blāzmu spocīgi rēgojas augstie apvilktie vezumi, ar gaisos saslietām ilkstīm. Kāda augsta vezuma vidū nekuštēdamies stāv uz augšu pastiepti divi zosu kakli ar deguniem pret rītiem. Tie — kā nedzīvi, kā uzgleznoti. Sāku klusi iet pa bēgļu lauku. Pie visiem vezumiem aizvēja pusē, izmitās, melnās kartupeļu vaģās paklāti veci mēteļi, kažoki, segas un citi drēbju gabali un uz tiem cieti aizmiguši šņāc bērni un pieau-

gušie, galvas kopā salikuši, ar kājām uz visām pusēm. Daudziem kājas basas un melnas, kā zeme.

Nogurušie lopi guļ lieliem klajumiem. Ļoti daudz lopu... Braši, trekni lopi... daudz vezumu pilnas drūvas.

Bail, kad tik viņus nepārsteidz kāda liela nejaušība. Kad armija atkāpsies, tad viņi vairs netiks caur pilsētu un pāri Mēmeles upei. Armija aizņems visus ceļus.

Pārdomāju britiņu, ko nu darīt, bet domas saistītas tikai ar bēgļiem. „Rīt pats būšu bēglis... līdz ar visiem šiem nelaimīgajiem. Nevienam mums vairs nebūs savas pajumtes...“ Es lēni kustos pa tumsu solīti pa solītim. Garā es sagatavojos kā uz kādiem lieliem ciešanas un upuŗu svētkiem un sajūtu, ka es saplūstu, kopā ar visu citu bēgļu likteni, ar viņu ciešanām...

Izeju caur visu nometni. Neviens mani nemana. Tikai zosis kādās ratu ķrautīs reiz drusku iekliedzās.

Cilvēki visur guļ un šņāc, gan ratos, gan pie zemes.

„Nē... tā viņus nevar atstāt... Kad viņus gulošus nepārsteidz armija atkāpdamās. Tad te izcelsies briesmīgas jukas.“ Es klusiņām pieeju pie kāda gaŗa gulētāja, blakus lielam lopu baram un nolieciēs pakuŗīnu viņu pie kamieŗa. Viņŗ tūliņ atmoŗas un uztraukts pielecas sēdus un tad pieceļas kājās.

„Kas ir?“ viņŗ stipri ieŗukstas un plati ieplēŗtām, baiŗu pilnām acīm paskatās man seŗā.

„Vai ziniet ko?“ es viņam ieŗukstu arī pašā seŗā. „Labāk ceļaties augŗā un lēnām dzeniet savus lopus pāri otrai upei...“

„Vai tad vācieŗi jau tuvu?“ viņŗ ātri ieŗautājas.

„Nu, jūs taŗu paŗi ziniet, ka viņi it tuvu. Vai tad jūs vakar un aizvakar nedzirdējāt viņus visu dienu ŗaujām mŗsu tuvumā?“

„Vai tad mŗsējie vēl nav atsituŗi?“

„Nē, un nevar zināt, vai tas te maz notiks...“

„Ā, tad jādzen prom...“

„Bet dariet to klusiņām, nesacejiet uzbudinājumu visā nometnē... Gan jau visi tāpat lēnām atmodisies.

Vel dažās vietās pateicu kādiem diviem, trim bēgļiem to pašu... Pēc dažām minūtēm vairākās vietās klusā nometne atdzivojas un sāk kustēties: žēli sāk raudāt izmocītie un nomiegojušies bērni; dobji norīb zeme, ratu ilksīm nokritot, dun zābaku papēži pret zemi minot, skan caur tumsu uzbudinātas, bet klusas sieviešu balsis, kas sauc uz lopiem, lai ceļas augšā; čaukst sausās vices, cērtot uz lopu mugurām... Drīz atkal sāk garī un žēli maut govīs un blīet avis...

Miers pagalam...

Es eju lēniņām gar krievu baznīcu. Bēgļu ēdināšanas vietas nojums jau noplēsts vakar vakarā. Arī šī bēgļu atpūtas vietīņa jau nopostīta. Kādas sešas dienas un naktis mēs te karsti strādājām.

Noeju pa kalnu uz leju pilsētā un pa klusu ieliņu uz savu dzīvokli. Neizģērbies apsēžos uz gultas kājgala. Jau pusnakts. Lielā rīboņa uz tirgus tā kā norimuse. Brīžiem pilsētiņā iestājas nāves klusums; tad atkal paretam klab uz bruģa zirgu pakavi.

Izģērbjos un mēģinu gulēt.

Uz aizmigšanu maz cerības. Guļu un klausos. Nekur vairs nereg suņi... Sirds sit ātri un nervozi. Dēniņos pukst savāds, plats pukstiens. Galva smaga. Izstiepjos visā garumā, palieku rokas zem galvas un klausos nakts troksnī. Tik nepatīkami, kad nekur vairs nereg neviens suns, kā senāk. Tas tik nedabīgi... Suņi aizgājuši līdz ar cilvēkiem no visām mājām. Kalnā aiz dārza žogiem nejausi iemaujas kāda govīs. Es uzreiz satrūkstos; viss mans organisms nodreb un sirds uz brītiņu apstājas pukstēt. Govīs mauj reti, garī un uzbudināti. Šī govīs balss pašā pusnaktī izklausās tik šausmīgi. Senāk tas nekad nenotika...

Vēl iemaujas kāda cita govīs... vēl viena... nu mauj daudz govju, blīej avis. Tas naktī skan tik šausmīgi. Bēgļu lopī nu iet gar dārziem ap pilsētu... Stādos sev priekšā, kā viņi tagad iet pa tumsu, cits citu grūzdami un klupdami pa ceļa grāvjiem... Redzu,

ka viņiem tumsā skrien pakaļ bēgļu bērni, sievas, viri...

Ši bēgļu lopu maušana un maurošana ir nepanesama... Es nervozi apsviežos uz labajiem sāniem, iespēju labo ausi dzīji spūveni un kreiso aizspiežu ar roku... Nu tikai dzirdu, kā sit mans puls. Ausis rūc... Uz pieres izspiežas sviedru rasa... Noslauku pieri ar kreiso plaukstu un tad sānis paceju galvu no spūvena un atkal klausos...

Nu dzirdu, ka kaut kur tāji, tāji, itkā dzīji apakš zemes blēj avis, tad atkal sāk žēli maut govīs. Uzbudinātā sirds dreb un raustās! Labāk būtu panest tukstošu lielgabalu troksni, nekā šo bēgļu lopu žēlo maurošanu un blēšanu...

Uz Mēmeles tilta pusi kaut kur lejā pamožas liela rūkoņa un klaboņa: „Dur-r-r-r-r — kla-kla-kla-kla-kla... Durrrrrrr... kla-kla-kla-kla...” rīb rāti un klab kaŗa ratu dzelzs asis dzelzs rumbās.

Kā negaisa mākonis, kā vētras brāzieni nāk virsū pilsētiņai šīs kaŗa troksnis...

Bet šoreiz tas tik patīkams. No tās puses nāk palīgs...

Mana galva lēni nosligst atpakaļ uz spūvena. Atkal noslauku sviedrus no pieres, apgriezšos uz muguras, lai ar abām ausīm varētu labāki dzirdēt; sakrustoju rokas uz krūtīm, guļu un klausos...

Rīboņa nāk tuvāk —... tuvāk...

Ķēdes nežvadz... Tā nav artilērija...

Dzirdu atkal citu troksni:

„Kli—kata—kli—kata—kli—kata—kli—kata...” klauudz uz Pils ielas auļojošu zirgu pakavi... Tie ir jātnieki... daudz jātnieku... viņi nāk no Codes puses...

Atsedzu apsegu, izlecu no gultas un aizsteidzos pie loga.

Tikai pieci kazaki auļo gaŗām. Izliecos pa logu ārā un klausos rīboņā uz Dzirnavu ielas pusi... Lielgabalu braucēju nav un nav...

„Nav nekāda glābiņa!” nočukstu pats sevi...

Pa vajejo logu dveš pretim spirdzinošs nakts dzestrums. Pret maniem logiem ielas otrā pusē snauž kuplas, zaļas liepas, cita citai zarus pasniegušas... Pie apvārkšņa malas gar ziemeļiem lien uz austrumiem plata vakara blāzma, viņa jau pārvēršas rita blāzmā.

Kāds zaldāts lēni soļo pa ielas vidu, galvu nolaidis. Viņš iedams snauž...

Pagriežu labo ausi pret ziemeļuritiem un klausos bēglu kustībā. Tur tagad vairs nav miera ne uz acumirkļa. Govu māviņi un avju blējiņi plūst ar līkumu no Pilskalna puses. gar pilsētas dārziem, gar slimnīcu, gar sieviešu ģimnaziju un tad uz leju pa Bīržu ielu gar pastu un Stebena dzirnavām uz Mēmeles tiltu un tālāk prom, pāri upei.

Pulkstens jau trīs. Liepu galotnēs jau nogulies rita sārtums. Drīz lēks saule. Caur guļamistabas logu atskan no pilsētas dāru puses kāda putniņa agrās dziesmiņas mēģinājums.

Atlaižos gultā uz muguras nosnausties. Šis būs pēdējais snaudiens pirms garā, nezināmā ceļa...

Sirds sāk sist lēnāki... Acis aizveras... Uz ielas kladz jātnieku pakavi... Domas sāk jukt un labā roka noslīd no krūtīm gar sāniem... Es viņu vairs nepaceju... Acu priekšā sāk kustēties bēgļi ar saviem lopiem, juku jukām...

Skaļi kladzieni pie durvīm man nedod miera... Kāds stiprs sitiens man ieskan pašā galvā. Nu es uzreiz satrūkstos un izlecos sēdus.

„Kas tur ir!“ iesaucos.

„Ceļaties, ceļaties!“ sauc manas vecās saimnieces uzbudinātā balss,“ nu vairs nevar būt labi! kad tik jūs nedabū rokās...! Nu jau esot itin tuvu!..“ Salslējos sēdus un paķēru pulksteni. Pulkstens seši. Pa logu sptid iekšā spoža saule. Steidzīgi apģērbjos un pa logu galvu izbāzis, paklausos, vai tuvumā nešauj.

Nešauj. Arī pilsētā klusums. Saimnieci būs uzbudinājušas nepatīšanas baumas...

XVI

Pirmā diena bēgļa ceļā

Sestdiena, 11. jūlijs 1915. g.

Saimniece aizsteidzās pasaukt manu veco vedēju Šjuburi, kuŗš gatavs braukt jau gaida uz mani četras dienas un naktis.

Pēc pusstundas viņš jau klāt.

„Es jau pats arī tūliņ būtu nācis apjautāties,“ viņš iesāk, laburītu padevis. „Visi top tādi nemierīgi un kaŗavīri steigšus braukt prom.“

„Nu tad varēsim drīz nest ārā ceļa lietas,“ es atbildu vecim un sāku rīkoties žīgļaki.

„Man arī vēl jāaizskrien sakraut dēla mantas,“ Šjuburis steigšus pasaka un aiziet.

Pēc pusstundas visas manas ceļalietas jau sakārtotas. Vēl tik atliek nonest lejā un sakraut ratos.

Par to vairs nešaubos, ka šodien būs jāatstāj Bauska. Padzeru tēju un eju pie komandanta.

Pulkstens pusdeviņi ritā.

Uz ielas mironu salas klusums, pat tirgus laukuma tuvumā. Tas nozīmē miršanas stundas tuvošanos. Cilvēki klusi stāv uz ielas stūriem, kā sastinguši. Tie ir tie, kas vēl nezina, vai bēgt, vai nebēgt, kas vēl nav skaidrībā, ko ar sevi darīt. Daudzi vēl arvien akli tic brīnumam un gaida uz nejaušu krievu uzvaru. Ja no šiem gaidītājiem un cerētājiem arī kāds tagad kustas pa ielu, tad liekas, viņš nemin kājas pie zemes. Steidzas tikai tie, kas jau nodomājuši tūliņ atstāt pilsētu.

Uz tirgus laukuma stūŗa ļoti ātriem soļiem nāk man pretīm gardavojs. Viņš manā priekšā apstājas, sveicina un paziņo, ka komandants aicina mani pie sevis.

Uz tirgus lauka, pie lazaretēs un pie komandanta kanceļejas durvīm savāda, nervoza kaŗavīru kustība un skraidīšana. Brauc un jāj uz visām pusēm. Neviens nerunā. Paretīm atskan tikai kādi steigšus, pavēloši izsaučieni.

Tomēr, vēl nevar teikt, ka mūšējie atkāptos. No Pilskalna puses vēl neplūst pilsētā iekšā lielāki kaņavīru pulciņi.

Pilsētas galva, Brandenburgis, tagad sevišķi kustīgs savā istabā: drīz viņš skatās pa logu, kas notiek pie komandanta durvīm, drīz pa sānis logu — kas notiek uz Pils ielas un tālāk uz tirgus lauka malas. Viņš pat liecas pa logu ārā un skatās un novēro.

Pie baznīcas dārza un pie komandanta mazā namiņa durvīm uz ielas jaučās braucēji, kajnieki, jātnieki, sievas, vīri, ziņkārīgi zēni. Neviens vairs nesmaida, neviens nesarunājas; paretim, rīkotāji virsnieki izgrūž pa ātrai pavēlei. Kāds zaldāts kaut ko steidzīgi pasaka otram zaldātam. Pa komandanta kancelejas durvīm sprūzdami iet iekšā un ārā divas nepārtrauktas cilvēku rindas. Dzīvā rindā, kas spraužas iekšā pa durvīm, ievēl arī mani līdz pie komandanta. Pilna istaba kaņavīru: virsnieki, zaldāti, sanitari; visi kustas pa istabu, miņājas ap komandanta galdu pusriņķī stāvēdami, 2 zaldāti sēd pie maziem galdīņiem, cepurēm galvā, un pietvikušām sejām steidzīgi kaut ko raksta uz maziem papīra gabaliņiem, tad cērt klāt zīmogu un pasniedz papīri, kam tas vajag, nemaz uz saņēmēju nepaskatīdamies, un raksta atkal, steidzīgi, nervozi, galvas uz leju locīdami un kaklus staipīdami, itkā ar šo kustību darbu pārātrinātu. Pie pretsienas, ap kaņavīru karti miņājas un kustas virsnieki un skatās cits, citam pār pleciem un galvām, rokas uz priekšu pastiepuši, un meklē katrs savu vietu. Atrast tik grūti svešā zemē. Jaunākie prasa kādu vietu vecākajiem, bet neviens lāga nezina, ko jautātājam atbildēt.

Nostājos tuvu pie komandanta galda, blakus virsniekiem. Komandants noliecies uz savu galdu, steidzīgi paraksta vienu papīri pēc otra. Viņš tāpat vēl šinēl apģērbies, kā vakarvakarā, un, negulējis, nomocījies, nervozs, tumši sārtu pietvikušu seju, uzpampušām, mitrām, iesarkušām acīm.

Tikai paretim viņš paceļ seju un atbild uz jautājumiem. Virsnieki, kas saņēmuši parakstīto papīri,

vai atbildi uz jautājumu, steidzīgi pieliek roku pie cepures loka paklanas, sasit piešus, apgriežas uz vietas stāvēdami un steidzas ārā pa durvīm. Pieši trinkšķ pa visu istabu. Kaut kādi paklīduši, neēduši zaldātiņi bailīgi pievirzās pie komandanta galda tuvāk un prasa pēc savām sen izklīdušām nodalām.

Komandanta jautājumi steidzīgi mainās ar zaldātu atbildēm, bet neviens nezina, kas nu būtu darāms. Kas lai sazin, kur palikušas, sakautās un izklīdušās nodajas; kas lai zin, vai zaldāti maz runā taisnību. Viss tagad iet juku jukām. Komandants nezina, komandantam likt šos atklīdušos. Nav vaļas tik daudz runāt par viņu vajadzībām, svarīgāki virsnieku jautājumi jauca stāpā un komandants jau atkal runā ar tiem un riko viņus. Zaldāti lēni aizvirzās pie dībena sienas un apstājas rindā, gluži nolaidušies. Pēc kādas minūtes divi no viņiem sakustas, samīņājas no vienas kājas uz otru un iet pie viena no mazajiem galdīņiem, pie kuŗa sēd podpraporščiks. Viņi prasa tam est: neesot divas dienas ēduši. Podpraporščiks pasauc kādu zaldātu no savas komandas un liek aizvest noklīdušos zaldātus paēdināt.

Komandants reiz paceļ galvu un paskatās uz manu pusi.

„Ā, jūs arī vēl te?!“ viņš nopietni iesaucas un sniedz roku.

„Kādej tad nebrauciet prom?“ viņš ātri turpina jautāt.

„Man vēl trūkst jūsu rīkojuma, ka man vajaga aizbraukt. Vakarējais papīrs dod man tiesību atstāt Bausku, bet ar to man vēl nepietiek. Es vēl gribu, lai viņā būtu rakstīts, ka man ir jāevakuējas.

„Labi!“ komandants steidzīgi atbild, iesniedz man tūlī rakstu ar jautājumu, ko darīt un es atbildēju, ka tūlī jāaizbrauc.“

Komandants atkal pagriežas pret virsniekiem un turpina savas kaŗa darīšanas.

Ienāk pa durvīm štāba palkavnieks... ienāk lēni, cēli, nesteigdamies.

Komandants žigli iesaucās: „Смирно! Встать!“ un pats piešaujas kājās. Visi kas sēdēja un rakstīja pie galdiņiem pieceļas. Virsnieki un zaldāti, kas stāvēja pie kartes gar sienām un pie galda, ātri apsviežas apkārt ar sejām pret palkavnieku, pieliek rokas pie cepures un izstiepjās.

Palkavnieks apsēžas pie komandanta galda un sāk runāt par ievainoto un lazaretēs steidzīgu aizvešanu.

Piesteidzas 3 žēlsirdīgās māsas, pusteciņus pietiek pie komandanta galda un želojas, ka nepietiek zirgu lazaretēs un slīmo aizvešanai. Māsām ļoti nogurušas sejas, dziļi iekritušas acubedres, tumši riņķi zem acīm; baltie galvas lakatiņi saburzīti, netīri, atstumti atpakaļ līdz pusgalvai; sejas pietvikušas, nosarkušas.

Viena ierauga mani un piesteidzas klāt.

„Sakiet lūdžamī, kur pilsētā vēl varētu dabūt baltmaizi... nav ievainotiem — tirā nelaime. Mēs skraidājām visu rītu meklēdamas: nekā...“

„Iesim, iesim!“ sauc kāda cita māsa uz to, kas ar mani sarunājas, un parausta viņu pie piedurknes. Viņas trīs izsteidzas ārā.

Arvien jauni jātnieki piejāj pie komandanta durvīm, lec no zirgiem un steidzas iekšā.

Palkavnieks aiziet.

Es norakstu savu rakstu un pasniedzu to komandantam.

Komandants agrābj papīri un lielā steigā uzmet: „Jums šodien vēl jāatstāj Bauska un jāizved visi dokumenti, grāmatas un amata piederumi.“

Vai varētu vēl dabūt kādu vedēju?“, jautāju.

„Ek, kur lai viņus ņem! Paskataties paši uz tirgus lauka, pasakiet man, es došu rīkojumu...“

Kaŗavīri paši pēc otra prasa šķūtniekus. Es pēc dažām minūtēm jau dzirdu, ka arī viņiem paziņo, ka zirgu vairs nav.

Nezinu, uz kurieni braukt. Nomanu, ka kaut kāda pārmaiņa notikuse...

Kad komandants atkal paskatās uz manu pusi, noliecos pret viņu un paklusu iejautājos:

„Vai laidīsim visi uz Iecavu?“

„Nē, nē: nu jau par vēlu!.. „Velni“ izlauzušies cauri pie Emburgas un jau nokļuvuši līdz Iecavai. Uz turieni vairs nevar braukt. Laižat uz Jēkabmiestu, Jaunjelgavu, steidzaties!.. Viņi, velni, lien prom gar Zeimi uz Sēnbergas pusi. Kad tur arī neatgriez... Sūtījām pretim. Kāda daļa divīzijas nāks... Uz redzēšanas, uz redzēšanas!..“

Komandants jau runā ar virsniekiem, vienu, otru; trešo... Tie mainās, aiziet, nāk jauni pie galda... Steidzīgi, kā kinematogrāfā.

Caur stāvētajiem izlaužas rakstveži ar papīriem un sniedz tos parakstīt.

Komandants nemaz neskatīdamies uz papīra, jau pazīst viņa saturu pa gabalam, uzmet dažus lielus burtus paraksta vietā un grūž papīrus atpakaļ.

„Nu, visu labu!“ saku komandantam, „Uz redzēšanas vēl kādā vietā!..“

Pie lazaretēs liela kustība: nes ārā slimniekus, mantu, tējas vārmās, palagus, krēslus, zaldātu drēbju maišus un krauj uz vezumiem. Pilnos ratus aizbrauc; tukšus atkal piebrauc.

Daži bēgļi iemaldījušies pilsētā ar saviem lopiņiem. Cālvēku un ratu drūzmā avis un cūkas jūk uz visām pusēm un ieklist citās ielās. Dzīnējas sievietes un meitenes izmisušas, iesākumā skraidā pakal avim uz vienu un otru pusi un mēģina viņas salasīt un sadzīt kopā; bet tas vairs nav iespējams. Kāmēr divas, trīs aizklīdušas grib savākt, lielākais bars atkal izjuk. Dzīnējas atmet ar roku aizklīdušām un dzen tālāk atlikušās.

Pastāvu britiņu pie lazaretēs durvīm.

Viens, otrs no paziņām nāk klāt un jautā:

„Vai nu ir laiks laisties prom?“

Visi instinktīvi jau pārliecināti, ka uz „atsīšanu“ nav ko cerēt. Neviens neželē savu mantu, savu dzīvi; vēl tikai viena vēlēšanās izbēgt no ienīstā ienaidnieka rokām.

Pa tirgus lauku kustas jātnieki, braucēji, kājnieki; daži šķūtnieki dzirda pie pumpja savus zirgus. Zirgi nobraukti, nosviduši. Tiklīdz zirdziņš padzēris, viņš

nokaļ galvu un tad stāv, kā uz četrām staklēm, bez kādas dzīvības.

Aizeju pie Varenā dzimtas. Te liels gara uztraukums. Sievietes nevar savaldīt asaras. Pats mājas tēvs aiz moraliskām ciešanām zobus sakodis viņas mierina. Kad uztraukums pārvarēts, visi vēl meģina uz verandas dzert tēju. Bet skati, kuņģus viens no otra notver, mēmi saka:

„Nu mēs dzejam tēju pēdējo reizi,“ un otrs to saprot, un viņam, kā nazi iegrūž sirdi.

Dārzā vēl pilni koki ķiršu. Milzīga bagātība. Cik mēs arī nerāvām, un nenesām kaņavīriem, tomēr koki vēl gluži sarkani-brūni.

Ābeles pilnas āboju.

Rožu krūmi skaisti zied.

Varenais ieliet dārzā un sagriež lielu klēpi rožu ziedu, ko ņemt līdz ceļā. Žēl atstāt tādu skaistumu.

Slīmais zēniņš ar noņemto kaju gluži vārgs un nerunā neviena vārda. Viņam pie visas lielās nelaimes vēl paaugstināta temperatūra.

Šis zēns nu būs vecakiem vislielākā ceļa nasta, ko vajadzēs nēsāt uz rokām, cilāt un sargāt pa bēgļu drūzmu.

Norunājam izbraukt reizē, bet pagaidām atvadāmies. Es eju uz savu dzīvokli. Uz ielām tagad izklidusi no visām mazajām pagraba un jumta istabiņām pilsētas nabadzība. Sur-lur pie vārtu stabiem, pie žoga posmiem, vai ar muguru pret mājas sienu atspiedušies, stāv „mazie cilvēki“, rokpelniši: vecas pelēkas sievietes, kalsnēji veci vīri, pašu apcirptām vai noskūtām vai atkal ataugušām bārdām. Dažai mātei stāv blakus kāda maza meitenīte, mazs zēniņš, rokas nolaiduši.

Visi šie stāvētāji klusē, kā mēmi, kā apburti. Liekas, viņiem vairs nav nekāda daļa gar kaļa jātniekiem un braucējiem, kas jāļ un brauc garām. Viņi itkā kautko dziļi un lielu pārdomā, uz kautko klausas, vairāk ar sirdi, nekā ar ausīm.

Man steidzas garām kāda slaika jaunava. Dažas dienas atpakaļ viņa vēl bij skaista: taisnu niedras augumu, dzelteniem sprogainiem matiem, lielām, zilām

acīm, sārtiem vaigiem. Mēnesi atpakaļ viņa skatījās tik lepnī uz dzīvi un pašapzinīgi izteicās, ka „viņa stādot dzīvei lielas prasības“.

Tagad nu tā dzīve, kurai viņa uzstādīja lielas prasības, ir aizskrējusi prom kāja virpuli un nu lepnā jaunava iet nolaidusies, uz priekšu salikuse. Galva — maza, gaiša drāniņa, kā kalponei; mati izjukuši, acis izraudātas, piepampusas; acu bedres iekritušas no bezmiega naktīm un seja bāla un sakrituse.

„Vai nezineet, kur varētu dabūt zirgu?“ viņa apstājusies manā priekšā skumji iejautājas pusaizsmakušā balsī.

Es tik izplešu rokas un isi atbildu:

„Nu vairs nekur. Mēģinat piesēst pie kāda paņiņas..“ Un mēs ātri atvadāmies un aizejam katrs uz savu pusi.

Eju tālāk uz savu dzīvokli; eju lēniem soļiem, nesteigdamies. Man tā vien izliekas, ka es ar savu lēno gaitu, ar savu gara pretešķību varu izrādīt nicināšanu kautkādam nepazīstamam varai.

No pilsētas dzīves un no visa, ko agrāk sauca par dzīvi, gars jau atvadījies. Apkārtne liekas būt nomiruse. Nekam vairs nav dzīvības: ne namiem, ne kokiem, ne puķēm logos. Namu ārīene un iekšīene — gluži klusa.

Uz Dzirmavu ielas kāds vīrs ārpusē pie sava nama pielicis pie loga gaļu pelēku dēli, un šit apakšgalā naglu. Vīrs aiznaglo sava nama logus un tad namu atstās...

Ej nu sažini, kādēļ viņš iedomājies, ka tad būs labāki, ja nama logi būs dēļiem aizsisū, un kādēļ viņam aizgājušam tas vajadzīgs. Britiņu skatos uz vīra roku un galvas kustībām un atminu viņa vārdu; bet tagad šis vārds man gluži vienaldzīgs, un es eju tālāk. Vairāki nami no vietas jau sen tukši un klusi. Logi bez aizkariem. Puķes logos jau sāk vīst. Tās neviens vairs neaplaista. Iedzīvotāji jau sen aizbraukuši. Dažiem namiem logi aizslēgti. Pilsmuižas bankas nams klusi guļ lielajā dārzā, kā atstāts kuģis ziemas ostā.

Neviens cilvēks vairs nekustas ap šo namu, un pa pagalma celiņiem. Blakus dārzam un pagalma žogam pie jaunā lielā nepabeigtā trīsstāvu nama vairs neviens nestrādā. Pārs nedēļu atpakaļ, te skraidelēja cilvēki te bĳ liela dzīvība. Tagad lielie logu caurumi tā spokaini rĳojas uz visām pusēm.

Troksnis, kas tagad atskan pilsētā, man liekas neskan viss pilsētā uz zemes virsus, bet kaut kur gaisos, vai tĳkai manā galvā. Jĳtas gluži sajukušas. Es mekleju veikalu logos cilvēku sejas, bet nekur nevienas neredzu. Man jāiet gar namu, kur dzĳvo „vācu ģimene“ ar gluži latvisku vārdu. Es zĳnu, ka tie nebĳgs. Tagad nama logiem aizlaisti priekšā aizkari. Man pa otru trotuaru garām ejot, tomĳr kāda loga aiskars sakustas. Te kāds pieglaudies pie loga stenderes slepus skatĳjies pa logu ārā, bet mani ieraudzĳjis, aizkaru atkal aizlaidis.

Man tagad neizprotams gara stāvoklis: ne bailes, ne bĳdas, ne rūpes, ne prieks, ne līdzcietĳba pret citiem, kas paliek pilsētā. Tikai tāda savāda ziņkārĳba mani moca un gribas palīdzĳt kaĳot un kautko vĳl novĳrot.

Brĳžiem es dzĳrdu tikai troksni vien, nerimstošu rĳkoņu pilsētā un viņas apkārtnĳ; bet tad pa to brĳdi es atkal gandrĳz nekā neredzu: nami, braucĳji, jātĳieki, bĳgĳji visi kustas un jaucas, kā sapņu tĳli, kā caur miglu. Pĳc brĳtĳņa atkal dzĳrde aizkrĳt un es tikai redzu ainas vien, bez trokšņa. Visspilgtākās ainas, kuŗām skats ĳt sevišķĳi pieķĳras, ĳr bĳgĳju ainas. Tagad ne ap pilsĳtu, ne pilsētā, vairs nav nekādas kartĳbas, neviens vairs nerĳko bĳgĳju kustĳbu. Policĳja nespĳjĳga kautko darĳt. Pilsĳtas valde tagad nekad nav manĳta. Bĳgĳji nu kĳst paši pa saviem ceļiem. Vairāki pulcĳņi ar saviem lopiem iekĳlĳduši pilsētā un maldas cauri pa ielām uz otru galu. Lopu dzĳnĳji skatās plati atplĳstĳiem skatiem tĳkai uz saviem lopiņiem un nemaz neredz, kas notiek uz ielām.

Karsts laiks. Visiem bĳgĳjiem, braucĳjiem un gājĳjiem sejas pietvĳkušas, nosvĳdušas, apputĳjušas.

Pēc bēgļu aiziešanas

A. Bauce uzņēmums

Zaldātu bārzdas rudi-pelēkas, kā izkaltuse uzarta papuves zeme. Daži tukši kaŗa šķūtnieki brauc rindām soļiem, paši sēdēdami ratu kŗaušu dibinā. Viņiem visiem vienaldzīgas, izmocītas, pelēkas sejas. Daži snauz uz priekšu sakŗubušī un līgojas uz priekšu un atpakaļ.

Iegrieŗos mazā šķērsielīnā, kas ved uz manu dzīvokli. Pa labi — klusī nami. Viņu ēna nogūlusēs uz trotuara; pa kreisi viens pats sarkans stūŗa nams, tad mazs pelēks baznīcas koka namiņš un aiz tā zaļas, kuplas, klusas liepas, kuŗas pārstiepušas zarus pār trotuaru un apsedz gaŗāmgaŗēju.

Pelēkais namiņš, kur dzīvoja ēŗģelnieks Kokle, tagad atstāts vientūlis un kluss, bez dzīvības. Logi aizslēŗeti. Blakus namiņam dzeltens smilšu celiņš, kas iestiepjas roŗu un zemeņu dobēs. Rozes lielā karstumā itkā novītušas. Ieliņa gluŗi klusa.

No ielas otras maļas nāk šķērsām pāri pār ielu man pretīm vecs ubags. Viņš iet savu parasto sestdienas gaitu. Katrā rokā viņam gaŗš egles spieķis ar tajsnu galu. Spieķiem apakšgali apkaltušī pelēkiem dubļiem. Tie pielīpušī uz lauku ceļiem lietus laikā ubagam no mājas uz māju staigājot. Ubags uz priekšu salicīs liek pēc kārtas vienu spieķi pēc otra labā gabaliņā sev pa priekšu un tad atspiedīs ar abām rokām uz abiem spieķiem līgodamies un gorīdamies pavēlk sev pakaļ vienu pēc otras savas slimās kājas. Ubagam liekas vienalga, kas tagad notiek pasaulē. Viņa seja bez dzīvības. Bet bads viņu spieŗ vilkties pa ielām. Tāds ubaga gājiens tagad kaŗa laikā un kaŗa laukā ir tik nevietā, tik spocīgs un uzkrītošs. Es apstājos un paskatos dažas sekundes vecājam kroplim pakaļ. Viņam uz priekšu un sāniem grīŗojoties, sītas un klāŗojas gaŗ kreisajiem sāniem tukša, netīra ubaga kule. Šodien neviens vairs maizes nedod...

Klusajā ieliņā vēl iecāpā maza auguma vecenīte. Tā ved pie rokas vecu, salīkušu vīru, ar sīrmu, sajauktu bārzdu. Vecim viena acs balta, otras vietā tikai dziļa bedre, ar kopā salīpušiem, saŗukušiem plakstiņiem. Vecā stāvs salicīs uz priekšu, bet galvu viņš pacēlis ļoti

augstu un pastiepis seju uz priekšu, un bailīgi ceļ kājas pakal savai vedējai. Ai, šie ubagi kaŗa laukā vēl meklē maizes gabaliņu.

Gaŗ klusas ieliņas galu steidzīgi iet gaŗām pa Pils ielu divi zēni, basām, dubļiem apkaltušām kājām. Lielākais nes padusē gaŗu melnas maizes klaipu. Zēniņiem rikšo pakal trīs sakrituši un nodriskuši suņi, nolaištām astēm, purnus gaŗi izstiepuši. Viņi pastāvīgi oŗ gardo maizes smaržu. Tā viņus tagad velk zēniņiem pakal.

Pēc zēniem vēl aizsteidzas pa Pils ielu divas pelēkas sieviņas, nezdamas katra pa kukulitim melnas maizes. Maizīte bēgšanai visdārgākā manta, par to vien tagad visi runā. Cita manta var palikt. Šie retie maizes klaipi, kuŗus tagad redz nesam, tie jau agrāk iegādāti. Tagad vairs nevar ne par kādu naudu maizi dabūt. Bēgļi, kas apmetušies ārpus pilsētas, tomēr vēl klejo pa pilsētu un velti meklē maizi.

Uzeju augšā savā dzīvoklī. Trepes un viss nams tik kluss, durvis stāv neaizslēgtas jau visu ritu. Nav man vairs nekādas intereses gaŗ šo dzīvokli. Tas nu man izliekas gluži svešs un izpostīts, kaut gan visa manta vēl iekšā. Vēl neviens nelaužas zagst.

Soļi priekšīstabā tā savādi klausz caur visām citām istabām. Blakus priekšīstabai pa kreisi — mana darba istaba, rakstāma galda krēslis greizi sagriezts, kā vakar viņu atstāju pieceldamies. Vakar pēdējā piesēdienā vēl rakstīju dienas grāmatu par kaŗa un bēgļu gaitu.

Es tik tāpat ieeju šīnī istabā, kauču man nav nekādas vajadzības tur ieiet.

Lielajā istabā, pretīm ieejas durvīm, pie sienas miksts divans, galds un tam apkārt miksti krēsli. Tie visi stāv nekārtībā. Es viņus atstāju. Nav jau smaga manta, bet negribas viņus vest līdz tāļā ceļā. Pie pirmā loga — otrs rakstāms galds, pie tā vecais pītais krēslis, uz kuŗa esmu sēdējis gadus 15. Tagad arī tas man gluži svešs un nevajadzīgs. Pie vidus sienas piesliets liels tukšs gleznas rāmis. To es arī atstāju. Gleznu gan izņēmu no rāmja, saritināju un ņemu līdz.

Uz grīdas guļ papīra gabaliņi un bieza putekļu kārtā. Istabu jau trešo dienu neviens vairs neslauka. Viņai vairs nav nekādas nozīmes priekš manis. Es tišu teicu vecajai saimniecei, lai viņa vairs neslauka istabas.

Visnepatīkamāka ir šī atsvešināšanās sajūta. Kautkas pretīgs jau guļ visā istabas gaisā. Vakar grāmatas pārķīvēdams, es tišu atstāju uz divana galda Heines dzejas „Deutschland“ un uzšķiru to vietu, kur Heine izsmej prūšu zaldātus. Šo vietu es pastrīpoju un atstāju. Grāmatīņa guļ uz galda un gaida ienaidnieku. Guļamistabā gultas drēbes noņemtas no gultas. Madrace vien palikuse.

Apsēžos dažas sekundes uz gultas malas.

„Kas te nu gulēs manā gultā?“ jautāju domās, un tad pats sev atbildu.

„Papriekšu krievu kaņavīri un tad prūši, un tad varbūt atkal krievi, bet varbūt nams būs sagrāuts vai nodedzis... Kas to lai sazin...“

Nav nekādas nozīmes kavēties... Pieceļos no gultas un pieeju pie loga, paskatīties, kur stāv mans mazais mantas vezums. Tas vēl viens pats bez zirga un braucēja. Vecais ormanis kautkur kavējas. Viņam sen jau vajadzēja būt aizjūgušam. Pašā svarīgākajā brīdī viņa vairs nav. Četras dienas no vietas viņš bij gatavs braukt katru brīdī. Mēs atīkām braukšanu no dienas uz nakti, no nakts uz dienu, no stundas uz stundu, arvien tālāk un tālāk, un gaidījām, kas notiks. Kad lielgabalu dārdieni nāca tuvāk un tuvāk un kaujas līnijas verstu tuvumu jau sākām skaitīt pa pirkstiem, tad braukšanas brīdī sākām skaitīt pa stundām. Vakaros atnāca vecais Šjuburis pie manis, es viņam samaksāju naudu par nogaidīto dienu, un nolīgām atkal no jauna uz nākošo dienu. Viņš man apsolīja, ka citu nevedīs, un vārdu turēja.

Tikai nu pašā vissteidzamākā brīdī viņa vairs nav.

Izeju ķēķi un gaidu. Pēc laba briža izdzirdu uz stāvajām ķēķa trepēm retus, smagus soļus.

Tā ir mana vecā, druknā saimniece, kuŗa nāk mājās no ormaņa. No soļiem pazīstu. Atveru durvis un

paskatos. Vecās sievietes seja gluži pietvikuse, piesarkuse un nosvīduse, acis izraudātas.

„Vai vecais Šjuburis nāks tūlīn jūgt zirgu?“ ātri iejautajos.

„Jā,“ saimniece vēl uz trepēm būdama atbild, aizgūdamās. Viņa ienāk ķēķī, nostājas pie galda ar seju pret sienu un stāv, kā zemē ierakta, galvu nolaiduse.

„Kur lai es eju!“ viņa nopūšas, „manas vecās, slimās kājas mani nenonesis ī trīs verstis. Dēla mantas vezums tā pieķrauts, ka uz viņa es nevaru uzstēties... Ko tik lai daru?! Vecā galva tīri muļķe tapuse... Bet ja nu es te palieku... Mani nomērdēs badā... Nu es itin nekā vairs nezīnu!... Es nu gan gribētu turēties kopā ar meitu un dēlu. Varbūt palikšu tepat, lai notiek, kas notikdams. Kur lai es velkos ar savu nespēku...“

Man nekā vairs nav viņai ko teikt. Jāiet...

„Nu, ardievu vecā Mažulen! Paldies par ilgo dieņestu! Varbūt drīzi redzēsimies tepat, varbūt citur. Labāk turaties kopā ar dēlu...“

Saimniece pagriež seju uz manu pusi, sniedz man roku, raud, bet nekā nesaka.

Vēl palūdzu viņu, paskubināt Šjuburi drīzāk jūgt zirgu un braukt prom pa Pils ielu ārā no pilsētas.

„Ardievu vēlreiz!“ saku viņai, un apgriezies eju ārā caur visām istabām. Soļi tik dikti kļaudz un tāda savāda svešuma sajūta, lien ārā no visiem istabu kaktiem pie manis. Viss mans dzīvoklis man izliekas būt svešāks, nekā kāds sveša cilvēka dzīvoklis, kur es esmu iegājis uz britiņu atpūsties.

Pēdējās durvis aizvepot, tās tā stipri un savādi noklaud caur visu namu. Visa lielā mūža ēka tagad gluži tukša. Visi citi iedzīvotāji jau agrāk aizbraukuši. Arī bankas istabas durvis tagad stāv neaizslēgtas.

„Nemaz vairs neskatīšos atpakaļ savās istabās,“ es nodomāju ārpus slieģšņa un skaidri apzīnos, ka šī nu ir pēdējā reize, kad stāvu sava dzīvokļa durvju priekšā. Pēc šī brīža nu tikai sveši kaņavīri vien dzīvos pa manām istabām. Žēl man nav ne atstātās mantas, ne amata, es nebaidos no tālākām ceļa grūtībām, bet

ši vienaldzība, kas tagad mani pārņēmusi, ir tik riebiga, tik savāda. Tāda ledaiņa sajūta brīžiem žņauga sirdi. Man liekas, ka nu ilgu laiku visa dzīve būs gluži tukša.

Varbūt tikai kādas pārs sekundes mani apņēmušas tādas neapzinīgas domas, bet man izliekas, ka es esmu ilgi stāvējis uz vietas un nokavējis daudz laika.

No trepju lejas gala man iesitas ausis maza kažēna gaļi, žēli ņaudieni. Paskatos uz leju. Kādas trepju pakāpes zemāk stāv piespiedies pie trepju dzelzs pieturām mazs, baltī-melni plankumains kažēniņš. Viņš gluži tieviņš, izpūrušu spalvu, izdzisušiem skatiem vēl glaužas gaļ trepju dzelzīm un skatas uz mani. Dažas dienas atpakaļ bodnieces meitenīte dzirdēja trīs kažēniņus ar pienu; bet pēc tam aizbrauca un nu kažēnus moca bads un viņi meklē cilvēkus.

Arā uz ielas es apstājos britiņu pie durvīm un iebāzis roku kreisajā krūšu kabatā, aptaustu biezu burtnicu. Tanī es nu rakstišu mūsu tautas nelaimi pa visiem ceļiem. Vēl es paskatoš uz vienu, otru pusi prom pa Pils ielu. Šai brīdī uz visas ielas vairs nav neviena cilvēka. Visa pilsēta tagad klusa, kā izmirusi, un divaini sveša. Manī tagad tāda sajūta, itkā es būtu netišu iemaldījies svešā pilsētā un šī pilsēta man ļoti nepatīkama...

Ielas tagad apbīrdinātas zirgu mēsliem, gruziņiem, salmiem, un neviens tās vairs neslauka...

Liepās sīc bites... Es paskatos liepu galotnēs. Visas liepas ziedu pilnas, un simtām bitīšu lido no zieda uz ziedu. Tas tik patīkami un atvieglo sirdi... Bet aiz pilsētas nejauki mauj govīs. Tur bēgļi iet savu likteņa gājienu.

„Nu būšu drīz viņu vidū,“ man iešaujas prātā asa doma. Tā man iedūras pašā sirdī. „Tur mēs busim daudz vienāda likteņa nesēji“... es vēl piedomāju.

Visa vakardienas nervozā darbība un skraidelēšana tagad pabeigta, nervi atslābuši; iestājusies liela vienaldzība. Kaņavīru kustības mani arī vairs neinteresē.

Lielgabalu dārdieni uz britiņu pārtraukti. Tas ļoti nepatīkami: tā var būt jauna zīme; vācieši varbūt

pārvietojas ar savu artileriju tuvāk. Ja viņiem izdodas izlausties cauri, tad viņi mūs visus pārsteidz.

Vecais Šjuburs vēl nenāk ar savu zirgu. Man prāts top gluži nemierīgs. Eju atkal pa mazo ieliņu gar liepām. Galva dulla, mute izkaltusi un lūpas sasprēgājušas. Nu vairs nav ne vaļas, ne gribas ēst vai dzert.

Pie Varenā durvīm stāv divi aizjūgti divjūgi, piekrauti dažādiem aizsaiņiem. Durvis vaļā. Kalpone skraida ar aizsaiņiem no iekšas ārā un tos liek ratos. Ieeju izvadīt ceļniekus. Visi jau apģērbusies un braukšanas uzbudinājumā jaucas cits caur citu. Slimais zēns sēd uz krēsla un gaida nesēju. Viņš labi saprot, kādas grūtības vecākiem tagad ar viņu, lielu, smagu zēnu, un tādēļ cieš moraliski ļoti daudz. Pie ēdamgaldā gala stāv nama iedzīvotājs vācietis, mazs vīrlis, tuklu alus uzpūstu vēdereli, sarkanu uztukušu seju. Viņš, jau stāv tā kā saimnieks, kas izvada ceļniekus, bet pats paliek mājās. Noskatos ziņkārīgi viņa sejā. Es manu, ka viņam slepens prieks sirdī. Viņa seja vēl mierīgāka, nekā tad, kad viņš gāja uz pilskalnu alu dzert. Varenais viņam atdod atslēgas un lūdz, lai pārvalda māju.

Viss gatavs...

„Nu, zēniņ, iesim nu uz tājo ceļu,“ Varenais saka, tuvodamies savam slimajam zēniņam; tad paņem viņu visiem spēkiem, pārliet pār plecu un nes ārā. Mēs visi ejam viņam pakaļ.

Zēnu ieceļ ratos un iesēdina ērti. Atvadāmies. Es atkāpjos un iestājos durvīs, itkā es arī būtu izvadītājs. Visi sasēstas ratos, tad ormaņi arī uzrāpjas uz bukas.

Cik dažu labu reizi mēs neesam braukājuši ar tiem pašiem zirgiem un ormaņiem pa viesiem; bet tad mēs visi čalojām un smējāmies, un ormaņi smaidīja un jautri cilāja pātagas, labās cerībās, uz labu dzeļam-naudū. Tagad visiem tik ļoti drūmas sejas un visi tik nedabiski steidzas...

„Nu, lai nu iet!“ Varenais pasaka ormanim un labi ērti atsēžas atpakaļ ratos, arī šī atsēšanas notiek lielā

steigā. Ormanis sarauj grožus un uzsauc zirgiem. Tie sakustas, pavicina astes, un ar pirmo iestiepienu tūlīņ iesāk rikšot.

„Uz redzēšanos!“ sauc Varenais, atpakaļ vairs neatskatīdamies. „Uz redzēšanos!“ saucu viņam pakaļ. Kundze ar māti arī vairs neskatas atpakaļ; tikai meitenes, kas sēd ar muguru pret braucēju, sēri skatas atpakaļ uz savu namu un savu dārzu.

Varenais vēlreiz atgāžas atpakaļ, dziļāk sēdekli un apkampj ar kreiso roku savu slimo zēnu.

Apgriežos uz britiņu atpakaļ un ieskatos tik pazīstamā nama priekšnamā. Tas piemidīts smiltīm, neslaučīts un tukšs. Kautkādas vecas kalošas guļ tumsākā stūrī. Visu istabu durvis atstātas vaļā. Es jūtu, ka visās istabās valda savāds klusums un tāds gars, itkā no šī nama nupat būtu bērinieki iznesuši mironi un aizbraukuši uz kapiem. Tik kapātas skujiņas nav uz ielas izkaisītas.

Iekšā vairs nemaz neieeju.

Negribas satīties ar veco vācieti.

Aizeju vēl uz sava dzīvokļa pagalmu apskatīties, vai vecais Šjuburs jau aizbraucis. Mūsu vezums vairs nav. Uz Pils ielas arī to vairs neredzu. Tā tad Šjuburs jau labu britiņu atpakaļ aizbraucis. Nu man jāsteidzas, citādi viņš var iemaldīties bēgļu straumē un starp simtiem vezumiem un lopu bariem man būs grūti viņu atrast.

Dodos pa Dzirnau ielu uz tilta pusi. Uz ielas atkal radusies lielāka dzīvība un skaļš troksnis. Brauc pretīm trīs pāri aizjūgu. Lielī, brūni zirgi, soļiem velk augstus divriteņu šrapneju ratus. Šie rati ir pilni: to var manīt no zirgu smagās vilkšanas. Ratiem jāpakaļ četri nolaidušies zaldāti, uz priekšu salikuši un klanīdamies ik uz katra zirgu soļa.

Mani šī aina vairs neinteresē. Es ļābi zinu, ka tas viss ir tikai laika kaveklis... Domas vijas ap Iecavas un Jēkabmiesta ceļu. Uz turieni spiežas vācu priekšpulki, kas grib apiet mūsējos un atgriezt atpakaļ bēgļus ar viņu lielājiem treknajiem lopu bariem.

Līdz pasta namam uz ielas maz dzīvības. Pie vienām, pie otrām durvīm vai vārtiem stāv kāds vecs vīrs, kāda veca sieva, kas aiz līdzekļu un vedēja trūkuma un vecuma nespēka paliek tepat, ienaidnieka un sava likteņa varā. Viņu kalsnējās, pelēkās, vecās sejas pavisam pārakmeņojušās; viņu nedzīvais skats no plati ieplēstām acīm nekā neredz. Viņi neskatas uz garāmgājējiem vai braucējiem. Viņu skats sastindzis bēdu un briesmu pilnas nākotnes gaidās.

Pie pasta nama es apstājos pie dzīvās bēgļu straumes: te stūraini met likumu no Biržu ielas uz Dzirnāvu ielu bēgļu ciešanu gājiens. Ak, cik te daudz dzīvības, cik drūma trokšņa un cik liels izmisums! Te pate latviešu dzīves un dzīvības lenta stiepjas garumā un to plosa uz ielas stūriem gabalos. Šī savādā straume nāk uz leju pa Biržu ielas nokalniņu no Beķer sieviešu ģimnazijas puses, apmet likumu ap pasta namu un plūst prom pa Dzirnāvu ielu uz Mēmeles upes leju, kur viņai jātiek pāri pār lielo kavekli, pār vienu pašu šauru peldošu tiltu.

Saurajā Biržu ieliņā sasprūduši cieti kopā braucējs pie braucēja, vezums pēc vezuma, un starp vezumiem un to abās pusēs nesaskaitams daudzums kustoņu: govīs, teļi, avis, cūkas, māju suņi, juku-jukām. Braucēji labprāt trauktos ātri uz priekšu, bet nevar: pie tilta liels sastrēgums. Viņi pabrauc dažus soļus uz priekšu, un apstājas, pakustas atkal pārs soļu un atkal apstājas. Lopi sagrūdušies un sasprūduši vienā čupā. Govīs un vērsi brien pa avīm un cūkām un min tās kopā; cūkas šaudas caur liellopu un zirgu kājām, caur ratu apakšām, ieogrūž snuķus riteņos un kviec nejaukus sāpju kviecienus. Avis blēj žēlus, garus, aizsmakušus blējienus. Kad lopi izspiedušies caur šaurumu uz Dzirnāvu ielu, un mazliet izklist, daudzas avis un cūkas klibo, un lekdamas uz trijām, nes salaustās kājas. Govīs, kas dzītas no tāienes, jau tā nogurušas, ka vairs nevar pacelt kājas un nu velk kāju nagus gar zemi pa akmeņiem un tikko kustas uz priekšu. Šiem lopiņiem citi lopi iet garām, un nogurušo lopu dzinēji kriet izmisumā.

Lopus dzen visvairāk sievietes; vecenītes, jaunas druknas saimnieces, mazas meitenes un skolnieces pat vēl savos skolās uzvalkos. Gandrīz visām dzinējām jau basas kājas, visām pietvikušas, putekļiem pārklātas sejas; acis iekritušas un baiļu pilnas. Lopi visi jau sajukuši un izklīduši pa svešiem bariem un nav cerību viņus vēlāk pazīt, atšķirt un salasīt kopā...

Uz vezumiem sēd „laimīgie“, kam pašiem savi zirgi un maize vezumā. Tomēr braucēji no tālākiem apgabaliem jau novārguši, sakrituši un salīkuši. Tikai tuvo pagastu ļaudis, kas tikai vakar vai šorīt cēlušies kājās, vēl spīgti un stipri. Uz daudziem vezumiem sēd labi ģerbušies braši jaunekļi, turēdami sev blakus savus velosipedus, sēd glīti ģerbušās jaunavas, skolnieču un citos turīgu cilvēku uzvalkos; ligojas uz vezumiem, druknas saimnieces un saimnieki, tuklām sejām, un veci salīkuši vecīši un vecas māmiņas, kas miera laikā varbūt tikai vienreiz gadā atstāja savu māju, kad brauca uz baznīcu savu gada reizi...

Braucēju sejas tādas sastingušas un savādas, kādas es nekad neesmu redzējis; viņu sejas nevar lasīt ne skumjas, ne bailes, ne žēlabas, bet gan kautkādu cietu apņemšanos un lielu steigu. Kad rati ripo, sejas top mierīgākas, kad apstājas — pār visu sejām pārližas drūmas ēnas un uzacis savēlkas zemu pār acu bedrēm.

Visiem šiem braucējiem un gājejiem, kad viņiem nav jāskatas uz klistošiem lopīņiem, skati vežas tālu prom uz debess apvāršņa malu. Dažas kalsnejas pusmuža sievietes sēd augstu, augstu uz vezumiem; taisni saslējušās, kā akmiņu tēli, pārakmeņotām, pelēkām sejām un uzacis augstu uzvilkušas, skatas sastingušiem skatiem kautkur tieši prom nepārredzamās tālēs. Tas ir skats nezināmā nākotnē. Nevienu reizi viņas nepaskatas ne pa-kreisi, ne pa-labi, ne atpakaļ.

Bēgļiem tagad ir pavisam savāds skats, kādu es agrāk neesmu redzējis nevienam cilvēkam...

Labu brīdīņu es stāvu uz trotuara pie pasta nama stūra un skatos šīnī briesmīgajā tautas straumē. Sirds raustās moraliskās sāpēs. Bet man pašam arī jā-

iet... Lēniem soļiem es sāku iet pa trotuaru līdzas bēgļu straumei un drīzi izeju no pilsētas uz Mēmeles upes krastu. Netāju no tilta ieraugu vecā Šjubura lielo, balto zirgu un savu vezumu. Pats Šjuburis iet blakus vezumam un laiku pa laikam atskatās atpakaļ, vai tik no vezuma kas nenokrit, pa nelidzeno bruģi kratoties. Drīz viņš apstājas līdz ar visiem citiem braucējiem. Pie tilta liela drūzmēšanās, liels sastrēgums un uzbudinājums. Pulkstens jau divi pēc pusdienas, bet bēgļu gājiens vēl nav ticis tālāk uz priekšu. Tiklīdz brauc vai jā pretīm kādas kaņaspēka nodaļas, vai ved kādus kaņā materialus, bēgļus aptur un neļauj pāri tiltam. Labas stundas laikā viņi pavirzas uz priekšu tikai dažus soļu desmitus. Tas pats vecais un izdilušais peldu tilts, kas mūsu parastajā dzīvē tirgus dienās tikko apkalpoja tirdzniecības, un stipri ieliecās, kād auļoja pāri Baldevana „dilizans“ ar četriem zirgiem un deviņiem sēdētājiem, tagad viens pats kalpo visai lielajai kaņā laika kustībai un visām kaņā vajadzībām.

Nevienam rīkotājam, kam vara rokās, nav ienācis prātā likt laika uztaisīt blakus vecajam peldu tiltam vai augšpus tā, pie mācītāja muižas, vairākus tādus pašus jaunus stiprus tiltus, pa kuriem bez kavekļiem varētu kustēties lielas kaņaspēka nodaļas un bēgļi, un droši un steidzīgi pārvadāt artilēriju, pēkšņi uzbrūkot vai atkāpjoties.

Tās pašas domas, laikam, moca arī daudzus citus bēgļus. Tie izstieptām drūmām sejām skatās uz veco, slapjo miera laika tiltu un nerunā neviena vārda.

Kaut kāds nelietis provokators jau palaidis bēgļu burzmā valodas, ka no Jaunjelgavas puses atvesti trīs mūsu ievainotie, kas liecina, ka tur jau notikušas kaujas un vācieši aizkrustojuši mums ceļu. Pār bēgļu drūmām drīz pārlaižas savāda uzbudinājuma strāva, un daudzi sāk dzīvi sarunāties: vieni tic, citi netic jaunajām baumām. Taču ne vieni, ne otri, vairs nekā jauna savā tagadējā stāvoklī nevar uzsākt un visiem jāpadodas jaunajiem apstākļiem, ja tie arī būtu tapuši sliktaki.

No otra krasta ātri laizas uz leju pār tiltu jātnieku pulciņš gariem, gaisos saslietiem piķiem. Tilta vidus iegrimst dziļi ūdenī un zirgi ātriem soļiem brien līdz ceļiem pa ūdeni, šļakādami p'atas šļakatas uz visām pusēm. Daži jātnieki auro uz bēgļiem, lai dod ceļu, bet redzēdami, ka tas nav iespējams, izstiepjās šaurākā rindā un jā gāj ielas malu.

Uz britiņu tilts atkal atliek bēgļiem, un viņu straume plūst pāri nepārtraukti.

No otra krasta nokalniņa pie kapu stūra apzinīgi atskatos atpakaļ uz Bausku un skatiem atvados no pilsētas un zaļo liepu alejas, pa kuŗu esmu staigājis tukstošām reizu.

Lielā vienaldzība, kas pēdējās dienās sastindzinājusi manu garu, jau nolaidušies starp pilsētu un mani. Man liekas, ka pilsēta uzreizi tapusi man gluži sveša un ka ar tiem cilvēkiem, kas tagad jā pilsētā dziļāk iekšā, man vairs nav nekādas daļas, tikai tie, kas plūst ārā no pilsētas ar saviem lopiem un vezumiem, man ir tuvāki.

Uz augstā upes krasta pie kapu žoga stūra ārpusē ieraugu pirmo bēgļu ceļa ainu. Aiz baltajiem šosejas malas stabiņiem aizvilkti maza bērna ratiņi, kuŗos sēd uz priekšu salicis mazs, sīks bērniņš, baltu cepurīti galvā. Ratiņiem blakus uz nomīņātās un saule nodegušās zāles sēd bērniņa māte, rokas klēpī salikusi un vienmēr skatas pāri upei uz pilsētas pusi. Es pazīstu šo jauno māti: viņa ir kādas pilsētas skolas skolotāja kundze. Dažas dienas atpakaļ viņa valkāja skaistu, baltu salmu cepuri, ar baltām spalvām kreisajā pusē; tagad viņa apsējusī ap galvu tumši-brūnu lakatiņu un izskatās tik maziņa un sarāvusies. Es viņu sveicinu pēc vecā paraduma, taču tūliņ arī noprotu, ka šī labā paraša tagad ir gluži lieka. Un to arī jaunā kundze sajūt: viņa uzmet uz mani tikai īsu skatu un tikko manāmi paloca galvu; bet tad tūliņ atkal pagriež galvu un skatās pār upi uz liepu aleju. Viņa laikam gaida kādu paziņu vai vedēju braucam un nevar sagaidīt. Viss cits, kas tagad notiek viņas priekšā,

viņai ir vienaldzīgs. Viņa tagad domā tikai par savas un sava bērniņa dzīvības glābšanu.

Tepat uz upes krasta kalniņa pie kapiem ceļi šķīras; pa kreisi iet šoseja uz Codi, Iecavu, Jelgavu; pa labi aizlīkumo smiltainš, izbraukts lielceļš uz Vec-Sauli, Vecmūižu, Bārbeli, Senbergi, Jaunjelgavu, Jēkabpils. Bēgļu ceļš iet uz šo pusi un met likumu ap veco krogu, kas ar savām divām blakus ēkām un plašo pagalmu no sendienām te apmeties ceļu jūtis. Pretim krogam ceļā žubuļa stūrī — vecas, plašas, izgrābtas grants bedres, tagad bēgļu pilnas, un aiz tām šosejas malā Rigastu mājas. Dārzā brūno nogatavojušies ķirši un caur biežajām, pieputējušām ābeļu lapām balto ābolis pie āboļa.

Soseja gluži klusa. Visa dzīvība aizplūst pa otru ceļu uz Vec-Saules pusi. Te brauc bēgļi, vezums pie vezuma, un dzen savus lopus, un iet kājām. Šjubura vecais, lielais, baltais zirgs redzams bēgļu vezumu rindā pa lielam gabalam. Viņš kāpj uz priekšu smagiem, platiem soliņiem, galvu un kaklu uz priekšu izstiepis un līgodams, un grūti velk pa smiltīm smago vezumu. Pats Šjuburis iet gar ceļa malu un laiku pa laikam paskatas uz vezumu.

Karsts laiks. Visas malas izkaltušas un pār bēgļu gājienu pacēlies gaisos peļeks, biezs putekļu mākonis.

Sešas dienas neesmu bijis šinī pusē un tagad viņu vairs nepazīstu. Kad 5. jūlijā pastaigājos pa šoseju un noskatījos tālu prom uz Vec-Saules pusi, visur manā priekšā izplatījās klusi, bagāti lauki: brašie rudzi metās stipri dzeltenī un beidza nogatavoties pļaušanai; smagās vārpas lieca uz leju rudzu galotnes un solīja bagātu maizi; tumši-zaļi miežu lauki un sudrabi-zaļi auzu tīrumi vilņoja ceļa tuvumā un tālumā. Uz Mēmeles upes labā krasta zaļoja trekni kartupeļu lauki un Rigastu māju lauku uzkalniņā, skaistā, augstā vietā, starp dzelteniem rudziem un zaļiem miežiem un sakņu dārzeņiem izklaidus stāvēja mazi dzeltenī jauni namiņi, kuņus pērnajā rudenī un vēl šinī pavasarī uzceļuši

mazu zemes gabaliņu nomnieki: amatnieki un rokpel-
nīši, kas ar labām cerībām skatījās nākotnē.

Tagad visas šīs skaistās, klusās miera ainas, gluži
saplošītas un novazātas nedaudz dienās, un viņu vietā
izsvaidīti neskaitāmi posta skati.

Tepat jau pie pļosta kroga grants bedrēs un aiz tām
— liela bēgļu un viņu vezumu un lopu nometne, juku-
jukām, lielā nekārtībā. Tie ir nogulējušie bēgļi, kas
abas upes pārbraukuši, apmetušies te ar drošu prātu
nogaidīt, kāmēr „mūsejie“ „viņus“ atsitīs un varēs
atkal braukt atpakaļ. Šīs sešas dienas varbūt ir vis-
garākās viņu mūža. Tajāk Vec-Saules ceļa abās pusēs
tuvu un tālu pa visiem tirumiem izsvaidītas cilvēku
vezumu un lopu grupas; virs ratiem balto un peleko
uz stīpām un likstēm pārvilktie palagu jumti. Tie ir
„vecie bēgļi“, kas jau ilgi ceļā. Ap daudziem vezu-
miem vai vairāku vezumu grupām uz zemes izklāti
visādi drēbju gabali: vecas seģenes, kamzoli, palagi
un mēteļi, uz kuņģiem guļ vai sēd noguruši un novārguši
bērni. Viņu tēvi un mātes, vai citi pieaugušie gan
izklīduši tālu pa laukiem un pļuc vai griež ar nažiem
zaļos miežus un auzas lopu barībai. Citi tikai stāv
atspiedušies ar mugurām pie saviem vezumiem un
galvas nolaiduši domā un domā, un klausās, un klausās
lielgabalu dunoņā, kas nāk šurp no Mežotnes un Zei-
mes puses.

Visi šie izsvaidītie cilvēki, kas te ar saviem lopiem
un dzīves atliekām vārgst pa svešiem laukiem, ir
latviešu bēgļi. Leišu te nemaz nav. Leišu bēgļi brau-
ca caur Bausku visai maz, reti vezumi, un tas jau bij
vairāk dienu atpakaļ. Tagad bēg tikai latvieši, un
viņi bēg nevis tādēļ, ka būtu bailīgāki par leišiem,
bet aiz lielas nicināšanas pret vāciešiem, negribdami
panest viņu varu un žēlastības... Citus gan arī izrai-
dījis krievu kaņaspēks.

Tuvāk ceļam nav vairs pat nomītās labības salmu.
Zeme melna un cieti nomīta, kā plāns; kartupeļu vagas
piemitas gluži līdzenas un lakstu nekur vairs nav.
Tūkstošiem liellopu un desmitiem tūkstošiem avju jau
gājušas pa nomītajiem laukiem ceļa tuvumā. Un vēl

lielā gabalā no ceļa labība jau piemita pie zemes un lauki izskatas, kā noklāti izbalējušiem labības stiebriem. Vietām lielā brašā labība tik gludi piemita pie zemes, itkā kāds ar rulli būtu braucis viņai pāri vairākas reizes. Tikai rudzu laukos no piemītajiem stiebriem paceļas savijušās salmu un rudzu vārpu vītnes, kā mazi kūliši, kā kopiņas, un lauks izskatas, kā dzeltenu ūdeņu jūra, pa kuņu ligojas šķipsnaini bangu cekuļi. No piemītiem, izbalējušiem auzu salmiem šur tur paceļušās auzu vārpu skaras.

Bēgļu kustības un dzīves ainas dalās dažādās grupās un dažādās mazās glezņiņās, pēc apstākļiem, pēc atsevišķu cilvēku vai grupu vadoņu domu gājiena. Pa ceļu bez apstāšanās plūst sava dzīve, uz laukiem abās ceļa pusēs atkal sava. Raibo ainu daudzums tik liels, ka es, nevaru viņas visas atzīmēt. Es eju lēni lielā tālumā no sava vezuma, skatos uz vienu un otru pusi, un rokas ar biezu burtņicu pie krūtīm piespiedis, nopūlos uzrakstīt visai steidzīgi, visu redzēto. Bet ainas mainas tik ātri, ka nav iespējams atzīmēt itin visu, kas notiek manā apkārtnē.

Bēgļu dzīve nerīt pēc kāda agrāka noteikuma vai plāna. Visā guberņā nav nevienas iestādes, kas būtu mēģinājusi uzvest kautkādas plānus bēgļu kustībai vai iedomājušies par kautkādas vadonības vai palīdzības organizēšanu bēgļiem. Bēglis tagad ir kā nederīgs akmens, pievelts pie augsta aizmākoņu kalna virsotnes krantes un pagrūzts, lai rīt un metas uz leju bezdibeni.

Ceļš tagad ir vienīgais un galvenais bēgļu dzīves rādītājs un pa viņu rīt bēgļu dzīve uz priekšu bez apstāšanās arvien tālāk un tālāk. Katrs tagad vada pats sevi un savu likteni. Kas vairs nevar braukt un apstājas, tam visi citi tūlīņ laiž gažām un viņu atstāj.

Daudzi bēgļi brauc, brauc līdz ar citiem pa smago, smiltaino ceļu; bet tad pie kāda tiltiņa piebraukuši, nogriež no ceļa, pabrauc kādu gabaliņu pa druvu un jūdž ārā zirgus. Citi atkal patlaban sajūguši zirgus un laiž uz ceļu lielajā straumē iekšā.

Lopus grūti padzīt pa ceļu vien, tie lēkā pa grāvjiem un kļūst pa laukiem, meklējami barību. Pirmie bēgļi jau noganījuši un nobradājuši visu zaļo labību un vēlākie bēgļi var dabūt lopu barību tikai tālu no ceļa.

Tie, kas uz lauka atdusejušies, vai apnikuši gaidīt, kāmēr varēs ātgriezties atpakaļ, tie dzen savus lopņus vienā barā, jūdz zirgus un brauc prom tālāk, līdz ar citiem .

Visi Rīgastu un Čunkanu māju lauki Bauskas tuvumā ir pārvērtušies par bēgļu atdusas un nogaidīšanas vietu. Bēgļi domā, ka ienaidniekam nav iespējams tik drīzi pāriet pie Bauskas pār divām upēm — pār Mūsu un Mēmelī, vai atkal, ka krievi viņu nelaidīs pār Lielupi un tadēj jūtas diezgan droši svabada ceļa tuvumā, no kurienes ātri var doties prom uz Vec-Saules un Bārbeles mežiem.

Taču vairāk ir to, kas brauc arvien tālāk. Arī maižes trūkums Bauskā un lopu barības trūkums ceļmalās spiež visus doties uz priekšu.

Lopu dzinēji nedrīkst ilgi kavēties uz vienas vietas. Viņi ar avim un cūkām spēj kustēties uz priekšu visai leni.

Lielais karstums gluži nogurdinājis ir lopus, ir viņu dzinējus. Zirgi nosvīduši un ceļa putekļiem aplīpuši, un kājāmgājējus moca slāpes. Pie Tupiņu krogus daudzi bēgļi pieturējuši un kaļ savus zirgus.

Es eju pie pazīstamiem lūgt glāzīti ūdens padzerties.

Namamāte sēd noskumusi pie galda un skatas pa logu ārā uz lielceļu un bēgļiem.

Padodu labdienu un lūdzu ūdens lāsīti padzerties.

„Nav vairs ūdeņa, nav,“ viņa saka' drūmā balsī, „aka jau sen izdzerta. Mums pašiem arī vairs nav ne piena, ne putras, ne ūdens. Viss izdzerts. Žel bij bēgļu, devām visu un nu vairs nav ūdeņa“...

Viņa paņēma krūzīti un iet ārā pie akas. Eju pakaļ. Akas dibinā mirdz dubji. Tikai vienā stūrī ierietējusi ūdens peļķīte. No tās nu namamāte apdomīgi iesmej ar spaiņa maliņu kādu pusstopiņu ūdens, tad izvelk spaini ārā no akas un ieļej no viņa krūzītē.

Tas ir mans pirmais bēgļa malks. Agrāk dzēru tikai vārītu ūdeni un ievēroju zināmu apdomību pret dažādam bakterijām. Bet nu jau pēc četrām bēgļa ceļa verstīm, jāatteicas no visas agrākās dzīves. Tagad nekas vairs nav par grūtu.

Pa ceļu neērta iešana: lopi izkļīduši pa abām ceļmalām un kavē kājāmgājējus. Vieglāki iet pa drūvmalām, kuŗas citi bēgļi jau nominuši diezgan gludas. Abās pusēs ceļam jau plati taki.

Apsēžos ceļmalā, noaunu kājas, aiznesu un uzsienu kurpes ar zeķēm uz vuzuma un eju tāļak basām kājām. Tā man vieglāka iešana. Esmu pavasari pieradinājies iet basām kājām, gatavodamies uz ceļojumu pa Kaukaza kalnu klintīm un nu šī pieradināšanās man labi noder.

Sēdēt uz vuzuma un rakstīt savas bēgļa piezīmes nevaru; vienkāršie rati pat soļiem braucot nejauki krata un zīmulis deļo nevaldami pa burtnicas lapu. Kājām ejot var rakstīt gluži labi un arī vieglāki var skatīties uz visām pusēm un novērot, kas notiek. Tādēļ eju tikai kājām un rakstu. Neviens manī neievēro un netraucē.

Bēgļi savā starpā nerunā un neiet blakām, kā to parastā dzīvē mēdz darīt ceļa viri. Tagad katris steigjas uz priekšu un domā savu smago domu. Par kuŗu arī neviens vairs nerunā. Vientīgas cilvēka balss skaņas atskan no lopu dzinējiem. Bet tās tikai ir aizsmakušas izsauksmes, bez vārdiem un nozīmes.

Bēgļi savā kustībā arī nav iedomājušies, ka viņi varētu dot cits citam kādus padomus. Visi rikoļas paši pēc sava uzsāktā domu pavediena.

Notālēm novēroju, cik ļoti nomocās trīs lopu dzinējas: viena vecāka sieviete, divas meitenes. Viņas dzen govju un avju baru caur varenu auzu lauku un neļauj govīm ne apstāties, ne paganīties, ne atpūsties. Pašas viņas skrej un brien pa auzām, pietvīkušām, nosvīdušām sejām, kailām galvām, un lielā steigā sauc aizsmakušā balsī uz saviem kopīgiem. Acīmredzot, viņas pēc tīras sirdsapziņas grib izpildīt gubernatora cirkularu, kuŗš ieteica bēgļiem būt patriotiskiem: mājās

Ienaidnieka karēivis uz bēgļu atstātās dzīves drupām No Kara muzeja krājumiem

visu iznīcināt un ceļā iet ar saviem lopiem „широким фронтом“, lai nomītu visu labību un nekā neatstatu ienaidniekam. Par bēgļu patriotiskajām jūtām tiešām liecina šīs izmisušās lopu dzinējas un jau agrāk nomīdītjie un „pierullētie“ rudzu un auzu lauki.

Tāču es nu skaidri redzu, ka bēgļu patriotisms nekā nelīdz kaŗa gaitai, un labības nomīdīšana nerasniedz savu mērķi. Cik izklaidus bēgļi arī neietu, viņi, ar savu lopu spēku, var nomīdīt tikai tos laukus, kas guļ bēgļu ceļu tuvumā, tajāc aizklīst viņi nevar. Bet nomīdot tikai ceļam tuvos laukus, viņi jau pārs dienās tā nogurdinājuši sevi un savus lopus, ka tos nevar vairs aizdzīt līdz galam. Lopi saslimst un tie jāatstāj ienaidniekam.

Dažas bēdu ainas nevar novērst ne ar kādiem padomiem.

Lūk, ceļmalā sēd galvu nokārusi maza meitenīte, pelēkos pusvadmalā svārcīņos, basām, netīrām kājēlēm. Visi brauc un iet viņai garām, gan pa ceļu, gan pa druvām, bet viņa sēd un sēd.

„Ko tu, meitenīte, te sēdi viena pati?“ es iejautājos.

Meitenīte paceļ galvu, paskatās uz mani platām, skumju pilnām acīm un žēlā balsīte atbild:

„Man māte pazuda.“

„Kur tad viņa pazuda?“

„Māte nodzīna uz Vec-Sauli avis; krustmāte aizgāja viņu meklēt...“

Visi bēgļi plūst meitenītei garām un viņa pēc jaunu domu ierosinājuma galviņu pagriezusi uz Vec-Saules sila pusi skatās un skatās, baiļu pilnām acīm un gaida savu māti.

Kas lai palīdz meitenītei! Ja arī kāds ņemtu viņu līdz, kas tad zin, ka viņas māte ar krustmāti neatgriezīsies atpakaļ, un tad meitenīte būtu aizvesta. Labāk viņu atstāt.

Te uz grūtā bēgļu ceļa cilvēki, tāpat kā dzīvē, arī izšķīrušies vairākās šķirās: bagātajos un nabadzīgajos, laimīgajos un nelaimīgajos.

Laimīgie ir braucēji, kam stipri zirgi priekšā, kas sēd uz saviem augstajiem, pilnajiem vezumiem un ved sev līdz maizi, gaļu, miltus, labību un drēbes. Lai arī viņi stāv vienāda likteņa rokās, lai arī viņus var pārsteigt ienaidnieks, bet viņi vismaz līdz tam brīdim sevi nenomoka ar domām, ka nogurs ceļā un neizbēgs...

Blakus braucējiem un viņiem pakāj velkas gaŗ ceļmalām bēgļu bezspēcība, itkā bēgļu saslaucas, ar saviem nesamiem un velkamiem, ar bērniem un vecīšiem. Labu brītiņu eju līdz un skatos uz kādu jaunu, zaļoksni pāri: vīru un sievu. Viņi zem savām lielām, smagām nastām, kas iesietas baltos palagos, salikuši uz priekšu, kāpj leniem, smagiem soļiem, galvas pastiepuši, un skatās cieti uz ceļmalu, kur min savas kājas. Abiem sejas slapjas un sarkanas, kā noplukušas, acu bedres sviedru pieplūdušas un pa deguna galvparetam pil uz leju smagi sviedru pilieni. Viņi nogājuši no Bauskas tikai četras verstis, bet jau gluži noguruši un elpo tik smagi, ka viņus var dzirdēt piecu soļu attālumā. Palaga stūri sasieti cietā mezglā un pārmaukti pār galvu. Mezgli spiežas pierē iekšā, bet vaļīgā, platā nasta novilkusies uz leju, pāri krustam un traucē iešanu. Laiku pa laikam nesēji apstājas, uzkrata nastas augstāk uz muguru un pāiet atkal kādu gabaliņu. Visi kājāmgājēji ar vieglākām nastām iet viņiem gaŗām un viņi paliek arvien tālāk un tālāk cietiem pakāj. Drīz viņi pavisam pagurs...

Kāds drēbnieks, pusmūža vīrs, no pat Bauskas salicis nes uz kamiešiem savu rokas šujmašīnu. Iesākumā viņš ilgu laiku nesa mašīnu uz kreisā pleca, tad tikpat ilgi uz labā. Bet tad viņš arvien biežāk sāka pārcilāt savu smago nesamo no viena kamieša uz otru. Viņa ceļa biedri, kuŗiem viņš agrāk turējas līdz, jau aizgājuši no viņa tāļu prom.

Nu viņš arvien vairāk salīkst uz priekšu mašīnu nesot, un arvien biežāk to jau liek uz grāvmalas un cepurī noņēmis slauka sviedrus. Bet tad atkal spēkus saņēmis ceļ mašīnu uz kamiešiem un pāiet gabaliņu uz priekšu. Viņa mugura jau slapja caur drēbēm un

pa deguna galu tagad tek uz leju sviedri. Es redzu, viņam jau kājas meimuro un elpojot viņam krūtīs svilpj. Viņš atkal noliek smago nastu uz ceļmalas un apsēžas tai blakus. Bēgļi plūst viņam garām bez mitešanas un viņš žēli skatas tiem pakaļ.

Grāvi stāvēdams viņš atkal ceļ mašīnu uz kamiešiem; bet nu vairs nevar izkāpt no grāvja. Viņš gabaliņu paiet pa grāvi; bet tad kāja viņam atsitas un viņš gāžas gulus ar visu nesamo. Viņš pieceļas bez cepures un ar abām plaukstām slauka sviedrus. Atkal viņš mēģina uzcelt mašīnu uz kreisā kamieša, bet tad sargļojas un noliek to uz druvas malas... Viņš noliec savu plīko galvu un rokas saņēmis ilgi skatas uz savu darba rīku... Viņam sāk raustīties abi kamieši... Viņš apraud savu maizes pelnītāju... Tad viņš lēni izkāpj no grāvja un tukšām rokām, kājas meimurodams, iet līdz citiem bezspēcīgiem bēgļiem, kupi arvien tājāk paliek pakaļ citiem spēcīgākiem.

Novērodams nelaimīgo drēbnieku, arī es esmu palicis saviem agrākajiem ceļa biedriem tāju pakaļ un man nu jātek pusteciņus...

Gabaliņu patecējis, es atkal ieraugu ceļmalā stāvam kādu vīru, salāpītās strādnieka drēbēs. Viņš kautko saka katram garāmbraucējam, rokas cilādams un plecus raustīdams. Man viņš panāk gabaliņu pretim un apstājies steidzīgi jautā:

„Vai neredzējāt vecu māti, kas ved pavadā melnu avi? Man viņas nozudušas un neviens viņas nav redzējis...”

Viņš atkal paceļ abas rokas un, itkā izbrīnījies, uzgrūž augstu plecus un tā paliek stāvam, kāmēr nepaeju viņam garām.

Pa Pētermuižas pļavu upes leņā izklīdušas bēgļu govīs un avis, un dzinējas steidzīgi skraida no vienas govīs, pie otras, un dzen viņas kopā. Nogurušās govītiņas nemaz negrib vairs iet uz priekšu un veldzē savus sakarsušos kāju nagus mitrajā, vēsajā pļavas zālē; dažas liekas gulēt un viņas grūti piecelt.

Cūkas bariem, cita pie citas, spiezdāmās, tikko velkas uz priekšu, smagi ņukstēdamas un lien grāvjos

meklēt mitrumu. Cūkas nogurst ātrāk par visiem cietiem lopiem un paliek ceļmalās. Daži bēgļi ved ratos resnus, nobarotus veprus, rozā vēderiem; bet karstais laiks tos nomocījis. Viņi guļ ratos gluži nevarīgi, saulē sacepuši, elso smagi un pa muti krit ārā baltas putas.

Vec-Saules silā malā šaura graviņa, retiemi alkšņiem pieaugusi; pa graviņas ieleju senāk likumoja tirs, kluss strautiņš. Tagad visa šī gravele lopu izbradāta un cūku izrakņāta, un izskatas melna, kā arums. Strautiņa krastmalas visas lopu izmiņātas un iegruvušas, un pats strautiņš gandrīz jau izdzerts; vēl tikai dziļākās bedrēs guļ dubļains, sajaukts šķidrums, pie kuŗa krit un kāri dzeļ, skaji sūkdamas, izslāpušās govis, avis un cūkas, citas citu grūzdamas. Simtām cūku guļ strautiņa izvārtītajos dubļos un rūkst liela atvieglojuma baudā. Visas cūkas nu ir gluži melnas, novārtijušās kūdraiņajos pļavas dumbra dubļos.

Cūku dzinējas bradā pa dubļiem un sit ar lapaiņiem alkšņu un lagzdu zariem pa cūku mugurām un dzen viņas ārā no strautiņa, lai varētu paiet atkal kādu gabaliņu tāļāk. Bet cūkas tikai rūkst un neceļas augšā. Dzinēju sejas izmīsušas, sakritušas un pārvērtušas no lielām moraliskām ciešanām. Viņas nevar ūkt ar cūkām uz priekšu, un līdz ar viņām nokavējas ceļā uz vienas vietas pārāk ilgi. Kad cūkas neklausā lapaiņo zaru cirtieniem, dzinējas top dūsmīgas, apgriez zaru otrādi un sāk sist ar resno galu. Nu cūkas ik uz sitiņa raustas un kviec, bet tomēr vēl neceļas augšā pēc pirmajiem sitieniem. Tikai tad, kad sitieni top vēl nīknāki, un sāpīgāki, viņas veļas apkārt un ar lielām pūlēm, pa dubļiem uz priekšu šūkdamas, ceļas kājās un lēniņām sāk kustēties uz priekšu pa arumaiņo ieleju uz lielceļa pusi.

Vec-Saules silā ceļa rādītais izšķīr ceļus: lielākais aiziet uz Vec-Sauli, Bārbeli un Jaunjelgavu; mazākais — uz Jaun-Sauli, Šenberģi, Kurmeni un Jēkabmiestu. Šints ceļa jūtis viss mežs bēgļu pilns. Vezumi stāv uz abiem ceļiem. Bēgļi sēd gan uz saviem vezumiem,

gan gar ceļmalām, priežu ēnā, gan uz lielo priežu saknēm, muguras pret priedi atspieduši. Nogurušie lopiņi gul mežā, mīkstajos siliņos un mellenajos. Visas ceļmalas un mežmalas lopu izmīnātas, sūna izbrādāta, izplošta, mellenāji noliekti un piespiesti pie sūnas. Lopu dzinējas bradā pa mežu basām kājām un meklē mellenes. Viņu baltie galvas lakatiņi un gaišie plāčiši balto un raibo caur priežu starpām. Nevienai sievietei, ne ceļā, ne te mežā, vairs nav cepure galvā; visām apsietas vieglas katuna drāniņas. Nelaiمة padarījusi visas vienādas.

No Bauskas puses brauc un nāk klāt arvien jauni bēgļi, un tie, kas atpūtušies meža ēnā, virzās atkal tālāk.

Tikai viens bēglis nemaz neapsēžas ēnā un neatdusas; tas ir kalsnējs, panīcis pusmūža vīrs, pelēku seju, iekritušiem vaigiem, bez vestes, rupjā, netīrā pakulu krekļā. Viņš stāv pašās ceļa jūtīs, kur ceļi sāk šķirties un iet klāt katram jaunam piebraucējam. Tiklīdz mēs ar veco Šļuburi piebraucam savu vezumu, viņš tūlīt pienāk arī mums klāt un jautā žēlā, lūdzošā un sīcošā balsītē:

„Mīļie ceļavīri, vai neesiet redzējuši sievieti ar avīm?... Viņa palika Vilcē un nu vairs nenāk, un Dievs zin, kur palikusi... Man pieci viņas bērni... viņa mana meita... Ko nu lai dara!? Ko nu tik lai es iesāku... Ak tu Dieviņ! Pieci bērni un es esmu viens, un man nekā nav... Es jau esmu nobeidzies ar tiem mazajiem bērniem!.. Vai Dieviņ, vai!...”

Meža neiepūš vējš un braucēju un lopu saceltie putekļi ilgi stāv gaisos kā kluss, biezs mākonis un lēni gulstas atpakaļ uz kokiem, bēgļiem, viņu vezumiem un lopiem.

Izmisušais bēglis stāv pašos putekļos. Viņa seja pārklāta biezu putekļu kārtu; acis šauriņas, piesarkušas, sviedriem pietecējušas; acu bedrēs — smilšu kārtā, lūpas pelēkas un saspregājušas.

Visi garāmbraucēji dzird ko viņš saka, bet neviens nekā nevar viņam līdzēt. Un viņš pats arī zin un saprot, ka neviens viņam nelīdzēs un ka no Vilces

līdz šejieni ir desmitām verstu tāļš ceļš un pa šo ceļu ir dzinušas avis juku jukām tūkstošām sievu; bet savā izmisumā viņš tomēr jautā un prasa gaŗām-gājējiem, vai kāds nebūtu redzējis viņa pazudušo meitu, un sūdz visiem savas bēdas.

Uz kādu britiņu viņš tomēr apklust, pagriež seju uz meža pusi, nokar galvu un kaut ko pārdomā; domādams, viņš pastāvīgi mirkšķina savas sāpigās acis. Beidzot viņš pārlec pār ceļa grāvi un iet maziem, nespēcīgiem soliņiem dziļāk mežā iekšā...

No Bauskas puses nāk liels troksnis, liela rūkoņa. Visi bēgļi paceļ galvas un uzmanīgi klausās. Daži paceļas no mežmalas un iziet uz ceļa. Drīz mums uzplūst virsū kara vezumnieku straume, kas nāk no kaujas linijas puses. Vezumnieku rindas priekšgals aizlien prom uz Jaunjelgavas pusi, bet otra gala mēs nevaram sagaidīt: brauc un brauc, un brauc... Pilns mežs pieribēts un pieklaudzēts. Virs ceļa sacēlies augsts, biezs putekļu mākonis — līdz pašām priežu galotnēm. Tie nav vis kaut kādi pagasta sūtīti vezumnieki, laucinieku rateļos; tie ir istie kaŗalauka vezumnieki ar zaļgani krāsotiem kroņa ratiem, kuŗu dzelzs asis dzelzs rumbās mežā tik ļoti skaļi klauz. Katriem ratiem pārs zirgu priekšā. Ratos sakŗautas visādas kastes, uz kuŗām sēd braucēji: gan zaldāti, gan laucinieki latvieši, kas uz pavēles ielikti braucējos.

Blakus vezumniekiem vai pamišus ar braucējiem jāļ jātnieki: virsnieki, zaldāti, nosvīduši, noputējuši, brūni-pelēkām zemjainām sejām, pieputējušiem matiem. Zirgiem krētes un muguras noputējušas pelēkas. Virsnieki jau notālēm lasa ceļa rādītāja roku uzrakstus un nogriež uz Jaunjelgavas ceļu. Nosvīdušie un apputējušie kara jātnieku zirgi soļo lieliem soļiem, parētām galvas vēcinādami un spraukšļādami. Šad un tad paŗvadz jātnieku ieroči.

Pa to laiku, kāmēr brauc gaŗām vezumnieki un jāļ kaŗaspēks, bēgļi nekustās ne no vietas. Viņu vezumi stāv ceļmalās un ļopi bradā pa mežu vai atdusas mīkstajā sunā.

Apguļos silā, ceļa stūrī un skatos uz braucējiem un jājējiem. Kad kāds tālāk pakaļ palicis jātnieku pulciņš grib nogriezt uz Šenbergas ceļu, pasaku viņam, uz kuŗieni citi aizjājuši, un viņš laiž pakaļ. Drīz sāku just, kā uz manas sejas nogulusēs bieza smilšu kārtā. Nu es pieceļos un aizeju gabaliņu tālāk mežā, un sūnā nogulies, paslepus rakstu savas piezīmes.

Vezumnieku rinda velkas gaŗām divas stundas un mums jau nāk viršū vakars.

Kad pēdējais vezumnieks pabraucis gaŗām, pieceļos, pieeju pie sveša bēgļa ratiem, piespiežos pie ratu kŗautīm un rakstu tālāk. Tūliņ ap mani nostājas divi vīri, veca sieva un meitene. Vecākais vīrs stāv pašā priekšā, kājas plati izstatījis un abas rokas iebāzīs bikšu kabatās; britiņu viņš skatās uz manām rokām, kā tās tur šauru, saspaidītu burtnīcu pie krūtīm un steidzīgi raksta. Beidzot viņš ziņkārīgi iejautājas:

„Vai ceļa saraksti?“

„Nē: cilvēku un mūsu tautas nelaimes saraksti,“ atbildu viņam un paskatos viņa sejā.

Nu viņš ieplēš platas acis un izgrūž tikai vienmuļīgu gaŗu skaņu:

„Mmmm...“

„Es te, šīnī grāmatīnā ierakstu visu nelaimi, ko jūs tagad redziet,“ vēl viņam paskaidroju, un nu viņš iesāk skumji šūpot galvu un klusēdams ilgi skatās ceļa smiltis ar tādu skatu, kas nekā neredz...

Bēglu vairums plūst uz Jaunjelgavas pusi pa platāko ceļu. Tie varbūt ir tie, kuŗiem bij rakstīts gubernatora cirkulārā, ka viņu pagasta iedzīvotājiem jāiet uz Jaunjelgavu. Mēs ar Šjuburi norunājām braukt pa klusākiem mežu ceļiem uz Šenbergu un Jēkabmiestu. Mūsu domas ienākušas galvā arī dažiem citiem braucējiem un tie brauc pa mazāko ceļu mums pakaļ.

Caur šīu pa smiltaino ceļu smaga braukšana. Velkamies uz priekšu lēniem soļiem. Te vairs nav tāda bēglu drūzmēšanās un sirds pukst mierīgāki. Mežā

smaršo priedes un saulē izkausētie sveķi. Gar ceļmalām laba iešana.

Taču tiklīdz mežs pašķīras, mēs ieraugam netālu no Vec-Saules baznīcas uz plašajiem muižas auzu, miežu un papuves laukiem lielas bēgļu nometnes: pret labības zaļumu balto palagiem un audējiem pārvilkto ratu virsi, melno un pelēko ratu křautis un tumšie mantas vezumi. Nometne ir daudz lielāka par vislielāko gada tirgu, tikai tirgu teltis un bodītes celtas rindām, pēc noteiktas kārtības, te turpretī nav nekādas kārtības. Visām šīm bēgļu ainām ir uzbudinājuma, nejaušības un steigas raksturs. Katrs uzbraucis uz lauka un apstājies, kur un kā viņam atgādijies. Tie, kas vēl nav atraduši no ieaudzinātās kārtības un cita mantas apsargāšanas sajūtas, tie apstājušies uz papuves, citi, kas braukuši tālus ceļus un no piedzīvojumiem jau zin, ka šī vecā kārtība tagad ir lieka, iebraukuši visu savu vezumu tieši auzu laukā. Visapkārt nometnei un vezumu grupām ganās vai gul pa auzām un miežiem zirgi, govīs, avis, cūkas. Cilvēki stāv pulciņos kopā sagājuši vai sēd un gul pie zemes uz savām paklatām drēbēm. Daudziem vēl nav pārvilkti pār ratiem apaļie palagu virsi. Tie vēl ir „jauniņi“ bēgļi no tuvākiem pagastiem, kas izbēguši tikai naktī vai šorīt. Viņiem vēl izliekas „tā jocīgi“, liekt pār ratiem lociņus un pārvilkt palagu jumtus. To jau tik leišu žīdī un paši leiši agrāk darīja tālus ceļus braukdami. Latvietis labāk panesa lietu un saļu, bet „neķēmojās“. Tagad nu jāatmet agrākie aizspriedumi. Daudzi vēl aiz pārliecības neuzvelk jumtus. Viņi klusībā vēl cer, ka mūsējie „viņus“ pie Bauskas atsitīs. Nav vērts tikdaudz gatavoties uz diezin kādiem tājiem ceļiem. Varbūt taču drīz atkal jābrauc atpakaļ...

Pie kādām ceļmalas mājām maza bēgļu nometne un, istabas galā stāv drukna namamāte, kailu galvu, dzeltēnā, stripainā katuna plāčīti. * Viņai labā rokā stops un blakus uz sola ūdens spainis. Viņa nevienam nekā nesaka, bet gaŗāmgājēji viņu saprot. Viņa te padzirda nogurušos un izslāpušos ceļniekus. Vairāk

nekā viņa nevar viņiem palīdzēt, kā tikai pasniegt ūdens malku... Bet šis latvietes mīlestības darbs atstāj uz cilvēku lielu iespaidu. Viņa neuzbūdinās, neuztraucas par savu nelaimi, bet stāv, kā pārakmeņota, nelaimes ceļa tuvumā un dara lielu darbu. Arī te, mazāka ceļa tuvumā aka jau izsmelta. Ūdens spaini sajaukts, dumbrains, no paša akas dibina.

Mani moca slāpes jau veselas trīs stundas un mute gluži izkaltuse, bet šo dumbrajno ūdeni es tomēr nevaru dzert. Redzu dārza stūri ķiršu koku, kas pārstiepis zarus pār žogu. Gatavās ogas gan jau noplūktas, bet pusgatavās vēl palikušas. Lūdzu ūdens sniedzēju, lai viņa man atvēl noplūkt dažas ogas un iemest mutē. Viņa rūgti pasmaida un isi pasaka:

„Es jau te neesmu nekāda namamāte: esmu tāda pat ceļagājēja, kā jūs. Tos ķiršus jau nu arī plūc katrs, kas tik vēlas. Es tik tāpat te atnācu, padzirdīt ceļniekus, kāmēr mani lopiņi un manējie atdusas...”

Ši bijusē latvju namamāte arī te svešumā, pie svešas izsmeltas akas vēl jūtas kā namamāte, kā viesmīlīga latvietē. Kāmēr citi atdusas, viņa padzirda nelaimīgos ceļniekus. Liels gārs nelaimes dienās!

Zaļā ielejīnā, pie dzidra strautiņa malas apmeties zālē pelēks bēgļu pulciņš, kā pelēka saliņa zaļā jūrā. Ceļmalā stāv bēgļu vāzumi un mikstajā zālē ganās viņu raibās gosniņas un avju bars.

Mums ielejīnā iebraucot, no bēgļu nometnes pieejas un nāk man klāt paveca, kalsnēja namamāte pelēkā pusvadmalas uzvalkā. Viņa grib no mums dabūt zināt ko jaunu.

„No kuņienes tad jūs esat?” es savukārt viņai jautāju.

„Vecaucieši,” viņa bēdīgi novelk, „maldāties jau desmit dienas...”

Ceļā mums nāk pretīm kādi divi vīri, apstājas, sāk runāt. Viņi mums stāsta par Jaunjelgavas ceļa bēgļiem. Tās ir šausmu vēstis. Tur bēgļi jau esot apsēduši astoņas kvadratverstis lielu gabalu un nevarot sagaidīt savu rindu, kad tikt pāri Daugavai, nekur vairs

nevarot dabūt ūdeni, ne lopiem, ne cilvēkiem. Pie akām, gar ūdens malku cilvēki kaujoties. Izslāpušie lopi, izkārtām, siekalainām mēlēm smagi elsojot un nežēlīgi riebīgi ķērcot un maurojot. Lopi kritot un viņu maitas smirdot visā apgabalā. Grāvjos guļot sprāgušu cūku maitas, pat dažu cilvēku liķi jau šur, tur guļot ceļmalā vēl neaprakti...

Mārciņu gaļas pārdodot par 5 kap., bet par mārciņu maizes maksājot pāri par rubli...

Uz Jaun-Saules ceļa bēgļu rinda vēl pareta un mums tādas šausmas nav sagaidāmas.

Iebraucam kādās tālākās mājās palūgt ūdeni, un uzvārit tēju.

Namamāte mūs saņem pagalmā, kā mīļus isteniekus un ved iekšā. Viņa labi saprot, kas mēs esam, bet kautrējas jautāt.

Britiņu paliekam ārā pie dārza žoga. Es negribu šiem klusajiem lauku bērniem noslēpt nelaimi, kuŗa viņiem tuvojas ar katru stundu. Lēni un apdomīgi es pastāstu namamātei par Bauskas likteni un par tuvo kaujas līniju.

Pirmajā acumirkli namamāte itkā nevar aptvert nelaiimes ziņu nozīmi, itkā smaida par viņām: tik neticami viņai tas viss izliekas; bet jau pēc kādas minūtes pār viņas seju pārvelkas bēdu ēna un seja top itkā pelēka. Viņas skats nevijus sāk maldities gar ēkām, pagalma kokiem un pa vārtu starpu prom uz viņas māju laukiem.

Tomēr drīz viņa sevi pārvar un tek iekšā namā vārit mums tēju.

Šjuburis nojūdz savu balto zirgu, lai atpūtina kaklu. Namatēvs ieved zirgu pašķūnē un atnes klēpi zaļbarības. Viņš apkalpo savas nelaiimes vēstnešus.

Ieejam kalpu galā un apsēžamies uz nekrāsotiem, veciem koka soliem. Pēc apģērba mūs neviens nekā nevar vērtēt: vecais Šjuburis ir un paliek vecs braucējs, ar aditu vesti, salāpītām tumšām vadmalas biksām, veciem, noputējušiem zābakiem un vecu, sašpiestu līpeni galvā; tikai viņa lielais, staltais au-

gums, nopietna seja un sirmā, apaļi apcirptā bārzda piešķir viņam inteligentu izskatu.

Man — basas, jau noputējušas kājas, tumši pelēkas ceļavīra biksas, kuņas jau divas vasaras esmu valkājis un berzējis pa Kaukazijas kalnu mežiem un klintīm, un mugurā pelēka audekļa blūza, pa vidu pārsieta. Kad ienācu pagalmā, man bij galvā maza novalkāta ceļotāja cepurīte, kuŗu istabā esmu nosviedis uz austuves sola.

Namamāte steidzīgi izliek uz maza galdiņa teju, sieru, sviestu, cukuru un maīnu, garšīgu rudzu maīzīti. Viņa vēl neļauj mums ēst pašiem savu maīzi.

Mēs ar Šjuburu steidzīgi iekožam, bet saimniece ar kādu meitu stāv pie austuvēm un skatās uz mums. Mušas lieliem, stošiem bariem lido pār galdu, sēžas uz cukuru, uz sieru, un balto galdautu. Viņas pastāvīgi jāatgviņa.

„Man tiri tā kā kauns, ka es jūs divus te ielaidu šini darba istabā,“ saimniece ierunājas. „Mums jau labāka istaba arī ir.“

„Mums, ceļavīriem, šī ir labu labā istaba un ilgi mēs arī viņā nedzīvosim,“ atbildu saimniecei.

„Tā, nu tā,“ viņa piekrīt, „bet taču tā savādi: no valodas spriežot, man liekas, ka jūs esat bijuši labāki vīri,“ viņa pēti.

„Nekas, namamāt', kas bijis, bijis, tagad mēs esam bēgļi, visi vienādi, visi vienā straumē...“

Saimniece gaŗi un smagi nopūšas un skatās uz mums tā savādi... Es uzminu viņas skatu: tā skatās vesels cilvēks uz slimo un dzīvais uz mirēju.

Arā namatēvs jau steidzīgi kopj ratus un gatavojas uz bēgļu ceļu. Mēs esam atņēmuši viņa mieru.

Vecais Šjuburis iejūdz balto.

Atvadāmieš ļoti sirsniģi no namatēva un namamātes un sakam „uz redzēšanos,“ kur un kā, to neviens tik ātri neapjēdzam. Mums vēl nav izdomāta jauna valoda bēgļu dzīvei...

Pirmā mana bēgļu diena jau noriet. Liela, sarkana saules ripa laižas pa tīrām debesīm aiz priēžu galotnēm.

Šaurs smilšu celiņš likumo starp bali-dzelteniem rudzu laukiem un zilgani-zajiem auzu un miežu tirumiem. Brašie rudzi noliekuši smagas, gažas, līkas vārpas. Man liekas, ka smagās rudzu vārpas ir dzivas.

Auzu galotnes izlaidušas uz visām pusēm platas graudu skaras. Sulīgie mieži plēš vaļā un stiepj uz augšu bāli-zajās vārpu vāļītes. Ceļmalās pie žuburainiem kātiem zied vienkāršās, zilās rudzu puķes. Zied kartupeļi.

Visi lauki tik klusi...

Mūsu ratu riteņi griežas pa dziļajām smiltīm un čirkst.

Gaisos cīruļi dikti dzied vakara dziesmu... Tā atveldzē sirdi.

Saule jau paslēpusēs aiz priežu meža un tikai ļoti gaiša, rozā vakara blāzma aplāj priežu galotnes un spiežas caur viņu starpām.

Dzeltenais smilšu celiņš iestiepjas zaļā, kuplā, mitrā bērzu birzē, kas stāv abās ceļa pusēs, kā cieti saausta un sapīta zaļa siena. Mežā pa koku apakšu jau ložņā vakara krēsli. Pa lielo bērzu starpām aug juku jukām, zarus apskāvuši un zaļās, treknās lapas sajaukuši jauni, slajki, tievi bērziņi, alkšņi, kārkli, lagzdas un citi koki un krūmiņi. Zaļajā biezoknī iebrieduši, stāv reti veci, zaļokņi, resni mitras zemes bērzi — mīlzeņi, lieliem, resniem, trekniem zariem, platām, platām galotnēm, kas augstu uzšāvušās pret vakara blāzmu.

Vēsa vakara vēsmaņa dveš pretīm gārdu meža zāju smaršu.

Vecais Baltais velk lēni smagos ratus, un riteņi čirkst pa valganām smiltīm, un rati paretīm ieklaudzas. Mēs ar Šjuburi ejam labā gabaliņā viens no otra: es pa priekšu, viņš ar vezumu man pakaļ.

Pilns mēnesis jau pacēlis virs zaļā, mazākā koku biezokņa un spīd gaiši caur lielo bērzu zariem un galotnēm...

Mežs beidzas uz paša Mēmeles krasta. Tagad mēnesis spīd pāri gašam upes likumam un tumsajā, rāmajā ūdenī guļ plata, spoža, gaiša mēness staru sleja.

Sakarsusē piere top vēsāka un sirds sit lēnāki.
Dabas dzīvās ainas dziļi iespiekušās dvēselē. Diena redzētais cilvēku posts izliekas tik tājš un tik riebigš un ļauns, kā grūtas slimības murgi...

Eju uz priekšu lēniņām starp kupliem laukiem. Bieza nakts krēsla nogulusies uz ceļa, uz laukiem. Tagad vairs nevar pateikt, vai mieži ir zaļi vai melni.

Pie debesīm mirdz piecas retas zvaigznes, tāju viena no otras. Tās es arī bērībā redzēju jūlija mēnesī tanis pašās vietās...

Eju un domāju... Posta ainas nevar vis aprakt maigajā dabas klēpī un nakts sakrēslā; paslepus viņas tomēr atkal iezogas atmiņā, un sirds sāpīgi saņņaudzas.

Savu vezumu vairs nedzirdu ribam. Tas palicis tāļu pakal.

Pie Jaun-Saules baznīcas žoga atkal uzeju bēgļiem virsū: rindām stāv tumsā lieli vezumi, gan ar saslietām, gan nolaistām ilksīm. Zirgi izjūgti un piesieti pie ratiem. Starp vezumiem guļ pie zemes drēbju gubas, aizsaiņi un pārklāti drēbju gabali. Vietām stipri šņac gulētāji, kuņus tik drīz nevaru ieraudzīt.

Zirgi dobji un griezīgi kremt kaut ko sausu. Pie vieniem ratiem ar muguru piespiedušies stāv divi vīrieši, galvas nolaiduši. Viņu priekšā, pie žoga stabiņa — prāva siena čupiņa un uz tās vienā malā kaut kas guļ. Lūdzu stāvētājus, lai viņi atļauj arī man nolaisties uz siena atdusēties. Viens klusi atbild:

„Pagulāt, pagulāt, atdusaties.“

Nolaizos mikstajā sienā pusguļus. Man blakus, zem vilnas segas, šņac mazs gulētājs. Drīz izšaujas no segas apakšas kaila bērna roķele, un mazais pa miega murgiem izsaucas divas reizas un pagriežas uz labajiem sāniem.

Vīri sāk mani izjautāt, kas es esot un no kurienes nākot. Pēc tam viens aiziet pie citiem ratiem un otrs stāvēdams sāk snaust. Pieceļos un laižu viņu pašu gulēt savā sienā.

Labu laiciņu eju atkal uz priekšu un ieeju citā mežā. Te divi ceļi, un es nevienu nepazīstu. Griezšos atpakal

un lēni, vilcinādamies, atkal pieeju pie baznīcas. Zog-
malā guļ resns, apajš baļķis. Nolaižos uz to augš-
pēdus, palieku rokas pagalvi, guļu un klausos... Ne-
viens nebrauc. Man sāk rūpēt, kad tik ar veco Šjuburi
nav noticies kas jauns. Ceļos augšā no baļķa un eju
lēniņām viņam pretim.

Atkal tie paši klusie auzu un miežu lauki... Nekur
nekādas dzīvības. Staigāju pa ceļu uz priekšu un
atpakaļ un tikai pēc stundas sagaidu savu ceļa biedri.
Viņš mežā pārķāvis savu vezumu ērtāki un pagaidījis
uz saviem radiem, ar kuņiem norunājuši braukt kopā.

Pie baznīcas nogriežam uz sānis celiņu un aizlaižam
pie veca šķūniša uz naktsguļu. Šķūnī daudz sausa
āboliņa, aiz sklandu žoga — auzu un lēcu lauks. Ceļa-
vīri nojūdz zirgus. Vienam līdz izkopts. Tas sapļauj
zaļās auzas ar lēcām un atnes zirgiem. Uzvāram tēju
un uzkožam ceļamaizi. Pulkstens viens naktī. Vecais
Šjuburis paliek pie vezumiem un zirgiem un mēs divi
ceļabiedri uzlienam uz āboliņa panta nosnausties.

XVII

Otrā diena ceļā

Svētdien, 12. jūlijā. Pēc isa snaudiena, vecais, uz-
ticamais ceļabiedris mūs uzmodina. Svīst maza gais-
miņa.

Uz šķūņa jumta gala bezdelīga sāk vidzināt savu
dziesmiņu: iesākumā viņa pamēģina dažas reizes tikai
tris, pirmos dziesmiņas locekļiņus. Bet tad velk tā-
ļāk arvien drošāk un drošāk, līdz visa dziesmiņa cauri.
Tad viņa tūlīn sāk dziesmiņu atkal no gala.

Vienā mūsu vezumā nodzied gailis četras reizes.
Auzu malā pie sklandām jau kūp tējvāris. Vecais
Šjuburis viņu uzkūris pirms mūsu uzcelšanās. Pie
šķūņa sienas uz āboliņa čupas no rūtaiņas segas apak-
šas izkūņājas veca māmiņa, plāniem, sirmiem saju-
kušiem matiem. Viņa nevarīgi uz rokām atbalstīda-
mās pieceļas sēdus, saliecas uz priekšu un sāk dre-

bināties. Sen viņa nav braukuse nekādus ceļus un ilgi braukt neizturēs. Pirmā diena viņu jau nogurdinājuse.

Noskatos uz viņu mazu britiņu.

To novēro viņas vedējs. Viņš paskatās uz mani tā nozīmīgi un tad pamet uz vecenites pusi galvu un pačukst man savu noslēpumu:

„Es jau viņu atstāšu vienās mājās un braukšu tālāk. Nelon vest.“

Šis isais spriedums izteic visu. Vecīte paliks savam liktenim. Es neprasu svešajam vīram, vai tā ir viņa māte, vai tikai paziņa, tas vienalga. Aizvest veco māmiņu kaut kur tāļu prom un nolikt drošībā nav iespējams. Pēc pārs dienām un lielām ceļa mokām, viņa tā kā tā izdzistu...

Padzeņam karstu tēju, uzkožam un pusčetros sākar-tojam vezumus braukšanai. Mani tuvākie ceļabiedri visi sanākuši ap pirmo vezumu. Te nu ir: vecais Šjuburis, viņa sieva, divi dēli, vedekle, mazs dēla dēliņš, maza meitiņa, brūns sunītis, balta kažiņa un pelēkī-raībs gailis ar savām trīs vistām. Mūsu pulciņam ir divēji rati. Trešais vezums pieder svešniekiem, kam līdzī vecā māmiņa. Viss gatavs. Dodamies ceļā. Pulkstens 4. Visas druvas un ceļmalas rāsas pilnas. Gaisā dzied cīruļi... Gaŗā priežu silā uzlec saule. Sāk dunēt lielgabali uz Bauskas pusi un kaut kur tāļāk.

Ceļmalas vēsas un mītras, un basām kājām tik patīkami. Rasa spoži mirdz ceļmalā pret sauli, un priežu galotnēs skaisti atspīd rīta saules stari. Eju tāļu pā-priekšu un klausos lielgabalu dunoņā un meža klu-sumā. Dzenis kaļ priedē...

Atminos, ka šodien svētdiena, ko pavisam biju aiz-mirsis. Svētdienas rīts skaistajā priežu mežā ir vēl skaistāks. Tāļu gabalu velkas ceļš caur priedēm. Tad atkal ieraugu laukus un ēkas, un — bēgļus. Pie Hāna Mēmeles uz druvas prāva bēgļu nometne. Ganās rai-bas un brūnas govīs, avis, cūkas, stāv vezumi. Pie kāda vīra ceļmalā apjautājos par šiem bēgļiem. Tie ir no Kauņas guberņas Kurzemes nomales, Gruzdžu

muižas iedzīvotāji ar saviem lopiem un vezumlem. Viņi ceļā un mitinās gar ceļmalām jau no maija mēneša.

Ceļmalas turpmākās mājās vēl dzīvo agrākie iedzīvotāji. Bet viņi visi jau kā sastinguši, kā jaunas sērgas apsēsti. Viņi stāv pie savu dzīvokļu durvīm, pie savu māju vārtiem, nekustēdamies un skatās uz mums, kā uz savas nelaiemes vēstnešiem. Dažs nāk mums klāt un baigi jautā, vai tāju vēl ir vācietis.

Apmetamies pie Krusas krogus šķūņa atpūtināt zirgus. Šķūņa galā jau kūp ugunskurs un maza meiteņīte kaut ko vāra. Tā ir bēgle.

Kāmēr mani ceļabiedri nojūdz zirgus un sapļauj viņiem muižas laukā zaļbarību, iepazīstinos tuvāk ar šķūņa „agrākajiem iedzīvotājiem“. Tie visi ir Dēselnieki (no Aizputes apriņķa). Viņi izbēguši jau 18. maijā un staigā pa svešām malām jau divus mēnešus, no meža uz mežu, no pagasta uz, pagastu. Šini šķūņi viņi jau mīt vairākas dienas un cer uz vācieša „atsīšanu“. Visas plašās šķūņa telpas gluži pilnas: te ir divjūgu un vienjūgu rati, gan ar likstu un audēklu virsiem, gan bez tiem; ap ratiem un gar sienmalām sakļautas visādas mantas, gan derīgas, gan nederīgas, kuŗas bēgļi paķēruši līdz liela steigā. Pie ratu kļautīm piesieti vai svabadi staigā pa šķūņi juku jukām visādi māju kustoņi: govīs, telēni, avis, cūkās, vistas, zosis, pīles. Divi suniņi guļ zem saviem ratiem un sargā savu saimniecību. Bēgļu bērni, gan sēd klusi un nekustēdamies savos ratos, gan stāv pie tiem piespiedušies, bāli un noguruši, un neiet ārā, saulītē rotaļāties. Mēģinu sarunāties ar dažiem šķūņa iedzīvotājiem, bet valodas neveicas. Viņi visi tik divaini klusi un tik noguruši un sastinguši, ka uz viņiem skatoties zūd drosme viņus tuvāk izjautāt. Neviens no viņiem ne reizi nepasmaida, neviens negrib runāt ar patīku, neviens nekā vairs nejautā. Kad pieminu atgriešanos dzimtā vietā, visu sejas tā sāpīgi savelkas. Dažs nopūšas. Bet neviens vairs netic iespējai drīzi atgriezties. Un tomēr — viņi nebrauc tālāk un neapzinīgi gaida uz kaut ko...

Ceļā uz nezināmu nākotni .

No Kara muzeja krājumiem

Lopu pārtikai viņi pļauj zaļbartbu muižas laukos, iesākumā ar atļauju, tagad bez atļaujas. Malku uguns-kuram viņi pārvelk no Mēmeles upes. Tur vēl guļ daudz baļķu, stutu un citas malkas.

Tikai pašu pārtika dara visiem lielas rūpes: ne visiem pietiek maizītes. Dažs paņēmis līdz vezumā graudus vai miltus, dažs tikai dažus klaipus maizes, kuņģi sen jau apēsti. Nu viņam visu laiku jāpārtiek no citu bēgļu žēlastības. Nekur nekādas sabiedriskas palīdzības te nav un par darbu un peļņu ceļā nevar būt ne runa.

Ļoti divaini, ka šie bēgļi nenāk ārā no mēslainā šķūņa saulē un tirā gaisā. Kaut kas neizprotams viņus attur no citiem cilvēkiem, kas iet tagad pa svētdienas dienu gaļām pa ceļu uz muižu un baznīcu. Tikai divas meitenītes vēl arvien sēd šķūņa galā pie uguns-kura un vāra gaļas zupiņu. Tēvs vakar nokāvis jēriņu un ar tā gaļu nu varēšot iztikt ilgu laiku.

Ārā liels karstums. Mūsu rati kalst saulē. Šjuburis ielaidis savus divus zirgus āuzu laukā, lai plūc gluži svabadi. Mēs jau zinām, kā nu vairs nav vērts auzas taupīt. Tik tā kā tā visiem sējumiem beigas. Pēc nedaudz dienām, vai pat rīt arī te būs vācieši, kas laūžas šurp pa Biržu ceļu uz Šenbergu un Radzivi-lišķiem. Ievelkam ratus šķūņa ēnā. Es nolieku pie ratiem maisu, uzsēžos un rakstu tajāk savas piezīmes. Šjuburis ar dēlu kurina patvāri. Norunājām nogaidīt tepat, kā mēr nokrīt lielais pusdienas karstums. Steiga nekāda mums nav: lielgabali, liekās, vēl dun turpat, kur šorīt. Tikai šinī pusē, kas tuvāk Šenbergai, du-noņa tā kā būtu pienākuse tuvāk.

Pa ceļu iet gaļām paretī kājiniēki: tie ir vietējie. Viņus var pazīt no jautājošām un bailu pilnām seļām. Arī pabrauc gaļām divi vezumi. Tie gan ir bēgļi. Viņiem jau drūmas un vienaldzīgas seļas. Pēc pulk-stens viena, nāk no Jaunsaules baznīcas puses vai-rāki baznīcēni. Tie pēta mūs skatiem, bet tā pabai-līgi. Mēs esam viņiem mīklaini, nepatikami cilvēki, nelaimes vēstneši. Man pat liekas, ka baznīcēni, mūs ieraudzījuši, pāriet uz otru ceļmalu un pa to iet

šķīras, nogriezušies uz Šenbergu. Tā nu atkal te
saplūdis liels sastrēgums.

Stāvam labu laiciņu uz kalna un skatāmies uz rai-
bajām skumju ainām. Neviens nerunājam. Tikai ve-
cais Šjuburis tālumā skatīdamies uz nepārredzamiem
bēgļu pulkiem, pieri dziļās grumbās savilcis pārs reižu
garī novelk:

„Jijā-ā-ā... tas ir...“

Vairāk viņš nekā nesaka.

Taču arī mums pašiem jāpārsprīž savi braukšanas
plāni. Šenbergā mani pazīst. Ja šinī apgabalā vā-
cieši aizsprostotu bēgļiem ceļu un sāktu meklēt amata
personas, tad mani te ātri uzzīmētu un saņemtu gūstā.
Arī slepenie vācu kalpi man viegli varētu kaitēt.

Norunājām ar Šjuburi tā: viņš ar vezumiem un
savējiem brauks caur Šenbergas miestu un muižu, bet
es iešu tieši pa lejām un muižas laukiem caur bēgļiem,
lai tos varētu tuvāk apskatīt un aprakstīt. Uz ceļa
aiz muižas pie šķūņa viens otru gaidīsim.

Šjuburis nu uzrāpjas uz vezumu un laiž no kal-
niņa uz leju, uz Šenbergas miestu un muižu. Es iz-
lienu pa sklandu apakšu un brienu tieši pa auzu
lauku. Tuvāk pie mazākā ceļa, pa kuŗu mēs braucām,
lauki vēl nav nomiti. Brašās auzas sniedzas man
tīdz kamiešiem. Taču ielejā lielais auzu lauks jau
pa pusei nobradāts un auzu skaras nokodītas. Lielī
lopu bari spiežas lēniņām arvien dziļāk laukā iekšā.
Tur, kur auzas vēl neaiztīktas, govīm ragi vien ārā,
bet tāļāk jau redzamas raibas govju, aitu un cūku
muguras. Te var skaitīt simtiem tūkstošiem lopu.
Arī nojūgtie zirgi savesti auzu laukā un gārdi plūc
auzu skaru galotnes ar pienaiņiem, saldēnaiņiem grau-
diem. Vietām jau guļ auzu ēnā govīs, zirgi, aitu un
cūku bari. Aiz auzu lauka — pļavas un ganības. Te
visur rati, lopu bari un liela cilvēku kustība. Daži
bēgļi staigā no ratiem, pie ratiem, citi jūdz zirgus
un aizbrauc, bet jauni bēgļu bari un vezumi nāk arvien
klāt. Vietām ratu ēnā guļ cilvēki un suņi. Nupat kā
atdzītie lopiņi tūliņ liekas uz pļaviņas un atmatas
gulēt.

Paskatos uz mežu un lielceļu. No turienes bez pārtraukuma kustas ārā arvien jaunas vezumu rindas un lopu bari. Sie lopiņi tā novārguši, kā tiklīdz noiet no ceļa uz mīkstāku vietīņu, tūlīņ arī liekas gulēt turpat ceļmalā. Viņus grūti piecelt un atdzīt līdz auzu laukam vai mīkstākai pļaviņai. Daudzu bēgļu vezumi palikuši ceļmalā. Tie varbūt nav uzdrošinājušies braukt uz muižas pļavu tuvāk auzu laukam. Katrs te rīkojas pēc savas saprašanas.

Pretim mežam, uz kalna, muižas tuvumā stāv varēna, balta katoļu baznīca. Tur šodien bijuse dievkalpošana un daudzi baznīcēni vēl nav aizgājuši uz mājām. Viņi ziņkārīgi klejo pa bēgļu nometnēm un visu apskata. Viņi vēl ir „isti cilvēki“ un ļoti atšķiras no bēgļiem, no „bijušiem cilvēkiem“. Viņi visi — nomazgātām, tīrām sejām, tīri, glīti ģērbusies, kājās zābaki vai kurpes, kā jau svētdienā. Diviem zēniem, kas abi iet blakus, pat sarkanās magones pie cepurēm. Starp šiem baznīcēniem un bēgļiem ir nogūlies kaut kas drūms un neizprotams. Viņi maz sarunājas. Uz zēniem ar magonēm pie cepurēm, bēgļi skatās tā savādi, kā izbrīnījušies.

Pāreju pār ceļu, kas stiepjas no meža muižā, un eju tieši pa uzartu papuves lauku, pa mazu, arumos iemītu taciņu. Tādu taciņu arumos daudz. Tos iemīnuši bēgļi un zaldāti.

Man jāiet gar lielu, pelēku muižas šķūni. Te redzu atkal citu kara laika dzīvi. Šķūnis pārvērties par kara spēka mīteklī: tam visapkārt mudž, kā skudriņas savā mājas dzīvē, liela zaldātu saime: vieni — parastos zaldātu apģērbos, otri — kreklos izviedušies, kailām galvām; trešie nupat kauj bēgļu jērus, bet citi jau cep uz ugunskura oglem jēra gaļu. Daži kaŗeivji stāv šķūņa galā uz paaugstinājuma, skatās uz vakariem, no kurienes atskan lielgabalu dunoņa, un, liekās, kaut ko pārdomā. Varbūt viņi domā par tuvām, neizbēgamām kaujām, varbūt redz garā savu tālo dzimteni.

Tūlīņ aiz šķūņa — brašs rudzu lauks. Tas vēl nav

aiztikts. Nevienam bēglim vairs nav spēka lielos rudzus mīdīt un pate muiža ar saviem ļaudīm to nedara. Vietvietām no ceļa iestiepjas rudzu laukā iemīti taciņi, pa kuļiem var iet tieši uz otru ceļu un lielām bēgļu nometnēm.

Pa vienu taciņu izeju cauri rudzu laukam, uz šauru, rāvaiņu pļaviņu, lauku starpā. Pa pļaviņas ieleju stiepjas plats, zālēm pieaudzis grāvis. Tas nekur neaiztek, bet tikai nosūc netīro, rāvaino ūdeni.

Taču arī šo mazumiņu purva ūdens bēgļi jau izmantojuši tāda mērā, ka uz to pusi paskatīties ir gluži pretīgi. Pļaviņas zāle vairs nav zaļa, bet brūnipeļķa un zemēm, un dubļiem apmīnāta; grāvmalas izmīnātas, izbradātas un ieģrautas; grāvja dibinā šur, tur, dziļākās bedrēs sakrājies brūni-dumbrains, piemazgāts un biezi piezīpēts šķidrums, kuŗa malās viet-vietām iemītas dziļas pēdas. Grāvja dibinā zāle apšļacīta un apkaltusi ziepju putām. Pa visu pļaviņu un gar rudzmalu — cilvēku netīrumi. Bēgļi un zaldāti nāk uz rudzmalu un iet atkal atpakaļ, un šīni ielejinā izperinās visādu netīrumu un lipīgu sērgu dīgļi. Un tomēr divas bēgles mazgā dziļākā grāvja bedrē savu veļu. Veļas gabali no šīs mazgāšanas top tik netīri, ka uz viņiem nevar skatīties. Tik tāju nelaime novedusi latviešu sievieti, kas vēl nedaudz dienu atpakaļ tik ļoti mīlēja tīrību!... Te nekur tuvumā cita ūdens nav.

No pļaviņas malas nu iesākas gluži tukši, noēsti un melni nomīdīti lauki, kuŗi aizstiepjas prom līdz ceļam un vēl aiz ceļa tikko saredzamās tālēs. Te uz šiem laukiem nesēn augušas auzas, bet tagad te tikai vēl var šur, tur redzēt cieti pie zemes piemīdītus un jau ar zemi apmītus auzu salmus un retas, zemē iemītas auzu graudu skariņas. Saule tveicē kailu zemi. Šodien nepanesams karstums un, liekas, pēc pusdienas tas top vēl stiprāks. Karstuma vilņi drebinās gaisos, pret jumtiem skatoties.

XVIII

Šausmu ainas

Uz pirmā bada lauka, pa kuŗu tagad eju, sešas lie-
las, platas bēgļu nometnes; aiz tām stiepjas ceļš no
Senbergas uz priežu mežu. Ceļmalā — liels šķūnis
un tam visapkārt atkal liela nometne. Gar visām
ceļmalām bēgļi un viņu vezumi, un ceļa otrā pusē,
pa melniem, nomītiem laukiem — atkal tās pašas ainas
tāju, jo tāju. Visur, kur vien skatos — vezumi, lopī,
cilvēki, veci, jauni, bērni, zirgi, govīs, avis, cūkas,
suņi. Dažas nometnes te jau stāvējušas ilgu laiku.
Ap tām sakrājušas zirgu mēslu kaudzes, kuŗas same-
tuši pie ratiem piesietie zirgi, ilgi uz vietas stāvē-
dami. Un, tājāk, nometnei visapkārt — daudz govju
un aitu-mēslu. Te ilgi stāvējuši un gulējuši govju
un avju bari.

Vietām nometnes gaŗas un platas, daudz vezumu
vienā vietā, daudz lopu un cilvēku ap vezumiem;
vietām — tikai pieci, seši, desmit vezumu ar nelielu
lopu pulciņu. Dažas vietās stāv tikai viens pats atse-
višķs vezumiņš un pie tā — kāda gosniņa ar sievieti
un bērniem. Daži vezumi piekŗauti mantām, maisiem,
drēbju aizsaiņiem; daži — tukši: tikai salmu čupiņa
dibinā.

Lielākās, atsevišķās nometnēs vel turas kopā viena
pagasta, vienas muižas ļaudis, mazākās — māju sai-
mes. Atsevišķie vezumiņi ir kalpiņa dzīves atliekas.
Pie daudziem vezumiem guļ uz zemes nosviesti sal-
miem vai drēbēm piebāsti maisi un samīņātas un sa-
gulētas salmu čupas, pa kuŗām šur, tur valstās un
gulšņā bērni un pieaugušie...

Pie māju saimniecībām guļ paratēs vai ratu ēnā
māju suņi un sargā savu „iedzīvi“. Kad es eju vi-
ņiem gaŗām vai nostājos, apskatos un rakstu, viņi
sāk uz mani riet, kā vecās mājās...

Saule briesmīgi tveicē un cepina. Visas dzīvības
nogurušas un iztvikušas. Zirgi un govīs stāv ap cil-
vēku nometnēm, nekustēdamies, galvas nokāruši; avis

un suņi elso. Avis spiežās cieti cita pie citas vai gulstas ratu ēnā. Suņi salīduši paratēs. Cūkas izrakušas dzijas bedres un tanis iegulušas, smagi elso; pa viņu žaunām stiepjas ārā gaņas, baltas putas; sarkanās, sakritušās pavēderes cilājas elsojot. Dažām cūkām uzsviesta zāle virsū un arī tā šupojas līdz ar cūkas vēderu.

Pār visiem šiem bēgļu laukiem karājas gaisos riebiga smaka un savāds, baigs, šausmīgs klusums... Manī pamostas neizprotamas bailes... Jo tājak es eju pa bēgļu nometnēm, jo šīs savādās bailes top lielākas. Man liekas, ka pa muguru man ložņā aukstas skudriņas. Deniņos sit, kā ar āmuru un izkaltošajā mutē iemeties savāds, riebigš salkanums... Es nemānot sāku iet ātrāk, itkā gribētu no kaut kā izbēgt, bet tad atjēdzos un savaldu soļus...

Neviens cilvēks pie nometnēm vairs nerunā un neskatās viens uz otra, itkā visi būtu tapuši nāvīgi ienaidnieki. Šur, tur pie vezumiem, uz salmu maisiem vai drēbju paklājiem aizsmakuši ķerc slīmi bērni. Kāda māte sēd uz kailas zemes, blakus savam slimajam bērnam, gluži mēma un sastingusi, rokas klēpī gaŗi izstiepusi. Viņas mati izpūruši, drēbeš nekārtībā un zem iekritušajām acu bedrēm zili plankumi. Viņas bērniņš guļ uz veca mēteļa un abas dūrites cieti pie pasmakres pievilcis un sejiņu ciešanās saviebis sic žēlā cieteja balsīti...

Sodien svētdiena, bet te, uz bēgļu lauka neviens to neapzinās; neviens nav ģērbies svētdienas drēbēs, neviens vairs necenšas pēc lepības. Un kas arī ir izbēdzis savās labākajās drēbēs, tas tās ceļā jau novazājis. Bēgļu pulkā — daudz skalstu jaunavu, skaistu, jaunu sievu. Bet viņas vairs neapzinās sava skaistuma. Viņām uzvalki netīri un nekārtībā, sejas un kakli nemazgāti, noputejuši un kājas basas un zemaiņas.

Pie kādas nometnes stāv trīs sievietes, pārs soļu atstātas viena no otras; bet viņas nekā nerunā un visas trīs kaut ko pārdomā.

Pieeju pie viņām, padodu dievpalīgu un apjautājos, vai viņas jau ilgi te uzkavējas un kad domā braukt tālāk.

Nu viņas sāk runāt visas trīs uz reizi un gandrīz visas saka vienu un to pašu:

„Mēs nu itin nekā vairs nezinām, ko darīt. Kā tik lai nu mēs tiekam pāri Daugavai?!“

Vecākā skatās uz mani lūdzošiem skatiem un panāk pārs soļu man tuvāk.

„Vai jums te nekādu vīriešu nav?“ jautāju.

„Nē! Viņi mums izjukuši: viens karā, otrs tads panīcis un trešais nevarīgs vecītis, kas pats mums jāpieskata.“

„Bet vai tad jūs, visi bēgļi kopā, nemaz nevarat sarunāties savā starpā un apspriesties, kā nu izpalīdzēties,“ runāju tālāk. „Vai tad nevarētu nosūtīt līdz Daugavai kādus izlūkus apskatīties, cik liels sastrēgums ir priekšā? Ja pie Jaunjelgavas un Jēkabmiesta netaisa pontona tiltus, tad šo milzīgo lopu un vezumu daudzumu, kas vēl plūst uz turieni, nevarēs pārceļt ar vienu pašu plostu nedējam ilgā laikā. Tad labāk doties gar Daugavu uz augšu, uz Ilukstes vai Grīvas celtuvēm un tur braukt pāri...“

„Tā būs gan jādara,“ sievietes gaņi novelk. Bet tad atkal sāk prātot, vai nebūtu labāk dzīt lopiņus uz Rīgas pusi un tur mēģināt tikt pāri.

Es arī nekā nevaru viņām līdzēt ne ar kādiem citiem padomiem un ja viņas un citi bēgļi nodomājuši savus lopus atdot Jaunjelgavā vai pie Krustpils rekvizīcijas komisijai, tad arī mani aizrādījumi, iet uz augšu pret Daugavpili, nemaz neder.

Tāču izlūku sūtīšana varētu daudz maz, noskaidrot stāvokli un šīs domas mani vairs neatstāj. Citādā ceļā ziņas nevar dabūt ievākt. Telefoni pa muižām tagad noņemti. Vispār starp muižām, kur vācu īpašnieki, un latviešiem tagad pārtraukta katra satiksme.

Polīcija arī nekur vairs nedarbojas. Tikai miera laikā, kad viņu nevajadzēja, kad pie mīertīgas tautas polīcijai nekā nebij ko darīt, tad viņa bij uz katra soļa un viens gubernatora priekšraksts nāca pēc otra.

Tagad, vislielākās tautas nelaimes un neapraktāmu juku brīdī, kad latvju tauta ar visu savu dzīvi izkldusi pa visiem ceļiem un mežiem, kad viņai draud vislielākais posts, tagad nu tik vairs nav neviena cilvēka, pie kā varētu griezties pēc palīdzības. Pat vairs nav zināms, kur atrodās Kurzemes gubernators Nabokovs. Mēs visi esam atstāti paši sev un savai nelaimei.

Neviļus uzmācas domas, kas gan notiks ar visiem šiem cilvēkiem un viņu lopiem, ja viņi te uzkavēsies vairāk dienu, vai ja vācieši viņus panāks šinī pašā vietā. Lielais auzu lauks, pa kuņu es brīdu cauri, lopu pilns, un drīz būs nobradāts; te, kalnā, tikai vienā lauka stūrī vēl ir zaļas auzas. Šis stūrītis arī dilst acimredzot: kāds vīrs te pastāvīgi plauj, un bēglu sievas un vīri nāk cits pēc cita, ņem zaļās auzas un iznēsā un visām pusēm saviem lopiem. Zaļais lauciņš drīz būs pagalam. Varbūt ap pašu muižu otrā leņķā vēl ir kādi auzu vai miežu lauciņi; bet daudz viņu vairs nevar būt...

Bēgļiem arī šinī klusajā vietā, nogaidot kāmēr lielie Daugavmalas sastrēgumi izkldīs, draud lielas briesmas. Pēc trim, četrām dienām te nekur vairs nebūs lopu barības. Visapkārt muižas laukiem ir tikai tukši un sausi priežu un egļu meži, kur nav ne zāles, ne noderīga ūdens...

Vecais Šjuburis ar manu vezumu nebrauc un nebrauc, kaut kur viņš aizkritis. Es nu apstaigāju bēglu grupas un runāju par izlūkiem, ko varētu sūtīt uz Daugavu.

Tāču nekur vairs neatrodu nekādas organizēšanās un pašpalīdzības spējas. Visur pie savām nometnēm, pie ratiem un lopiem, uz kailās zemes, vai maisiem un drēbju gabaliem sēd tikai noguruši, saulē sacepuši klusi cilvēki, savādām, savilkām, izmisušām sejām, kuņģi vairs negrib ne runāt, ne domāt. Viņi klusi un mēmi padodas savam liktenim. Tie jau ir bēgļi no Kursiņiem un Griezes, no Liel-Ezeres un Auces, un vēl no tāļākiem apgabaliem, kas jau atrodas ceļā pārs mēnešu, vai vismaz desmit, piecpadsmit dienu.

Viņi jau zaudējuši visu savu enerģiju... Visi ar prātu gan piekrit, ka vajadzētu zināt, kas notiek priekšā un vajadzētu braukt kādiem velosipedistiem par izlūkiem. Bet braucēja neviena nav un velosipedi paliek guļot uz vezumiem vai uz tiem brauc bēgļi tajā parastā gaitā.

Eju uz lielo muižas šķūni, meklēt tur kādus uzņēmīgākus cilvēkus. Šķūnis — pilns ratu, zirgu, lopu un cilvēku. Ožas pēc mēsliem un lopu un cilvēku sviedriem. Nekur šķūni vairs nevar svabadi paiet. Jākāpj pa ilksīm, maisiem, koka gabaliem un zirgu mēslu čupām. Kaut kas riebīgs, jauns un nepanesams karājas visā šķūņa gaisā. Un cilvēkiem, kas te tagad atrodas starp lopiem un vezumiem, tik savādas, nekad neredzētas sejas. Nekādas izteiksmes nav šīm sejām: ne steigas, ne darba domas, ne dziņas pēc mērķa, ne ceļa apziņas. Savāds sastingums guļ visu sejās un ķermeņos, un, liekas, visi bez pretošanās padevīgi gaida, ka nu ar šo šķūni notiks kaut kas nenovēršams, kam par upuri viņi visi nolemti. Viri stāv pie saviem vezumiem, muguras piespieduši, un skatās zemē. Daži sēd uz savām ratu rumbām vai kņautīm. Dažas sievas guļ uz saviem vezumiem, dažas nosēdušās uz ratu ilksīm, piespiedušas galvas pie ratu kņaušu bomjiem un snauz.

Izteicu savas domas par izlūku sūtīšanu kādam plecīgam vīram ar brangu, resnu vēderu un tuklu, sarkanu seju. Viņš sāk smaidīt un runāt zobgalīgi. Viņš atjirdz baltus priekšzobus un saka ignā balsi:

„Ko tad mēs te varam izlūkot! Tas ir priekšniecības darbs, lai tā zinās...”

„Jā gan — priekšniecības darbs,” atbildu, „bet mums, bēgļiem, taču pašiem arī jā rūpējas par savu likteni un jāmeģina izzināt, kas mūs sagaida pie Daugavas.”

Tuklais gudrinieks vēl iebilst:

„Mēs katrs par sevi esam atbraukuši un katrs par sevi meklēsim pārbraukšanas vietu.”

Vairāk viņš ar mani nerunā un pagriezis galvu, skatās uz citu pusi...

Man no šķūņa izejot, viņš vēl novelk man pakaj:
„Ko šis te vēl meklē, lai kāds brauktu uz Daugavu izlūkot, kādēļ tad pats nebrauc?... Varbūt pašam ir kāds velosipēds!..“

Liela nelaime vēl nav padarījuse cilvēkus vienprātīgākus un runīgākus, arī tagad vēl katrs dzīvo pats sev...

Pa ceļu brauc garām trīs jaunekļi uz velosipēdiem. Griežos pie viņiem ar savu priekšlikumu, aizlaist uz Daugavu un izlūkot, cik liels sastārgums ir pie Jaunjelgavas.

Jaunekļi nemaz neaptur. Viņi notālēm man atbild:
„Tāju ko braukt: mēs braucam uz citu pusi...“

Redzu, ka bēgļiem nav nekādas citas izejas un jāvirzās no šejienes prom.

Te viņiem pašiem un viņu lopiem draud bads un līpīgas sērgas.

XIX

Visādi atgadījumi

No Senbergas muižas puses pa ceļu bez mitēšanās kustas garām bēgļu vāzumi. Tiem blakus vai nopakājis iet paši bēgļi un viņu lopu bari. Arī no muižas kaulajām druvām, dienas karstumam mitējoties, sāk raisīties un kustēties uz ceļa pusi vāzums pēc vāzuma.

Visi brauc un iet prom pa Kurmenes ceļu, caur Senbergas priežu mežu. Pēc ilgas, ilgas gaidīšanas, arī Šjuburis uzkuņojas no muižas puses ar savu lielo Balto un nu mēs laižamies straumē iekšā...

Pa smiltaino ceļu nu velkas vāzums pēc vāzuma un lieli cilvēku un lopu bari. Ceļš izbraukts un rati goras un ligojas uz vienu un otru pusi. Uz vāzumiem sēd tikai pa vienam cilvēkam, kas tur grožus. Visi citi iet vai nu blakus, vai aiz ceļa grāvja, pa mežmalī. Pa augstu samesto, apaļo grāvmaļu mežmalā jau iemīts gluži labs tecinš. Arī meža tuksnesī apmetušies daudzi bēgļi, un caur retajām, lielajām priedēm pelēko viņu vāzumi un ap tiem guļ lopi un stāv vai sēd cilvēki.

Ar lielām pūlēm izbraucām caur mežu.

Meža otrā pusē, laukmalā, priežu ēnā mēs apmetamies uzkost pusdienu, palaunadzi un vakariņas vienā reizē. Šļuburis ar savu dēlu izjūdz zirgus un ielaiz tos auzu lauciņā...

Tāļāk no ceļa, mežmalā, ieraugu pelekas mājas. Man ienāk prātā kārumi: gribu nodzerties piena un tādēļ eju prom uz mājām.

Pagalmā ierejās šunelis. Pie akas stāv zēns un meitene. No istabas iznāk namamāte. Lūdzu viņai piena: „ne par velti, par ņaudu.“ Viņa klusē un tikai iesānis pabailīgi pašķiele uz mani. Kādu acumirkliņu padomājuse, viņa lēni pieiet pie pagraba, uzceļ durvis un iekāpj dziļā bedrē. Pēc brītiņa viņa atkal izkāpj, nezdama labajā rokā glāzi rūgušpiena. To viņa nu pasniedz man un tad atkāpjas dažus soļus atpakaļ. Viņa skatās prom uz mežu. Pasniedzu viņai atpakaļ izdzerto glāzi un velku ārā no kabatas naudas maciņu.

„Nē, nē, maksāt nevajaga... saimniece saka nokritušā balsī, un atkal tā savādi paskatās uz mani.

Pa to laiku no istabas iznākuši divi vīri, vestēs vien, un cieti skatās uz mani.

Saku ardievas un eju prom.

„Uz kuŗieni ejat?“ vecākais jautā skarbā balsī.

„Uz Daugavas pusi,“ isi atbildu un pametu uz to pusi ar roku un eju tāļāk.

„Пашпорт есть!“ viens iesaucas man pakaj drūmā, skarbā balsī. Atskatos. Abi vīri lēni un nedroši virzās man pakaj.

„Nu, nākat taču ātrāki!“ uzsaucu viņiem un stiepj pretim komendanta zīmi.

Viens lēni paņem zīmi un lasa to ilgu laiku, acis pastāvīgi mirkšķinādams un uzacis zemu nolaidis; beidzot viņš ar labo roku pasniedz man zīmi atpakaļ un nekā nesaka. Es arī viņam nekā vaīrs neteicu.

Pases prasītāji, saīguši par to, kā viņiem mācas virsū nenovēršams posts un es esmu šī posta vēstnesis, kas nejauši iegājis viņu mājās.

Mežmalā pie mūsu vezumiem jau kūp patvāris. Vecais Šjuburis, kā jau gudrs ceļavīrs, caur muižu braukdams, paņēmis no akas līdz spaini tira ūdens. Tas tagad noder tējai.

Izvelku no vezuma savu maizes kultīti ar ceļa krūzīti, ieleju tēju un aizeju pie lielas priedes, kur var uz saknēm labi apsēties un atspiest pie priedes muguru. Te nu es apmetos un sāku ieturēt launagu. Šjuburis ar savu saimi apmetušies ap vezumiem. Auzu laukā, tāju viens no otra, ganās mūsu zirgi. Labā gabalā no mums bez mītešanās kustās pa ceļu garām vezumi, lopi un kājinieki.

Aiz ceļa, ielejā britiņu pastāv kāds melns vīrs un notālēm skatās uz mums. Tad viņš sāk nākt tieši pa ieleju un pa auzu lauku pie mums. Jau no liela gabala viņš sāk mūs rāt, ka ganām viņa auzās. Iesākumā viņa balss tāda aizsmakuse un nedroša; bet ar katru izbļautu vārdu tā top stiprāka un niknāka.

Nācējs ir vecs vīrs, bet vēl diezgan žirgts un izrāda niknas dusmas:

„Vai jūs esat blandoņi, vai čigani, ka salaižat zirgus auzās un ganāt zemē cita auzas!“ viņš sauc stiprā balsi un mētā ar rokām. „Es jums uzlaidīšu poli-ceju kaklā, tad redzēs, kas būs...“

„Mums pats gubernators deva cirkularu, lai ceļa mīnam un ganām zemē labību, un lai nekā neatstājam vācietim,“ vecais Šjuburis sauc pretīm niknājam vecim, „un tu te nu nāksi un vēl rāsies.“

„Tāda cirkulara nav un nevar būt,“ vecis sauc no auzu lauka pilnā kaklā. „Jūs esat negantnieki un palaidņi, un spītnieki, ka laižat zirgus citu labībā...“

Viņš sāk dzīt zirgus ārā no auzām.

„Liec mierā zirgus! Es tev saku, liec mierā zirgus!“ vecais Šjuburis sauc pretīm no sava vezuma un tad ātri pieceļas un brien pa auzām pretīm zirgu dzinējam.

„Vai turēsi muti un taisiesies, kā tieci prom!“ viņš vēl sauc uz svešo melno vīru un arī top nikns un sāk cilāt rokas pa gaisu.

Abi nu saiet tuvāk kopā un paliek stāvēt desmit soļu atstatumā viens no otra. Viņi atkal sāk mētāt pa gaisu rokas, dusmīgi krata galvas un nikni rājas viens uz otru. Beidzot viņi sāk mēdīties un abiem sejas nīknas un sarkanas.

Vecais Šjuburis apzinās, ka viņš ir stiprāks un ar paceltu labo kulaku sāk mākties nīknajam svešajam vecim vīrsū. Tas iesānis sāk manīties prom, bet to tiesu lād mūs no pasaules ārā:

„Vazaņķi tādi!... Nolādētie vazaņķi! Lai jūs aizritot ar visiem saviem zirgiem... Kad jūs visi nosprāgtu, visi!..“

Šjuburis saliecas uz priekšu, atstiepj abus savilkto kulaku atpakaļ sev aiz muguras, cērt brīžiem uz vietas stāvēdams abas kājas dīkti pie zemes, kā to mēdz darīt, kad bez metamā baida un dzen prom nīknu suni, un sauc vīrsū svešajam vecim:

„Vai tu iesi, ko! Vai tu tik iesi! Es tev rādišu, negantnieks! Vai pats gribi aizrities ar savām auzām?.. Cik ilgi tad tu nu vairs rīsi! Vai neredzi, ka nelaime jau iet pa ceļu, ko?!..“

Šjuburis rāda ar roku uz bēgļu straumi.

Svešais vecis sāk skriet rikšiem prom; bet jo tālāk viņš aizskrien, jo drošāks viņš top un lād mūs vēl nīknāki un solās atvest daudz cilvēku un mūs sakaut...

Man top žēl abu veco vīru... Lielā tautas nelaime sarīdījuse viņus abus un nu viņi par šo lielo postu grib atiebīties paši viens otram un viens otru nāvīgi apvaino.

Šjuburis noguris un noskumis atbrien pa auzām atpakaļ pie v ezuma un paņem atkal rokā savu maizes gabalu. Bet tad, pirms viņš ceļ pie mutes, paskatās uz padebešiem. Mums nāk vīrsū pārkoņa negaiss. Rietumos ātri kāpj pret debess velves augstumiem milzīgi, augsti, apaļi, rozā-baltī mākoņu kalni, kuŗu apakšas drīz saplūst kopā un top zili-melnas. Rozā-baltās mākoņu galvas redzamā ātrumā kāpj augstāk pār mežu galotnēm. Drīz mākoņu vīrsotnes top tikpat tumšas, kā viņu pamati. Tad sāk šaudīties no

mākoņu virsotnes līdz pat zemei spoži, likumīgi zi-
beņi, kuņiem tūlīn dārd pakal skali un gaŗi pārkoņa
graudieni. Meža galotnes smagi nošalcas. Vecais mel-
nais virs, kas rājas ar Šjuburi, galvu nolaidis, steidzās
gaŗ auzu lauka otru malu uz māju pusi. Bēgļi, sedē-
dami uz vezumiem, vai iedami gaŗ ceļmalām kājām,
pagriež galvas atpakaļ un paskatās uz augšu, uz ne-
gaisa mākoņiem. Pār mežu šņākdama uznāk mums
virsū lietus gāze un auzu lauks sāk čaukstēt un šjak-
stēt. Šjuburis steidzīgi pasviež man vecu ceļa mēteli
un uzvelk pats arī. Vezumu viņš apsedz ar vecu
palagu un zirgu segu. Arī citi bēgļi sāk skraidīt pa
ceļu gaŗ saviem vezumiem un rauj zemē un sedz uz
galvas vecus mēteļus un palagus. Dažām sievietēm
nekā nav ko uzsegt, un to katuna plāčiņi driz pielīp
pie muguras.

Pa ceļu auļo pretīm bēgļu straumei četri kazāki,
cits pakal citam, zemu uz priekšu noliekušies...

„Vēstneši!“ iešaujās domas galvā...

Kazāki ātri pazūd mežā. Taču viņi atkal uzmodinā-
juši uzmanību, pret kaŗu, un es iesāku uzmanīgāki
klausīties lielgabalu dunoņā. Klusajā mežā tik skaidri
atskan viņu smagie dārdieni. Tie nāk no plašas fron-
tes: no Bauskas un no Poņevežas vai Bīržu puses
un ir smagāki un sajūtāmāki, nekā pārkoņa graudieni.
Pērkons skali dārd tikai pa padebešiem, bet no liel-
gabalu šāvieniem smagi dreb zeme. Ja citādi nevar
izšķirt, vai pārkoņa graudiens, vai tājš lielgabala dār-
diens, tad tik vajag nogulties un pielikt ausi pie zemes:
lielgabala belziens trīcina zemi pa jūdžu jūdzēm, pār-
koņa graudienu, turpreti, zeme nemaz nesajūt.

Kad negaiss pārgājis, braucam tālāk. Pa līdzenu
ceļu braucam soļiem; bet kad jābrauc no kalniņa,
tad uzsežamies abi ar Šjuburi uz vezuma un laižam
rikšiem. Ceļš iet pa kalniem un lejām un ceļa abās
pusēs vēl skaisti, nēnomīti rudzu un auzu lauki. Zēl
no viņiem šķirties!.. Tie paliek ienaidniekam. Bēgļi
ar saviem lopiem šur-tur noganījuši auzu laukos tikai
pašas ceļmalas. Šovasar visur braša labība.

Ceļš met lielus likumus pa Mēmeles lejam un pate Mēmele ar saviem likumiem šķir Latvijas Kurzemes daļu no Lietavas.

Kalnā pret Radzvilīškiem it sevišķi dzirdama stipra lielgabalu dunoga. Šāvieniem tikai viens belziens, tā tad viņi nav tālu no mums, varbūt verstis 12 vai mazliet tājāk.

Pret kalnu lēni iedams, izvelku Baltijas karti un to atplētis skatos, no kuŗas vietas nāk lielgabalu dunoga. Man aiz muguras no Mēmeles lejas uzvelkas Radzvilīšku ceļš. Netāju no tās vietas, kur savienojās abi ceļi, ceļmalā — maza, jauna mājiņa, un pie mājiņas durvīm stāv četri sargu zaldāti, plintēm rokas. Tie notālēm skatās uz mani ļoti pētoši. Pieeju viņiem klāt, sveicinu, rādu karti un prasu, lai viņi man līdz uzmeklēt, no kuŗienes nāk „buch-buch...”

„Ā! Buch-buch...” divi zaldāti iesaucās un tūlīņ aizkrusto man ceļu. „Nu tad parādiet savu karti un pasi!” viens stingri pasaka un tad notveŗ karti cieti pie stūŗa un aizstāj man aiz muguras. Nu es saprotu, ka viņi mani uzskata par spiegu un grib ņemt mani cieti.

„Saimniek, saimniek!” zaldāts sauc uz namiņu skatīdamies. „Nākat šurp! Jaunkundz’, nākat arī jūs šurp un paskataties, kas tā ir par karti, vai ta ir latviešu karte, vai vācu?”

No puķu dārziņa iznāk jaunava gaišā, vieglā vasaras uzvalkā, bālu, mazu sejiņu, smailu, tiešu deguniņu. Viņa gluži apjukuse un vilcinādamās nāk man klāt. Arī viņa noprot, ka zaldāts mani tura par spiegu.

„Nu, nu, pasakaŗ, vai karte ir latviešu karte!” zaldāts viņu nepacietīgi skubina.

Jaunava, gluži uzbudināta un nervoza, saņem labajā rokā kartes stūŗi un skatiem meklē kādu latvisku vārdu. Viņas skats ilgī maldās pa Siliņa karti un nevar atrast nevienu vārdu.

Gribu viņai palīdzēt un rādu ar pirkstu uz kartes uzrakstu un skaļi saku pa krieviski:

„Nu, redziet, kur ir uzraksts istā latviešu valodā: „Latvijas latviešu zemes karte”.

Krievu karaspēks atkāpjas „pilnīgā kārtībā“

No Kara muzeja krājumiem

Taču ne zaldāts, ne jaunava neklausās uz mani un turpina skatīties kartē. Beidzot, jaunava taču atrod kaut kur Vidzemes augšienē latvisku uzrakstu un atvieglota pasaka:

„Jā, ir gan latviešu karte.“

Nu zaldāts atlaiž karti vaļā un atstāj man no muguras. Otrs zaldāts arī aizvirzās sānis.

Parādu arī komandanta zīmi, bet uz to zaldāts mazāk griež vērību: viņam pietiek, kad karte ir latviska.

To viņš, nabadziņš, nezina, ka simtiem vācu spiegu, kas prot latviski, viņam arī rādīs kartis ar latviskiem uzrakstiem.

Saku zaldātiem paldies, ka viņi ir tik uzmanīgi pret spiegošanu. Vecākais zaldāts steidzīgi atbild:

„Citādi nevar: tādi laiki, jāuzmanās,“ un ar labpatīku pasmaida par uzslavu.

Es, tājāk iedams, pats arī rūgti pasmaidu par zaldāta naivo prātu un kontroles bezspēcību. Ko te var kontrolēt un apsargāt krievu zaldāts, kas neprot valodas un nepazīst vietējos apstākļus. Te tik varēja būt par ceļa un robežu sargu latvietis, kas vietējos vācu spieģus pazīst no deguna un auguma, un zin, ka arī viņi prot latviski un tur kabatā latviskas kartes.

Ko te līdz kartes uzraksts. Daudz netrūka, ka man patiešām pašam būtu bijuse rokās vācu karte. Pirms aizbraukšanas es taisni meklēju pa Bauskas grāmatu veikaliem kādu vācu karti, kuŗa bij daudz pilnīgāka par latviešu kartēm. Tā es ar vācu karti viegli būtu iekritis, bet vācu spieģis ar latviešu karti būtu ticis visur cauri...

Kāmēr es runāju ar zaldātiem, Šjuburis, labā gabalīņā pabraucis, gaida uz mani. Atriem soļiem aizsteidzoz pie viņa un tad braucam palēnām atkal tājāk.

Lielgabalu dunoņa no Radziviļišķu puses pārāk uz-bāzīga un neatlaidīga. Jau metas vakars, bet lielgabali dun un dun...

Mums no muguras puses paaulo gaŗām pieci jātnieki un tad no Radziviļišķu upes lejas izlien gaŗa vezumnieku rinda, kas ātri locās mums pakaļ, kā pelēki-

raiba čūska. No šiem vezumniekiem dabonu zināt, ka viņiem jāatkāpjas uz Rīgu un ka rit viņiem nāks pakaj arī krievu kaļaspēks, kas atgāņādāmieš lēni atkāpjas uz Daugavas pusi.

Uz Kurmenes muižas laukiem atkal apmetušies lieli bēgļu bari: stāv grupās vai pa vienam viņu vezumi, ganās un guļ pa āboliņa un auzu laukiem viņu lopi; ļoti daudz govju un avju. Daži visai noguruši lopu bari velkās mums pakaj un arī nogriežas no ceļa uz muižas lauku. Pie dažiem vezumiem jau spīd un kūp ugunskuņģi. Bēgļi vāra vakariņas un rikožas uz nakstguļu. No muižas pagalma iznāk divas jaunavas ar sausas bērza malkas klēpjiem.

„Vai nesat malku ugunskuņģiem?“ jautāju viņām.

„Jā, jāizvāra kāds strebjamais, esam pavisam no-bejgušās..“ viena no jaunavām atbild.

„No kuņģienes tad jūs nākat?“

„No Vecauces.“

„Vai tad muiža var dabūt malkas, cik grib?“ jautāju jaunavām.

„Nemam un nevienam neprasam, ko tagad vairs iz-prasīt. Nu jau ņem visi,“ abas jaunavas viena par otru atbild.

Ši mierīgā nometne uz lauka, uz nakstguļu man nedod miera. Visus šos bēgļus, kas tagad kavējas, droši vien panāks ienaidnieks. Gaļāmiedams, pieeju pie viena un otra bēgļa, kas stāv tuvāk ceļmalai, un apdomīgi pasaku, ka ienaidnieks taču tik tuvu un ka labāk būtu lēniņām virzīties uz priekšu, nekā visu nakti te gulēt uz muižas lauka.

Lopu dzinējas tikai pakrata galvu un skumīgi pa-saka:

„Mūsu lopiņiem te jaatdusās ilgāku laiku, mēs ne-tiekam uz priekšu tā kā tā: govīs jau velk nagus gaļ-zemi, avis klibo, un cūkas izkritušas pa ceļmalām..“

Visi šie nogurušie lopiņi, tiklīdz uzvirzās uz mui-žas druvu, tūlīj liekas gulēt un viņus nevar vairs aizdzīt līdz tādai vietai, kur tuvāk pļaujamais lopu barībai.

Pa ceļu tomēr velkas uz priekšu daži lopu bari; bet lopiņi kustas tik lēni, ka ar viņiem nevar noiet pārs verstu stundā; cūkas pat vienu versti neaizdzīs stundas laikā. Treknie veprji klibodami ligojas uz katra soļa un velk snuķus gaŗ zemi, itkā uz tiem atspiezdami. Dzinējas viņus vairāk grūž uz priekšu ar savām kājām, nekā dzen ar dzišanu...

Arvien biežāk jau redzam ceļa grāvjos cūku maitas. Tās notālēm balto mums pretim. Križušās cūkas gul grāvjos uz vēdera, itkā tāpat būtu iegulušās, dzestrumu meklēdamas. Paši dzinēji viņas atstāj nepraktas un vietējie iedzīvotāji nenāk tīrīt bēglu ceļu...

Daudzi lopiņi nodzīti lejā pie Mēmeles padzirdīt un tur atdusināt.

Ceļš locās pa augstu, krūmiem apaugušu Mēmeles krastu. Apakša skaista leja un strauja vieta upē. Upes straume stīpri šalc un mirdz vakara blāzmā caur krūmu galotnēm.

Gar Mēmeles likumu apbraukuši, nogriežam no lielceļa pa-kreisi un braucam pa mazu ceļu gar Viesītes upi un caur mežu. Mežā dziļa sakrēsla, un mums labi jāuzmanās, lai nenobrauktu gaŗām kādam vēl mazākam celiņam, pa kuru mums jānogriežas un jāaizbrauc līdz paslēptām mežsarga mājām. Vecais Šjuburis izvēlējies šo paslēpto meža likumu, lai mūs nepārsteigtu kādi nejauši vācu izlūku pulciņi.

Tikai ap pusnakti iebraucam mežsarga mājās. Šjuburis aiziet uz istabu, modināt saimnieku, es palieku ārā pie ratiem un gaidu ilgu laiku. Piespiežos ar muguru pie vezuma un aizmiedzu acis. Visapkārt liels, patīkams klusums, bet miegs man nenāk. Lēni nobrikšļ nama durvis, un iznāk Šjuburis ar svešu viru. Viņi ievēd mani klētiņā un parāda guļas vietu. Mežsargs ļoti laipns un jautā man, vai nevēloties uzkost nakts launagu. Nav nekādas ēstgribas, un es atteicos. Šjuburis ar mežsargu atkal aiziet, un es, aizbultējis klētiņas durvis, eju pie miera. Svīngais klusums ļoti apmierina uztrauktos nervus, un es ātri laižos paīkamā miegā... Šī ir otrā bēgļa nakts..

Trešā diena

Pirmdien, 13. jūlijā. Esmu atmodies pulkstens 5-os. Saule jau labā gabaliņā. Pa kādu caurumu klētīņas sienā nāk iekšā saules gaisma un atspīd otrā sienā. Vēl pa vienu, otru klētīņas šķirbu spiežas iekšā saules stari. Ceļos augšā un izeju pie akas nomazgāties. Te nolikta uz krāģīša maza vanniņa ar ziepēm. Drīz atnāk pie manis mežsargs ar savu saimnieci. Viņi abi atnes man brokastis: maizi, sviestu, sieru, cūkas gaļu, tēju. Saimniece apklāj ar baltu, tīru galdautu drēbju lādi un uzliek brokastis. Mēs ar saimnieku sākam uzkost; saimniece apsežās uz gultas malīņas, paklausīties, ko mēs runāsim. Valodas neveicas. Es negribu laipno saimnieku biedēt ar drīzo nelaimi, un viņš pats nesaprot, cik tā viņam jau tuvu. Te, dziļā, klusā meža likumā, nevienam vēl nav ne jausmas par kaļu. Mežsargs pats vēl negrib gatavoties uz bēgšanu. Pa mežu celiņiem viņš paspēšot izlocīties no vācu nagiem arī tad, kad vācieši jau būšot atnākuši līdz Jaunjelgavai...

Šļuburis aizbraucis savu otru vezumu uz citām mājām un nenāk šurp, kauču gan norunājām izbraukt agri. Gaidu ar lielu nepacietību un staigāju pa mežsarga māju celiņu, brīžiem rakstu savas piezīmes. Saule silda tik maigi. Ozās pēc rasas. Zāle un noliekušās auzu skaras rasas pilnas. Visapkārt meži. Mazie mežsarga lauciņi itkā paslēpušies mežu likumā. Šaura pļaviņa pa divu mežu puduru starpu aizstiepjās tālu prom uz kādām mājām. No tās puses atbrauc vecais Šļuburis.

Pulkstens astoņos braucam tālāk pa mazu, nelīdzenu meža celiņu un izbraucam uz kādu plataku celiņu, kas kādu laiciņu stiepjās gar Viesītes upi. Mēs cerējām, ka pa mazajiem mežu ceļiem, kur nebūs iemaldījušies bēgļi, mēs tiksīm uz priekšu daudz ātrāki, un tieši braukdami bez grūtībām sasniegsīm Daudzevu; bet nu redzam, ka esam vīlušies: mežu ceļa smiltis jau

izvandītas un izbraukātas, un ceļš tik smags, ka mūsu Baltais tikko var pavilkt smago vezumu.

Pulkstens 9-os satiekam kādu jaunekli. Tas vakar (svētdien) bijis Jaunjelgavā un jau redzējis patlaban pabeigtu pontona tiltu. Nu tur vairs neesot nekāds jauzu un lopu sastrēgums. Drīz arī satiekam Podžunu muižas īpašnieku Prātu, no Kauņas guberņas. Tas brauc tieši no Jaunjelgavas un saka to pašu, ko jauneklis. Nu mums ir gaišs pierādījums, ka, ja arī tikai viens pats pontona tilts būtu uztaisīts 8 dienas agrāk, tad bēgļu sastrēgums nemaz nebūtu sakrājies pie Jaunjelgavas.

Prāts brauc pie saviem lopiem, kas iedziti kādā meža likumā. Viņš dzen savus lopus tieši pa mežiem, lai izsargātos no lopu sērgām, kas jau izplatījušās bēgļu ceļā. Govis slimo ar mutes un nagu sērgām.

Pabraucam gaļām Vecauces muižas lopiem. Arī tie iemaldījušies lielos mežos. Braši raibi, trekni lopi. Bet tajā ceļā jau pēdīgi noguruši.

Vel tajāk pabraukuši, ieraugam kādā meža likumā Poislices muižas īpašnieku Gudži ar viņa dzimtu un lopiem. Arī viņš dzen savus lopus tikai pa mežu ceļiem un nopūlas viņus izsargāt no saslimušo lopu pēdām. Poislices govīs un zirgi ganās izklīduši pa meža likumu. Pa pļavas vidu tek maza upīte. Gudža bērni ķeņ upītē vēzus. Daži jau izvārtīti. Mazākā meitenīte arī man iedod trīs labus tēvaiņus. Koku ēnā deg mazs ugunskurs un namamāte vāra kafiju. Tagad paši muižu īpašnieki tapuši par savu lopu ganiem. Viņiem palīdz tikai trīs kalpones un viņu pašu meitenītes.

Nu turīgajiem muižu īpašniekiem jāved pirmatnēja ganu dzīve.

Mēs ar savu ceļabiedri atpūtinām zirgu un braucam palēnām tālāk. Ceļš neizturami smags: dziļas, smalkas, dzeltenas smiltis, tik sakarsušas, ka kājas deg ejot; riteņi griež smiltis līdz pusspieķiem. Arī šos smagos, klusos ceļus jau izbraukājuši bēgļu rati un izbradājuši bēgļu lopi. Ceļa smiltis un gaļ ceļmalām redzamas iemītas govju, avju un cūku pēdas... Abās

pusēs garas, slaikas, skaistas priedes, bet apakšā nav ne zālītes. Mežs tik sauss, ka nekur nevar ieraudzīt nevienas ielejiņas, nevienas mitras vietiņas, nekur nevar dabūt ne pilītes ūdens. Te kustoņi var aiziet bojā no slāpēm. Katra izlausta celma bedre, kur dibinā vēsāka zeme, jau cūku izgulēta. Paša ceļmalā guļ liels kritis bapoklis. Tas tik vakar būs kritis, vēl viņš nesmird. Šodien ļoti karsts laiks. Mežā cepina nepanesami. Lielī dunduru bari lido gar mūsu Baltā galvu un muguru, un nabaga lopiņš nevar no viņiem atkauties, ne galvu vēcinādams, ne asti švītinādams. Braukšana pārāk smaga. Nemaz netiekam uz priekšu. Baltais velk pa smiltīm gluži izstiepies, mugurkaulu uz augšu izliecis un slapjš nosvidis; sviedru pilieni jau tek gar viņa kājām uz leju. Mēs pa stundu nobraucam tikai mazu gabaliņu. Zirgs lēnām pavelk, pavelk smago vezumu dažus soļus un atkal atpūšas. Šis bada mežs liekas būt bezgalīgs... Kādā vietā izplatās nejauka maitas smaka, no kuņas mēs ilgu laiku nevaram tikt vaļā. Kaut kur mežā kritis kāds bēgļu lops vai vairāki lopi.

Mežs taču reiz mazliet pašķīras un mēs ieraugam mazu dzīvības saliņu: ceļmalā stāv mazs, pelēks koka namiņš, pie tā — stallītis, ar aku un ap ēciņām — rudzu lauciņš un kāpostu dārziņš. Ap šo dzīvības saliņu ārpus žoga atdusas maza bēgļu saimīte. Te ganās 10 raibas govtiņas, 6 avis un 1 čučulis, un līdz ar lopiņiem vārgst deviņas bēgļu dzīvības, kas apmetušas tepat žōgmalā. Sausajā sūnā guļ pie zemes pieplakuse pelēka kalsneja sievietē, galvu uz rokām atspieduse un notālēm skatās uz mums. Viņas sejiņa maziņa, saulē saplukuse sarkana, un saviebtā krunkaiņa, kā vecs izkaltis pūpēdis. Gadus viņai nevar noteikt. Viņa liekās būt gados jauna, bet bēdas viņu sagrauzušas un vecu padarijušas. Viņa ir man vistuvāk un es viņu pirmo uzrunāju:

„Kā nu klājas ceļiniekiem?“ es iejautājos.

Mans jautājums sievietē pārsteidz un apmulsina. Viņa tūlīt nekā neprot atbildēt; tikai tad, kad viņa

jau piecēlusies un pienākuse man tuvāk, viņa paklusi un nedroši atbild:

„Mēs nākam no Skrundas, divus mēnešus...”

Otra sieviete sēd uz žoga apakšējās sklandas ar muguru uz manu pusi. Viņas mugura šauriņa, rumpis tieviņš, uz priekšu saliecies. Viņa gluži vienaldzīga pret mūsu sarunām un nepagriež galvu uz manu pusi. Trešā sieviete guļ pie staba uz labajiem sāniem, uz labo roku atspiedusies un sastingušiem, mēmiem skatiem skatās uz vienu pašu pelēku priežu skaidu, kas guļ viņas sejas tuvumā.

Uzrunāju arī šīs divas sievietes. Viņas izbēgušas no Liel-Ezeres 2. jūlijā un viņām abām pazuduši vīri: viens aizbraucis šķūtīs, otrs aizsūtīts rakt tranšejas un neviens nav atgriezies. Viņas želojas par savu „sajukušo” likteni un par to, ka viņu stāvoklis nu pavisam nenoteikts: ne nu viņas ir strādnieku, ne zemes sargu, ne rezervistu sievas, ne atraitnes. Ne uz kādu valsts pabalstu viņām nav tiesības. Mēģinu sievietes kā nekā iepriecināt un saku, ka es Maskavā nobraucis griezišos pie Zemstu un Pilsētu Savienības ar priekšlikumu, lai nodibina Maskavā centrālu adrešu galdu, kur pazudušie un meklējamie bēgļi un viņu meklētāji var piesūtīt savas adreses un apjautāties pēc īsteniekiem. Nu abas noskumušās sievietes atdzīvojas un pieceļas kājās. Es viņām vēl pasaku, ka Jēkabmiestā un Krustpīlī būs bēgļiem ēdināšanas punkts un tur viņas pāris trīs dienas dabūs bez maksas paēst un tēju ar cukuru...

Vēl tālāk stāv pie žoga piespiedušies, klusi un sastinguši, trīs zēniņi, maza meitenīte un veca sieviņa. Kad ar viņiem laipni parunāju kādus vārdiņus, viņu pelēkās sejas top tā kā gaišākas. Vecā sieviņa man izteic savus nodomus:

„Es nu gribu braukt uz tājo Sibīriju un vairs neatgriesties,” viņa skumji saka. „Tur man dzīvo vīra brālītis. Man te vairs nav neviena tuva cilvēka. Vīrs aizbrauca šķūtīs un pazuda un dēls kaņā... Nezinu, vai dzīvs, vai jau nošauts... Man tagad vienai jābēg... Nav man ceļa maizītes, it nekā...”

„Nu, kā tad jūs domājat aiztikt līdz Sibīrijai?“
jautāju. „Jūs taču ceļa neatradīsiet un ceļā nobeig-
saties...“

„Nekā nevar darīt, nekā... Kas man te dos ēst un
kur es te palikšu, kur maizīti nopelnīšu?..“

Vecente neraud. Viņa visas asaras jau izraudājuse.
Viņa arī nežēlojas, ka viņai vienai jācieš tik smaga
kaļa nasta...

Mūsu sarunas ar vecenti pārtrauc skaļa rāšanās pie
akas:

„Vai iesiet nost no akas!“ sauc skaļa sievietes balss.
„Kas jums atvēlēja smelt pašu pēdējo lāsīti ārā?..
Vai neredzat, ka vēl tikai pašā dibinā spīd lāsīte ūdens?
Lai jel tā paliek man pašai un manai saimei un lo-
piņiem...“

„Ko jūs man variet aizliegt!“ sauc pretim vīrieša
balss. „Kur tad es iešu ar savām sakaltušajām gov-
tiņām? Mums visiem mēles sausas un pie žokļiem
pielipušas šini izdegušajā tuksnesī...“

Pusmūža vīrietis laiž spaini akas dibinā. Patukla
namamāte stāv akas otrā pusē un rokas šūpodama sauc
pilnā kakla:

„Nu nesmeļiet taču, klausiet, ko jums saka! Jūs
redziet, ka akā vairs nav ūdens... Vakar un šorīt
bēgļi visu izsmēla...“

„Ko jūs te bjaustaties!“ vīrietis dusmojas, „es varu
noslāpt ar saviem lopiņiem, ja klausīšos uz jūsu rāša-
nos...“

Viņš ielaiž spaini dibinā un ilgi mēģina iesmelt...

Namiņa saimniece atiet no akas nost un sāk vilkt
izmisušā baki:

„Nu, paskat tik, smeļ ar varu, kauna nav... ne lāsī-
tes vairs neatstāj mums pašiem! Ko tik nu lai mēs
paši daram...“

„Ko nu tik daudz raizējaties,“ bēglis mierina saim-
niece, „pagasta otrā galā jau iet ziņa apkārt, ka jā-
bēg, un pret vakaru arī jums būs jāizbrauc...“

No meža izbraucot, arī Šjuburis priecājās, ka va-
rēšot pie šī namiņa padzirdīt zirgu, bet nu nekā. Jā-
brauc prom.

Braucam atkal caur sausu, smilšainu priežu mežu. Nezinām, kad mežam būs gals. Brižiem uznāk bailes, ka visi tie bēgļi, kas dzen caur šiem mežiem, noslāps un visi viņu lopi kritīs... No lielām, smagām domām, man sirds raustās.

Reiz taču izbraucam uz klajāku vietu. Liekas būt purvajs. Gaŗ meža un klājuma malu stiepjas plats, dziļš grāvis. Grāvja dibinā melns purvāja ūdens. Un tomēr arī šo nederīgo ūdeni vairāki bēgļi smeļ un nes saviem lopiņiem un paši sev. Viņi pat neļauj lopiem grāvi piebradāt augšpus viņu nometnes un taupa nesajaukto ūdeni paši sev. Govis, avis un cūkas aizdzītas tāļāk prom un dzeŗ un bradā pa melno grāvja ūdeni; cūkas vārtās un guļ grāvi līdz pusmugurai. Paši bēgļi, — divi vīrieši, trīs sievietes un četri bērni, — apmetušies tuvāk celiņam meža ēnā un uzkūruši patvāri. Bērni nes no meža sausos priežu čiekurus un sviēŗ tos patvāra skursteni, no kuŗa vandas arī zilu dūmu mākonītīs. Vecākais vīrietis izsviedies kreklā un dzeŗ tēju, sievietes sēd grāvmalā.

„Vai tad tādu purva ūdeni arī var lietot?“ jautāju gaŗāmbraukdams.

„Tagad jāsaka paldies Dievam arī par šādu purva ūdeni,“ vecākais vīrietis atbild, uz mūsu pusi galvu pagriezis, „kāda saimniece ceļā mums pateica, ka tāļāk mežā, lielā ceļa gabalā, nekur vairs neesot ūdens...“

Taču mēs ar Šļuburi, ieraugam pa meža starpu kādas tāļākas mājas un braucam uz turieni meklēt ūdeni. Iebraucam pašā māju pagalmā. Mūs saņem melns, plušķis šunelis, skaļi riedams un mums apkārt lēkādam. Iznāk no istabas kāda pusmūŗa sieviete, pliku galvu: tā ir namamāte. Lūdzam atļauju smelt no akas ūdeni un uzvāŗit tēju.

„Ņemat, ņemat,“ namamāte saka skumjā balsi, „bet akā vēl atlikusies tikai maza lāsīte. Vakar jau nāca daudz bēgļu un dzēra un nesa prom uz mežu saviem lopiem, šodien arī...“

Ieskatāmies akā. Paša dibinā vēl spīd maza dzelme. Šļuburis ielaiŗ spaini un smeļ lēni un apdomīgi.

caur nejauku smaku, kas izplatās no meža. Kaut kur trūd krituši un neaprakti bēgļu lopi.

Panākam lielu lopu baru, kas lēni kustas uz priekšu pa mežu un ceļmalām. Lielas balti-melni-raibas un brūnas govīs, varens vērsis. Bet visi lopi galvas nokāruši un tūkko cilā kājas. No mutes viņiem stiepjas ārā gaŗas siekalas, viņi visi sasirguši ar mutes un nagu sērgu. Kur tāds lopu bars gājis pa priekšu, tur jau aplaistas ar sērgu visas tuvējās druvas un pļavas un visi bēgļu ceļi. Nu visi lopi, kas nāk pakal pa šo bēgļu ceļu, arī top slimi.

Meŗš tomēr reiz beidzas un mēs izbraucam uz lielu purvāja pļavu.

Pa visu šo pļavu un ieleju gurdeni klejo vai guļ izklaidus lieli lopu bari: skaisti sugas lopi. Pa lopu baru starpām stāv bēgļu rati, Nogurušie bēgļi sēd uz ratiem, vai uz pļavas ciniem, vai stāv pie ratiem piespieduŗies un noskumuŗi skatās uz saviem slimaŗiem lopiem. Te nu itin visi lopi slimi...

Vietvietām redzamas, nupat kā samestas pelēkas purvu smilŗu čupas ar velēnu gabaliem. Tie ir bēgļu lopu kapī. Daŗā vietā nupat ber tādu kapu cieti, citā rok jaunu bedri un netāju no ŗis bedres guļ raibas skaistas govīs maita. Tādu kapu jau ļoti daudz. Visi slimie lopi tagad ir tikai par nelaimi paŗiem bēgļiem; ar viņiem nemaz vairs nevar tikt uz priekŗu un viņu aprakŗana ir lieks, grūts darbs.

Bēgļi vairs neraud par saviem lopiem. Nesen viņi tik ļoti mīleja savus lopiņus, bet tagad ir itkā bez jūtām, itkā pārakmeņojuŗies. Bēgļu sejas ir pelēkas, un visas kustības lēnas un bezspēcīgas. Tik savādas, pelēkas sejas es visā savā mūŗā nekur nevienam cilvēkam neesmu redzējis. Visiem bēgļiem itkā uzlikta neizprotama sastinguma un ŗausmīgas vienaldzības maska...

ŗis purva pļavas tagadējie apdzīvotāji tagad vairs neprasa viens otram, no kurienes viņi ir un kas viņi bijuŗi. Tas man tik vēl jāzin, manam aprakŗtam. Un — es staigāju pa ŗausmīgō nometni un apjautājos. Te nu aprok savus lopus gan lielezernieki, gan

reņģenieki, gan vecaucieši, gan Dobeles apgabalu apdzīvotāji; te ir bēgļi no Skrundas un Valtaiķiem. Daži pat laidušies pret dienvidiem no tādiem apgabaliem, kur Jelgavas un Rīgas ceļi bij daudz tuvāk. Slapstīdamies pa mežu ceļiem viņi atmaldījušies šurp uz Kurmenes un Daudzevas ceļu. Daudzi bēgļi nostāigājuši ar saviem lopiem 150—200 verstu. Viņi tik daudz pārcietuši savu lopu dēļ un te nu viņu lopiņi jāaprok... Ne nu valstij kāds labums no šiem lopiem, ne pašam bēglim. Visi zaudējumi nu krīt uz bēgļi vien, tādēļ ka viņam par ceļa saslimušo un krikušo lopu valdība nekā nemaksā.

Kāds Vecauces saimnieks vēl mēģina sev palīdzēties un ārstēt savus lopus. Viņš aizsūtījis savu meitu uz Seces aptieku pēc kaut kādam lopu zālēm. Turpu un atpakaļ jānostaigā 40 verstis un saimnieks gaidot uz savu meitu, jau zaudējis pacietību. Viņš iet meitai pretim lēniem soļiem un skatās tālumā. Brižam viņš pieliek roku pie pieres, atgāž galvu atpakaļ un skatās uz Seces pusi.

Labu gabalu viņš nāk man līdz un vienaldzīgi runā par savu nelaimi, un stāsta par savu bēgšanu. Pie krustis ceļa viņš apstājas un atvadīdamies palūdz man, ja satieku jaunavu ar zilu uzvalku, lai pasaka tai, ka viņš te uz krustis ceļa uz viņu gaida. Kāmr mēs vēl runājam, pie mums pienāk divi vīri no dzelzsceļa līnijas pārbraucamās vietas. Vecauces saimnieks tālīn prasa viņiem, vai viņi nav redzējuši jaunavu zilā uzvalkā.

„Nezinam, nezinam,“ vecākais vīrs vienaldzīgi atbild, „šodien te jau plūda gaŗām tukstošiem cilvēku un es neievēroju zilo jaunavu.

Mūsu ceļš iet pāri Ventspils-Ribinskas dzelzsceļam. Uz ceļa apstājos un britiņu paskatos prom pa dzelzsceļa slīdēm uz Jelgavas pusi... Man liekas, šīs divas spožas slīdes tagad aizstiepjas prom lielu noslēpumu pasaulē, no kuŗas es nu esmu atrauts uz ilgu laiku. Sirdī sajūtu savādas fiziskas sāpes, kas jauca ar dziļām skumjām dzimtenes likteņa dēļ. Šo dzimteni

svešnieki — krievi nesaprot un neaizstāv un pašu dēli izkaisti pa svešiem kaŗa pulkiem tāļās frontēs...

„Vai vēl sūta kaŗaspēku uz Jelgavas pusi?“ vai-cāju pienākušajiem vīriem, kas stāv netāļu no manis un skatās prom uz Seces pusi.

„Nē, nesūta...“ viens no viņiem saīdzis atsaucas un atmet ar roku.

Arī šos divus vienkāršos vīrus kremt skumjas par viņu dzimteni...

Nāk virsū vakars. Vecais Šjuburis vēl šovakar grib aiztūkt līdz Bogu krogam un tur pārnakšņot. Taču rikšiem braukt ar smago vezumu nevar, un mēs virzamies uz priekšu lēniņām. Šjuburis iet kājām blakus vezumam, es — labu gabaliņu pa priekšu, bēgļus un apkārtņi novērodams un aprakstīdams. Te — skaistas vietas: zaļi, kokiem pušķoti kalnāji, skaistas druvas un pļavas ielejās; šur, tur pa kalnajiem izklaidus stāv glītas ēciņas pēc pilsētas namu paraugiem, laikam vasarnīcas; ceļa tuvumā uzceltas dažas bodis, netāļu viena no otras; pie bodīm un dzīvokļiem visādas saimniecības ēkas. Tagad te visur bēgļi: krūmos, ap ēkām un akmeņu krāsmatām. Daži bēgļi pat palīduši uz naktsguļu pašķūnē zem grīdas. Šur, tur sakurti mazi uguns kuri un uz tiem vārās mazi katliņi un krastoliši. Kāda jaunava vāra alumīnija kausiņā mel-leņu virumu. Tas tagad noder zaļu tiesai slīmajām iekšām.

Bēgļi te dzīvo un kustas mazās grupās, pēc savām saimītēm, un pie katras tādas saimītes rīkojas sava namamāte. Uz kādas krāsmatas pelēks, liels vīrs dīrā aunu. Gar akmeņiem notecējušas auna asinis. Jaunavas tīra traukus. Mazie bērni gana savus lopiņus pa ceļmalām un krūmiem. Katram bēglim savs bēgļa darbs.

Tikai vietējie iedzīvotāji stāv pie savu dzīvokļu durvīm, pie saviem vārtiem un žogiem un skatās uz bēgļiem; tikai viņiem vien vairs nav nekāda darba, un kad mēs viņiem padodam labdienu vai labvakaru, viņi saņem to zemā, nokritušā, pusaizsmakušā balsī, kā no zemes apakšas. Man viņu vairāk žēl, nekā pašu

bēgļu. Mēs jau esam pārbaudījuši grūto brīdi, kad pārlūza mūsu dzīve uz pusēm un mēs iebīdām jaunas, nezināmas nākotnes straumē. Mēs nu peldam tik arvien uz priekšu. Bet viņi vēl cīnās un raustās pašā gara ciešanu agonijā un no lielām ciešanām viņiem pat balss aizsmakuse...

Lēni mēs soļojam pa smilšainām ceļmalām arvien uz priekšu un redzam arvien jaunas, arvien citas bēgļu dzīves ainas ceļa vienā un otrā pusē. Uz tām jau laižas vakara miers. Pa ceļu vēl velkas reti vezumi, reti gluži noguruši lopiņi, kas tūkko cilā savas atmītās, slimās kājas. Daži lopiņi ligo galvas klibodami...

Es lēni eju līdz nogurušajiem ceļiniekiem un burtnicu pie krūtīm piespiedis, viņus aprakstu.

No kāda zema nojuma apakšas ceļmalā vējš izpuš ļoti gārdu rupjas rudzu maizītes smaršu. Ap nojumu — koku tēšanas vieta. Te guļ balķi, skaidas, gaŗi kluči. Gārdā maizītes smarša tik vienkāršā darba vietā modina manu ziņkārtību un es pārlecu pār ceļa grāvi un paeju zem nojuma. Te ap aizsaiņu kaudzi sēd trīs sievietes: viena vecāka, divas gluži jauniņas, vēl ģimnazistes. Viņu priekšā uz jaunām bērza skaidām guļ četri karsti maizes klaipi; nupat viņas tos izcepušas kādas tuvas bodītes krāsnī un tagad dzisina un gar viņiem kavē savu laiku.

Jaunākā no sēdētājām ļoti dušīga. Melnās acis viņai deg vien. Viņa pieceļas kājās, nostājas manā priekšā un skaļi saka: „Man tik žēl, ka es nepaliku mājās, apskatīt „prūšus“! Man no viņiem nemaz nav bail. Ko šie man varētu darīt!“ Viņa aizliek abas rokas aiz muguras un nostājas varonīgi cīņas gatavībā un tad sāk smieties un nekā nebēdā ne par prūšiem, ne par bēgšanu.

Viņas vecākās biedrenes sauc viņu par traku. Bet dušīgais skuķis par šo atsauksmi tik pasmaida vien. Viņš ātri apsviežas uz otru pusi un skaļi smiedamies aiziet uz upes leju pie citiem bēgļiem...

Šļuburis jau pabraucis man gaŗām un laižas skai-stā upītes lejā. Eju viņam pakaj.

XXI

Vienotu bēdu ielejā

Pa upes lejas vidū lokās kuplu alkšņu krūmu rindas un starp tām urdzēdama tek Seces upīte. Pār upīti pārtaisīts šaurs pelēku, apaļu koku tiltiņš. Uz tiltiņa pakavējos mazu britiņu ar lielu baudu. Spoža, tīra straumīte lēkā pa akmeņiem un glaužas gar zālajiem krastiem un lielām izskalotām alkšņu saknēm. Upes lejā smāršo upes zales. Dzidrā upīte skaistajā lejā valdzinājusi pie sevis lielus bēgļu barus: te vesela tautas nometne. Tāju, jo tāju pa visiem upītes likumiem baltie un pelēkie apaļi pārvilkto bēgļu ratu virsi un uzceltās bēgļu teltis. Nu jau gandrīz visas bēgļu dzimtas iemācījušās pārvilkt savus ratus un šūt un celt teltis... Arī te, upes lejā bēgļi apmetušies grupās un saimēs, un katra saime ierīkojusies pēc saviem apstākļiem. Pie dažiem vezumiem plāva noliktas gultas, krēsli, kāds galdiņš un piebāsti salmu maisi. Pie katras nometnes uzkurts ugunskurs, no kuŗa klusajā lejā lēni kāpj gaisos un gulstas uz vienu pusi zili dūmu mākoņi.

Tādas ainas aizstiepjās kādu versti prom un otrs gals pazūd tajos upes likumos... Savāda drūma, bet sīrsnīga tautas nometne... Stāvu labu laiciņu ceļmaļā un domāju... par visu šo cilvēku likteni. Te nu vairs nav ne saimnieku kārtas, kalpu kārtas, ne kungu, ne strādnieku... Visas agrākās kārtu ķildas, visa uzpūtība, visa lepība, viss bijis par velti. Šinī lejā, it kā pēc nāves, nu visi vienādi. Ar bēgļu kustību nu iesākusies visas tautas dvēseles atdzimšana un pārveidošanās...

No šīs lejas nevaru tik drīz šķīrties, viņa valdzina arī visus citus gaŗāmbraucējus un gājejus. Šjūburis arī apstājies ceļa likumā, un gaida uz mani.

Eju tuvāk vienai, otrai nometnei, apjautāties par ceļa grūtībām.

Pašā ceļmaļā, pie liela, neapklāta koka galda sēd un klusi sarunājas četri vīri. Tas tā ļoti savādi, ka

vīpi sarunajas tik klusi. Tā mēdz runāt beŗu vakarā, kad likis patlaban ienests vāķeŗanai.

Netāju no galda — dzelzs gulta, ar neapklātu madraci un aiz gultas apgāsti guļ zālē trīs koka krēsli.

Meģinu kaut kā jautrāk pasveicināt ŗos drūmos sēdētājus ap lielo galdu un viņiem tuvodāmies, sveicinu skalākā balsi:

„Sveiki, ceļavīri!“

„Sveiki arī jūs,“ visi sēdētāji man atbild un cieti mani apskata.

„Iesim nu vēzus zvejot,“ uzaicinu viņus.

„Te jau ir gan vēži,“ vecākais atsaucas, „vakar mana meitene noķēra 70, ŗodien 60. Nu jau esam palikuŗi par vēzotājiem...“ un viņŗ paceļ galvu augstāk un pārlaiŗ savu skatu pār visu raibo ieleju. Viņa brūnā, kalnējā seja tik vienaldzīga, kā mūmija. Viņa trīs biedri nesaka neviena vārda.

„Vai no tāienes?“ jautāju.

„No Lielezeres... un tur, tajāk, no Liel-Auces un Djevs zin no kurienes... Te mēs jau aizvakar atradām pilnu leju...“ vecākais bēģlis atbild uz gultu skatīdamies.

Man nekā vairs nav ko jautāt. Es jau pazīstu ŗo bēģu likteni no simtiem citu bēģu nostāstiem, kuŗi sīkumos ir daždaŗādi, bet savā visumā gluŗi vienādi...

Gar visām nometnēm tagad dzīva kustība: bēģļi ēd vakariņas un taisa guļasvietas.

No upmalas alkŗņiem lien ārā vakara krēsla. Alkŗņu pudurī jau saplūduŗi kopā un ietīti tumsā.

Apkārtējie kalnāji un meŗu puduri arī jau pielien cits citam tuvāk. Vīrs upes alkŗņu galotnēm paceļas bālas miglas bangas, kas lēni peld pār ieleju cita pie citas un saplūŗ kopā lielā, platā, baltā mākonī.

Sejā jau citas ielejas drēģnums un mugura sajūt salto, mitro veļu, kas savīduse kājām ejot.

Uz bēģu ceļa arī vakarā nav miera: tur vēl kustas viena aina pēc otras. No rietumu puses pa ceļģu vēl velkas ŗurp liels bāli-peleķs avju bars. No tāienes var redzēt tikai avju muguras vien, bet nevienu galvu

Kurp iet?

No Kara muzeja krājumiem

nē: visas galvas noliekta pie zemes un avju purni gandrīz berzē ceļa smiltis...

Avis dzen trīs jaunas meitas, noputējušās darba drēbēs, basām, smiltainām kājām. Avis kustas uz priekšu tik lēni, ka dzinējas nevar spert pilnu soli. Viņas iet avīm pakal tik tuvu, itkā viņas ar saviem ceļu galiem stumtu avis uz priekšu, un paretim lēni uzsit uz avju un jēru mugurām ar nolauzta alkšņu zara mīkstajām lapām. Avis vairs necit, bet velkas uz priekšu, kā gliemēži. Eju tuvāk apskatīt šo divaino avju baru... Nu redzu, ka itin visas avis ir klibas un klibodamas gandrīz sit savus purnus uz ceļa akmeņiem. Avju baltā vilna tā pieputējuse, ka līdzinas pelnu krāsai.

Visas trīs dzinējas nāk ar savu avju baru kājām no Vecauces apgabaliem un ir ceļā jau 10 dienas. Iesākumā vācu kaņaspēks nācis taisni viņām uz pēdām tur, kur viņas bijušas priekšpusdienā, tur vācieši iegājuši jau pēcpusdienā, un mūsu zaldāti, steidzīgi atkāpdamies, skubinājuši un dzinuši viņas uz priekšu lielā steigā. Pirmās dienas viņas gandrīz skrejušas un aizdzinušas pa 40 verstīm dienā, bet tad — nogurušas un nu esot beigas: nu tik vēl varot pavilkties trīs verstis pa dienu un šur, tur ceļā viņas jau biedinot, ka tik lēni vilkdamās uz priekšu viņas tā kā tā kritižot vāciešu rokās, kas aizkrustos viņām ceļu. Apbrinojama ir šo trīs latvju sieviešu bezgalīgā uzticība savam pienākumam... Avis ir svešu avis. Dzinējas tikai dienējušas pie avju ipašnieka. Tas tagad vairāk dienu kaut kur pazudis, vai ātrāk aizbēdzis, lai glābtu tikai pats sevi, un atstājis trīs jaunavas ar lielo avju baru vienas pašas savam liktnim. Viņš tikai pieteicis, lai avis aizdzenot līdz Jēkabmiestam: tur viņš bušot priekšā... Jaunavu uzturam līdz iedota tikai sausa maize ar sviestu, kas nu jau iet uz beigām. Viņas vienas pašas, bez kāda vadoņa un padomdevēja, kaudamās ar savām lielajām bailēm jau nogājušas basām kājām ap 200 verstu... Bet nu, kad glābšanās un ceļa mērķis jau tik tuvu, viņas vairs netiek uz priekšu. Tik lēni kustēdamās, viņas var

sasniegt Jēkabmiestu tikai pēc 10 dienām, un tad jau sen būs¹ par vēlu...

Es labi redzu, kā arī jaunavas to saprot un savā garā tik liela mērā cenšas tikt uz priekšu, kā pat ar saviem ceļiem grib pabīdīt dažus soliņus tālāk visu lielo, pusedzīvo avju baru.

Neviena no šīm avīm vairs neblēj. Viss lielais bars ir drūmi kluss, un tikai avju nagu skrāpēšanu, velkot kājas gar zemi, var dzirdēt uz ceļa smiltīm un akmeņiem.

Arī jaunavas vairs nerunā. Viņu sejas pārakmeņojušās un pelēkas apputējušās, uzacis nolaidušās zemu pār acu bedrēm un netirās galvu drāņiņas nošļukušās no galvas atpakaļ aiz pakauša. Katra jaunavā nes savā kreisajā rokā mazu noputējušu maizes kullīti un labajā tur un vēcina pār avju mugurām alkšņu zaru. Vairāk šīm jaunavām nav itin nekā un tā viņas savos vieglajos plačīšos, bez siltākām drēbēm, tagad panes ir lietus gāzes, ir nakts dzestrumu...

Visi citi bēgļi nogriež no ceļa ielejā, atdusēties, tikai šīs trīs jaunavas vēl grib tikt „gabaliņu uz priekšu“.

Grūti saprast šo jaunavu lielo uzticību, ar kuņu viņas dzen svešas avis. Kādēļ viņas neatstāja avis ceļā un neaizbēga no vācu uzmākšanās lielā steigā līdz ar citiem, kā to darījuši daudzi bēgļi paši ar saviem lopiem? Actmredzot, viņu pienākuma sajūta ir spēcīgāka par bailēm un briesmām, un šīs trīs jaunavas ir istās gara varones.

Viņas taču saprot, ka pie Jēkabmiesta, kad Ipašnieks būs avis saņēmis un atdevis rekvizīcijas komisijai, viņas paliks gluži liekas un iegrims citu bēgļu dzīves atvarā...

Atgriežos no ceļa atpakaļ bēgļu ielejā. Te jau noticis kaut kas jauns! Nezin no kuņienes atnākušas baumas un nezin, kas viņas jau te izplatījis, ka Jēkabmiests drīz būšot vāciešu rokās un uz turieni iet bēgļiem vairs neesot ieteicams. Pa laimi, baumas nav vēl pārlaidušās pār visu ieleju un nakts viņas apslāpēs. Par vāciešiem runā tikai četras, piecas saimītes, kas tuvāk ceļam... Kāds bēgļu pulciņš no-

domājis braukt atpakaļ uz Tukuma apgabaliem, otrs — grib palikt tepat un nogaidīt, kāmēr „vācieti atsi-tis“. Nejaušās baumas drīz pamirst un ieleja tājāk neuzbudīnas...

Daudzās nometnēs bēgļi jau liekas uz naktsguļu, uguns kuri jau izdzisuši; vēl tikai rets kāds spīd caur satumsu. Šur, tur vēl klejo, zāli plūkdama, kāda raiba gov. Visas citas jau nolikušās uz dusu.

Balie miglas blāķi jau aizpeldējuši prom no tum-šās ielejas.

Aizeju pie vecā ceļabiedra un pabraucam vēl 4 ver-stis uz priekšu, līdz Bogu muiželei. Te apmetamies uz naktsguļu un iebraucam savu vezumu lopu lai-dara pagalmā. Kāmēr Šjuburis nojūdz zirgu, aizeju pie muiželes ļaudīm palūgt salmus vai sienu guļas vjetai.

Arendators, manu lūgumu uzklausījis, skatās uz mani iesānis ar nelaipnu, itkā izbījušos skatu un tikai noņurd:

„Man nekā vairs nav... Kur nu vasarā vairs sal-mus...“

Kāds man piedur pie kreisajiem sāniem. Paskatos pār kreiso plecu. Aiz muguras man stāv kāds mui-želes kalpiņš. Viņš pačukst:

„Prasat tik salmus. Uz laidara augšas ir salmi.“

Nu pasperu dažus soļus rentniekam tuvāk un lūdzu, lai ļauj mums „saslaucīt“ kādas atliekas pa laidara augšu.

Pēc mazas vilcināšanās viņš atvēl gan un pasaka, kur var dabūt trepes.

Nu apmetamies ar veco Šjuburi pie akas, kāpostu dārza malā, uz veļas mazgājamā krāga iekost vaka-riņas. Kādas divas kalpu sievietes atnāk mums palī-dzēt uzvarīt tēju Šjubura patvāri. Viņas labprāt mums pakalpo, lai varētu dabūt no mums kaut ko zināt.

Šjuburis nolīcis uz krāga gala lielu kukuli melnas maizes, vāritu šķiņķa gabalu un sāli baltā lupatiņā. Man priekšā — skābas maizes gabāls, divas olas un sāls. Es nepaņemu līdzī daudz ceļamaizes, cerēdams drīz sasniegt Jēkabmiestu.

Pēc kāda britiņa pie mums atnāk vēl trīs sievas, divi kalpi un pats muižes rentnieks. Nu viņš pārdomājis mūsu un savu stāvokli un tapis laipnāks. Vīri apsēžas uz dārza sklandu žoga, sievas nostājas mūsu priekšā aiz akas un stāv stāvus, rokas uz saviem vidukļiem sakrampējušas.

Mums ar Šjuburi jāstāsta par kaŗu...

Muižiņas iedzīvotāji gan arī esot jau kādreiz dzirdējuši kaut kādus klusus, tālus rīcienus, un daži esot vēlāk runājuši, ka tie bijuši lielgabalu šāvieni, bet cita nekā no kaŗa nemanot. Tikai nu visas šīs dienas plūstot un plūstot gaŗām bēgļi ar saviem lopiem un nu vairs neesot nekāda miera...

Mēs ar Šjuburi arī stāstam, ko jau nu varam stāstīt, bet negribam biedēt noskumušos nelaimes gaidītājus un blakus ļaunumam arvien nostādam kādu mazu cerību, kādu gara atvieglojumu.

Drīz mūs ietin bieza tumsa. Debess apmākusēs. Pret rietumiem pie apvāršņa malas šaudās tāju zibiņu blāzma, kuŗu parasti sauc par „rūsu“. Pulkstens jau vienpadsmit. Ejam uz laidaru atpūsties: Šjuburis iet lēniem soļiem pa priekšu, es ļāba gabaliņā viņam pakāļ.

Vēl neesmu iegājis laidara pagalmā, kad izdzirdu no tumsas saucam jaunas sievietes balsi:

„Pagaidat, pagaidat!“

Apstājos. No tumsas izlien un nāk man klāt divas sievietes baltos plāčīšos.

„Mēs apmaldījamies un nevaram vairs atrast saŗējus,“ viena teic, aizelsusēs.

„Jā, jā: mēs apmaldījamies, tad ta joki, hi-hi-hi-hi!“ sauc otra jauna balsīte un jaunava paceļ rokas, sasit plaukstas un, uz priekšu salīgojusies, smejas atkal.

„Ko tu smejies, kā muļķe? Ciet klusu!“ vecākā biedrene viņu nopietni apsauc.

„Vai esat bēgļes?“ jautāju.

„Jā, jā, esam bēgļes un vairs nezinam, vai iet uz to pusi, vai uz otru pusi,“ vecākā mētā labo roku pa ceļa gaŗumu pret rītiem un vakariem.

Jaunavas abas sāk dedzīgi stāstīt, viena otru pārtraukdamas:

„Mēs nācām tieši pa druvām un te uzlēcām uz ceļa. Mūsējie palika upes lejā. Mēs iznācām caur mežīņu un gājām uz aptieku... Mums tur bij viena bode un tad atkal viena...”

„Vai tiltiņš arī bij pār upīti?” jautāju.

„Jā, jā — tiltiņš arī...”

„Un daudz bēgļu bij upes malā?”

„Jā, pilna leja...”

„Vai pie vienas bodītes bij dēji ar un akmeņu čupa?”

„Bija, bija...” jaunavas sauc abas reizē.

„Kad jūs dzināt šurp savus lopus un gājāt pāri upītei, no kuŗas puses tad tecēja straume? Vai jums no labās vai kreisās puses?”

„No labās, no labās... Tāda maza straumīte urdzēja... Abās pusēs augs alkšņi un visādi krūmi...”

„Nu tad iesim uz upes leju, meklēt jāsējos,” pasaku jaunavām un sākam iet visi trīs caur biezo tumsu.

Zibiņi vārsta debesis arvien plataki un gaišāki.

Ceļā vecākā bēgle sāk stāstīt:

„Mēs esam no Vecauces: ne no muižas, no mājām. Pie saimnieka mēs dienējām... Mīle pārņgad atnāca no kroga. Viņa — krodznieka meita un es no Saliņu mājām... Saimniekam bij piecdesmit govju... liela piensaimniecība. — Mēs dzinām govīs, kā trakas, un nu nogurām... Prūši nāca pakaj... Upes lejā kāds godīgs cilvēks mūs veda tāju prom uz citu vietu, kur nav bijuši slimī lopi, bet mūsu govīs tomēr jau saslīma... Mēs skrējām uz aptieku zālēm pakaj un meklējām pa mājām medu. Medus esot labs pret mutes sārgu... Kad tik nu varētu atrast mūsējos! Tavu apmaldīšanos!...”

Ceļš, ar līkumu caur mežīņu un krūmiem, ielaižas upes lejā. Jaunākā bēgle tūlīņ pazīst leju un piedur vecākai ar roku pie sāniem, un priecīga, iesaucas:

„Redz', še! Tur jau mēs pīrmit dzinām govīs!”

Abas jaunavas pārlec pār ceļa grāvi un pusteciņus steidzas tālāk caur bēgļu vezumiem un gulošiem lopiem.

„Paldies, paldies!“ viņas sauc, „Nu jau ejat atpakaļ, nu jau mēs dabūsim savējus vienas pašas...“

Eju vēl kādu gabaliņu viņām līdz un tad atvados un lēni nāku atpakaļ, caur kluso, drūmo bēgļu nometni... Upes leja drēgna, auksta. Ratos, vai blakus tiem pie zemes uz maisiem vai uz drēbju saiņiem guļ un šņāc nogurušie ceļinieki... Daži pa miegiem grūti murgo un iekungstas... Kāda aizsmakuse vīra balss pa sapņiem iesaucas:

„Māt', māt'!..“ un tad gaŗi nokungst kaut ko nesaprotamu. Veselās govīs guļ un gremo, bet slimās visas guļ klusu. Zirgi spēcīgi plūc zāli un dikti kremt to saviem stiprajiem zobiem. Pie trim uguns kuriem vēl kvēlo sarkanās ogles un beidz degt pēdējie pagāju galiņi.

Upes kalnu galos mežiņā iešalcas bērzu galotnes, tām atbild upmalas alkšņi... Šalkoņa top stiprāka, stiprāka un uzreiz no kalna augšas caur mežiņa galotnēm laužas uz leju brāzdamās negaisa vētra. Ielejas bērziņi, upmalas alkšņi un krūmiņi sāk ligoties un locīties, un klačo cits citam virsū galotnes, zarus un lapas ar lielu šņakoņu. Pēc pirmajiem vētras brāzieniem, šņakdams gažas uz zemi zems negaisa mākonis ar tādu spēku, kā man pret vētru ejot, lietus šlakatas iecērtas mutē un aiztur elpu. Man jāsviežas atpakaļ uz otru pusi, lai dabūtu atpakaļ elpas vilcienu. Visi trīs uguns kuri tūliņ izdziest. Pēc kādas sekundes pa visu leju saceļas liela kņada, lielas cilvēku vaimanas, uzbudinātas, saucošas balsis; kliedz sievietes, raud bērni... Visa drūmā leja pa biezo tumsu sāk kustēties un trokšņot un no savām guļas vietām lecas stāvus pieaugušie un mazi bērni, un sāk drebināties saltajos negaisa plūdus. Katrs glābjas, kur un kā var: lien paratēs, zem ratu pārsegas un sedz uz galvām jau piemirkušos, smagos drēbju gabalus un maisus. Izvarģušie uzceltie lopiņi lien pie krūmiem vai spiežas cits pie cita.

Lietus gāzes nebeidzas. Vēl arvien šalc krūmi un meži un šlakst piemirkusē zāle. Mans pārsedzamais mēteliņš un visas drēbes no galvas līdz zemei slapjas līdz ādai. Kurpes pilnas pietecējušas un ejot šlakst. Ceļš līdz pat muižas laidaram stāv vienos plūdus un manas kājas strieg šķidrajos dubļos.

Uzkāpju pa trepēm uz laidara augšu, izģērbjos un ierokos dziļi sausajos, siltajos salmos... Šī ir trešā bēgļa nakts. Lietus gāzes nemitas un šalkdamas un šlakstēdamas cērt pa laidara šķindeju jumtu. Šī šalkoņa mani iemidzina...

XXII

Ceturtdā diena

Otrdien, 14. jūlijā. Mani uzmodina salts, drēgns agra rīta vējš, kas līen iekšā pa laidara lūka durvitiņām un pažobelēm. Dzirdu lejā uz ceļa ratus ribam un slapjas ceļa smiltis čirkstam, riteniem griežoties. Laidara pagalmā ieklaudzas ratu ilksis uz zemi kritot. Ceļos augšā un velku mugurā savas slapjās drēbes. Tās tagad tik nepatīkamas, kamēr nav iesildītas. Lūka durvis atverot, man iesitas sejā salta stipra vēja pūta. Izlīcis kājas uz trepēm, paskatos pa ceļu prom uz vienu un otru pusi. Ceļš pielījis, izmīrcis un vietvietām guļ ceļa vidū gaŗas, platas ūdens peļķes. Bēgļi jau iesākuši kustēties. Pa ceļu velkas uz priekšu mazas grupas: pa diviem, trim vezumiem, ar četriem, pieciem lopīņiem. Pēc briesmīgās plūdu nakts, bēgļi vēl vairāk panīkuši un noskumuši.

Nokāpju no trepēm un aizeju pie mūsu vezuma laidara pagalmā. Šjuburis staigā gar vezumu, raisa vajā piemirkušās, sabriedušās virves un sedz zemē pielījušās, smagās segas. Vezums pielījis līdz dibīnam. Visas mūsu drēbes un mantas slapjas. Maizīte kulē piemirkuse. Tikai manas amata grāmatas, kas bij ietītas vaska drēbē, palikušas sausas.

Laidara ēnā uzvāram patvāri, nosēžamies uz gaŗa

kluča, uzkožam agru brokastī, padzeņam teju un tad tūlīņ jūdzam un braucam tālāk. Mēs norunājam Jēkabmiestā pārnakšņot un tad braukt ar zirgu līdz Rēzeknei. Ceļš gluži izmircis, riteņi griež dziļi slapajā smiltī un kājas strieg izmirkušajās ceļmalās. Mūsu Baltais, naktī labi ieoderējies, un velk itin dūšīgi. Bēgļi kustas uz priekšu pārāk lēni un mēs braucam viņiem garām. Lai zirgam butu vieglāki, ejam abi ar Šluburī kājām.

Bēgļu gājienam garām braucot un notālēm viņā noskatoties, man liekas, ka es redzu daudzus nabagu ļaužu bēru gājienu: pa priekšu kustas maziem soliņiem viens pats zirdziņš, lokā iejūgts, ar patukšu vezumiņu; tam blakus — braucējs un vezumam pakaļ māte ar trim, četriem maziem bērniem. Visiem zemu noliekta galvas, skumjas, pelēkas sejas un basas, dubļainas kājas. Dažiem ratiem sievietē ar bērniem dzen pakaļ piecas, sešas govtiņas un avju bariņu. Lopiņi brien pa ceļa dubļiem, galvas zemu nolaiduši, un vairs nelēkā pār grāvjiem, gārdū zālīti meklēdami...

Aiz Bogu muižes dabas ainās visai pievilcīgas: ļoti viļņains zemes virsū, skaisti kalniņi, apaļam virsotnēm, skaistas lejas; vietām stāv nokalniņā un šalc vējam pūšot slaidu bērzu puduriši, baltiem, gludiem stāviem, zaļām, lapaiņām galotnēm. Kalniņu virsotnes izpušķotas zaļu krūmu pudurišiem un pa nokalnēm un līdzenumiem dzeltēni-bāli rudzu lauki un sudrabotizālģani auzu un miežu tīrumi. Visur labi rudzi, labas auzas un mieži. Sogad būtu bijuse latviešiem laba raža... Te vairs neviens nav ļaukus aizticis. Visi te jau sapratuši, ka ar nogurušajiem, slimajiem bēgļū lopiem nevar ļaukus nomīdit, lai ienaidnieks tos nevarētu plaut.

Uz paša ceļa šodien nav daudz bēgļu: viņi ar saviem lopiņiem šur, tur apmetušies mazos pulciņos aiz ceļa grāvjiem un pa mežmalām. Visiem ļopi slimī ar mutes un nagu sērgu.

Braucam gar garū, līdzenu leju. Te bijis kāds senātnes jūras likums vai tecējuse sirmā senātnē kāda plata upe. Ielejas otrā galā abās pusēs nogulušies aug-

sti kalni. Kalnu galos kustās salikušu cilvēku rindas, baltās, pelēkās, tumšās drēbēs. Te rok tranšējas un gatavojas uz cīņu ar ienaidnieku. Rok vīri, sievas, zēni; rok bēgļi, kuņu lopī ganās kaut kur ielejā. Tā ceļā bēgļi var iepelnīt kadu grasi. Daudzi lopu dzinēji, kas jau paspējuši Krustpili atdot savus lopus rekvizīcijas komisijai, atnākuši atpakaļ pie tranšēju darbiem.

Ceļā nekur vairs nepieturam un pamaziņām braucam uz priekšu. Jau nomanāms Jēkabmiesta tuvums. Vēl reiz pārbraucam pār dzelzsceļu. Jēkabmiesta mežamums jānogriežas no šosejas un jābrauc pa mežu, pa izbrauktām ratu pēdām. Te stiepj šoseju gaŗaku un izlabo veco ceļu. Kādi trīs tukli žīdi ar piezīmju grāmatiņām rokās, staigā gar strādnieku bariem un rīko darbus. Tik divaini, te redzēt žīdus par kara šosejas darbu izpildītājiem, kad tikai dažas dienas atpakaļ visus žīdus izraidīja no visām Kurzemes pilsetām, kā valstij neuzticamus... Kāds te nu ir uzticības samērs starp tuklajiem, bagātajiem šoseju darbu uzņēmējiem, kam uzticas, un nabadzīgajām žīdu ģimenēm, kuŗas izsūtīja, kā šaubīgus pavalstniekus.

Jēkabmiesta tuvumā jau atkal iet un jā šurpu, turpu zaldātu pulciņi. Kāds zaldāts ved pavadā klibu zirgu. Gabaliņu ejam blakus. Britiņu zaldāts klusē un pieri grumbās savilcis, kaut ko pārdomā. Bet tad viņš sāk runāt, itkā pats ar sevi.

„Kādam velnam viņiem šoseja vajadzīga, tādi-šādi!“ Zaldāts izgrūž rupjus lamu vārdus un britiņu padomājis, turpina atkal. „Mēs jau atkāpāmies pa to pašu šoseju un mums viņa derēja, bet tagad nu taisa vācietim labāku... tādi-šādi...“ Zaldāts atkal lamājas un sirdīgi nospļaujas. Viņš brien man blakus pa smiltīm, kājas meimurodams un sirdidamies. Atvieglodams savu sirdi viņš lādas un lamājas bez mītešanās un izgāž visus nejaukos krievu lamu vārdus ar visādiem pielikumiem un izpušķojumiem. Kad visa slikto vārdu strīpa izteikta līdz galam, zaldāts prāto tālāk:

„Kaņo nu kaņo, kad tev visur nodevība un visur vācietis. Varšavas guberņu nodeva Skalons un Korfs, te atkal šo bagāto zemi nodevuši daži mūsu ģenerāļi, šādi-tādi un visādi... Ej nu ej tu kaņo ar vācieti... Skalonu, velnu, izsludināja par mirušu un ielika viņa vietā zārkā ģipsa lelli, samaksāja par to 45000 rubļu... Korfs aizbrauca ar visu valsts naudu, — lai velns rauj viņa dvēseli un viss paliek tāpat. Ej nu tu kaņo...“

Mēģinu mierināt zaldātu, bet viņš pārāk izmisis un galvu nokāris brien pa smiltīm un nevar apmierināties... Viņam pakaļ klibo, galvu vēcinādams, viņa brūnais, vājais kaņā zirgs, kam var saskaitīt visas ribas.

„Es biju pie Varšavas un tur visur kaņoju līdz. Bet tagad mūs atdzina šurp...“ zaldāts pēc britiņa turpina. „Te arī nekā vairs nevar darīt!.. Kas te par bagātu zemi, prieks redzēt!..“ viņš nopūšas.

Zaldāts neievēro divus židus, kas stāv druvas malā pie akmeņu kaudzes un rīko granta bēršanas darbus.

Židi izturas pret strādniekiem ļoti kundziski un izsaukdami un pierakstīdami viņu vārdus, sauc viņus par „tu“. Savā starpā židi skāji sarunājas savā vācu žargonā, neraugoties uz to, ka sarunāšanās vācu valodā visas malās aizliegta un citi židi no Kurzemes izraidīti.

Viens žids ar sevišķu intonāciju izrunā strādnieku vārdus, un izliekas tā, itkā viņam būtu grūti izrunāt šos vārdus. Kaut kas pretīgs visā židu izturēšanās pret strādniekiem...

Jēkabmiesta tuvumā visi bēģji ar saviem lopiem atkal sanākuši uz šoseju un te nu liela kustība. Drūmas bēģju ainas velkas viena pēc otras pilsētā iekša.

Jēkabmiestā pa visām ielām un pa visiem laukumiem kustas, stāv un grupējas kaņā vezumnieki, jātnieki, kājinieki un bēģju bari ar saviem lopiem. Te atkārtojas tās pašas ainas, kas jau redzētas Bauskā, tikai ne tik straujā gaitā. Te ienaidnieks nemācas virsū.

Vietējie iedzīvotāji — kristītie stāv gar ielu malām garās rindās un mierīgi noskatās lielajā kustībā, daži apstājuši zaldātus un tos uzbāģīgi izjautā.

Pilsētā ļoti daudz žīdu: tie ir izraidāmie žīdi, kas te ceļā apstājušies cauri braucot; ir arī daudz vietējo žīdu, kuŗi vēl nav izraidīti.

Visiem žīdiem spītīgas sejas. Viņi ar sevišķu ironisku smaīdu uz lūpām ilgī skatās uz nogurušajiem bēgļiem un viņu lopiem un vezumiem, kas velkās caur pilsētu uz Daugavas pārcejamo vietu, bet lielā sastrēgumā nevar tikt uz priekšu un stundām ilgī stāv uz pilsētas bruģa, uz tirgus lauka vai iegriezušies kādā sānis ieliņā. Liekas, žīdi uzskata latviešu bēgšanu, kā atmaksu par žīdu izsūtīšanu...

XXIII

Uz Daugavas krastiem

Uz Daugavas krasta pie pārcejamās vietas liela drūzmēšanās. No paša krasta līdz Daugavas kalnam cieti sabraukuši un saspiedušies stāv bēgļu vezumi un lopi. Vēl arvien nāk klāt no pilsētas jauni vezumi un jauni lopu bari. Visi lopi pēdīgi panikuši un galvas nolaiduši. Goviņ klibo, galvas ligodamas...

Plots ceļ pāri tikai zaldātus un viņu vezumus. Citi ceļinieki var gaidīt. Tiklīdz zaldātu partija pārceļta un policijas uzraugs jau gatavs rīkot, lai ceļ bēgļu lopus, te no kafna atkal brauc uz leju jauni zaldātu bari ar saviem vezumiem. Bēgļiem atkal jāgaida...

Kādai kaŗavīru partijai pat policijas uzraugs reiz mēģina iebilst, ka kāds liels bars bēgļu lopu te jau stāvot Daugavas malā uz kailiem akmeņiem, neēduši un negulējuši divas dienas un drīz nosprāgšot, ja netikšot pārceļti uz otru krastu, kur vēl var dabūt lopu barību un paguldināt lopus uz mikstas zemes. Bet kaŗavīri nemaz neklausās policista vārdos un ātri atcērt, ka viņus un viņu mantas tūlī jāpārceļ. Pēc kaŗavīriem laužas pirmie tikt pāri Kurzemes guberņas valdes ierēdņi. To te liels bars, kādi 20 vezumi. Viņus ved pagasta šķūtnieki, kas klusībā lād gubernatoru Nabokovu un visus viņa ierēdņus. Te krastmalā

nav neviena latvieša, kas neapzinātos, ka pie visām kara neveiksmēm un bēgļu ciešanām ir vainīgi liela mērā un varbūt visvairāk gubernators Nabokovs un Baltijas ģenerālgubernators Kurlovs. Daudzi bēgļi čukst par nodevību un par to, ka vācieši papirkuši krievus un Baltijas administrāciju, bet neviens nedrīkst izteikt savas domas atklāti. Ja kāds bēglis arī riskētu ar savu dzīvību, tad tas nekā nepalīdzētu citiem bēgļiem. Līdz ar Nabokovu arī neieredz viņa ierēdņus, kas te sēd krastmalā uz saviem vezumiem gluži sarāvušies. Vezumos sakrāutas ierēdņu mantas: kastes, lādes, akšu skapji un visādi krami un aizsaiņi...

Piebraucu pie šiem ierēdņiem arī savu vezumu; arī man valsts dienesta cepure galvā. Kāds vecāks gubernas valdes ierēdnis man tūlī jautā, vai es arī gribot pārceļties līdz ar viņiem.

„Saprotāms,“ es asi atbildu.

„Bet jūs nepiederat pie gubernas valdes,“ ierēdnis aizrāda.

„Vienalga... Man vēl svarīgāki dokumenti jāved pāri, nekā jums,“ es noteikti atbildu un sāku skatīties uz plostu, kas tuvojās mūsu krastam. Ierēdnis steidzas pie sava vezuma un gatavojas braukt uz plostu. Bet uz kalna atkal liela rūkoņa un rīboņa, un no turienes klieudz uz mums:

„Plostu, plostu, nelaižiet citus virsū...“

Visas gubernas valdes ierēdņu galvas pagriežas uz kalna pusi un ieraugā, ka pa akmeņaino nobraucamo vietu ar likumu laižas uz leju vienjūga laucinieku rāteļi ar maziem zirgējiem, garā, bezgalīgā rindā. Ratos sēd vai guļ panīkuši zaldāti ar pārsietām galvām vai kakla uzstietām rokām. Skatītāji top tādi klusi.

Ved ievainotos. Kāds simts ratu. Astoņi plosti nu vajadzīgi viņiem vien.

Mums visiēm jāgaida. Pār Daugavas leju jau nolaižas bieža vakara krēsla. Gaidam ilgi... Pastaigājos pa bēgļu ratu un lopu starpām. Te žēl skatīties uz panīkušajiem cilvēkiem un viņu lopiņiem. Liels drūms

klusums valda visā šinī bēgļu pasaulē. Gaisos smird lopu mēsli un lopu siekalas.

Visi šie cilvēki atstāti savam jaunajam liktenim un neviens valdības ierēdnis par viņiem vairs nedomā. Viņi visu ceļu liekos tautas plūdus un lopu baros lielā uztraukumā steigušies uz priekšu, rūpju sagrausti un bailojušies no ienaidnieka; viņi visu ceļu turējuši prātā Daugavu, aiz kuņas pēc viņu domām būs glābiņš viņiem pašiem un viņu lopiem. Bet te nu uz paša Daugavas krasta jānīkuļo dienām ilgi un neviens vēl nevar pateikt, kad pienāks viņu pārceļšanās reiza... Smagas domas nomāc prātu, domas par organizētu nodevību. Jau veselu gadu krievu valdība ved kuņu, jau veselu gadu visas Krievijas tautas nes milzīgus upurus un Baltija apdraudēta. Bet vecā kārtība vēl nav mainījusies ne par mata platumu. Baltijā nekā nedara ne ģenerālgubernators Kurlovs, ne Kurzemes gubernators Nabokovs; viss stāv uz vietas, kā apburts. Par kuņu jau izdoti miljardi, bet mūsu Kurzemē viskritiskākajā brīdī, kad viss kaņaspēks taisās celties kājās un strauji atkāpties, vēl nav pārtaisīti pār Daugavu peldu tilti, kas katrs maksā tikai dažus tukstošus rubļu. Vecais pļots pie Jēkabpils, kas var pārceļt tikai kādus 12 zirgus ar vezumiem, ir istais liecinieks, ka te viss vēl stāv pa vecam. Kaņaspēks te nevar tikt ātri pāri ne tad, kad jāsniedz palīga spēki, vāciešus atturot, ne arī tad, kad strauji jāatkāpjas. Bēgļi te uz krasta var nonīkt badā, vai pēc ilgā, moku pilnā ceļa, pusdzīvi tomēr krist ienaidnieka rokās.

Ja ienaidnieks pēkšņi pārraus krievu bezspēcīgās rindas, vai ātri spīdīs krievus pie Daugavas, tad te notīks visšausmīgākās katastrofas...

Apjautājos pie viena, pie otra augstāka policista, pie kaņavīriem, kādēļ tad viņi netelegrafē ģenerālim Kurlovam, lai liek te taisīt vairākus koka peldu tiltus. Neviens nekā nezīn atbildēt. Visi stāv vai kustās kā apburti, kā apdauzīti. Savas sirds dziļumos tomēr visi sajūt, ka mēs esam pievīlīti un nodotī...

Pret pusnaktī pienāk arī guberņas valdes ierēdņu

reize pārcelties ar veco plostu. Es pārceļos līdz ar viņiem.

Citi bēgļi un lopi ar saviem vēzumiem vēl paliek uz otra krasta akmeņiem un kailās, nomītās zemes. Pie stāvošiem bēgļu pulkiem vēl arvien laižas pa ceļu uz leju no krastmalas kalnājiem jauni bēgļu vezumi un nogurušie lopi. Labu laiku es skatos uz bēgļiem no otra krasta. Tumsa beidzot apsedz visu ieleju un visas bēgļu nelaiemes ainas. Liela vezumu drūzmā pēc ilga laika arī mēs ar Šjuburi iebraucam Krustpīlī. Mans vecais ceļabiedrs ar vezumu paliek te, es pārceļos **atpakaļ** uz Jēkabmiestu meklēt tur naktsmājas.

XXIV

Kaŗa atzmgures jukās un ēdināšanas vietās

Trešdien, 15. jūlijā. Jēkabmiestā. Cilvēku lielas ciešanas mazliet atvieglo klusā daba. Daugava mirdz spožas saules gaismā. Milīgs agra rīta gaiss glauda vaigus. Viegli elpot. Vēl apskatam Jēkabmiesta un Daugavas ieleju. Tagad visa pilsētiņa un apkārtnē ir viena vienīga liela kaŗa un bēgļu nometne. Bez mītēšanās te kustās un jaucās juku-jukām zaldāti, pilsētas iedzīvotāji, laucinieki, bēgļi, vezumi, zirgi, govis, avis. Uz visām ielām rib un klauz. Pazistamie satikušies jautā cits citam, vai tāju vēl ir vācietis. Neviena nekā nezin pateikt.

No kaut kādas cīņu gatavības frontes atzmgurē nav ne vēsts, ne iezīmes. Visa kustība to vien liecina, ka visiem jau pie laika jāpošas tāļāk. Nevar ieraudzīt nevienas sejas, kuŗā atspoguļotos uzticības un Krievijas spēka apziņa.

Pie Daugavas ap plostu liela drūzmēšanās. Vakar-dienā redzētie bēgļi vēl stāv tants pašās vietās, gluži nonīkuši, izmisuši. Neviena viņiem nevar palīdzēt.

Pie kājnieku celtuves arī liela kustība. Lai viņās ceļ pāri pār Daugavu bez mītēšanās. Pilnas laiviņas peld uz Krustpīls krastu, tukšas **atpakaļ** uz Jēkabmiestu.

Daudzi bēgļi mēģina pārvadāt savu nepieciešamo mantu laiviņās un kļūt drošībā. Taču daudz laiviņu te vairs nav: kaņaspēks vairumu jau rekvizējis.

Daugavā, tuvāk abiem krastiem, kaili zaldāti mudžēt mudž: viņi peldina savus zirgus, peldas paši. Viens zaldātu pulciņš čalodams apģērbjas un aiziet; otrs atnāk, steidzīgi izģērbjas un laižas Daugavā. Neviens te vairs neskatās uz to, vai kailie zaldāti ir tuvu, vai tālu. Agrākā pieklājība itkā aizmirsta.

Ap pulkstens 10 rītā izplatās baumas, ka nu gan pār Daugavu taisīšot pontona tiltu. Šī prieka ziņa tā uztraukuse bēgļus, ka viņi vairs nevar mierīgi sēdēt uz saviem vezumiem.

Nu taču reiz viņiem aust cerības, ka viņi tiks prom no tās Daugavas krastmalas, kuŗu apdraud ienaidnieks.

Augšpus pļosta no abiem krastiem sāk kaut ko taisīt. Cilvēki velk balķus, nes klučus, liek tos kopā, naglo un laiž ūdenī. Nu tiešām sāk taisīt tiltu. Bet kādēļ to nedarīja agrāk?

Tādu tiltu un desmitiem līdzīgu jau mēnesi atpakaļ vajadzēja pārtaisīt pār Daugavu, lai būtu bijis iespējams žigli sūtīt uz fronti palīga spēkus, kā arī vajadzības brīdī bez kavēkļiem laist pāri bēgļus. Kādēļ te šinī bada vietā novārdzināja bēgļus vairākas dienas un naktis? Šie jautājumi sacelj cilvēkā lielas dusmas.

Pārceļos pār Daugavu ar laiviņu un eju kājām uz Krustpili. Taciņš likumo pa Daugavas leju. Man nāk pretīm vai steidzas garām gan zaldāti, gan bēgļi, nosvīdušām sejām.

Krustpili pie stedeles plato durvju stenderes pieslējies un domas nogrimis stāv vecais Šjuburis.

Padodu viņam labrītu un sāku runāt par tālākbraukšanu. Mana vecā ceļabiedra seja drūma. Uz manis neskatīdamies, viņš cieti atbild:

„Es tālāk gan vairs nebraukšu. Sakat par mani, ko gribat. Uz Rēzekni nebrauksu.“

„Kādēļ tad nē?“ pārsteigts iejautājos.

„Es gribu steigties atpakaļ uz Kurmenes mežsarga mājām un tad, ja mūsējie būs vāciešus mazliet atsitūši, mēģināšu vēl aiztikt uz Bausku.“

„Bet jūs taču cieti nosolījāt manas lietas un grāmatas aizvest līdz Rēzeknei.“

„Jā, jā, runāts jau tapa gan, bet es vairs nebraukšu. Darat, ko gribat. Kad kaujas fronte būs pārnesta vēl tuvāk Jēkabpils, es nemaz vairs netikšu atpakaļ. Mani nokers uz ceļa kādi kaņavīri un piespiedīs ar varu braukt šķūtiņš tik ilgi, kā mēr es nokritu ar visu zirgu... Es nebraucu vairs tājāk... Sakiet man, kur lai nolieku jūsu mantas...“

Vecajam vīram taisnība. Tagad virsnieki aptur un kalpina katru braucēju, kas brauc tukšā. Nu man steidzīgi jāmeklē kāds stūritis, kur nolikt mantas. Sāku staigāt pa miesteli un meklēt kādu sabiedrisku iestādi, kur uzglabāt amata grāmatas, kā mēr tieku kādā dzelzceļa vagonā, vai atrodu zirgus tājākbraukšanai līdz Rēzeknei.

Krustpils noplīsušie, pelēkie nameļi divās raibās rindās stiepjas gar Daugavas labo krastu. Starp abām namu rindām — izbaukta, bedrainā šoseja; gar šosejas malām dziļi grāvji, kuņģi pārklāti krustis kokiem vai veciem dēļiem un noder kājinieku satiksmei. Viss miestelis tagad rīb un dun. Pa izdauzīto šoseju, lēkādami un grīļodamies auļo uz vienu un otru pusi visvisādi kaņģa automobiļi, gan melni, spoži lakoti, kupos braukā kaņģa virsnieki, gan vienkārši, ar sarkanu krustu uz sienām. Automobiļi auro un svilpj, taure un rej, kā suni, un zemnieku zirgi baidās un raustās uz visām pusēm vai saslienā stāvus uz pakājkājām un tad sānā raudamies ietiec vezumu ceļā grāvī. Braucēji, zemnieki no Latgales novadiem, mēģina noturēt savus zirgus pie galvām. Bet zirgi rausta un svaida viņus uz visām pusēm. Starp automobiļiem un gar šosejas malām jāz kazaku un dragunu pulciņi, brauc velosipedi. Saule neganti tveicē. Vīrs šosejas pacēlušies gaisos lieli putekļu mākoņi. Grāvji izgaro miestaiņā netirumu smaku. Pie mazo bodiņu un nameļu durvīm stāv veci bārdaiņi Krustpils židi

Bez palīdzības

No Kara muzeja krājumiem

un ziņkārīgi noskatās visu kustību. No šejienes židus vēl neizraida. Nav vagonu un brīvu ceļu, pa kuriem viņus aizsūtīt uz citurieni.

Kazaki pa diviem, pa trim klejo no vienas židu bodeles pie otras un ņem dažādas sīkas preces. Kad kazaki aizgājuši, žīdi atkal iznāk no savām bodelēm un sirdas un šķaudās kazakiem pakaļ.

Eju caur visu miesteli un meklēju kādu sabiedrisku iestādi. Kalnā uz divstāvu nama durvīm ieraugu uzlipinātu papīra loksnes ceturksni ar uzrakstu ar zilu zīmuli: „Беспощ. Союз Городов“. Šī vienkāršā izkārtne arī runā par Pilsētu Savienības ierēdņu paviršību un nolaidību. Savienība jau strādā veselu gadu, bet vēl nav iedomājusies, ka it visur apmešanās punktos ir vajadzīgas labi redzamas un ātri atrodamas izkārtnes; trekni iespiestiem uzrakstiem. Ja jau Savienība grib palīdzēt bēgļiem, tad šādas izkārtnes ar uzrakstiem bēgļu valodā vajadzēja izlikt pa visiem bēgļu ceļiem un viņu apstāšanās punktos, lai bēgļi varētu drīz atrast vietu, kur griezties pēc palīdzības vai padomiem svešumā. Tādas izkārtnes vajadzētu vadīt līdz un visur, kur bēgļi no jauna sāk apmesties, tūlīn izlikt redzamā vietā. Papīra lapeles ar steidzīgiem zīmuļa uzrakstiem ir tikai niekošanās tik lielu notikumu dienās.

Uzeju augšā pie Savienības pilnvarnieka Kuļimanova. Te pieci, seši virsnieki, daži ierēdņi ar sarkaniem krustiņiem uz uzkamiešiem un trīs žēlsirdīgās māsas. Starp ierēdņiem arī tas pats pilnvarnieka palīgs, kas atskrēja uz Bausku ierīkot ēdināšanas punktu un atstājis patvāri, traukus, cirvi un 25 rubļus naudas atkal aizskrēja ar automobili un atzīmēja savā pārskatā, ka arī Bauskā atvērts ēdināšanas punkts.

Aizrādu Kuļimanovam, ka daudzi bēgļi cits citam nozuduši un ka tūlīn jādbina Maskavā vispārejs adrešu galds, kur bēgļi varētu sūtīt savas un meklēt nozudušo īstnieku adreses.

Kuļimanovs piekrīt manam priekšlikumam un telegrafē uz Maskavu Pilsētu Savienībai. Es apņemos

rakstīt kādam Maskavas latvietim, lai iet palīdzēt iekārtot grāmatas un lasīt latviešu vēstules.

Novēroju pašu Kuļimanovu. Viņš vēl jauns cilvēks, kam trūkst organizatorisku piedzīvojumu. Redzu, ka liela bēgļu lieta nav svešniekiem pa spēkam. Piesolos Kuļimanovam palīdzēt organizēt bēgļu sagaidīšanas un ēdināšanas punktus. Te arī dabonu zināt, ka uz Daugavpili plūstot daudz bēgļu, bet tur nav organizēta nekāda palīdzība. Piesolos tūlīt braukt uz Daugavpili. Tikai Kuļimanova dzīvoklī nevaru atstāt savas amata grāmatas. Neviens neapņemas tās glabāt un vadāt līdz. Beidzot nodomāju aizvest savas grāmatas un liekās mantas uz Rževu un tad braukt atpakaļ uz fronti. Kuļimanovs izdod man apliecību, ka esmu Krustpils bēgļu ēdināšanas punkta pārzinis un par velti varu braukt no Rževas uz fronti.

Nu steidzos uz Krustpils vakzāli. Tā vēl laba gabalā aiz klajuma. Uz šosejas, līdz pat vakzalei liela automobiļu, braucēju, jātnieku un kājnieku kustība.

Klajuma pirmajā stūrī, šosejas malā, dziļā, šaurā grāvīnā uzcelts jaunu, dzeltēnu dēļu nojums, zem kuŗa — gaŗš galds. Uz galda sakŗauti lielās kaudzēs sagrieztas, jēlas gaļas gabali. Ap galdu kustas strādā dažas dāmas baltiem priekŗautiem un graiza gaļu katra no sava gabala. No būdas stiepjas tāju prom pa šosejas malas grāvīņu pelēks nojums, zem kuŗa ietaisīti vienkārŗi dēļu galdiņi un neēvelēta dēļu soli abās pusēs. Zem nojuma izklaidus sēd noguruŗi, klusi bēgļi, Blakus būdai pie diviem augŗtiem stabiem piesliets dēlis ar uzrakstu krievu vakoda: „Вятребский питательный пункт для беженцев“.

No ēdināšanas būdas stūra aizstiepjas tāju prom pa grāveli raiba bēgļu rinda: te stāv vīri, sievietes, bērni, cits pie cita. Visi noguruŗi, saulē pietvikuŗi, izbaduŗi un izslāpuŗi. Visi kāriem skatiem raugās uz būdu, kur jau daŗiem laimīgajiem sāk ieliet viņu traucīnos kāroto zupu. Citi bēgļi nosēduŗies uz grāvmalām, atkal citi stāv piespieduŗies pie nojuma stabiem. Pulkstens ir divi; bet daudzi bēgļi te gaida un tvīkst saulē jau no paŗa rīta. Daŗu gaidītāju skati

tādi drudzaiņi un maldīgi. Šie bēgļi vai nu saslimuši, vai pārāk izbaduši. Neviena nerunā ne vārdu.

Apjautājos pie ēdināšanas punkta, cik isti te var paēdināt cilvēku vienā dienā. Dāmas, kas rikojas gar galdu, to labi nezina, viņas domā, kā kādus trīs tūkstošus varēšot gan. Tas ir nieka skaitlis, salīdzinot ar lielo bēgļu daudzumu, kas apsēduši visu Krustpils apkārtni un arvien vēl nāk klāt pa ceļiem no Daugavas pusēs.

Aiz ēdināšanas punkta vēl labs gabals līdz Krustpils vakzalei. Bāli-pelēkā šoseja met likumu un pazūd vakzales kokos. Šosejas abas pusēs uz melniem nomīnātiem laukiem izklaidus apmetušies bēgļu bari. Stāv viņu augstie vezumi un ap tiem guļ vai stāv nogurušie lopiņi un bērni, un pieaugušie. Augstās čupās sakrāuti dažādi mantas gabali, maisi un drēbes. Pa vezumu virsiem, pa drēbju kaudzēm un pa kailu zemi izklāti vejas gabali, kuņģus sievas šorit izmazgājušas. Starp dažiem vezumiem izvilkta virve un arī uz tām vējš šūpo un plīvina izžautas vejas gabalus. Tos sievas mazgājušas kaut kur grāvjos lietus ūdenī.

Visi bēgļi, kas valstās te pa laukiem, ir atstāti bez kādas palīdzības. Viņi nemaz nezina, ka tuvumā ir ēdināšanas vieta un ka pie tās var iet un lūgt savu tiesu. Nekur pa laukiem nav nevienas izkārtnes, nekādas lapiņas, kas grieztu bēgļu vērību uz ēdināšanas punktu. Tas varbūt nav darīts ar nolūku, lai izbadušie bēgļi pārāk neapsēstu ēdināšanas vietu.

Uz Vitebskas izkārtnes nav neviena vārds pa latviski un visi bēgļi krievu valodu nesaprot.

Pie saimnieku vezumiem šur, tur kūp dūmi un uz maza ugunsкура, uz staklēm karājas grāpītis un tani vārās jēra gaļa. Uz dažiem citiem ugunsķuriem pannās čurkst mazas, brūnas cūkas šķiņķa šķēlītes. Vēl bēgļi velk savu dzīvību paši saviem līdzekļiem.

Taču tie, kas izbēguši lielā steigā un nekā nav varējuši paņemt līdz, tie jau tagad sāk badot un noskumuši sēd pie saviem vezumiem vai pie savām drēbju kaudzēm.

Daudzi atbild uz maniem jautājumiem, ka viņi jau sen te apmetušies un aiz Daugavas „drošībā gaida, kāmēr vācieti atsītis“. Viņi cer, un cer drīzumā tikt atpakaļ...

Tuvāk vakzalei ceļ citus nojumus un sevišķos, platos ķieģeļu mūrišos iemūrē lielus katlus, ūdens vārīšanai. Te sāk rīkoties Viskrievijas Pilsētu Savienības pilnvarnieks.

Šo darbu jau vajadzēja darīt daudz dienu agrāk, kad jau visiem bij zināms, ka uz šejieni plūdis lieli bēgļu bari. Bet to neviens atsūtīts krievu ierēdnis nav darījis.

Visdzīvāki un vissekmīgāki jau ilgāku laiku strādā vakzales tuvumā Jēkabmiesta latviešu ēdināšanas punkts, kurā rīkotāji salasījuši labprātīgus ziedojumus. Te dara lielu darbu ar lielu mīlestību.

Krustpils vakzales tuvumā arī nometusēs rekvizīcijas komisija; tā pieņem no bēgļiem visus lopus un arī dažu citu mantu. Bet nu novārgušajiem un slimajiem lopiem maza vērtība un zaudējumi krīt uz bēgļiem vien.

Ja rekvizīcijas komisijas būtu strādājušas kaut kur agrāk bēgļu ceļā, tad lopiem būtu bijusi lielāka vērtība un bēgļiem lielāki ienākumi.

XXV

Uz kuriem braukt?

Ap vakzales ēkām un pa dzelzsceļu platformām guļ kaudžu kaudzēm bēgļu mantas un aizsaņņi un uz tiem sēd vai gulšņā noguruši bēgļu bērni un viņu mātes. Katra bēgļu saimīte paņēmusē līdz tālajā ceļā tikai to visnepieciešamāko, daudzi bēgļi pat arī to ne, bet tomēr te pie vakzales pa visiem kopā sakrājis liels mantu daudzums. Kur lai to liek? Kā lai to aizved tālāk? Kā lai aiztiek no šejienes prom paši bēgļi? Nu jau katrs sāk nojaust, ka turpmākās

ceļa grūtības būs daudz lielākas, nekā agrākās, kad visi gāja pa brīviem laukiem.

Bēgļi uzbudināti un lieliem bariem drūzmējas gar savām mantām un gar galdiņu, kur ceļa ierēdņi izdod apliecības par brīvu ceļu uz izvēlēto vietu. Katrs nu domā, ka tas, kuŗš būs dabūjis apliecību ātrāk, arī drīzāk tiks vagonā. Bet dabūt aizbraukšanas zīmites ļoti grūti. Dzelzsceļa ierēdņu tikpat daudz, kā senāk, miera laikā, un viņi nevar tikt galā ar plūstošām tautas masām. Šim bēgļu masām varētu tikai tad daudz, maz līdzēt, ja te tagad strādātu tukstots ierēdņu. Pie ceļa zīmīšu saņemšanas dažiem bēgļiem arī izšķiras viņu turpmākais liktenis. Te, pie mazā galdiņa lielā steigā arī jāpasaka, uz kuriem grib braukt... Ne katrs agrāk par to pārdomājis. Visi cerēja uz drīzu atgriešanos un domāja, ka ceļā viņiem palīdzēs ar mīļiem padomiem. Bet nu... katram pašam jāizšķiras pie galdiņa stāvot, uz kuriem grib braukt. Ja kāds nezina sava ceļa galu un domādams tērē laiku, citi bēgļi uzbudinas un pārmet viņam, ka viņš visus citus aizturot. Savā lielā neziņā un izmisumā dažas sieviņas sauc uz labu laimi kādu pilsētu, kādu apgabalu, par ko agrāk dzirdējušas runājam, un tad, šo vārdu izteikušas, skatās baiļu pilnām, iepļestām acīm uz ierēdņa rokām. Daudzi bēgļi min tikai vārdus „uz Krieviju, kur tad citur“ un gaida, ko ierēdnis viņiem atbildēs. Ierēdnis neprot latviski un tulko, kā pats vēlas.

Taču te pie šī mazā ierēdņiņa jau nomanāma slepenas rokas rīcība. Braukšanas zīmes visātrāk izdod, ja kāds vēlas braukt uz Sibīriju. Tas jau ir pierādījums, ka krievu administrācija cenšas aizsūtīt latviešus tālu prom un izkaisīt pa Sibīriju, lai viņi vairs neatgrieztos dzimtenē.

Ar izdoto dzeltēno papīrīti bēgļi meklē citus ierēdņus, kas viņiem lai parādītu vagonus. Stacijas priekšnieku un viņa palīgus bariem apstājuši karavīri ar savām vajadzībām. Nomocītie un negulejušie dzelzsceļa ierēdņi, bālām, sakritušām sejām, uzpampušām, sarkanām acīm, skraidā, kā apdulluši, uz visām pusēm

un nezin, kā tikt galā ar kaŗavīriem. Viņiem nav vaļas piegriezt vēribu bēgļiem. Bēgļi pilnīgi atstāti savam liktenim un izmisuši gaida, līdz kāds par viņiem neapžēlojas. Taču administrācija arī uzbudinās par nepārredzamām bēgļu masām. Katrs saprot, ka lielajās, saspiestajās tautas masās drīz izperināsies slimības un tad visi būs apdraudēti. Tādēļ arī dzelzsceļa ierēdņi paši nopūlas aizlaist bēgļus prom, jo drīzāk, jo labāk.

Uz dzelzsceļa sliežu lauka stāv gaŗas sarkanu vagonu rindas un gar tām drūzmējas bēgļi ar savām mantām un maisiem uz muguras. Viņi uztraukti, nosvīduši, izmisuši, pietvīkušām sejām, cits aiz cita un viens blakus otram kāpj un lien vagonos un velk un gruŗ tur iekŗā savas mantas un aizsaiņus. Vagoni drīz piepildās un jāskrien tāļāk pie citiem vagoniem.

Nekādus smagumus bēgļi līdz neņem. Bet arī sīkākās mantas un mazāki aizsaiņi aizņem daudz telpu. Neatliek vietas pašiem bēgļiem. Vīlcieni drīz piepildās, bet bēgļu netop mazāk. Vesela jūra cilvēku viļņo ap vāzali un pa tāļiem laukiem.

Daŗi bēgļi, kas nav varējuŗi pārdot savas smagākās mantas rekvizīcijas komisijai, lielā steigā un izmisumā atstāj tās kaut kur ŗogmalā guļam. Kad tik pats tiek prom no ŗīs briesmīgās ļauŗu drūzmas...

Bēgļi-ierēdņi var dabūt vietas treŗās klases pasaŗieru vagonos; bet uz ŗīm vietām jāgaida ļoti ilgi. Visus citus bēgļus raida sarkanajos preŗu vagonos, kuŗos ierīkotas ļāvas guļasvietām. ŗīnis vagonos var iekŗaut vairāk багаŗas un tādēļ tie bēgļiem noderīgāki par treŗās klases vagoniem.

Tuvojas vakars un arī es gribu vēl ŗodien tikt prom. Iekāpjju kādā sarkanā vagonā. Te jau atrodu desmit pieauguŗus bēgļus un divus bērņus. Vecie bēgļi mani laipņi uzņem vagonā un apsola pasargāt manu vietīņu, kamēr es atvedīŗu savas mantas. Tiklīdz es esmu izkāpis no vagona, viņi tūliņ aizgrūŗ durvis, lai vagonā nesalien citi bēgļi pārāk lielā skaitā un neaizņemi visas telpas.

Labā satumsā piebraucu pie vakzāles ar savu mantas vezumu. Trīs sveši bēgļi man palīdz aiznest lietas un iekraut vagonā.

Izvēlos sev guļas vietīņu uz lāvas, vagona stūri. Te tūliņ nosviežu savu veco mēteli un apšēžos. Kāds no maniem ceļa biedriem aizgrūž durvis. Vagonā liela tumsa. Tikai pa durvju šķirbiņu bālo iekšā vakara blāzma. Laiku pa laikam pienāk pie mūsu vagona kādi citi bēgļi un prasa, vai neesot brīvas vietas. Dažus vēl varētu ielaist, bet tiem neatgadās ar mums pa ceļam. Pret pusnakti kāds sāk daudz pie vagona sienas un prasa, uz kurieni mēs braucam. Pasakam. Vai biļetes esot. Mani biedri pasaka, ka ir. Es klusēju. Man nav dzeltēnās zīmītes: nebij laika paņemt. Kāds bēglis, kas te jau daudz piedzīvojis, man ieteica līst vagonā bez biļetes.

Klauvētājs aiziet prom un mēs, vagona iemītnieki, iesākam sarunāties savā starpā. Par gulēšanu neviens nedomājam, tikai bērni jau šņāc.

Katram no maniem ceļa biedriem jau sava raiba bēgļa vesture un viņi zin daudz ko stāstīt. Es viņiem apsolu rīt visu piezīmēt, ko viņi man būs stāstījuši un viņi stāsta labprāt.

Viens jau bijis vācu gūstā.

„Es gaidīju un gaidīju, kamēr valdība doš kādu ziņojumu, ka nu var braukt projam,“ viņš stāsta, „bet nekā: ziņojums nenāca. Sāku braukt pats. Bet tiklīdz biju pabraucis kādu gabalu, te no rudzu lauka stūŗa izlien vācu kaska un vācu zaldāts paceļ roku un mani aptur. Viņš kustina ar pirkstu un sauc mani klāt. Pieeju. Ved mani prom pie citiem vāciešiem. Tie ņemās mani izklaūšināt par krievu kaŗaspēku; bet kad pasacīju, ka nekā nezīnu, lika mani mierā.

Vācu izlūki rikojās ļoti uzmanīgi. Viņi nekur negāja un neĶadeleĶa atklāti pa nezināmām vietām; bet loĶņāja pa labību un grāvjiem. Tikai tad viņi piecēlās stāvus, kad cilvēks jau bij viņu rokās. Tā viņi izloĶņāja visus ceļus un celiņus un apturēja bēgļus. Ja kāds gribēja bēgt, uz to šāva. Es pats dabĶiju izbēgt tikai tad, kad ar savu mierĶgo izturēšanos biju

pārliecinājies vāciešus, ka vairs nebēgšu. Es aizbēgu pa nakti. Pret rīta pusi man izdevās dabūt kādu ceļa zinātāju un tas par 5 rubļiem mani aizlaida prom uz pareizu ceļu.“

Otrs mans ceļabiedris ar savu sievu un bērniem ir bijis ļoti lielā bēgļu straumē, kas plūduse no Ventspils, Užavas, Pīltenes, Dundagas, Talsu un Samākas puses, un aizņēmusi visu ceļu un ceļmalas.

Šī straume plūduse uz Tukumu.

Kādas 12 verstis no Tukuma vācu izlūku pulciņš nogriezis visu šo bēgļu straumi ar visiem lopiem un atdzinis atpakaļ. Daudzus, kuŗi neklausījuši vācu jātniekiem un mēģinājuši bēgt, vācieši nošāvuši. Te pat otrā vagonā braucot stāstītajā radnieks, kuŗam nošauta meita.

Daudzus vilgaliešus un snepelniekus vācieši panākuši pie Kandavas un apturējuši. Viens no snepelniekiem tomēr izbēdzis. Mežā viņš pārlēcis pār grāvī un iebēdzis kokos. Uz ceļa palikuši vāciešiem viņa tēvs, māte, sieva un bērni ar visiem lopiem. Mežā viņš atradis kādu snepeles jaunavu un ar viņu kopā atbēguši līdz Rīgai. Rīgā viņš atradis priekšā savu jaunāko brāli. Nu viņi visi trīs atnākuši kajām līdz Jēkabpils. Te brālis ar jaunavu uzņēmušies ganīt rekvizētos lopus. Viņš pats gājis pie rakšanas darbiem. Tagad nu viņš ļoti noskumis savu Istnieku dēļ un grib doties atpakaļ tos meklēt. Viņš stāsta par savu nelaimi ar zemu nokritušu balsi un bieži nopūšas. Vagona tumsā nevaru redzēt viņa seju.

Mūsu vagonā vēl ir kāda dzimta no Kuldīgas. Tā aizbraukuse jau maija mēnesī un nekādas briesmas nav piedzīvojuse.

Arā grūta vilcienus un kļaudz vagoni. Kaut kur tālāk pie vakzales dzirdamas daudzu cilvēku balsis un liela ļaužu bara čaloņa. Tā krāc, kā jūrā. Nekur vairs nav miera. Arī dienas un naktis mainās nemanot. Cilvēks nav atjēdzies jaunās apstākļos, kad jau aust jauna diena. Durvju šķirbiņa top gaišāka. Vagona grīdas plankumiņš jau saules apspīdēts. Tomēr miegs vēl nenāk. Atlaižos pusguļus uz sava mē-

teja un klausos. Kaut kur tājumā dzied gaiļi... Ap vakzali kņac cilvēku valodas jūra.

Smagi soļi pienāk pie mūsu vagona un pusaizsmakuse balss sauc krievu valodā:

„Vai vagonš jau pilns?“

„Jā,“ mans kaimiņš atsaucās.

„Uz kuriēni jums jābrauc?“

„Uz Rževu, Tveru, Maskavu...“

„Tad jums visiēn nav pa ceļam. Kāpjat ārā un sēzaties vagonos, kas iet uz noteiktu pilsētu...“

„Lai Dieva rokā! Mēs vairs nekāpsim ārā un pār-sēdisim Rževā...“

Smagie soļi steidzīgi aiziet. Ārā sāk šalkt smagi vēji. Vagonš top gluži tumšs un lielas lietus gāzes sāk šļakstēt uz vagona jumta un pie zemes. Uznācis negaiss.

XXVI

Ar sarkano vilcienu

Ceturtdien, 16. jūlijā. Ap pulkstēns 9 no rīta mūsu sarkano vilcienu vēl reiz aizbīda no tālajām slīdēm atpakaļ pie Krustpils vakzales. Atgrūzām vagona durvis druscīņ vaļā. Varam pārrēdzēt lauku, uz kuŗa apmetušies bēgļi. Pa nakti atkal pieplūduši klāt jauni bēgļi un uz apkārtējiem klajumiem daudz vairāk vezumu, nekā vakar. Vezumu apaļo virsu audekļi vakar bij balti, bet šonakt pielījuši zili-pelēki.

Pie vakzales ap visu gaŗo ēku, gar žogmalām un pa visu platformu sēd un gulšņā liels bēgļu klājiens, simtiem un tūkstošiem. Tie te visu cauru nakti valstījušies pa saviem aizsaiņiem un mirkušī un drebinājušies lietū un vējā. Neviens par viņiem nerūpējas, neviens viņus nepamāca, kā tikt projam. Ka viņi te vārgs un valstīsies bez palīdzības vēl vairāk dienu, to nu redzū gaiši pats no saviem piedzīvojumiem. Kaut gan man jau ir vieta vagonā, es tomēr vēl pamēģinu dabūt apliecību, ka man ir tiesība braukt par velti līdz Rževai. Eju pie trešās klases kases, uz-

rādu etapas komandanta zīmi un prasū, lai man izdod braukšanas zīmi. Kasieris sūta mani pie Krustpils etapas komandanta. Aizeju. Komandānts vēl guļ. Lūdzu stacijas priekšnieku dot rīkojumu, lai man izdod vajadzīgo papīri. Priekšnieks sūta mani uz dārzu pie aprīņa kaķa priekšnieka vai pie stana pristava. Dārza nav neviena ierēdņa, tikai bēgļi vien te vārgst un gaida uz viņiem. Atmetu ar roku un eju prom uz savu vagonu. Ja nu man, kā amatpersonai neizdodās dabūt vajadzīgos papīrus, tad tas pavisam nav iespējams citiem bēgļiem, kas pat neprot krievu valodu un nemaz nezina, kur griezties.

Sirds top arvien smagāka. Es redzu, ka tepat vēl uz mūsu dzimtenes robežām mēs jau esam atstāti savam liktenim un ka uz priekšu mūsu tautu sagaida liela nelaime... Neviens mums nenāk pretim ar laipnību, līdzjūtību un palīdzību... Tikai pašiem nu sev jāpalīdzas.

Mūsu sarkanais vilciens sāk lēnām ripot uz priekšu. Krustpils un lielie bēgļu bari paliek tālu aiz mums. Atgrūžam vajā vagona durvis. Plūst iekšā rīta gaiss un pielijušās zemes mitrums. Kādā ceļa likumā izliecos ārā pa vagona durvīm un skaitu vagonus: 20 sarkanu vagonu. Visiem durvis vajā un taqis stāv un sēd bēgļi un skatās ārā uz nepļautiem labības tīrumiem. Viņiem pašiem palika mājās savi labības tīrumi, savi dārzi un tos nu tagad mīnā un bradā ienaidnieks... Ilgu laiku mēs neviens nerunājam un tikai skatāmies ārā pa durvīm. Lēni peld gaŗām bālidzeltēni rudzu lauki, zaļgani-sirmi auzu un miežu tīrumi, meži, krūmāji un uzarti papuves lauki.

Pie stacijām mūsu vilciens stāv tik ilgi, cik tas vajadzīgs citu vilcienu gaitai: dažureiz stundu, dažureiz vairāk vai mazāk. Neviens ar mums nesteidzas. Es drīz sāku sajūst, ka visi šie cilvēki, kas salīduši sarkanajos vagonos, nevienam vairs nav vajadzīgi. Mēs itkā peldam ārpus dzīves robežām, bez mērķa un apziņas. Un uz mums tā arī skatās visi tie, kas kaut kur strādā savu tiešo darbu. Viņu sejās tikai nomaņamas klusas bailes par viņu pašu nākotni. Mēs

esam viņu nelaiimes vēstneši. Vienā, otrā sejā gan vēl nomanāma līdzcietība, bet tai nav nekādas nozīmes. Nekur mēs neredzam nekādas gatavības mums palīdzēt darbos.

Vagonos sava īpatnēja dzīve. Smaga darba cilvēki, kas pašā lielajā darba laikā atrauti no parastā darba, nu mēģina pieradināties pie bezdarbības tukšajā vagonā. Iesākumā visiem daudz ko stāstīt, bet šie nostāsti jau saistīti ar mīļām dzimtenes vietām un par tām tagad sāpīgi runāt. Tādēļ visi nostāsti iznāk tādi saraustīti un ar izlaistām vietām. Par dzimteni jau sāk runāt ar klusām sāpēm, ar kādām runā vecs cilvēks par savu jauko bērību. Neviens vēl nevar un nevar pierast pie jaunā stāvokļa. Visas pēdējo dienu kuŗa un bēgļu dzīves ainas un pats sarkanais vilciens, no kuŗa pa platajām, atvērtajām durvīm skatās ārā cilvēku sejas, izliekas kā sapnis...

Mēs kustamies uz priekšu lēni, lēni, un stundas velkas uz priekšu tikpat lēni. Bērniem vagonā gaŗlaicīgi. Viņi valstās pa sastumtām dēļu lāvām, valstās pa grīdu un jau pirms ēdiena laika prasa savām mātēm ēst. Mātes mēģina viņiem iestāstīt, ka vēl nav ēdiena laiks; bet tas jau nekā nelīdz. Lielākie bērni lūdz neatlaidīgi, lai viņiem dod maizes, bet mazākie sāk raudāt. Mātes paklausa un velk ārā no maīsa maizes somiņu. Mazie lūdz, lai uzsmērē sviestiņu un lai nogriež kumosiņu gaļas...

Es sēdu kādai mātei pretīm un skatos viņas sejā un uz viņas rokām, kad viņa sāk griezt maizes rīcienus. Seja tik nopietna un tik domīga. Pie pirmā naŗa pielīciena, nazis gandrīz aizķer biezu rīcieniu; bet māte apdomājas, apskata melnās rudzu maizes kļaiņu un viņas roka ar naŗa asmini paslīd augstāk. Rīcieniņš nogrieŗas daudz plānāks. Tad viņa uzsmērē uz rīciena plānu kārtiņu sviesta un iedod jaunākajam bērnam. Vecākais dabū tādu paŗu rīcieniņu. Gaļas kumosiņu māte šoreiz negriež vis. Viņa tikai pacilā apgraizīto cūkas šķiņķa gabalu, apskata to no visām pusēm, pasvārsta uz rokām un tad ietūn notaukotā un ceļā jau novazātā nātņa lupatā un iebāŗ netīrā ceļā

kultī; turpat viņa arī iebāž maizes klaipu un tad kultī cieti aizsien un noliek aiz drēbju aizsaiņa. Sviests ielikts brūnā, dziļā mālā bļodiņā. Māte paņem bļodiņu rokās un paskatās uz sviestu. No sviesta jau izēsta gaļa, dziļa mala. Viss līdzpaņemtais uzturs nu ātri iet mazumā. Kur tik pieskaņas, tur paliek robs. Māte aizliek visu uzkožamo aiz drēbju aizsaiņa un tad nosēžas, ieliek rokas klēpi, un skatās pa durvīm ārā. Viņa neapzinīgi dziļi nopūšas.

Viņas vīrs, uz lāvas gala sēdēdams, pagriež galvu uz to pusi, kur viņa nolika maizes kultīti, un paskatās, bet tad atkal atgriež galvu atpakaļ un sāk skatīties vagona grīdā. Viņš labprāt arī pats būtu nogriezis gabaliņu maizes.

Sieva sāk žēloties, ka viņai mācoties vīrsū rūpes, kas nu būšot tālāk: kur dabūšot maizi un bērniem pienu, kur vīram kādu darbu...

Kad vilciens apstājas, aizeju pie citiem vagoniem. Visus grauž rūpes par nākotni. Vīri, pieres savilkuši grumbās, sež uz savām lāvām vai vagonu durvis un domā gaļu domu...

Jau pienācis vakars. No mežiem izlīdušas tumšas ēnas un nogulušās uz tuvējām druvām. Saule nolaidusēs pie pašas zemes malas un tikai paretim vēl pamirdz caur meža koku starpām...

Pie Novosokoļņikiem piebraucam labā satumsā. Te paliekam līdz ritam. Mūsu vagonu pārvadā pie cita vilciena un bīda visu nakti šurpu—turpu. Caur miegu dzirdu vagonu rīboņu un buferu klaudzienus. Miegš uztraukts un saraustīts. Tiklīdz vagonš piesitas pie otra vagona, tūliņ atmosfosa. Neēvelētie, nevienādie dēji, uz kuņiem man jāguļ, nospieduši kaulus. Uz otras lāvas šņāc bēgļa sieva ar saviem bērniem. Pats tēvs grozās no vieniem sāniem uz otriem. Viņu spiež rūpes par savu ģimeni... Aust rozā rīta gaisma.

Piektdien, 17. jūlijā mūsu vilciens sāk lēni rīpot uz priekšu. Viņa sastāvā nu gluži citi sarkani vagoni ar bēgļiem. Vakarējie bēgļi pa nakti aizvesti uz citurieni, vai palikuši uz vietas Novosokoļņikos. Kaut kur nu taču jāpaliek. Arī šodien sarkanais vilciens velkas

uz priekšu, kā negribēdams, un pie pirmās stacijas jau sāk kavēties ilgu laiku. Nu varu iepazīties ar šī vilciena bēgļiem. Paņemu savu piezīmju burtnīcu un eju no vagona pie vagona. Katrā vagonā sava īpatnēja dzīve. Vai nu sapulcējušies bēgļi, kas brauc uz vienu vietu, vai arī turas kopā viena pagasta, vai vienas muižas ļaudis. Viens vagonš ļoti pārpildīts — 33 cilvēki ar saviem aizsaiņiem. Viņi visi norunājuši braukt uz Tveru.

„Vai jūs kāds parīkoja, lai braucot uz Tveru, jeb jūs braucat tikai paši uz savu galvu?“ iejutajos vecam sirmam vīram, kas sēd vagona durvīs, kājas ārā izkāris.

„Kas tad mūs parīkos? Neviens. Braucam tāpat uz savu galvu. Esam Vecauces mazās muižas deputata kalpi un norunājām braukt kopā uz vienu vietu. Kaut kur taču nu jāpaliek...“ vecais atbild uz mani nepaskatīdamies.

Otrā vagonā 23 cilvēki ar visu savu bēgļu mantu. Tie visi brauc uz Tomskas guberņu. Vienam tur dziļojot kāds rads un citi brauc līdz uz tā ieteikšanu. Trešajā vagonā mazāk cilvēku, tie ierīkojušies ērtāki un visi cer palikt Maskavā.

Visgrūtāki klājas vagonam ar „33“. Te uz lieliem, netīriem maisiem, uz aizsaiņiem, kurvjiem un veciem kažokiem valstās cieši cits pie cita netīri, galīgi noguruši un nomocīti cilvēki un gaišmataiņi bērni. Kailās bērnu galvas jaucas cita caur citu; visiem netīras mutes, kas nav mazgātas vairākas dienas. Ceļā nekur negādā, lai bēgļi arī varētu nomazgāties. Šie 33 kalpu cilvēki izbēguši no Auces 2. jūlijā un jau ceļā 15 dienas. Viņi blandījušies kopā ar citiem bēgļu bariem pa ceļiem un mežiem. Savus kalpu zirdziņus, cūkas un avis, un lielākos mantas gabalus viņi atstājuši Krustpili rekvizīcijas komisijai. Par lopiņiem samaksāta pietiekoša cena, tikai citas lietas atstātas par smiekla naudu: par darba ratiem ar visu iespējamu maksājuši tikai 8 rubļus. Visi šie novārgušie ceļinieki jau iztērējuši par savu uzturu labu daļu no naudas, ko saņēmuši no rekvizīcijas komisijas, un uz jaunu

dzīvi nu aizbrauks tukšām rokām un ar netīrām drēbju lupatām.

Tomskašas ceļnieki ir jau visilgāk ceļā. Tie izbēguši no Briņķiem, no Cīravas un Mātaru pagastiem 18. un 23. aprīlī un blandas apkārt veselus trīs mēnešus. Viņi ilgi dzīvojuši staiguļu ganu dzīvi pa Valtaiķu un Skrundas mežiem un cerējuši atgriezties. Kad ienaidnieks mācies virsū, viņi dzīnuši savus lopus atkal tālāk un gantījuši citos mežos un cerējuši atkal no jauna uz atgriešanos... Tagad vagonos viņi visi tik klusi, tik noguruši un apnikuši. Bērni vairs nečalo, bet mēmi skatās uz priekšu, kā lieli, rūpju sagrauzti cilvēki. Raudāt viņi arī vairs neraud. Ilgais, grūtais ceļš viņus apdauzījis un padarījis vienaldzīgus...

Saulē guļ platajās vagona durvis. Vagonā karsti un nelabs gaiss no netīru cilvēku sviedriem. Bērni prasa dzert. Mātes pie durvīm stāvēdamas un ar mani runādamās, paskatās uz bērniem atpakaļ un sāk viņus mierināt:

„Pacīšaties, bērniņi, pacīšaties vēl, drīz dabūsim ūdeni kādā citā stacijā, te nav ūdeņa.“

„Vai tad tiešām te nav vārīta ūdens?“ es izbrīnījies jautāju mātēm, kas mierina bērnus.

„Nava, nava... Mēs jau skrējām un prasījām,“ viņas atbild. „Stacijās visi cilvēki tīri kā mēmi un tādi nelaipni, un vārīta ūdens nav, arī nevārīta ūdens muca jau izdzerta. Duļķi vien dibinā. Tīrā nelaime! Mēs jau sen slāpstam.“

Paskatos uz runātāju sejām. Tās nosvīdušas un lūpas sasprēgājušas.

Gandrīz no visiem vagoniem izkāpušas sievietes, vīri un ar krūzītēm un podiņiem rokā steidzas uz staciju pēc ūdens. Bet citi bēgļi jau nāk atpakaļ ar tukšiem trauciņiem un žēlojas, ka stacijā ūdens nav un neviens negriež uz viņiem nekādu vērību. Bēgļi steidzas atpakaļ pie vagoniem. Neviens nevar zināt, kad aizlaidīs prom mūsu sarkano vilcienu. Tas dažreiz stāv uz vietas nezin cik ilgi, bet pie dažas stacijas viņu aptur tikai uz dažām minūtēm. Bēgļi bez trepītēm vēl nav paspējuši izlaisties ārā no vagona,

kad jau viņiem atkal jākāpj atpakaļ. Te lielas pūles un cits citu velk, grūž un ceļ vagonos. Lai nebūtu tā jānomocās, tad dažas sievietes labāk cieš vagonā lielas slāpes, bet nekāpj ārā.

Stacija ūdens uzvāramais bāks vēl ir gluži jauns un lietojams, arī uzraksts ir: „Кипяченая вода“; bet vārīta ūdens iekšā nav. Eju pie stacijas priekšnieka un prasu, kādēļ nav vārīta ūdens. Aizrādu, ka tagad ir zaldātu un bēgļu kustības laiks un stacijās pastāvīgi jābūt vārītam ūdenim.

„Nezinu, kādēļ nav,“ stacijas priekšnieks vienaldzīgi atbild un cilā uz galda papīrus. Viņš paskatās pa logu ārā uz bēgļu vilcienu un atkal pagriež galvu atpakaļ un steidzīgi sāk rakstīt.

„Lūdzu, parīkojiet, lai stacijas bākā uzvāra ūdeni,“ saku stacijas priekšniekam stingrā, uzbudinātā balsī. Viņš to sajūt un tikpat stingrā balsī man atbild:

„Man nav vaļas gar ūdeni nodarboties; man pašam savas darīšanas. Ejat pie stacijas sarga un prasat viņam.“

„Bet jūs taču esiet stacijas pārvaldnieks un uzraugs par to, lai viss būtu kārtībā; jums arī jāzin, vai visu izpilda, ko prasa kaŗa laika un ļaužu kustības priekšraksti... Vismaz vārītam ūdenim taču jābūt stacijās, lai bēgļi un zaldāti netīru, nevāritu ūdeni dzerdami nesaslimtu ar vēdera slimībām.“

Stacijas priekšnieks ātri pieceļas, iet ārā pa durvīm un sauc sliežu bidītāju, lai tas sagatavojas, kā var laist prom bēgļu vilcienu. Man arī vairs nav ko gaidīt. Sadusmots, eju rādamies uz vilcienu pie Tomskas vagona un pasaku, ka arī man nav izdevies dabūt vārīta ūdens.

Bēgļi, cits citam palīdzēdami, steidzīgi rāpjas vagonos un gaida uz prombraukšanu, bet vilciens nekustas vis no vietas. Runājam tālāk. Katram ir par ko daudz stāstīt un sūdzēties. It sevišķi jaunā piemūņā palikuse Garozu muļžas Rekvizīcijas Komisija. Tā likuse bēgļiem visu dienu turēt lopus uz vienas vietas un avis sasiētām kājām, bet vakarā pateikuse, ka šo-

dien lopus vairs neņems. Dažas govīs turpat nosprāgušas.

Brīņķu Kaženieku saimniece ar savu brāli dzivojuši kādu laiku zem vāciešiem. Vācieši tūliņ atņēmuši visas ēdamās lietas un no trīs maizes klaiņiem atstājuši pašiem mājiņiekiem tikai puskukuli.

Cīravieris dzivojis zem vāciešiem veselu mēnesi un pieredzējis no viņiem daudz pārestības. Visādiem draudu līdzekļiem viņi spieduši iedzīvotājus atdot vācu kaļaspēkam produktus. Ja kāds kavējies atdot, vai žēlojies, ka pašam nav, tad likuši tam pie krūtīm plinšu stobra galu vai dunci un draudējuši tūliņ nošaut vai nodurt. Kad vācieši tā visu bijuši atņēmuši, tad vēlāk devuši atpakaļ katru dienu tikai pa gabaliņam maizes, dzīvības vilkšanai.

Cīravieris visus nožēlo, kas nav paspējuši izbēgt un palikuši zem vācu varas.

Brīņķos agrāk pazistāmie zagļi labinājušies vāciešiem klāt, rīdījuši tos virsū neizbēgušiem latviešiem un uzrādījuši viņu mantas.

Visnegantaki spiegojuši un nodevuši latviešus ienākušie vācu kolonisti.

Katrā vagonā tik daudz raibu nostāstu, ka nespēju tos uzrakstīt. Lūdzu savus ceļabiedrus, lai viņi paši garajā ceļā kaut kā uzraksta visus pārdzīvotos un redzētos notikumus, un atsūta vēlāk man vai kādam redakcijām. Tomēr tikai rets kāds apsolās to darīt. Citi drūmi pasaka:

„Ko tur lai apraksta... Negribās domāt par visu pārdzīvoto...“

Sliežu bīdītājs ar dzelzsceļa sargu iet labā gabalā gar mūsu vilcienu un sauc, ka vilcienu laidīšot prom, lai sēžoties iekšā.

Pret mums nekādus dzelzsceļa noteikumus neizpilda: ne zvana, ne svilpj, ne ievēro kaut kādu laika samēru. Uz bēgļiem skatās tā, ka tie nav ne pasažieri, ne pārsūtāma manta. Par viņiem nav rakstīti nekādi noteikumi. Mēs esam lieks lādiņš, pie kuŗa nemaz nevar pierast, kuŗš visiem svešniekiem ir pretīgs. To skaidri jau var nomanīt.

Bez pajumtes

J. Lapiņa uzņēmums

Sajūsma, ka mes, bēgļi, esam isti valsts pilsoņi, kas ar nicināšanu grieza muguru ienaidniekam un ar cerībām: uz sirsniņu un citu Krievijas pilsoņu līdzjūtību devās dziļāk valstī, sāk pamazām izzust no visiem sirds stūriņiem un sirdī paliek tukšums...

Arī sarkanais vilciens velkas pa ceļu lēni uz priekšu, kā noguris, savu gaitu apnicis, un aizvelkas pa ceļu tukšo starpbrīdi līdz nākošai stacijai. Te mēs atkal ejam meklēt vārīta ūdens un atkal atrodam tikai tukšus, aukstus katlus. Gandrīz visos vagonos bērni raud un prasa dzert, un lielie sūdzas par negantām slāpēm, bet nekur nevar sagaidīt palīdzības. Daudzas mātes tukšām krūzītēm vai podiņiem rokās drīz stiežas atkal atpakaļ pie vilciena, baidīdamās, kad tik tas neaiziet. Bet ūdens vajadzība ir tik liela, ka gribētos kaut lāsīti dabūt. Mātes paliek pusceļā starp sliedēm un sāk šaubīties un skatīties, gan uz vilcienu, gan uz staciju, un nevar sadomāt, ko nu darīt, vai vēl skriet meklēt ūdeni, vai kāpt vagonā. Viņu sejas sarkanas, nosvīdušas, acu bedrites iekritušas un acis šaubas un izbailes. Dažas sauc uz savām biedrenēm: „Paliekat jūs, māsiņas, pie vagoniem un kad tie sāk kustēties, tad saucat mūs un saucat, lai nelaiž vilcienu prom... mēs skriesim meklēt kauču arī nevarīta ūdens...”

Viņas uz priekšu salīkušas lieliem soļiem ātri aizskrien un mēs, vīrieši, skrienam viņām pakaļ palīdzēt. Viņas jau neprāt krievu valodu.

Arā, pie stacijas žogmalas, stāv uz krāģiņa zaļa mucīņa ar pieķēdētu, aprūsējušu skārda trauciņu. Bēgles apstāj mucīņu un pēc kārtas laiž savos trauciņos nevarīto ūdeni. Taču visām nepietiek un tās, kam pietrūka, iet skumdamas atpakaļ tukšiem trauciņiem. Citas bēgles par viņām apžēlojas un ielej no sava ūdens kādu lāsīti.

Ūdens ilgi stāvējis un negaršīgs; bet bērni krit pie traukiem un rījīgi dzer, lieliem malkiem. Mātes baidās dot tik daudz nevarīta, veca ūdens un velk trauciņus nost no bērnu mutēs; bet bērni tur traukus drebošām rokām un tik dzer. Dažas „cietsirdīgākās”

mātes, kas prātīgi sargā savus bērnus no vēdera slimībām, tomēr atrauj krūzīti no bērna mutes un tad bērni sāk raudāt...

Mūsu lielā steiga bijuse velta. Vilciens stāv uz vietas ilgu laiku. Pie visiem vagoniem tagad runā tikai par vārītu ūdeni. Cik tas nu būtu labi, kad tā būtu tik daudz, cik vajadzīgs, un kas tas būtu par baudījumu, kad tagad būtu vērdošs ūdens un kad varētu uzvārtīt tēju bērniem un pašiem vecajiem...

Tikai trauciņu vērdoša ūdens! Liekas būt maz prasīts par visu, kas atstāts dzimtenē un par visām ceļa grūtībām, bet arī tas nav dabonams. Mēs visi sākam kurnēt... Uz ko? Uz valdību? Bet vēl visi nav skaidrībā, ka valdībai par mums jā rūpējas. Nav skaidrībā par to, ka vispārīgi par mums arī kādam jā rūpējas. Mēs palaidāmieš uz līdzcietību, uz krievu mīlestību un labdarību. Bet tās nu nav, un visur pie stacijām cilvēki pret mums auksti, kā akmeņi, un skatās uz mums mulžīgām, pat dusmīgām sejām. Uz mūsu vilcienu skatās, kā uz nelaimes vilcienu, kas nes vietejiem iedzīvotājiem jaunu likteni. Pie dažas stacijas, kad apstājas mūsu vilciens, 'dzird balsis saucam:

„Bieženci, bieženci!“

Un dažas stacijas jaunkundzītes, kas parasti sagaida un pavada katru vilcienu, un daži stacijas ierēdņi iznāk no saviem dzīvokļiem, nostājas uz platformas un notālēm apbrīno mūs, bet tuvāk baidās pienākt un parunāt.

Pie Nelidovas stacijas mēs vairāki bēgļu vīri sākam ļoti stingri prasīt stacijas priekšniekam vārīta ūdens. Priekšnieks arī top dusmīgs un sauc uz mums, ka viņš neesot vainīgs, ka ūdeni nevāra; viņam esot daudz darba ar kara vilcieniem, un neesot vajās nodauzīties ar bēgļiem. Bet kad mēs viņam airādām, ka viņa pienākums ir arī rūpēties par to, lai staciju nolaidības dēļ netiktu izplatītas vēdera slimības, un dusmīgi draudam viņam tūlī telegrafēt dzelzsceļa valdei, viņš top piekāpīgāks un sāk runāt laipnāki, apsolās par rūpēties par to, ka citiem vilcieniem būtu

vērdošs ūdens. Mēs atstājam stacijas priekšnieku un aizejam pie ūdens katla. Tas gluži auksts. Netāju stāv kāds dzelzsceļa apkalpotājs:

„Kādēļ tad šo katlu nekurina un nevāra ūdeni?“
jautāju viņam.

„Nezinu,“ viņš vienaldzīgi atbild un paskatās uz mani no pieres apakšas.

„Kā tad jūs te nevarat zināt? Jūs runājat niekus. Kam jākurina katls?“ Isi iejautājos.

Dzelzsceļa apkalpotājs paskatās uz mani un maniem biedriem un tad gaži novelk:

„Sargam jākurina, bufetei jākurina...

„Bet kādēļ tad viņi to nedara?“

„Nezinu... Nav laika... Atkal — malkas iziet daudz un šis un tas...“ apkalpotājs garlaicīgi novelk un sāk lēni virzīties no mums prom...

Pleskavas guberņā pie stacijām daži tumši zemnieciņi nāk pie mums un jautā, vai drīz arī pie viņiem jau būšot karš un vai tik viņiem arī jau nevajagot sākt bēgt. Apmierinām viņus un viņi top runīgāki. Bet valodas tomēr grozās ap savu labumu un ap savu ādu. Kad mēs stāstam viņiem labi saprotamas lietas par to, kādī mūsu bēgļiem bijuši labi lopi, ka tie ceļā saslimuši un gājuši bojā un kādas mokas bijušas ar lopiem pie Rekvizīcijas Komisijām, tumšie zemnieki to labi saprot un ātri apsver lietas apstākļus:

„Āre!“ viņi iesaucas viens uz otra paskatīdamies, „no mums ņem nost pēdējo gosniņu un dzen tur projām uz Rīgu, kaļaspēkam, bet turienes labās govīs neņem un nomoca ceļā... Vai tad nevarēja turienes lopus steidzīgi paņemt kronim un apkaut gajai un mūsu vājās „kraņņas“ atstāt...“

„Mūsu labās govīs jau ar nolūku lika dzīt prom pašiem bēgļiem un ar nolūku vilcinājās pieņemt, lai caur to būtu lielāks labums vācietim un lielāks ļaunums mums, bēgļiem un krievu armijai,“ es nozīmīgi saku zemniekam, galvu locīdams. Bet viņi mani nesaprot un savā nesaprašānā tikai mirkšķina acis un mīnājas no kājas uz kāju.

Pie Toropas stacijas pie manis pienāk kāds melns zemnieciņš ar melnu, netīru muti, melnu bārzdu, mazām, pierē dziļi iegrimušām un spīdīgām acīm un tumšu, pašaustas vadmalas „čuiku“ un prasa man kaut kādas ziņas par kaŗu. Viņam lielas bailes no vāciešiem, kas nāk virsū ar kaŗu, un lielas dusmas uz vietējiem vāciešiem.

„Te, netālu no Toropas, arī dzīvo kāds vācietis: to vajadzētu sist,“ viņš man noslēpumaini stāsta.

„Ja jūs nositīsiet vienu, otru vācieti, tad vēl nebūs līdzēts,“ saku zemniekam, „vajag sakaut vācu kaŗaspēku un aizdzīt visus vāciešus no Petrogradas valdības vietām, tad tik mēs visi būsīm atpestīti...“

„Jā—ā—ā... Kā lai sakauj vāciešus?“ zemnieciņš velk žēlā balstī un nolaiž galvu.

Steidzīgi pasaku viņam, kas viss būtu darāms, lai varētu droši uzvarēt vāciešus, un tad aizeju pie sava vagona un ierāpjos iekšā. Zemnieciņš paliek stāvam uz vietas. Pie viņa pienāk vēl citi zemnieki un visi sāk sarunāties savā starpā...

Es pamazām sāku pārliecināties, ka bez visām nolaidībām un nodevībām, par kuŗām mēs runājām Kurzemē būdami, vēl ir jāpieskaita krievu lielā miegaitība. Vēl tepat Pleskavas guberņā, pašā frontes tuvumā mēs nekā vairs nemanām no kaŗa. Visās stacijās liela tumsība, liels miers, un vietējie iedzīvotāji garlaikojas. Nekur nemana nekādas dzīvākas un enerģiskākas rīcības kaŗa dēļ... Te nu skaidri var pārliecināties, ka drīza uzvara un atgriešanās dzimtenē nav iespējama..

Rževā piebraucam pašā vakarā. Te mūsu vagonam ceļa gals. Ilgi stāvam uz vietas. Neviens neliekas gar mums ne zinīs. Sāku rūpēties par naktsmājām. Apjautājos pie stacijas ierēdņiem pēc bēgļu patversmes un palīdzības. Nekas te vēl nav darīts un nav cilvēku, kas kaut ko darītu. Prasu, vai nav kāds ēdināšanas punkts tādiem bēgļiem, kam pašiem vairs nav savas pārtikas. Nav tāda punkta. Aiz vakzales uz kādām blakus sliedēm man parāda vagonu, kur ēdinot ievainotos zaldātus. Eju tur. Uz vagona izkārtne ar uz-

„Pērciet olas, pērciet desas, pērciet baltmaizi!“

Notālēm dzirdu mūsu vagonā skaļas sarunas. Piesteidzos klāt. Ceļa sargs liek, lai kņavājamies ārā no vagona ar savām bēgļu mantām. Vagons esot vajadzīgs. Nu mums jāpaliek uz bruģa bez pajumtes. Ar ceļa sargu nevaram saprasties. Tas jau nevar mums nekā līdzēt. Viņam savs uzdevums jāizpilda. Eju pie stacijas priekšnieka. Tas tomēr vēl atvēl palikt vagonā līdz rītam.

Tējas ūdeņa arī te vairs nevar dabūt. Zaldātu ūdensvāris jau pielaists ar svaigu ūdeni un tikai rīt no pulkstens sešiem to aizkurinās. Atnesam no vakzales verdošu ūdeni vakara reizei. Man mazs sveces galiņš. Iededzinu to un apgaismoju vagonu. Izvelkam atkal savas maizes kules un iekožam sausās vakariņas. Gandrīz vienā reizē mēs abos vagona galos sākam runāt par to, ka mūsu maizes klaipi ceļā jau ļoti saplakuši. Manam ceļa biedram, ģimenes tēvam, arvien tuvāk, arvien ciešāk mācas virsū raizes par maizi un peļņu nākamās dienās. Mēs sēžam katrs savā vagona galā un runājam par darba meklešanu, par nākotni. Tikai par pagātņi, par mājām mēs vairs nerunājam... Viņa sieva sēd klusu viņam blakus uz dējiem, kājas nokāruse, un ar abiem elkoņiem uz ceļu galiem atspiedusēs. Bērni jau guļ. Mūsu vagonam nedod miera: to grūsta pa sliedēm no vienas vietas uz otru. Sveces galiņš uz dēļa beidz degt. Pa durvīm pūš iekšā lēns nakts vējiņš un loka sveces liesmiņu uz visām pusēm. Uz mana izklātā, vecā mēteļa drebīnas vāja gaismiņa. Taču arī šini gaismiņa es ieraugu sev blakus rāpājam pa mēteļa virsu jaunus dzīvniekus: vecas, izbadušas, plānas utis. Tās ir zaldātu un netīro strādnieku utis, kas bij izklidušas pa vagonu un salīdušas grīdas un dēļu starpās un tagad nu pa divām dienām, kā mēr es te dzīvoju, pa visu vagona galu saodušas mani un salīdušas no visām pusēm visas kopā, meklēt pie manis siltu patversmi.

Nobirstēju ārpusē visu mēteļa virsu, izdauzu to gar vagona sienu, paklāju atkal uz vagona grīdas, liekos gulēt un mēģinā aizmigt. Svece jau izdeguse

un vagonā liela tumsa. Mani ceļa biedri jau šņāc... Pienāk un aiziet vilcieni, bieži svilpj lokomotīves un zvana stacijas zvani. Jau pāri pusnaktij, bet mūsu vagonu vēl grūsta kaut kur prom... Galva lēni dreb, vagonam ripojot, un smadzenēs jaucas apziņa ar miega murgiem...

XXVII

Pirmā krievu pilsētā

Sestdien, 18. jūlijā. Jau gaišs rīts. Atgrūzu vaļā vagona durvis. Plata, dzeltēna saules gaisma nogulstas uz vagona grīdas. Šodien mums jāatstāj vagoni. Mans biedrs atstāj savu ģimeni vagonā un aiziet apjautāties par darbu. Arī man pēc visa kaŗa mutļa, pēc nejaukām bēgšanas ainām un asajām ceļa grūtībām nu pirmo reizi itkā aizsegs atvelkas no acīm un es ieraugu pats savu dzīvi. Man arī sāk mākties virsū rūpes par savu pārtiku. Savu mantu nodomāju atstāt Rževā un varbūt pat te kādu laiciņu padzīvot. Jāmēģina darīt kaut kāds iespaids uz Rževas pilsētas valdi, lai tā kaut ko dara bēgļu labā. Lidz pulkstens 10 nav vērts iet uz pilsētu. Sāku strādāt vagonā. Paklāju uz grīdas Latvijas karti, lai būtu vieglāki pārskatāmi dažādie bēgļu ceļi un maršruti, nolieku savas burtnīcas un rakstu tālāk savas bēgļa piezīmes. Pie vagona durvīm šad un tad pienāk citi bēgļi, kas dzīvo blakus vagonā: krievi, latvieši, jaunekļi, jaunavas, nejauši ceļa un nelaimes biedri. Tie visi izbēguši no Jelgavas. Viņi tikai šonakt šurp atbraukuši un nu apjautājas par dažādiem apstākļiem. Pie vakzales vēl klusums. Bet drīz pienāk gaŗš ievainoto vilciens. Vieglu ievainotie izklist pa platformu un iet meklēt ēdināšanas punktu. Viņu pārsietās galvas un rokas balto un kustas saules gaismā. Smagāk ievainotie, kas paši nevar iet, uz savām lāvām gulēdami, piebāzuši savas sejas pie vagona logiem un skatās ārā. Viņu rupjo kreķlu apkakles vaļā un krūtīs plīkas.

Tagad ēdināšanas vagonš atdzivojies. Te rikojas kāds inženiers ar savu kundzi un viņiem palīdz dažas strādnieces.

Pieeju pie inženiera un iejautājos:

„Vai bēgli te arī nevar dabūt paēst? Daudzi aizies bojā badā.“

„Nē. Te tikai ievainotos ēdina un arī tos visus nevaram apmierināt, ja vilcieni pienāk biežāki,“ inženiers pavirši atbild un sāk skatīties kādā grāmatā, kur ierakstīti iepirkumi.

„Bet vai tad pilsētu savienība nevarētu ierīkot arī bēgļiem kādu ēdināšanas punktu?“ mēģinu pievīrties jautājumam tuvāk.

„Nezinu. Te nekāda rīkojuma nav,“ inženiers steidzīgi atbild.

Rēdzu, ka šīnī vietā bēgli pabalstu neatradīs un eju atpakaļ pie sava vagona. Mans ceļabiedrs jau piebraucis pie vagona smago ormani un kņavā ārā savas mantas. Viņš dabūjis pilsētā pie galdniekiem darbu un nu ir priecīgs. Vagonā vēl paliek tikai manas lietas. Palūdzu kādu Jelgavas bēgli, no blakus vagona, lai tas pasargā manu bēgļa bagātību un tad eju kājām uz Rževu. Jāiet kādas 2 verstis. Saipus Volgas ieeju pie matu griezēja. Matu griezējs matus cirpdams sāk man stāstīt savus uzskatus par kaļa gaitu un politiku un beidzot pāriet uz austriešu virsniekiem, kas te katru dienu nākot gaļām un esot ļoti jautri un omulīgi. Drīz patiešām iet gaļām gar logu 6 slaiķi, jauni Austrijas virsnieki. Viens ienāk noskūties. Viņam rokās „Русское Слово“ un viņš pats labi runā krieviski.

Bāzddzinis, viņa sveicienu saņēmis, tūlīņ iejautājas:

„Nu, vai Varšava jau krituse, vai priecājaties?“

Austrietis pasmaida un isi atbild:

„Русское Слово“ izsaka gan tamlīdzīgas domas.

Bāzddzinis duļ man pie sāniem un čukst ausis, lai es austrietī labi apskatot. Viņš pats, cik nomanu, izturas pret svešas zemes putnu ar lielu godbijību.

No bāzddziņa eju tieši uz Rževas pilsētas valdi un

jautāju pēc pilsētas galvas. Nav mājās. Valdes telpu apkopējs man parāda galdu, kur sēd pilsētas galvas vietnieks, videja auguma virietis, „poddjevkā“, apaļi apcirptiem matiem, krievu tirgotāja seju. Pie diviem citiem galdiem sēd pilsētas valdes kancelejas ierēdņi un nesteigdamies kaut ko raksta.

Pieeju pie pilsētas galvas vietnieka un apjautājos, vai pilsētas valde jau ir kaut ko darijuse bēgļu uzņemšanai.

Mans jautājums un vispār mana ierašanās ļoti pārsteidz „mierīgo“ iedzīvotāju. Viņš paceļ savu apaļo, tuklo seju, paskatās uz mani ar lielu izbrīnišanos, tad itkā apķeras, lūdz, lai es piesēžoties viņam pretīm pie galda, un nesaprašanā man atbild:

„Jā, ar bēgļiem... Bēgļi te braucot gan gažām, arī pilsētā jau nāk iekša. Nezin, kas no tam iznāks. Iedzīvotāji uztraucas...“

Viņš nolaiz galvu un turpina rakstīt uz papīra gabaliņa dažus vārdus un skaitļus.

Mani iezogas dusmas uz šo vienaldzīgo nolaidušos krievu mazpilsētas pašvaldības ierēdņi un es noteiktākā balsī viņam piezīmēju:

„Vai tad jūsu „iedzīvotāji“ nekā negrib just no kara? Vai tad viņi nevar saprast, ka bēgļiem vajag pajumti un uzturu, kāmēr viņi ir bezspēcīgi paši sev izpalīdzēties?...“

Pie galda lēni un pabailīgi pienāk kāda mazpilsoņa sievele, paklanās pret manu kaimiņu un lūdz gau-došā balsī:

„Es atnācu lūgt kapa vietīgu manam nelaiķītim... Dodiet vietīgu kapsētā...“

Pienāk un nostājas sievelei blakus kāds gaža au-guma virs ar gaļu, netīru nātņa priekšautu. Viņam rokā netīra, saburzīta papīra lapele ar neveiklām liku-maiņām rindām un skaitļiem.

Sievele vēl nav beiguse savu lūgumu, kad virietis jau sāk runāt viņai starpā un, saukdams pilsētas galvas vietnieku vārdā un tēva vārdā, prasa, lai sa-maksā par malkas vešanu.

Es pacietīgi gaidu, kāmēr sievelei iedod zīmi uz

kapa vietu; bet tad atkal sāku turpināt savu ziņojumu:

„No frontes nāk un brauc šurp pa šo ceļu daudz bēgļu un tiem steidzīgi jāgādā palīdzība, jāierīko kāds edināšanas punkts, kādi dzīvokļi, kur viņiem palikt...”

„Jā, slikti, kad viņi tā nu sākuši braukt šurp uz Rževu,“ pilsētas „tētiņš“ man žēlojas un pastiepis roku ņem no malkas vedēja rēķinu un sāk to lasīt.

„Un kas te, Rževā, bēgļiem var kaut ko līdzēt... viņš turpina, „te pilsētā nekādu organizāciju, kas rūpētos par bēgļiem, nav un dzīvokļu arī nav...”

„Semjon, tu esi par malkas atvešanu uzrakstījis par lielu rēķinu. To nevaru maksāt...”

„Apžēlojaties, tētiņ, kas par lielu rēķinu,“ Semjons brīnas un izpleš rokas uz abām pusēm, „tagad dārdzība... zirgam auzas, pašam maize... nekāda darba nav...”

Pilsētas galvas vietnieks atvelk atvilktni, izņem naudu, noskaita un atdod Semjonam.

Pienāk pie galda trīs sievas un divi vīri un lūdz „tētiņam“ darbu.

Pilsētas „tētiņš“ patiešām sāk atkal ar viņiem runāt. Man zūd pacietība un pašsavaldīšanās. Gluži stingrā balsī ierunājos atkal:

„Sakiet man, vai tad jūsu pilsētā patiešām nedomā nekā darīt bēgļiem par labu... Kas te galu galā iznāks! Šurp saplūdis lielas masas izbadušu cilvēku un ies bojā, ja priekšlaikā nekas netiks darīts...”

„Ko lai pilsēta dara, ko lai mēs palīdzam?” tirgotājs sāk bailoties. „Iedzīvotāji uzbudinās: domā ka kaŗš jau nu itin tuvu, visi uztraucas, un nu vēl tie bēgļi nāk un nāk, un paliek ilgi pie vakzales guļam un prasa maizes, un nāk un apmetas pilsētā... Tīrā nelaieme! Visi iedzīvotāji bailēs...”

„Bet kas tad isti ir noticies ar jūsu iedzīvotājiem!” es iesāku izzobojošā balsī. „Jums visiem tik uzbudināts gara stāvoklis, bet nekādas kaŗa laika kustības te nemana. Te taču nekādu kaŗa briesmu nav un pat nevar manīt, ka Krievija vispārīgi vestu kaŗu.”

„Kā nevar manīt?” krievu „kupcis” saidzis iesau-

cas, „veikali pavisam saplakuši un bēgļi mūs uztrauc un dara uz iedzīvotājiem sliktu iespaidu...”

Viņš top itin priecīgs, kad es pieceldamies piebilstu, ka nu iešu pie vietējā notara un lūgšu viņa pakalpojumu vismaz mana dzīvokļa ziņā, lai varētu kaut kur nolikt savas lietas.

„Jā, jā, ejat pie notara. Viņš varbūt varēs kaut ko darīt,” vienaldzīgais krievu pilsonis steidzīgi iebilst un, no manis atsveicinājies, tālīn ņem priekšā tos, kas atmākuši meklēt darbu.

Mans pirmais mēģinājums, meklēt istā krievu pilsētā pie kara neaiztiktiem iedzīvotājiem kādu palīdzību un līdzjutību, man nu jāatzīst par pilnīgi neizdevušos. Krievi nesaprot mūsu nelaimi un gar viņu neinteresējas. Viņiem pietiek rūpju ar to vien, ka viņu veikali mazliet saplakuši. Nu redzu, ka bēgļiem draud liela nelaime...

Labu laiku staigāju pa pilsētu meklēdams sev kādu istabiņu. Pilsētiņas vidū, kā tas mēdz būt Krievijas pilsētās, liels tirgus lauks un lauka vidū — senlaiku mūra ēkas, kur gandrīz katram tirgotājam sava bode vai noliktava. Nesen liijs lietus un uz tirgus lauka guļ izbradāta dubļu kārtā un dziļākās vietās — platas, gaļas ūdens peļķes. Pašu durvju priekšā vai pašās durvīs miegaini sēd un paretim pārmaina kādu vārdu krievu tirgotāji un viņu komiji. Gandrīz viņi visi koda saulgriežu sēklas. Labā roka bez mitēšanās pēc vienlīdzīgiem starpbrīžiem, ceļas pie mutes labā stūra un iemetuse mutē sēklas graudu, laižas atkal uz leju pēc cita grauda, un pa mutes vidu griezdamās lido arī izkodītās saulgriežu sēklu čaumalas. Katram sēklu kodītājam visapkārt guļ balti-melni raibs čaumalu klājiens.

Meklēju bodi, kur var nopirkt virvi, kurvja pārsiešanai, un ierunājos ar tirgotājiem par kaŗu. Viņi visi gluži nolaidušies un gaida, ka „ņiemcis” jau nāks pie viņiem. Daži man jautā, vai viņiem arī vajadzēšot bēgt. Viens otrs nožēlo bēgļus; bet visiem viņi nepatīkami un visi žēlojas, ka tas ir ļoti slikti, ka bēgļi taisni nākuši uz viņu „mazo pilsētu.”

Uz pilsētas dzīvi bēgļu kustība patiešām jau darījuse iespaidu. Vietējie dzīvokļu iznomātāji un tirgotāji jau saoduši peļņu no ārkārtējās bēgļu kustības un nu metas šai peļņai virsū, kā kraukļi uz maitu. Īsā laikā saceltas cenas uz dzīvokļiem un pārtikas produktiem par 50—100 proc. Par istabiņu, par kuŗu agrāk maksājuši 5 rubļi mēnesī, tagad prasa 8—10 rubļiem; par 10 olām pārs mēnešu atpakaļ maksājuši 15 kap., tagad 35; sviesta cena sacelta no 30 līdz 60 kap.

Aizbēgot no dzimtenes man nenāca ne prātā, ka kara neizpostītie, pat neapdraudētie leikškievietas iedzīvotāji sāks izmantot bēgļu nelaimi. Tur šādas domas es būtu turējis par noziedzību. Bet tagad nu viņas izrādās par dzīves patiesību.

Es sāku staigāt pa mazajām ieliņām un meklēt sev kādu lētu istabiņu. Staigāju un domāju par „Krieviju kara laikā“. Par viņu nu varētu gan sarakstīt raibas lietas, ja tikai par patiesu vārdu neliktu cietumā.

Kādas ielas galā, grāvas malā atrodu mazu, vecu nameli. Uz to mani sūtīja kāda sieviete, apgalvodama, ka tur esot brīva istaba, un nama saimnieks esot vecs izdienējis sekretars un „mierīgs cilvēks“.

Pašu nama saimnieku nedabonu redzēt. Pagalmā atrodu kādu vecu galdnieku, kas tur dzīvo un strādā zem nojuma. Tas mani ievēd tukšajā istabiņā. Galdnieks paliek stāvam durvīs; es aizeju līdz istabiņas vidum un ironiski smaidīdams grozos un skatos visapkārt. Gar visām sienām tecējušas uz leju pelēkas, netras ūdens strūklas; tapetes izpļosītas un apakšā notašķītas; griesti apkūpējuši tumši pelēki un senie apsviedumi izdrupuši un izbīruši. Grīda gadiem nav krāsota un dubļiem apmiņāta.

„Cik gadu desmitus šo istabu neviens nav uzkopis?“ jautāju galdniekam un skatos viņa rudajās acīs.

„Nezinu,“ viņš man atbild, plecus paraustīdams.

„Un cik tad būtu jāmaksā par mēnesi?“ jautāju tālāk.

„Astoņi rubļi,“ galdnieks droši atbild.

Es tik izplešu rokas un iesaucos:

„Vai tad vecajam sekretaram prāta nemaz nav? Kas tad par šo stalli maksās tādu naudu?“

„Dargi laiki uznākuši,“ galdnieks ņurd caur zobiem, „cilvēki nāk un meklē dzīvokļus, no bēgļiem nevar atkauties: tie tīri apsēduši pilsētu... Visi meklē mazas, lētas istabiņas... Senāk gan mūsu pilsētiņā bij lētas istabas, bet tagad uzlika dubultas cenas. Es par savu pašķūni arī maksāju piecus rubļus... ko tur lai dara! Kaļa laiks...“

Galdnieks sāk kasīt pakausi un skatās uz mani, galvu greizi pagriezis.

Es cieti paskatos galdnieka nemazgātā sejā, pašūpoju galvu un, ardievas pateicis, eju ārā pa durvīm.

„Nu, kā tad paliek ar to istabu?“ galdnieks tā nedroši iejautājas.

„Pasakat savam vecajam saimniekam, lai viņš priekšu liek izīrēt istabu, ka tur var dzīvot cilvēki, un tad runāšu tālāk,“ es atbildu jau uz ielas stāvēdams un aizeju.

Savas lietas pārvedu no vakzales un nolieku notara rakstveža priekšnamā un vakarā aizbraucu uz Maskavu.

XXVIII

Krievijas sirdī

Maskavā, 19. jūlijā. (Svētdiena.) Pēc pulkstens 9 aizeju uz Pilsētas Savienības biroju. Domāju te atrast priekšgalā lielu, dzīvu darbību. Atrodu tikai gaļlaicību. Daži pie galdiem raksta, daži sarunājas. Kaļa laiku varbūt raksturo tikai tas apstāklis, ka daži atnākuši arī svētdienā uz biroju. Citādi te nemanu nekādu kara iespaidu. Sāku stāstīt kādam vecākam ierēdnim par bēgļu nelaimi un par nolaidībām uz dzelzceļa. Šis ierēdnis paklausās manā nostāstā taisni tik ilgi, cik uz to viņu spiež viņa pieklājības disciplina pret svešu cilvēku. Bēgļi viņu mazāk interesē. Viņš mani pārtrauc ar priekšlikumu iesaukt sekretara pa-

līgu, kas man varēšot pateikt daudz ko vairāk, un tad pieceļas un aiziet uz otru istabu. Pēc britiņa viņš atgriežas divātā ar kādu židu tautības ierēdni un pasaka man, ka tas ir sekretara palīgs.

Iesāku ar to savu stāstu no gala. Taču viņš mani drīz pārtrauc un ņemas man iestāstīt, ka bēgļu apgādāšana un viņu palīdzības organizēšana nav Pilsetu Savienības pienākums. Viņu rokās esot tikai „Sarkanais Krusts“.

„Bet jūsu pilnvarnieki frontes tuvumā taču izliekas itkā viņi apgādātu arī bēgļus un es šīnī nolūkā pat esmu nodomājis stāties darbā pie kāda pilnvarnieka Rīgas frontē,“ es pārtraucu sekretara palīgu.

„Tā nu gan ir,“ sekretara palīgs gaļlaicīgi novelk un sāk cīlāt papīrus.

„Bet tur nāk sekretars,“ viņš itkā atvieglots iesauca, „es jūs iepazīstināšu.“

Pieejam pie sekretara, apsēžamies. „Es nupat atbraucu no Rīgas frontes un man jums daudz kas būtu ziņojams,“ es iesāku, „bet galvenais, kas tagad tur būtu jādara un ko es sevišķi pastripoju — ir palīdzības organizēšana bēgļiem tur un ceļā. Vēl varēs novērst katastrofiskās slimības, bet vēlāk būs par vēlu. Epidemijas apdraudēs arī valsts centru.“

„Vai mūsu pilnvarnieki tur jau nestrādā arī šīnī virzienā?“ sekretars jautā.

„Es ar Kuļimanova kgu jau iepazīnos. Viņš gribētu kaut ko darīt, bet lieta vēl nav noorganizēta,“ es paskaidroju.

„Jā, Kuļimanovs mums telegrafeja un minēja arī jūsu vārdu. Mēs jūs, bez šaubām, arī pieņemtu savā darbā, bet pagaidām budžets aprobežots,“ sekretars turpina.

„Es jūsu budžetu neapgrūtināšu: es algu šīnī darbā neprasu. Tas jau man tuvs darbs,“ es atvieglāju sekretara rūpes.

„Nu jā. Tad nu gan kavēkļi nekādi nebūtu ceļā.“ sekretars piekrīt. „Mēs jums varētu tūlīņ izdot pilnvaru un jūs varētu braukt uz fronti.“

„Bet vai par kādu bēgļu sazināšanās starpniecību Kuļimanovs netelegrafēja?“ iejautājos.

„Jā, telegramā bij arī par to teikts. Bet jūs personīgi par to vēl referēšot.“

„Es to tūlīņ varu darīt. Man jau sistema pārdomāta,“ es paskaidroju.

„Nu tad iesim pie valdes locekļa,“ sekretars uzaicina.

Ieejam pie valdes locekļa un es isumā ziņoju par visraksturīgākiem apstākļiem frontē un par bēgļu noklišanu no savējiem; izsaku arī savas domas par sazināšanās kārtību un centrales darba iekārtu. Latviešu bēgļu vēstules lasīt un viņiem pa latviski atbildēt droši vien nāks vairāki Maskavas latvieši par velti.

„Tā lieta varēs iet,“ valdes loceklis piekrit un skatās uz sekretaru.

„Jā, šim priekšlikumam var piekrist,“ arī sekretars piebilst.

„Labi! Tad es rīt atnesīšu reģistra formu,“ es piedamies nobeidzu sarunu.

Ienāk vēl viens darbinieks. Arī ar to mani iepazīstina, kā ar valdes locekli.

Sekretars pamet ienācējam uz mani ar galvu un saka:

„Te mums būtu noderīgs cilvēks Rīgas frontes darbam, varbūt kā pilnvarnieks Daugavpilī. Kuļimanovs jau telegrafēja.

„Labi. Dosim pilnvaru,“ arī ienākušais valdes loceklis piekrit. „Bet lai mums iesniedz attiecīgu rakstiņu.“

„Es rīt iesniegšu un pilnvaru saņēmis, rītvakar jau varēšu aizbraukt uz fronti,“ es piekritu.

Atvadāties. Uzrakstīt papīri eju uz Latviešu biedrību, Pokrovkā 41. Gribu tuvāk iepazīties ar tagadējiem Maskavas darbiniekiem un apspriesties ar viņiem par jaundibināmo sazināšanās biroju. Savienības biroja priekšsīstībā uzrakstu mazu paziņojumu Maskavas krievu laikrakstiem un aizrādu, ka latviešu bēgļi, kam nozuduši piederīgie, var to paziņot Savienībai,

uzdodot savu adresi, un tad gaidīt, vai meklējamais neatsauksies arī caur Savienības biroju.

Pēc tam steigšos uz Latviešu biedrību — Pokrovka Nr. 41. Tur neesmu bijis no 1912. gada.

Jau notālēm ieraugu balto namu ar zaļo jumtu un vietām nodrupušo krāsu.

Ārā pie vārtiem liela drūzmēšanās un gar sienām un tuvējiem žogiem stāv daudz cilvēku. Es jau notālēm viņus labi pazīstu: tie visi ir latviešu bēgļi. Nevienam citam cilvēkam Maskavā nav tāds izskats, nav tāda pārakmeņojusēs seja.

Ieeju biedrības pagalmā... un desmit soļus pagājis apstājos. Grūti izlauzties caur lielo cilvēku drūzmu. Es agrāk nevarēju iedomāties, ka šurp uz Maskavu jau būs atplūduši tik lieli bēgļu pulki.

Pagalmā vien liekas būt vismaz kāds 1000 cilvēku. Viņi jaucas cits caur citu, stāv pulciņos pa trim, pa pieciem, pa desmitiem; sarunājas, apspriežas, stāsta par savu nelaimi, par visādiem notikumiem bēgļu ceļā, par badu un grūtībām. Citi stāv pie žoga ar muguru atspiedušies un skatās zemē, citi lasa pie sētas mūra visādus papīrišus ar paziņojumiem par Latviešu Komitejas rīkojumiem vai darba piedāvājumiem. Pagalma dibinā pie žoga uzceltas no palāgiem un staklēm visvisādas būdas naktsmājām un dienas patversmei, nepanesamā saules karstumā.

Pie būdām ārpusē klusi stāv noguruši un apjukuši bēgļu bērni, bet būdā iekšā uz mātes rokām raud slimie un nomocītie zidaiņi vai ievaidas slimie lielie bēgļi.

Starp būdām un klusākos pagalma stūrīšos sēd mēmi un sastinguši sirmi vecīši un salikušas māmiņas. Pagalma bēgļu drūzmā trijās vietās nolikti mazi galdiņi. Pie tiem sēd Latviešu biedrības un komitejas darbinieki un darbinieces un pakalpo bēgļiem ar darbu un padomiem. Ap šiem galdiņiem drūzmējas lieli bēgļu bari.

Tiklīdz kāds cits biedrības darbinieks caur pagalmu steigdamies apstājas un iesāk runāt, viņu tūlīt no

Zem klajas debess

„Klio“ uzņēmums

visām pusēm ielenc bēgļu bars un apbeŗ ar neskaitāmiem jautājumiem.

Es lauŗos dziļāk bēgļu drūzmā un apstājos pagalma vidū. Es vēl neesmu paguvis izjautāt kādu novārguŗu bēgli par viņa piedzīvojumiem dzimtenē un ceļā, kad jau arī ap mani sapulcējas desmitiem citu bēgļu. Viņi neprasa, kas es esmu un ko es varu, bet tūlīņ stāsta man par šāvām lielām vajadzībām un lūdz pēc padoma un palīdzības. Viņi iedomājuŗies, ka arī es esmu kāds komitejas darbinieks. Es netieku vairs uz priekŗu ne soļa.

Saules stari Maskavas mūŗos tveicē nepanesami un bezmēŗīgi pārpildītā pagalmā, liekas, trūkst gaisa elpoŗanai. Virs bēgļu galvām viņo sviedru un netīru cilvēku izgarojumu smaka. Pagalma bruŗģis netīrs, kā gada tirģus lauks. Pa zemi izkaisīti un nometņāti salmi, lūki, visādu papiŗu gabali un izsmēķētu papirosu gali. Neviens tagad nevar pagalmu izslaucīt. Šī lielā bēgļu nometne ir vieta, kur smel jaunas ziņas krievu laikrakstiem.

Pa bēgļu drūzmu loŗņā viens pēc otra Maskavas krievu ųurnalisti un krāŗ no bēgļu dzīves rindiņas rītdienas numuram.

Ar pūlēm atsvabinos no nebeidzamām sarunām un ielauŗos mazā istabiņā pie galvenājiem komitejas darbiniekiem. Pie tiem gŗūti pietikt. Mazā telpa liekās līdz griestiem cilvēku pārpildīta. Ar lielām pūlēm izlieņu caur ųo cilvēku biezokni.

Istabiņas dibinā un gaŗ sānis sienu nolikti vienkārŗi koka galdiņi un aiz tiem sēd vai stāv Komitejas darbinieki.

Visi logi vaļā, bet gaisa istabiņā nav nemaz. Visi darbinieki un bēgli nosviduŗi un noguruŗi. Komitejas priekŗsēdētāŗs, virsskolotāŗs Peteris Zalīts, stāv aiz maza galdiņa un bēgļu apsēsts no viŗām pusēm runā un runā, un nekad nevar beigt un iziet ārā ievilkst elpu, kaut arī sliktajā pagalma gaisā. Viņam seja noguruŗi, nervoza, acu bedres iekrituŗas un pa pieri rit uz leju lielas sviedru lāses. Laiku pa laikam viņŗ runādams paceļ pie pieres labo roku ar lakatiņu un noslauka

sviedrus un tad runā atkal. Viņa baltā, gaļā bārda mūžīgi kustas runājot.

Katram bēglim sava nelaieme, katram savs bēdu stāsts, sava liela ciešana, un par to visu gribas izstāstīt un grūtajā bridī atrast kādu padomu no sirmā darbinieka. Bet viena stāsts iznāk par gaļu un citiem bēgļiem zūd pacietība: vairāki uz reizi sāk runāt cits citam pār kamiesi un viens pats darbinieks nespēj visiem atbildēt.

Pie cita galdiņa cīnas ar bēgļu likstām jauns advokāts Jūlijs Šmidts. Viņu apbeŗ bēgļi ar tūkstots juridiskiem jautājumiem. Bet galvenais viņa darbs ir — novērst policijas stingrību no bezpasiņiekiem un palīdzēt zaldātu un rezervistu sievām pabalstu lietās.

Lielais vairums bēgļu izbēguši vai izdzīti no mājām ar tādu steigu, ka nav paspējuši paņemt savas pases vai citas kādas apliecības; daudzi tās ceļā jau pazaudējuši. Par tiem nu komitejai jāuzņemas atbildība. Šī atbildība arī jāuzskata, kā zināma tiesība, par kuru komitejai nācies ilgi kaŗot. Zaldātu sievas dzimtenē dabūjušas pabalstu sev un saviem bērniem; bet tikai retai kādai ir, kādi dokumenti par tiesībām uz pabalstu vai kāds pierādījums, ka vīrs iesaukts kaŗa dienestā. Gandrīz visām sievām te Maskavā jāpierāda viņu tiesības no jauna, un naudas lietās tas ir ļoti grūti. Tādēļ advokātam Šmidtam ir tik daudz darba.

Kad kādai lielākai sievu grupai kaut kādā ceļā nokaidrotas viņu tiesības, advokāts Šmidts liek viņām sapulcēties pagalmā lielā barā un tad no istabiņas izlauzies stājas sievu pulka priekšgalā un kā komandieris ved viņas uz iestādi, kur viņām izmaksā pabalstus.

Istabiņas vidū nostāties un no visām pusēm bēgļu apstāts runā Aleksandrs Dauge. Viņš uzņēmie apgādāt bēgļiem darbu. Tas ir ļoti grūts uzdevums. Darbs visiem ir vajadzīgs, un visi to meklē, bet krievu valodas nepratējiem ne visur var atrast piemērotu darbu. Darba devēji arī jau iemantjušies izmantot

bēgļu bezizejas stāvokli un sola tik mazu atalgojumu, ka nav iespējams par to strādāt.

Visādi pārpratumi bez gala: darba devēji nāk un žēlojas komitejai, ka bēglis vietu atstājis vai negribot strādāt; bēgļi atkal žēlojas, ka ar viņiem apejoties kā ar suniem un turklāt vēl negribot maksāt norunāto algu vai dienas maksu.

Kāds strādnieku grupas priekšstāvis žēlojas, ka ar biedrības iedoto adresi viņi aizgājuši pie uzrādītā darba uzņēmēja inženiera, bet tas nu uz vietas viņiem piedāvājis daudz mazāku algu, nekā komitejā paziņots. Neko darīt: bijis jāstrādā par mazo algu, par kādu krievu strādnieki nestrādā.

Kāda bēgļu grupa nostrādājuse cauru dienu pie kāda cita darbu uzņēmēja, bet tas vakarā algu nav izmaksājis.

Grūti atrast krāpnieka adresi un viņu iesūdzēt. Nevienam nav laika staigāt pa tiesām.

Istabiņā liels valodu troksnis no griestiem līdz zemei.

Es palūdzu Zālītīm atļauju nosēsties pie galdiņa un uzrakstīt pieteikšanās rakstu pilsētu savienībai.

Tiklīdz es nosēžos rakstīt, tūlīņ ap mani sapulcejas bēgļi ar savu sāpju valodu.

Kaut gan es nepazīstu Maskavas apstākļus, tad tomēr vēl ir tūkstots citu bēgļu jautājumu — par apstākļiem ceļā pa Krieviju, par braucieniem tālāk uz citiem Krievijas apgabaliem un Sibīriju, par zaudējumiem, par pazudušiem bērniem un vecākiem, un tā bez gala...

Nemanot arī mani ievēl sarunās, un laiks pāiet neticami ātri.

Pagalumā jau nolaidušās lielo namu ēnas. Istabiņā jau pakrēsla. Mans rīta nodoms jau aizmirsts. Uz mana galdiņa, kur gribēju rakstīt lūgumu Pilsētu savienībai, guļ spalvas kāts ar papīra loksni, kā šorīt nolikti.

Es apskatos istabiņā apkārt un te tāpat vēl visi stāv, strādā un runā, kā priekšpusdienā, kad es atnācu, un bēgļu iekšā tikpat daudz, kā agrāk.

No sliktā gaisa — galva dulla. Uz britiņu es izeju pagalmā ieelpot jaunus spēkus.

Arī Aleksandrs Dauge jau izgājis ārā un nostāties paša pagalma vidū. Bēgļu bara apstats, viņš plata rokas, loca galvu un brīžiem uz vienu un otru pusi palīgdomāties runā un runā — bez gala un sūta bēgļus pie mazā galdiņa, kur viņiem iedod strādnieku pieprasītāju adreses.

Krišjānis Kalniņš itkā iegrimis dziļā tumšā bēgļu dzelmē, cilā uz augšu rokas un nosvīdīs runā un dod bēgļiem visādus paskaidrojumus.

Kā ap pusdienas laiku, tā arī tagad vēl sēd pagalmā Kārlis Veidemanis un izmaksā bēgļiem viņu 20 kapeiku „pajoku“ pusdienām.

Citās vietās pie galdiņiem jaunavas bēglītes M. Bilkina, E. un O. Hasselbaum, Austra Zālīte un A. Enziņa galvas no darba nepaceldamas, izdod zīmes gatavas pusdienas saņemšanai.

Pa platajiem vārtiem bez mītešanās nāk iekšā jauni bēgļi, noputejuši, noguruši. Viņi kāpj smagi, lēniem soļiem un nes uz muguras smagus maisus, kastes vai drēbju aizsaiņus.

Mātes nes uz kreisās rokas mazus zīdainīšus, bet pie labās — ved lielākos bērnus, lai tie drūzmā nepazustu. Ja kādai mātei vairāk lielāku bērnu, tad viņi visi, mātes pamācīti, saķērušies rokas garā virknē un iet pakaļ savai mātei caur lielo bēgļu drūzmu. Bērnu sejas bālas, iekritušas, nemazgātas un acis baiļu un uztraukuma pilnas.

Kad pagalmā brauc iekšā bēgļu mantu vezumi, brauceji un rikotāji auņo uz bēgļiem jau no pašiem vārtiem un nu pagalmā saceļas liela kustēšanās un grūstišanās, kāmēr bēgļu pārdalās divās daļās un nostājas kā siena pret sienu ar celiņu vidū. Starp šīm divām cilvēku sienām iebrauc mantas vezumu un ārda to ārā.

Vezumu un bēgļus no vakzāles pavadījis uz biedrību jauneklīs Hermanis Kaupiņš, slaika, kaslnēja auguma zēns, garīem matiem, kuņģi viņam krīt uz acīm vai noveļas pār vaigiem. Viņš brīžiem ar galvas metienu

sviež matus atpakaļ aiz pakauša, brīžiem sagrābj ar labo roku biezu matu šķipsnu un to atglauda atpakaļ aiz galvas virsus un pakauša. Viņš tāpat, kā visi citi komitejas darbinieki, atdevies bēgļu glābšanas darbam ar visu sirdi un dvēseli, un aizmirsis dienas un stundas, ēšanu un atdusu. Pagalmā viņš raisa vaļā vezumus, rauj zemē bēgļu mantas un nēs tās biedrības telpās vai kņauj vienā vietā pagalmā, ja iekšā telpu vairs nav. Viņa kuplā galva pastāvīgi kustas un ligojas un ir redzama pāri visām citām bēgļu galvām.

Saules stari vairs nav redzami pār namu jumtiem. Biedrības pagalmā jau nolaidusies pakrēsla un līdz ar to izmocīto, uztraukto bēgļu balsis top kļusākas.

Mātes savās palagu un seģeņu būdās mierina rau-došos un slimos bērnus un nopūlas viņus iemidzināt.

Neviens no komitejas darbiniekiem un darbiniecēm vēl nav ēdis pusdienu; neviens to nav atminējis. Viņi strādā un strādā bez atpūtas un mitēšanās un nejtūt savu lielo nogurumu.

Es izeju ārā no pagalma apskatīt, vai daudz bēgļu vēl nāk no jauna klāt. Uz ielas man nu izliekas tā savādi, tā sveši, tā neparasti. Šai ielas dzīvei nav nekas kopējs ar mūsējo pagalmā. To arī sajūt Maskavas iedzīvotāji. Viņi met likumu gar biedrības pagalmu un pāriet uz otru ielas malu. Viņi uzskata bēgļus kā svešas, jaunas pasaules iedzīvotājus un bēg no viņiem...

Biedrības pagalmā bēgļiem nav pajumtes naktsguļai un viņus bariem ved uz patversmi „Pokrovka 11“.

Es eju kādam bēgļu pulciņam līdz, apskatīt šo no-metni. Arī man pašam jāmeklē naktsmājas.

Visi bēgļi, kas kādu laiciņu bijuši biedrības pagalmā un lūguši pajumti, arī jau iemācījušies no galvas „Pokrovka 11“. Viņi, kustēdamies ap savām mantām vai vezumiem, bieži izrunā šos vārdus, lai tik neaizmirstu.

Bet viņu sejas pie tam vēl nekas nav lasāms. Turpretī tie bēgļi, kuņi kaut vienu nakti jau mituši šinī

patvērumā, tiklīdz dzird, vai paši izrunā „Pokrovka 11“, tūlīt sāpīgi saveļk sejas.

Pa ielu ejot, kāda bēgļu darbiniece ar īgnumu man saka:

„Nu jūs redzēsiet, kādā peklē grūž iekšā mūsu bēgļus... Sausmas!“

Es jau notālēm ar sevišķu uzmanību skatos uz lielo dzelteno namu, pie kuŗa mums jāapstājas.

XXIX

„Pokrovka 11“

Uz nama stūŗa liels melns skaitlis 11, pat Nr. nav pielikts klāt. Šī vienkāršība sevišķi uzkrītoša.

Sētas vārti veci, sašķobījušies un plati atvērti.

Ejam pagalmā. Vakara vēsmā mums viļņo pretim no piekarsušā pagalma riebīga mēslu, strutu, puvuma un cilvēku atkritumu smaka.

Brūģis līdz pat ielai apbiris salmiem, gružiem, zirgu mēsliem.

Pa kreisi paliek lielā, dzeltenā nama gals, un aiz tā, pagalmā — zemas, vecas, greizas koka būdas, vaļējiem logiem, pa kuŗiem garo ārā ēdienu smarša.

Te bēgļu pusdienu pārzinātājā jaunava E. Reņģenieķ ar savām biedrenēm cauru dienu strādājuse bēgļus ēdinādama. Vēl tagad daudz bēgļu kustas ap lielo dēļu galdu, zimitēm rokās, un pēc kārtas saņem savu lāsīti zupaš. Katram kaut kāds trauciņš rokās.

Pa labi no ieejas pagalmā — agrākā automobiļu garaŗa, vēcs, zems mūŗa šķūnis bez logiem, gaŗ kuŗa durvju priekšu un sienu velkas no pagalma dzīļumiem uz ielas vārtiem padziļa lāsteku un pagalma ūdeņu rodze. Pa rodzes dibīnu velkas uz ielas pusi netīrs, brūns, smirdošs šķidrums, kas sūcas ārā no pagalma netīrājiem kaktiem un gružu kastēm.

Šķūņa galā uz ielas pusi un sānos — plati, tumši durvju vērumi, kā tumšu alu rīkles.

Pa visu pagalmu, gaŗ drūmņo mūŗa šķūni, un caur

tumšajām durvīm kustās bēgļi: vīri, sievas, bērni, gan netīri, noputējuši, nemazgājušies, gan daudz-maz jau uzkopušies.

Pa pagalma vārtiem līdz ar mums brauc un nāk iekšā jauni bēgļu bari, gan ar mantām, gan tukšām rokām. Tie velkas šurp no biedrības pagalma, vai tieši no vakzāles.

Pretim no šķūņa atkal nāk ārā salikuši vīri ar lielām nastām uz muguras un iet caur jauno bēgļu baru uz vārtu pusi. Viņiem iet pakaj sievas, bērni, veciši, vecas māmiņas.

Tie ir „laimīgie“, kuņģi jau kaut kur paši atraduši kādu istabiņu. Viņi atdevuši par to pēdējo grasi, lai tik reiz izrautos no briesmīgā šķūņa un apmestos kā cilvēks uz vienas vietas savā dzīvoklī.

Lēniņām caur kustošo bēgļu baru es ieeju drūmajā šķūnī.

Mani apņēma liela sakrēsla.

Visi, kas nupat ienācām šinī riebīgajā mitekli, mēs ejam lēni uz priekšu, solīti pa solītim, caur sēdošiem un guļošiem bēgļiem, caur viņu paunām, kastēm, maisiem, drēbju aizsaiņiem. Kājas jāspeļ ļoti apdomīgi.

Es sāku visu novērot, un pa tumsu, tāpat uz labu laimi, atzīmēju savā burtņīcā. Iešana pa grīdu nevienāda: grīda sapraulājuse, izdrupuse, bedraiņa. Nupat atnākušie bēgļi ar saviem aizsaiņiem ilgi meklē kādu vietīņu, kur apmesties...

Šķūnī — savāds drūms klusums. Nekur nedzird smieklus, sarunas. Neviens nerunā ar savu blakāmsēdētāju. Gandrīz visi sēdētāji galvas noliekuši, itkā snaustu. Viņi kaut ko pārdomā. Vietām sāk raudāt slimī bērni un mātes viņus klusi mierina. Šur-tur iekungstas pieauguša cilvēka balss. Tur kādi slimī vai aizmiguši grūti murgo vai sāpēs ievaidas. Vaid arī no morāliskām ciešanām. Visi šie drūmā šķūņa iemītnieki ir — bijušie cilvēki.

Man savādās šalkās noraustās un nodreb abi kamieši un pa visu muguru pārlido auksti drebuļi.

„Kas būs ar visiem šiem cilvēkiem? Kur lai viņus liek?“ neviļus man sāk uzrakties sāpīgi jautājumi.

„Kā lai viņiem iedveš sirdis kādu cerības stariņu uz zaudēto dzimteni?“

Vārds „dzimtene“ man pašam iedūras sirdī, kā ass nazis, un pār lūpām man pārveļas smaga nopūta.

„Arī es esmu tāds pat, kā viņi un man pašam jāatrod cerības stariņš,“ smagās domas risinās tajāk.

Šis domas mostas kaut kur pašas dvēseles dziļumos. Es mēģinu viņas atgaidāt un cinos pats ar sevi. Morāliskās ciešanās es sakožu zobus tik cieti, ka mani žokļi iesāpās, bet kaut kur tālu, tālu, kā no gadu simteņu pagātnes kāpj augšā viena dzīva dzimtenes aina pēc otras... Un es jau redzu augstos, skaistos, rozā-baltos mākoņu kalnus pie zilajām Kurzemes debesīm un aiz zaļajām lejām viņo bāli-dzeltenie rudzu lauki, kādus es redzēju tikai 14 dienas atpakaļ, pirms vēl nebija caur tiem brīduši bēgļu lopu bari...

„Cik bezgalīgi sen atpakaļ, tas viss bija!“ es domās izsaucos un tad atmostos itkā no smaga miega. Arī īsais brīdis, kopš es esmu šinī riebīgajā šķūnī, man izliekas kā mūžība.

Lēniņam es eju uz priekšu caur pakrēslu pa bēgļu klājumu un pieeju pie kādas nelielas drēbju kaudzes, uz kuņas vienā malā sēd kalsnēja sieviete, izpūrušiem matiem, rokas klēpi salikuse. Viņas iekritušā sejā guļ tumšas ēnas. Viņai mugurā vēcs, izvalkāts krievu zaldāta šinelis. Šis savādaiz uzvalks mani pārsteidz un es pie viņas apstājos.

„Jums krievu šinelis mugurā?“ es izbrīnījies iejautājos, kaut gan pats to redzu.

„Vēl vecais, rupjais pakulu kreklis arī ir mugurā,“ sieviete drūmi novelk un mazliet atklāj uz krūtīm vaļā veco šineli.

Es tiešām redzu zem šineļa tikai rupju, iepelēku, netīru, savalkātu kreklu.

„Bet vairāk man arī itin nekā vairs nav: ne hndraku, ne apavu, ne galvas drāniņas,“ sieviete igni turpina un uzacis augstu uzvilkuse paskatās uz mani no pieres apakšas ar nedzīvu, izdzisušu skatu.

„To šineli man jau skrejot zaldāts uzmeta... apžēlojās par mani... Tas bij otrā pagastā... pret rītu...

ausa gaisma...“ viņa čukstēdama turpina un balss viņai itkā aizsmok...

„Kazaki bij likuši saimniekam bēgt no vācieša, bij dzinuši viņus laukā no mājām; bet mēs vēl pa nakti palikām un aizgājām gulet... Vācietis jau vēl bij třešā pagastā... Domājām, atsitis...“ sieviete nopušas un sakustas, bet tad atkal turpina: „Pa nakti kazaki dullie, bij aizdedzinājuši mājas... un kad izcēlas liela kņada un lielas vaīmanas, es atmodos... viss bij gaišs uguns liesmās... Es sāku kliegt, kā ārprātīga, un izlēcu no gultas un pieskrēju pie gala loga un izlecu pa logu ārā, un skrēju, un skrēju... Lopi blāva un spiedza pakaj; tie bij laidarā. Viņi varbūt sadega... Es skrēju viena pate un pret rīta gaismu uzskrēju virsū krievu zaldātu baram... Kāds zaldāts mani apturēja un teica: „Tas nav labi, kad tā skrien plika sieviete, kā ārprātīga. Se tev mans vecais šinelis!“ un uzsvieda man uz kailajiem pleciem šo veco šinel. Taču atgadījās labsirdīgs cilvēks... Tādi mežoņi tie krievu kazaki! Nakts laikā, gulošiem, pielīkt mājām uguni...“

Sieviete britiņu padomā un tad jau dusmīgā balsi izgrūž:

„Un mēs to Krievu vēl tā slavējām no iesākuma. Domājām: stiprs ir, atsitis... Mūsu zēni arī tur turējās Prūsijā. Bet nu, kā mežonis, dzen cilvēkus un aizdedzinā mājas ar visiem cilvēkiem un lopiem... Velni tādi!“

Un sieviete dziļi iespiež abas dūres ceļu starpā un noliecas zemu, zemu...

Viņa aplkust, un es vairs negribu rakņāties viņas nelaimē iekšā. Es nejautāju, vai viņa bij saimniece, vai kalpa sieva. Tas jau nu ir vienāga. Viņai vairāk nu nav, kā vecais zaldāta šinelis un savalkātais pakulu kreklis, un pate viņa nekā nestāsta, ne par istniekiem, ne par mājiniekiem... Viņa sēd uz sveša bēgļa paunām.

Es eju tāļak pa bēgļu kulsmu, solīti pa solītim, un apstājos pie vienas un otras grupas parunāt.

Šini briesmīgajā šķūnī daži bēgļi jau dzīvo no jurnija beigām. Tie apmetušies tuvu pie šķūņa gala durvīm abās pusēs. No turienes iesākta bēgļu noņemšana un nu tā sen jau aizstiepusies līdz pat šķūņa otram galam. Šķūnis drēgns, kā dziļš pagrabs, un tāni smird pēc pelējuma un cilvēku netīrumiem.

Pie gala durvīm abos kaktos uz izklātām, netīrām drēbēm, klusi sēd sievietes un lielākie bērni. Mazākie sildās apakš segām. Kaut gan šodien arī bij karsta diena, šķūnī pēc saules rieta sēdētāju jau pārņem drēgns saltums. Caur šķūni no gala durvīm uz sānis durvīm velk sajūtama vēja pūta.

Divas sievietes pieceļas un aizver gala durvis. Nu šini galā tūkko var kaut ko saredzēt tumsā!

„Cik ilgi jūs te jau apdzīvojat šos mitros kaktus?“ jautāju kādai pusmūža sievietei, kuŗu redzēju savā tuvumā sežam uz netīra maisa pirms durvis vēl nebij aizvērtas.

„Jau kādu mēnesi... Mēs esam no pirmajām,“ viņa gaŗi vilkdama atbild aizsmakušā balsi.

„Neviens mūs nepestī arī no šīs moku vietas,“ viņa pēc brītiņa turpina, „latvieši gan skraida un skraida, un sola kādu dzīvokli, bet krievi nepalīdz. Tie nekur dzīvokļus nedod bēgļiem. Esam jau arī pašas izskraidījušās pa visām nomalēm. Nekā... Ka pasaka — bēgļi, durvis cieti. Visi mūs pazīst no mūsu drēbēm... Te jau nabaga cilvēkiem tādu paš-austu, stipru drēbju nav: valkā kādus nekādus sarkanus un raibus katunus. Mūs uzreizī pazīst un jautā, no kuŗienes mēs. Daži pat nekā nejautā: paskatās uz mums un sāk mest mums pretīm ar roku un taisa durvis cieti... itkā mēs būtu kādi ubagi, kādi spītāligie,“ sieviete nopūšas smagi un gaŗi, un tad vēl kādu brītiņu dudina pusbalsī:

„Te tik briesmīgi slikti šini mitrajā, smirdošā šķūnī! Kad arī lietus līst, šķūnī sucas iekšā ūdens. Caur durvju šķīrbām un pa durvju apakšu pūš iekšā riebiģs, mitrs aukstums; rokas un kājas jau sāp... Bērni kāse un slimo.“

Sieviete nodrebinās un apklust.

Sis šķūnis ir pirmā briesmīgā pārbaudīšanas vieta latviešu bēgļiem pašā Krievijas sirdī — Maskavā. Tāda nu ir tā pirmā atmaksa latviešu varonīgajiem karotājiem Prūsijas kaļalaukos. Viņu sievas un bērni te nu iet bojā ne pa dienām, bet pa stundām... Tāda nu ir atmaksa visiem šiem nelaimīgajiem bēgļiem, kas ar tik lielu patriotismu dzivoja līdzī kaļam, ziedoja visu, ko varēja, un sapņoja par krievu uzvarām.

Sīmtiem tūkstošiem latviešu atstājuši savu dzimteni nevien tādēļ, ka viņus uzmusināja avizes, vai dzina ārā ar varu, bet arī aiz liela patriotisma, negribdami redzēt ienasto ienaidsnieku un turpmāk dzīvot zem viņa varas.

Un nu krievu valdība un tauta no mums novēršas visgrūtākā brīdī. Pa avīzēm gan mums jūt līdzī; mūsu cīnītājus kaļalaukā vēl joprojām atzīmē, kā varoņus, no žēlsirdīgākām krievu ģimenēm gan jau sāk nest pa vecam drēbju gabalam, bet pajumti bēgļiem nedod...

Es britiņu palieku stāvam tumsā starp bēgļu mantām un domāju gaŗu domu...

Visas agrākās domas, visas jūtas sāk mainīties...

Es jau jūtu, ka šīnī pirmajā pārbaudīšanas vietā arī citu latviešu bēgļu sirdīs nodziest pēdējā cerību ugunītiņa, ka viņus, kā kaŗa upuŗus, kā cietējus par visiem citiem Krievijas iedzīvotājiem — saņems lielajā Krievijā ar mīļu sirdi, ar plaši atplēstām, viesmīlīgām rokām. Te visi bēgļi sāk sajust, ka viņi ir vieni, kā tukšnesi, un ka viņiem no sirds sniedz roku tikai daži vietējie latvieši un citi spēcīgākie, inteligēntie bēgļi, bet krievu sabiedrība tikai retos atgadījumos atmet viņiem ubaga dāvanu un tad novēršas.

Krievu sabiedriskie darbinieki sarūpuši tikai par savu pilsētu, par savu zemi, kad tik bēgļi neienestu viņu dzīvē slimības. Tikai tādēļ viņi arī nodarbojas ar bēgļu jautājumu un nodibinājuši Maskavā pie pilsētas un zemstes pašvaldībām arī bēgļu apgādāšanas komītejas un vispārēju centralbiroju.

Pagalumā atkal ievesti jauni bēgļi. Viņi sarunādamies tuvojas šķūnim. Platājās durvīs pret vakara

blāzmu parādās tumši tēli: vīri, sievas, bērni. Vīriem uz muguras smagi nesamie, sievietēm rokās aizsaņņi; dažas ved pie rokas bērnus.

Durvis visi apstājas un sadrūzmējas.

„Vai, kas te ļaužu priekšā!“ kāda dobja vīrieša balss paklusi iesaucas.

„Labvakar visapkārt!“ sveicina tā pate dobja balss.

„Labvakar, labvakar,“ tai atbild desmitām balsu uzreiz no šķūņa telpas.

Kāds bēgļu pavadonis, jauns latviešu ģimnazists, ved ienācējus uz garažas tukšāko galu. Jaunie iemītnieki brien klusēdami caur bēgļu paunām un sēdošiem un gulošiem bēgļiem un viņu bērniem.

Arī es aizeju pie jaunajiem iemītniekiem apjautāties, no kurienes viņi izbēguši.

Viņi gan noguruši, bet kāds pusmuža vīrs tomēr izstāsta man savu raibo ceļa gaitu.

Viņš ar savējiem un daži tuvie kaimiņi izbēguši no Talsu apgabala jūlija pirmās dienās un braukuši ar zirgiem līdz Pleskavas guberņai.

Ceļā pārdzīvojuši visādas grūtības un pārestības no tumšajiem krievu zemniekiem. Tie nav laiduši latviešu bēgļus pie akām, ūdeni smelt. — „Sak', bēgļi saģiftēšot akas,“ — nav pārdevuši bēgļu zirgu ēdināšanai sienu un auzas. Dažās sādžās bēgļus lamājuši un neļāvuši viņiem apstāties ne sādžā, ne sādžas tuvumā. Beidzot nelaimīgie bēgļi bijuši spiesti pārdot savus zirgus un smagākās lietas un braukuši uz Maskavu vai Pēterpili.

Stāstītājs apklust un sāk rīkoties uz naktsguļu.

Bērni lūdz mātēm kumosīņu maizes... Visā šķūni atkal iestājas baigs klusums un dzirdami tikai reti vāidi un dziļas nopūtas.

Mani ved sev līdz kāds ģimnazists uz biedrību pārgulēt.

Latviešu biedrības mazajā darba istabiņā sanākuši visi bēgļu darbinieki apspriesties, un nokārtot dienas rēķinus.

Darba vadītāji Zalīts un citi liek man priekšā palīkt viņu vidū un palīdzēt viņiem lielajā darbā.

No pirmās dienas ainām biedrības pagalmā un autogaražā, es redzu, ka vissvarīgākais darbs tagad ir — bēgļus svešatnē novietot un atrast viņiem darbu un maizi, kā arī bērniem skolu, tāpat arī lūkoties uz to, lai latviešus svešatnē neizkaisa tādā mērā, ka ar viņiem vairs nevar sazināties un viņus salasīt atpakaļvešanai uz dzimteni.

Darbībai frontes joslā vairs nav vissvarīgākā nozīme. Bēgļi, kuņģi virzījās uz Vidzemi, apmetušies latviešu vidū. Par tiem nav tik daudz jā rūpējas, kā par tiem, kuņģi plūst uz Krieviju, vai uz Sibīriju.

Rīgas frontes rajonā jau strādā bēgļu apgādašanas darbu Rīgas Latviešu palīdzības komitejas nodaļa.

Mans uzskats sakrīt ar Maskavas komitejas darbinieku uzskatu un es palieku Maskavā.

Apspriedi sledzam pēc pulkstens vieniem naktī. Maskavieši, kam pašiem savi dzīvokļi, aiziet uz mājām mēs, daži bēgļi, un Hermanis Kaupiņš, svežamies pārgulēt uz grīdas un galdiem, uz saviem mēteļiem.

Nu jau neviens galds vairs nav par cietu, neviena grīda — par zemu.

XXX

Pastāvīgā bēgļu darbā

20. jūlijā (1915. g.). No bēgļu dzīves miega murgiem mani uzmodina spilgta rīta gaisma, kas spīd pa logu tieši acīs. Paveņu iekaisušās acis un paskatos logā. Acis baidās no grieztīgās gaismas.

Pagalmā jau drūzmejas bēgļi. Ap palagu būdām žogmalā kustas bēgļu sievas.

Paskatos pulksteni. Tikai trīs. Maz gulēts. Galva dulla. Ceļos augšā. Mani biedri to pamana un neliekas vairs modināt: arī viņi jau ceļas kājās un sāk čalot. Visi — jauni zēni, ar lielu dzīves enerģiju un lielu sajūsmu. Viņi uz katra soļa un katrā acumirkli apzinās, ka viņi tagad strādā vislielāko nacionālo darbu un tādēļ viņiem tik dedzīgs prāts un tik daudz

spēka. Par šo lielo darbu tomēr neviens neprasa nekādu atalgojumu.

Neraugoties uz lielo gadu starptību, viņi man uztic savu darba sajūsmu un savas rūpes.

Viņi uz vārda paklausa, kad viņiem dod kādu padomu darbā. Ne mazākās pretrunas, ne kurnēšanas.

Pulkstens vēl nav 7, bet mazajā biedrības istabiņā jau plūst iekšā jaunākie darbinieki — jaunekļi, jaunas, pa lielāki daļai paši bēgliši: O. Bilkins, P. Enziņš, T. Draudiņš, Z. Putniņš, Rozentals, Al. Putniņš, E. Kalējiņš, M. Migūņš, E. Reņģeniece, M. Bilkina, E. un O. Hasselbaumes, Austrā Zālte, jaunākā A. Enziņa, M. Freimane, Lina Puriņa, Austrā Freimane, A. Baldone, A. Petersons un citi, kuŗi gan man sacīja savus vārdus, bet kuŗus steigā es nepaspēju atzīmēt. Daži jaunieši no bēgļiem vēl nav patstāvīgi darbinieki, bet nāk labprātīgi rīta agrumā piedāvāties lielajam tautas glābšanas darbam. Neviens no šiem jauniešiem neprasa atalgojumu, neviens to neņemtu, ja no tautas līdzekļiem to piedāvātu. Es redzu, ka šo jauniešu sajūsma uz tautas darbu ir tik liela, ka viņi paši atdotu savu pēdējo uzvalku, ja tik ar to varētu segt bēgļu postu un ciešanas. Jaunekļi, jaunavas nāk man klāt, saka savu vārdu, saka, kādus darbus viņi dara, un ir gatavi strādāt visu, ko tik viņiem liek. Viņu acis dzirksti liela darba sajūsma un pacilāts gara stāvoklis, un liela gatavība novērst lielo tautas postu. Viņi runā un čalo strauji un spēcīgi un ar smaidiem spiež man un cits citam roku un tad sēžas pie saviem galdiņiem biedrības pagalmā vai dodas uz vakzālēm un dzelzsceļu sliežu laukiem pie grūtā darba, kas no viņiem prasīs lielu izturību, lielu uzpurēšanos un galvenā kārtā — lielu mīlestību pret nelaimīgiem cilvēkiem.

Šo skaisto, darbā varonīgo jaunatni es nekad neaizmirsīšu. Viņa nodeva gaišu licību, kas jādara latvju jaunatnei lielās tautas nelaimes dienās.

Uz sevi neliek gaidīt arī G. Kubdancs. Viņš nosēžas pie maza galdiņa un par velti raksta bēgļiem visādus lūgumrakstus un dod juridiskus padomus.

Vēl nav pulkstens 8, bet jau priekšsēdētājs Zālīts un arī citi vecākie darbinieki visi klāt.

Un karstais dienas darbs sākas no jauna.

Pie mazajiem galdiņiem visur strādā tie paši vakarējie darbinieki. Mazā istabiņa gandrīz līdz griestiem bēgļu pilna. Gaisa atkal vairs nav, un visi darbinieki un bēgļi agrā rītā jau atkal nosviduši.

Pagalumā, tāpat kā vakar, bango un viņo bēgļu drūzmas.

Pulksten 10 eju uz Pilsētu savienības biroju paziņot, ka vairs nebraukšu par pilnvarnieku uz Rīgas fronti, bet palikšu darbā tepat Maskavā.

Paņemu līdz nodot sekretāram sazināšanās reģistra formu.

Pilsētu savienības sekretars, mani ieraudzījis, pieceļas un panāk dažus soļus man pretīm. Viņam tāda seja, itkā viņš pārdzīvotu kādas nepatīkšanas.

Sasveicināties. Viņš ved mani tūlī pie valdes locekļa.

„Valdes loceklis ar jums drusciņ nemierā,“ viņš iedams man blakus paziņo.

„Kādēļ tad?“

„Ā—ā! Jūs atnācāt pēc pilnvarām,“ valdes loceklis sauc man pretīm, roku sniegdams. „Bet, ziniet, jūs esat spēruši pārsteigtu soli. Es jau šodien lasu gandrīz visos Maskavas laikrakstos paziņojumu bēgļiem, ka tie var meklēt savus nozudušos istniekus caur mūsu savienības biroju. Mēs ar jums vakar tik tā drusciņ parunājām par varbūtēju bēgļu sazināšanos, un jūs jau tūlī pušāt vājā laikrakstos bez kāda galīga lemmā. To taču vajadzēja apspriest komitejā. Varbūt komiteja tam nemaz nepiekrīt...“

Mēs visi trīs apsežamies pie valdes locekļa galda.

„Ziniet,“ viņš turpina, „man tas īsti ļoti nepatīk. Kādēļ jūs tā steidzaties? Nu, ko mēs iesāksim darīt, kad bēgļi sāks rakstīt tūkstošām vēstulju?“

„Nekas!“ es mierinu valdes locekli. „Mēs atnāksim no Latviešu komitejas tik daudz bezmaksas darbinieku, ka jūs tik papriecāsaties, un izlasīsiet un atbildēsiet visas bēgļu vēstules. Mēs paši viņus reģistrēsim. Sa-

gatavojat jūs tikai grāmatas un dodat telpas. Jums taču ir pietiekoši līdzekļi reģistru nodrukāšanai un iesiešanai...“

„Jā, jā—ā! Jums viegli runāt,“ valdes loceklis iebilst, „bet mums tomēr negribētos, bez pamatīgas pārdomāšanas, tādu lietu iesākt... Bet kas nu darīts, darīts... Sakiet, kad jūs brauksiet uz fronti? Pilnvaras gatavas. Mēs jums dosim līdz dažus rikojumus Kuļimanovam un dažiem citiem darbiniekiem...“

„Es vairs uz fronti nebraukšu,“ atbildu. „Te Maskavā pārāk daudz darba bēgļu lietās, un maskaviešiem, kam pašiem arī savs personīgs darbs, vieniem grūti tikt galā ar plašo bēgļu straumi. Mēs, paši bēgļi nāksim viņiem palīgā.“

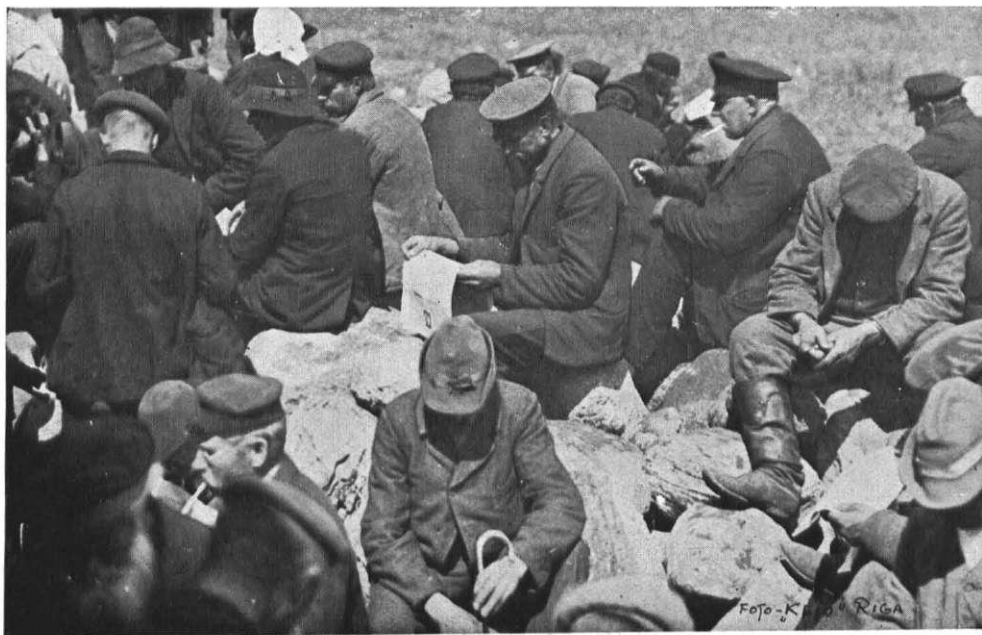
„Ak tā—ā!“ valdes loceklis novelk. „Mēs gan domājam, ka jūs mums frontes joslā noderēsiet. Jūs protat vietējās valodas, pazīstiet vietējos un bēgļu apstākļus... Tas ir no svara. Mēs pat bijām jau nodomājuši maksāt jums algu, kaut gan jūs vakar bijāt ar mieru štrādāt par velti savu bēgļu lietā...“

„Neko darīt: man jāpaliek te,“ es nobeidzu.

Ienāk sekretara palīgs, nezdams rokā trīs mazas, netīras vēstulītes.

„Redziet, te jau ir jūsu steidzīgā paziņojuma rezultāts,“ viņš saka pret mani vēstules šūpodams. „Tās jau nāk no bēgļiem. Šinī pašā ritā jau daži izlasijuši krievu laikrakstus un nu tūlīņ steidzas ziņot par saviem nozudušiem istniekiem. Bet viņi visi raksta svešā valodā. Mēs neviens to nesaprotam... Kaut jel jūs nebūtu rakstījuši laikrakstos, ka bēgļi var rakstīt savā valodā.“

„Nu, redziet!“ es priecīgs iesaucos. „Man atkal tas ļoti patīk, ka bēgļi jau raksta. Tas ir pierādījums, ka šis jautājums ir pārāk degošs un pārāk svarīgs. Mēs esam iesākuši vissvarīgāko darbu. Pie tiem apstākļiem, kādi tagad valda frontes joslā un bēgļu ceļā, pārāk daudz ģimenes locekļu nozudis cits citam. Un ja nu mēs palīdzēsīm viņus atrast, tad tas būs vislielākais darbs, ko mēs šinī nelaimē varesim padarīt.“

Uz rekvizīcijas komisiju gaidot

„Klio” uzņēmums

„Zinams, tas tā nu gan bū—ūtu,“ sekretars un viņa palīgs garī novelk abi reizē, „bet tomēr tas tāds savāds darbs, mums gluži nepiemērots...“

„Būs labi!“ es pieceldamies viņus mierinu un atvadīties aizeju.

Steidzos uz bēgļu pagalmu. Te nu būs mans istais darba lauks.

Biedrības pagalmā — vakardienas ainas. Saule tveicē un cepina bēgļu drūzmu. Te mūžīga kustēšanās. Gaisos karājas cilvēku sviedru un izgarojumu smaka.

Nupat iebraukušo bēgļu sejas noputējušas. Caur putekļiem pa vaigiem tecējuši uz leju sviedri un atstājuši iedzeltenas strūklas sejā. Dažas sejas, kuņas vēl nav slaucītas, ir tīri strūklainas. Pie žoga un mūra daži bēgļi mazgājas. Gaisos paceļas ziepju smaka.

Starp palagu būdām un pie sētas mūra karājas izskatoti maza bērna autiņi un izmazgāta bēgļu veja.

Es iespiežos pagalma vidū. Te mani jau apstāj bēgļi, kas mani vakar redzējuši pie mazā galdiņa strādājam. Viņi atkal prasa visādus padomus. Citi klausās. Drūzma ap mani aug, tāpat kā ap darba galdiņiem. Ar jautājumiem un atbildēm nevar tikt galā. Bet man jāiet biedrības istabiņā pie sava galdiņa. Tur arī gaida bēgļi un darbs. Es pamazītiņām sāku virzīties ārā no bēgļu riņķa uz biedrības nama ieejas pusi. Grūti tikt uz priekšu. Bēgļi stiepj pretīm rokas, par zīmi, ka viņiem vēl ir neatbildēti jautājumi. Kāda noputējusi jaunava, netīru seju, piesvidušām acīm un pieputējušām acu bedrēm, tiklīdz sāk runāt, tulin arī iesāk skaļi raudāt un viņas kamieši raustās. Viņa nupat ienākuse biedrības pagalmā. Vēl viņa nedroša un apjukuse. Bet, redzams, kāda liela nelaime viņu spiež nākt pie manis arī ar savu steidzīgo jautājumu. Es apstājos pie viņas un jautāju, kādēļ viņa raud.

Viņa nolaiž galvu vēl zemāk un paklusi saka caur raužu šņukstieniem:

„Man nav ne gabaliņa vejas pārmainīt... Es vairs nevaru pate sevi panest... veselu mēnesi es neesmu

dabūjuse nomazgāties un veju pārmainīt. Mūs trenkāja no vienas vietas uz otru, no vilciena uz vilcieni, no vagona vagonā... Es nemaz vairs nezinu, pa kādām pilsētām mūs vadāja... Nekur nevarēja apstāties un nomazgāties, arī vejas nav ko pārmainīt... Šausmas! Tos riebiņos netīrumus nevar panest!”

Jaunava ierauj galvu kamiešos un nopurinās, seju ciešanās savilkusi. Tad viņa vēl piebilst:

„Mana māsa vairs nevarēja tos briesmīgos riebumus panest un aizvakar Tverā iedzēra karbolskābi...”

Jaunava sāk atkal dīkti raudāt un raustīties.

Daži bēgļi sāk viņu mierināt.

„Māsu aizveda uz slimnīcu... Viņa būs mirusi. Mūsu vilciens tūlīn aizgāja. Es nedabūju palikt pie māsas... Es nu esmu viena, bez it nekā. Kur vecāki un brāji, es nezinu... Kaut jel gabaliņu vejas dabūtu no labiem cilvēkiem, kaut jel reizi nomazgāties.

Viņa atkal nolaiž galvu zemu, zemu un lēni šņukst.

Viņa vēl ir jauna: gadus 18, un skaista, kaut arī ļoti netīru seju. Citi bēgļi ļoti jut līdz viņas nelaimei uz kļusi māca viņu, lai palūdz biedrībai kādu vejas gabalu un kādu grasi naudas, ko samaksāt par pirti.

Aizvedu jaunavu pie reģistrācijas galda, kur ar viņu sāk sarunāties līdzcietīgās komitejas darbinieces A. Baldone un A. Pētersone. Tās no sirds grib jaunavai palīdzēt.

Jau pienācis pusdienas laiks.

Eju uz „Pokrovku Nr 11” apskatīt, kā ēdina bēgļus. Arī pašam jāiebaida bēgļa tiesa par savām 20 kaņķiņām.

Netirajā pagalmā izstiepusies gaŗa bēgļu rinda: viens gals pie galda, kur ielej kātram bēglim viņa tiesu viņa traukā, otrs — pie sētas vārtiem.

Katrs, kas savu tiesu dabūjis, aiziet ar savu trauku uz drēgno auto-garažu, vai apmetas kaut kur pagalmā iestrēbt zupu.

Komitejas darbiniekiem pasniedz ārpus rindas, tādēļ, ka viņiem nav vaļas gaidīt.

Pa vārtiem gaŗ bēgļu rindu iebrauc pagalmā liela

divjūgu ore un piegriez stūri pie grūžu un atkritumu kaudzes.

Divi ores braucēji, krievu strādnieki, ar platām dakšām sāk dragāties pa satrudējušo grūžu un atkritumu kaudzi.

Viņi met grūžus orē ar tādu sparū, ka no katra sviediena paceļas gaisos smirdošu putekļu mākonis. Vejš pūš šo riebigo putekļu un trūdu mākonī tieši prom uz bēgļu galdu, kur izdala pusdienu; pūš pa ķēķa logu iekšā un pāri visai bēgļu rindai.

Man iesitas degunā riebiga mēslu, puvuma un maistas smaka.

Bēgļi un ēdiena izdalītājas sāk kliegt un čalot, un notālēm lūdz neapķērīgos krievus nesviest dakšu metienus orē tik spēcīgi.

Bet krievi neliekas ne zinīs. Viņi abi atņirdz zobus un par spītū met grūžus ratos vēl spēcīgāki, nekā agrāk.

Vejš dzen smirdošo putekļu mākonī pat līdz ielas vārtiem.

Es topu dusmīgs uz neprātīgajiem krievu muziķiem un noskrējis pie viņiem kliezdu un draudu ar policiju par to, ka viņi grib izplatīt starp bēgļiem slimības, saģiftēdami viņu ēdienu ar sapuvušo atkritumu izperinātiem slimību dīgļiem.

Abi krievi spītīgi atņirdz zobus un dakšas pacēlušā krata pa gaisu, itkā man draudētu sist. Viņi viens par otru sauc uz mani:

„Paši jūs izplatisiet slimības! Atklīdušā te pilna sēta... Kolēras tādi! Vēl nāks un rāsies... Pieklīdušā pilna sēta... Vazaņķi!“

„Ak tā! Jūs vēl lamāsaties!“ es dusmīgi kliezdu viņiem pretim. Jūs nesaprōtiet, kas ir nelaimīgie kaŗa bēgļi. Es pasauķšu policiju, lai sastāda protokolu par netirības izplatišanu un lamāšanas!“

Es pustecinūs dodos uz vārtu pusi. Man steidzas līdz daŗi inteliģenti bēgļi. Mēs skatāmies pa Pokrovku uz vienu un otru pusi; bet nekur neredzam ne gardovoja, ne okolodočņika.

Pa to laiku izbrauc no sētas abi nekrietnie krievi un pagriež pa-kreisi uz Zemļanoi vāla pusi.

Prombraukdamu viņi vēl pagrezēja mums ar pātagu.

Otreiz tanī pašā dienā tomēr viņi vairs neatbrauca grūžiem pakaj.

Pēc trača ar nekrietnajiem krieviem, bēgļi pie pusdienas galda tapa vēl drūmāki.

„Ar mums apietas kā ar suņiem,“ daži rūgti želojās. „Nekādu cilvēka cientbu mums vairs neparāda. Pat vienkāršākais mēslu vedējs skatās uz mums ar nicināšanu.“

Arī dāmas-maskavietes bij sašutušas. Viņu gārdo zupu neviens vairs negribēja baudīt, pēc tam, kad uz galda nogulās smirdošais putekļu mākonis.

Pēc pusdienas es atkal uz britiņu ieeju drūmajā auto-garažā apskatīt un aprakstīt dažus interesantus bēgļus, kas nupat bij atbraukuši. Katram jau savi piedzīvojumi, raibu raibie.

Saulainā dienas laikā drēgnais šķūnis iesilis un gaiss viņā panesamāks. Pa sānis durvīm spīd iekšā šķūnī pāri netirumu rodzei spoža, karsta saules gaisma. Plats gaismas plankums nogulies šķūņa vidū un drēgnā grīda ar visām bēgļu paunām tanī vietā sasilusi.

Novārgušie bēgļi ar patiku sēd uz savām paunām un sildās saulītē. Tā tagad ir viņu vienīgā bauda.

Arī citi bēgļi no tumšiem drēgniem kaktiem atnākuši šurp un apmetušies uz citu bēgļu lietām saules plankumā sasildīties.

Trīs maži bērniņi atliduši pie pašām durvīm saulītē. Viņi notupušies pie smirdošās rodzes, pa kuŗu tek gaŗ durvīm riebigais pagalma šķidrums, un plikšķina pa to ar rociņām.

Divi mazie paņem nosvietos, samīnātos papirosu galus, iebāž tos mutē un tad uz vēderu nogulušies, sūc pa papirosa galu rodzes brūno šķidrumu. Mutī piesūkuši, viņi splauj riebigo šķidrumu ārā un sūc atkal.

Noskumušās bēgļu mātes viņus neredz. Es daru uz to uzmanīgus dažus vecos bēgļus un tie pieiet un aizceļ mazos prom no netirumu rodzes.

Bēgļu nometnē nav vaļas ilgi kavēties, jāsteidzas

uz biedrības biroju. Tur darba bez gala. Jālaiž kādi citi bēgļi pusdienā.

Biedrības pagalmā ieejot mani pārsteidz kāds savāds atgadījums no bēgļu dvēseles dzīves, kuŗu agrāk neesmu piedzīvojis.

Man steidzas pretīm kāda intelekta bēgļa, gadus 20 veca, kuŗa arī palīdz komitejā strādāt.

Viņai skaists balts uzvalks, balta cepurīte galvā, baltji cimdi rokā, baltas kurpītes. Viņa notālēm smaida man pretīm un apstājusies runā ar mani par tekošo bēgļu darbu, par jauniem bēgļu vezumiem, kas nupat atkal pienākuši klāt.

„Kur jūs tā steidzaties?“ es iejautājos.

„Man jāsteidzas uz kādu apbedīšanas biroju. Šorīt man nomira bērniņš. Es viņu ienesu ievainoto kaŗavīru lazaretē un noliku uz loga; bet tur krievu zaldāti sāk dusmoties, ka liķis tik ilgi guļot uz loga. Arī māsas neatļauj. Bet citur nekur nav vietas. Biedrības mazajā istabiņā nevar un pagalmā negribas... Tā pretīgi.“

„Kā? Vai tas bij jūsu bērniņš?“ es pārsteigts iejautājos.

„Jā, mans,“ viņa steidzīgi atbild. „Bij jau gadu vecs. Esmu trīs gadus precējusies...“

Es mazliet uztraucos un izsaku jaunai kundzei līdzjūtību.

Viņas lūpu stūri druscīņ paraustās. Bet viņa uzreiz itkā kaut ko atminas un man roku sniegdama ātri pasaka:

„Bet nu man jāsteidzas, jāsteidzas. Zaldāti bij tik dusmīgi, ka es atstāju liķīti uz loga...“

Viņa ātri steidzas pa vārtiem ārā un viņas baltās kurpītes balto ātrā rakstā un gaŗ sāniem roka ātri vēcinās baltos cimdos.

Viņai nav ne sēru drēbju, ne vaļas sērot, ne iespējas raudāt...

Bēgļu dienas viņu tā nospiedušas, ka viņa pat nevar atjēgties un apraudāt savu pirmo bērniņu, kuŗš viņai bijis tik miļš.

Drausmīgās bēgļu likstas jau isā laikā nonāvējušas cilvēka skaistākās jūtas un atņēmušas visu agrāko izpratni par cilvēku dzīvi un dvēseles ciešanām...

Biedrības pagalmā gaŗ nupat iebraukušiem bēgļiem loŗņā krievu laikrakstu līdzstrādnieki un vāc ziņas par bēgļu apstākļiem un dažādiem bēgļu piedzīvojumiem.

Kāds saimnieks no Ventspils apriņķa ar savu ģimeni atbraucis līdz Maskavai ar zirgiem savā orē. Krievu žurnalistiem tas ir liels brīnums un viņi apskata plato, gaŗo ori un pašus tāļos ceļiniekus no visām pusēm.

Vispār bēgļi dod krievu avižniekiem daudz materiāla un izdevību pelnīties ar rindiņu rakstīšanu.

Bet lielajā bēgļu burzmā notiek lietas, kuŗas atkal pievelk bēgļu apgādnieku uzmanību.

Ar trīs jaunām, skaistām beglītēm ļoti saldi runā divas tuklas madamas, muļķīgām seļām un pilniem pirkstiem zelta gredzenu. Viņas ligst meitenes pie „viegliem māju darbiem“ pa istabām par labu algu un skaistām drēbēm.

Madamas arvien apskatās apkārt, vai tik tuvumā nav kāds bēgļu apgādāšanas darbinieks.

Es palieku aiz daŗiem bēgļiem un notālēm novēroju lipīgās madamas.

Meitenes stāsta, ka viņas ir kādas apriņķa pilsētas ģimnazijas skolnieces un nezin ko nu turpmāk iesākt. Viņas labprāt pieņemšot piedāvātās vietas, kad tik reiz varētu tikt pie cilvēcīgas dzīves, lai arī darbs būtu cik gŗūts.

Madamas iesilst un lip meitenēm klāt. Viņas ķēburaiņi plāta pa gaisu savas mirdzošās rokas un stāsta meitenēm par vieglo darbu viņu mājās un par lielām ērtībām un brīvību; lai nu tik meitenes tūliņ nākot līdz.

Viena madama paņem divas meitenes zem rokas, otra trešo un taisās vest pa pagalmu prom uz vārtu pusi.

Meitenes runā pretīm. Viņas saka, ka gŗibot parunāt ar vecākiem bēgļiem par savām bēgļu mantām, gŗibot iedot savu jauno adresi...

Bet madamas steidzas un velk viņas prom uz vārtu pusi un sola atsūtīt pakal lietām un atbraukt līdz parunāt ar vecākiem bēgļiem.

Es nopratu, ka meitenes grib ievilkt zirnēkļu tīklos un aizeju priekšā uzbāzīgām madamām.

„Kur jūs vediet meitenes?“ es jautāju.

„Uz jaunu vietu darbā,“ viņas droši atbild.

„Vai jūs bijāt pie reģistrācijas galda un reģistrējāties darbā?“ es meitenēm jautāju.

„Nē. Mēs nekā nezinām. Šīs kundzes mums tūlī piedāvāja darbu un mēs pieņēmām. Vai tad to nevar darīt?“ kāda meitene droši iejautājas.

„Jā, to jau var gan; bet mums taču jāzin, kur katrs bēglis aiziet, lai grūtā brīdī viņam var nākt palīga. Tādēļ visiem jāreģistrējas.“

„Kas tur ko reģistrēties?“ viena no madamām droši iesaucas. „Mums vajadzīgas istabmeitas, viņām — darbs un maize un — lieta cepurē. Ko tur vairāk. Iesim tik, jaunkundzes!“

„Nē. Jūs neiesat vis. Mums arī jāzin tādu kundžu adreses, kādas jūs esiet. Tas tas galvenais. Un mēs jūs pierakstīsim un pa priekšu apskatīsimies vietu, uz kurieni jūs gribat vest jaunās meitenes.“

„Ak tā—ā! “ viena madama gaŗi novelk un saka uz otru: „Iesim! Te jau dikti lepna būšana: visu ierakstīt un izpētīt. Iesim!“

Viņas abas ātri izspiežas caur bēgļu drūzmu un aiziet uz vārtiem.

Činmazistes paliek stāvam lielā nesaprašanā.

„Iesim, meitenes, pierakstīties darba meklētāju skaitā. Bez pierakstīšanās un sazināšanās ar komiteju jūs nespejāt Maskavā ne soļā. It sevišķi izvairaties no tādām Maskavas madamām. Tās jūs ievilks nelatmē un pazudinās.“

Runādami mēs pieejam pie reģistrācijas galda un es tur atstāju visas trīs darba meklētājas.

Vakarā komitejas sēdē mēs tuvāk apspriežam šo jaunavu darba jautājumu. Komitejai jau ir savi rūgti piedzīvojumi ar tādām madamām, kādas šodien viņināja prom no pagalma jaunās meitenes. Komiteja arī

darījuse slepenpolīciju uzmanīgu uz tādām madamām. Bet uz slepenpolīciju nevar pajauties. Arī tanī ziņā komitejai ir savi piedzīvojumi... Daudzi slepenpolīcisti madamām ir tuvāki, nekā bēgļu nelaimēti.

Turpmākos dienas kārtības punktos stāv jautājums par latviešu komitejas pārstāvi visās krievu komitejās. Līdz šim komiteja sūtījusi pie krieviem uz viņu apspriedēm dažādus darbiniekus, kuriem atgadās vajās. Bet paši maskavieši aizņemti katrs ar savu ikdienišķu darbu un nevar daudzus vakarus vai dienas stundas ziedot bēgļu darbam vēl ārpus Latviešu biedrības telpām. Arī nav ērti, kad pārstāvji mainās. Tad neviens nevar zināt stikumus par tiem krievu komiteju lēmumiem, kur citi bijuši klāt.

Tādēļ Latviešu komiteja nolēma izvēlēties savu pārstāvi no bēgļu vidus, kam vēl nav nekādas tiešas nodarbošanās un kas grib strādāt bez atlīdzības, saņemot tikai bēgļu pabalstu — 20 kap. dienā.

Par tādu pārstāvi Pilsētu un Zemstu savienību komitejās un apakškomisijās kā arī Bēgļu apgādāšanas centrālā birojā Latviešu komiteja nu izvēlēja mani. Tas man deva iespēju iepazīties ar visām krievu komitejas attiecībām pret bēgļiem un šīs attiecības aprakstīt.

XXXI

Ziņas par pirmiem latviešu bēgļiem Maskavā

Izjautājot latviešu un krievu darbiniekus, es ieguvu ziņas arī par pirmiem latviešu bēgļiem Maskavā un par bēgļu apgādāšanas darba iesākumu.

Maija mēnesī (1915. g.) pie advokata J. Šmidta Maskavā ieradušies daži leišu tautības bēgļi, kuri izbēguši no Liepājas aprīļa mēnesī.

Viņi lūguši advokatu Šmidtu aizstāvēt viņus tiesā un celt iebildumus pret viņu izlikšanu no dzīvokļa.

Šmidts aizbraucis apskatīt bēgļu dzīvokļus. Viņu pārsteigušas bēgļu šausmīgā posta ainas: bēgļi gulē-

juši un valstījušies ar visām savām mantām uz kailas zemes kādā vecā šķūnī vai stallī. Un tomēr šo telpu īpašnieki svieduši bēgļus ārā.

Drīzi Šmidts atradis arī latviešu bēgļus un turklāt vēl sevišķi sarežģītos apstākļos.

Tumšās aģitācijas satracinātas krievu masas sari-kojušas maija mēnesī (1915. g.) pret vāciem šausmīgu grautiņu. Uz pašām galvenām Maskavas ielām, kur bijušas vācu bagātnieku magazīnas, saniknotie hulīgani svieduši no augšas stāviem uz ielas dārgas klavieres, smalkas mēbeles, traukus, gleznas u. t. l.

Grautiņā cietuši arī dažu turīgu latviešu veikali ar vācu uzvārdu uzrakstiem.

Kad advokats Šmidts atkal apmeklējis kādus bēgļus, viņš tur nu atradis vienkopus noņemtos vāciešus un latviešus. Pēdējos krievu administrācija un pašvaldības darbinieki arī atzinuši par vāciešiem. Pilsētas valdes sociālās argādes nodaļa Отдел Общественнаго Призрения nemaz nepazinusi latviešu tautību un šķīrojusi bēgļus pēc ticībām. Luterticīgos latviešus nodaļa atzinusi par vāciešiem un ievietojuši vācu nometnē.

Latviešu bēgļi pa grautiņa laiku arī gaidījuši, ka hulīgani uzbruks vācu bēgļu nometnei, un tādēļ lūguši advokatu Šmidtu pestīt latviešus ārā no vācu nometnes.

Šmidts aizgājis uz Latviešu biedrību un tur dažiem, nejauši satiktiem biedrības darbiniekiem ziņojis par latviešu bēgļu apstākļiem.

Biedrības darbinieki ieteikuši Šmidtam griezties pie damu komitejas priekšnieces Marijas Lindes kundzes.

Lindes kundze tūlīņ apsolījusi sasaukt damu komiteju.

Šmidts vēl reiz aizgājis uz Latviešu biedrību. Te nu viņš atradis biedrības sasauktu sapulci, kuŗa apspriedusi jautājumu, kā novērst no latviešiem grautiņu.

Šmidts nu aizrādījis uz piemēru, ka latviešu bēgļi sajaukti ar vāciešiem, un līcis priekšā šo piemēru

izmantot sarunās ar Maskavas administrāciju un pašvaldības iestādēm.

Sapulce izvēlējusi triju vīru komisiju, kuŗā ievēlēti Biedrības priekšnieks Tomševics un advokatu Jūlijs Šmidts un Pēteris Kauls.

Šīs komisijas galvenais uzdevums bijis krievu laikrakstos griezties ar uzsaukumu pie krievu sabiedrības un aizrādīt, kas ir latvieši, un bez tam vēl aiziet kā delegaļiem pie sociālās apgādības nodaļas un likt priekšā atdalīt latviešu bēgļus no vāciešiem.

Tad vēl nebijis daudz bēgļu un Maskavas latvieši snieguši viņiem mazu palīdzību no pašu līdzekļiem un atļāvuši pirmās naktis pārgulet Latviešu biedrībā. Pēc tam, kad advokats Šmidts atradis jauno bēgļu noņemtni, kur latvieši bijuši sajaukti ar vāciešiem, un pasacījis latviešu bēgļiem, ka Maskavā arī ir latviešu biedrība, viens, otrs bēglis jau sācis iet uz biedrību.

Pirmais lielais latviešu bēgļu pieplūdums bijis 15. jūnijā. Jāņu vakarā bēgļi jau braukuši uz biedrības pagalmu ar visiem saviem mantas vezumiem. Nu sabraukuši un sanākuši biedrības pagalmā ļoti daudz bēgļu — pilns pagalms.

Biedrības darbinieki vairs nezinājuši, ko iesākt ar bēgļiem, kā viņiem palīdzēt.

Pašai biedrībai vēl iznākuse nepatīkšana ar Maskavas policiju.

Par lielo bēgļu drūzmu biedrības pagalmā policija ļoti uztraukusies: gan zemāki, gan augstāki policisti skraidelējuši pa pagalmu starp bēgļiem vai mākušies virsū latviešu darbiniekiem ar jautājumu, kas tik tā nu esot par „sborišče“, par neatļautu ļaužu pulcēšanos, un kādēļ šiem cilvēkiem visiem neesot passes, un kādēļ tik passes nepieteicot policijā... Lai tulīņ pierakstoties!

Ar policiju nu bijusi pastāvīga kņada visu Jāņu vakaru un nākošās dienās. Katru dienu policija nākusi uz biedrību un uztraukusies par jauniem bēgļiem.

Advokatam Šmidtam nu nācies aizstāvēt bēgļus vairāk dienu. Policija draudējusi uzlikt sodus visiem, kam nav passes. Bet tādu bēgļu bez pasēm bija ļoti

daudz. Pases bijušas vai nu lielā steigā aizmirstas mājās, vai ceļā nozaudētas.

Beidzot Maskavas policija sākusi saprast, kas isti par „sborišče“ ir latviešu bēgļi un kādas nedienas viņus izdzinušas no dzimtenes, un tad atvēlējusi latviešu biedrībai pašai reģistrēt visus bēgļus sevišķā biedrības nama grāmatā.

Bēgļu uzturēšanai paši latvieši sametuši naudu, līdz beidzot izdevies dabūt kādus mazus līdzekļus bēgļu pusdienām no pilsētas pašvaldības.

Bēgļu apgādāšanas darbam Maskavā latvieši nodibinājuši pie latviešu biedrības sevišķu komiteju ar virsskolotāju Pēteri Zālīti priekšgalā. Šinī komitejā apvienojušies itin visi latvieši, kam bēgļu apgādāšanas darbs bijis sirdslieta.

Visas politiskās pretešķības un ķildas latviešu darbinieku starpā izbeigušās.

Visus apvienojusi lielā tautas nelaime.

Līdz ar lielajiem bēgļu plūdiem Maskavā ieradusies arī daudz latviešu sabiedrisku darbinieku: advokāti Andrejs Sīmanis, Kristaps Valters, Juraševskis, Valdmānis, Kubdāncs, ģimnazijas direktors Atis Ķeniņš, skolotāji Roberts Bilmans un citi. Visi šie intelligentie spēki tūlīt nākuši Maskavā latviešiem palīgā un stājušies lielajā bēgļu apgādāšanas darbā.

Šim pašam darbam arī atdevusies ar visu sirdi intelligentā bēgļu jaunatne: studenti un vidusskolu un citi skolnieki no visām dzimtenes malām.

XXXII

Bēgļu ceļš Tukuma-Ķemeru-Slokas-Rīgas gājienā

Maskavā saplūda vai gar Maskavu brauca tālāk uz citiem Krievijas apgabaliem galvenā kārtā tie bēgļi, kuŗi bij gājuši ārā no dzimtenes Auces-Bauskas-Jaunjelgavas resp. Jēkabpils-Krustpils gājienā.

Sie bēgļi nekur vairs nevarēja novirzīties. Briesmīgā straume nesa viņus tieši uz Iekškrieviju un tālāk.

Šo ceļu es pats vareju aprakstīt visos sikumos.

Taču tikpat lielu vai vēl lielāku ciešanu ceļš bij Tukuma-Ķemeru-Slokas-Rīgas ceļš.

Arī šo ceļu vajadzēja aprakstīt un nodot mūsu tautas vēsturei.

Bet Iekškrievijā par šo ceļu bij grūtāk sadabūt plašākas ziņas.

Tukuma-Rīgas ceļš beidzās Vidzemē un bēgļi, kuņģi gāja pa šo ceļu, atrada pajumti pašu latvju mājās. Viņi šo laipno pajumti, ko viņiem deva, visgrūtākā pārbaudīšanas brīdī Vidzemes latvieši, vairs neatstāja un tālāk negāja.

Tomēr dažus no viņiem lielā nelaime vai darba trūkums bij aiznesuši arī uz Iekškrieviju. No tiem es ņēmu ziņas par Tukuma-Rīgas ceļu.

Divas intelīgentas bēgles Tālberģes man izteica sekošo:

„Jau trīs nedēļas garā Kandavu gāja un brauca garām cilvēki un dzina lopus dienās un naktīs no Kuldīgas, no Nīgrandes un kas zin, no kurienes.

Mēs par sevi negribējam domāt. Tik manijām, ka nelaime nāk virsū.

Visa pilsētiņa bij ļoti uztraukta.

3. jūlijā pienāca arī mūsu reize. Zirgu nevarējam dabūt. Uz ielām cilvēki lasīja izlipinātas pavēles, ka jābēg. Skrēja apkārt policists Perlavs pa dienām un naktīm un pavēlēja visiem bēgt.

Piektdien bij skaļas baumas, ka vācieši jau klāt.

Pakampām, kas bij pie rokas, un kājām bēgām prom.“

Bēglis Bāliņš man sniedza sekošas ziņas:

„Bij izlipinātas lapas, ka visiem viriešiem no 14—45 gadiem jābēg. Es nebūtu bēdzis, gribēju nokopt laukus. Bet bij jābēg. Policija solīja likt pie tranšeju rakšanas, ja nebēgs. Es izbraucu no Pūres muižas 3. jūlija rītā. Vācietis bij netālu.

Ceļš jau trīs dienas bij, kā striķi. Bēgļi plūda uz Tukumu. Abās pusēs ceļam uz laukiem bij lopi ¼

versti platumā. Bij jābrauc soļiem un brīžiem ilgi bij jāstāv uz vietas. Priekšā bij lieli sastrēgumi. Lopi slimoja. Cūkas krita vezumiem; krita teļi, aitas, jēri, vistas.

Ķemeru mežs palika pilns dzīvu un kritušu kustoņu. Dažs apgāza vezumu mežā un tūk prom. Zīdi braukāja apkārt uzpirkdami govīs: par desmit, par pieciem rubļiem govi. Kur lai liek dzīvus lopus?

Ceļa malās arī gulēja miruši cilvēki.

Krievu zaldāti mūs vēl baidīja, ka drīz būs vācietis mums virsū.

Piņķu mežā bij briesmīga nakts. Tumsa bij rokām taustāma. Lija šausmīgi, jau veselu dienu. Dubļi bij pāri puscelim.

Mežā, tumsā grābstīdamies nojūdzām zirgus un ar lielām pūlēm uzskrām uguni. Pārsedzies pār galvu, nosēdēju visu nakti.

No rīta sāka klaigāt cilvēki un meklēt cits citu. Viss mežs bij pilns cilvēku. Arvien vēl lija briesmīgi. Man vezums bij pārsegts biezām segām, kas nelaida ūdeni cauri. Odens pa segu locījumiem plūda uz leju ar lielu straumi, kā pie jumta renēm. Ķemeru dambji tā ligojās, itkā būtu zemestrīce. Likās, ka pat visa zeme ligojas.

Zirgi brida līdz ceļiem pa šķidriem pelēkiem dubļiem.

Pa ceļu brauca pa četrām rindām blakus. Kad kādam kas satrūka, tad bij nelaime. Viņš aizsprostoja ceļu un kavēja citus. Bet tad viņu gāza grāvi un viņš palika viens. Neviens otru nežēloja.

Pie Ozolmuižas bēgļi kaudamies cīnījās ceļa dēļ. Kaņaspēks ar lielgabaliem bij uz galvenā ceļa, mēs meklējam citu ceļu un satikām atkal citus bēgļus, kuŗi ar varu gribēja tikt mums priekšā. Kāds kabilnieks man cirta ar pātāgu, bet ķēra māsas meitenes vaigu.

Uz visiem ceļiem gulēja salausti rati, uz laukiem — ratu un mantu gabali.

Zādzība bij liela: ko tik neapsargāja, nozaga.

Paklīdušu bērnu bij daudz. Viņi raudādami tecēja pa bēgļu drūzmu un plati izplestām, izraudātām acīm

skatījās uz visām pusēm un aizsmakuši sauca savējos. Daži jau bij spēku zaudējuši un krituši izmisumā. Viņi vairs stāji neraudāja, bet vilkās uz priekšu, galvas nolaiduši; vēl tikai viņi dikti šņuksteja un viņu kamieši raustījās. Viņu sejas bij netīras, noputejušas un no izsalkuma un negulēšanas sarukušas maziņas; acis izraudātas un dziļi iekritušas. Daži bēgļi ņēma bērnus sev līdz. Es vienu zēniņu atradu ceļa grāvī aizmīgušu. Kajas bij līdz ceļiem ūdenī. Bet viņš to nemanīja. Es pamodināju zēniņu un vedu sev līdz. Velāk kāds virs skrēja un meklēja nozudušo zēnu un ieraudzījis viņu pie manis, pieskrēja klāt un sāka viņu sist. Tas bij viņa tēvs.

Pulka bēgļu nāca lūgties maizes, ar asarām acis. Tas jau iesākās no Tukuma.

Pie Sļokas visiem cilvēkiem un lopiem vajadzēja sanākt uz ceļa un tad notika briesmīgas lietas: juka cilvēki ar lopiem; lielākie lopī spieda sīkākos un cilvēkus pie ratiem, gāza gaļ zemi, mīna kājām. Avis un cūkas valstījās gaļ zemi pa lielo lopu kājām. Redzēju, ka kāda govš uzgrūdās sievai virsū un tā iegāzās uz mutēs dubļos. Kad viņa izcēlās, tad visa viņas seja un acis bij dubļu pārklātas. Mana sieva sāka dikti smieties, bet tad tūlī briesmīgi raudāt. Malu malās atskanēja kliegšana, vaimanas, raudas, bērnu brēkšana. Nelaimes ainas bij daždažādas. Viena govš ar ragiem iegrūda sievu ūdenī, bet otra govš uzmina viņai uz pastalu auklām.

Visiem cilvēkiem bij acis plati ieplēstas un sejās lasāmas šausmas. Gaisos karājās savāda rūkoņa, šalkoņa, baigs, nekad nedzirdēts troksnis un riebīga cilvēku un lopu smaka. Ķemeru mežā cūkas peldēja pa purvu pāri un izklīda pa mežu. Pazuda arī govīs un aitas. Daži bēgļi bij izdzinuši no mājas piecdesmit lopu galvas, bet Rīgā vairs nebij nevienas. Dažam no pieciem ļopiņiem līdz Rīgai jau pieauguši piecdesmit.“

Visplašākās ziņas par Tukuma-Rīgas ceļu man deva kāda jaunava — bēgle no Tumes pagasta Emma Akmene. Uz manu lūgumu viņa savas atmiņas pati uzrakstīja un man piesūtīja,

Dodu viņai pašai vārdu, manis pārļabotā un saīsinātā redakcija.

„Tuliņ pēc Vasarsvētkiem mans tēvs ara papuves zemi, kad iejāja pie mums pagasta priekšnieks ar ziņu, ka vīriešiem jāiet tranšejas rakt Tūmes muižā. Jāierodas visiem bez atrunas ar savām lāpstām un pārtiku, vismaz vienai nedēļai. Nākošā dienā bij jāatstāj lauku darbi un jāiet tranšejas rakt. Pat svētdienā vairs nelaida mājā. Tikai tad, kad pietrūka pārtika, pārļaida uz dažām stundām mājās.

Tuvojās āboliņa plaujamais laiks, bet pie plaušanas neviens netika. Visā apkārtnē bij maz vīriešu. Lielais vairums bij pie tranšeju rakšanas. Tomēr tranšeju darbi maz gāja uz priekšu: izraka kādu gabaliņu, atnāca viens inženiers un atrada, ka darbs neder. Atkal aizbēra un raka gabaliņu no jauna. Tā gāja laiks, bet darbs neveicās.

Pa naktīm jau dzirdējām tājumā lielgabalu rūkoņu, kas aizdzina miegu.

Sirdī iezagās liels nemiers un rūpes, kas nu notiks ar dzimteni.

Ražu paredzējam vislielāko. Dārza augļi, tīri kā par spīti auga, kā reti kādu gadu agrāk. Zāļu dienas vakarā pēc pusnakts atkal atskanēja lielgabalu rūkoņa, kuŗa šoreiz likās, pat būt tuvāk. Reizēm nodrebēja logu stikli. Izgāju ārā paklausīties. Visapkārt tā pati krēsla, tik reizēm pašaujas pie apvārsņa malas savāds sārtums. Tie ir staru metēji. Visu nakti nevarēju acis aizvērt.

Jāņu dienas pēcpusdienā izdzirdu savādu troksni. Gaisos, mums virs galvas ieraudzīju melnu putnu, ne lielāku par vanagu. Troksnis gaisos pieauga. Aeroplans sagriezās un nolaidās drusku zemāk un griezās uz vienas vietas virs mūsu āboliņa lauka. Tad tas pagriezās pret jauno muižu un aizlidoja taisnā līnijā uz Tūmes muižas pusi.

Pie vakara pārnāca tēvs un stāstīja, ka aeroplans ilgāku laiku lidojis vienā vietā, kur viņi rakuši tranšejas. Kaŗeivji dažas reizes izšāvuši ar lielgabalu, bet nav trāpījuši mērķi. Ienaidnieks aizlidojis. Nā-

kamā rītā iejūdzām zirgu un aizvedām tēvu līdz tranšejām. Atpakaļ braucot nekur vairs nevarēja tikt uz priekšu. Nu visi ceļi bij bēgļu pilni: rati pie ratiem; citu piekrauti pilni ar mantām, labības maisiem un drēbju saiņiem, citi tukši. Dzina ļoti daudz lopu. Daudzi bēgļi gāja ar pauniņām uz muguras. Laiks bij karsts. Kājāmgājēji bij noguruši līdz pēdējam, it sevišķi tie, kam bij kas jānes. Viņu sejas bij lasāms izmisums, un bailes no ienaidnieka. Viņi tīkko vilka kājas uz priekšu un sviedru lāses pilēja no sejas. Vienā acumirkli mūsu rati piesēdās pilni. Bēgļi rādīja savas tulznainās kājas un stāstīja, ka nākot no lielas tālienes. Krievu kazaki esot viņus izdzinuši no mājām. Kazaki neatstājuši mājās pat sirmgalvjus un aklus un izdzinuši visus uz lielceļa, lai iet, kur grib. Šie bēgļi visu savu iedzīvi atstājuši likteņa varā. Bijis pavēlēts labībai pļelaist uguni un dārza saknes, cik iespējams, izraut, lopus visus no kūts, kā arī vistas un zosis izlaist ārā, pat suņus palaist no ķēdes.

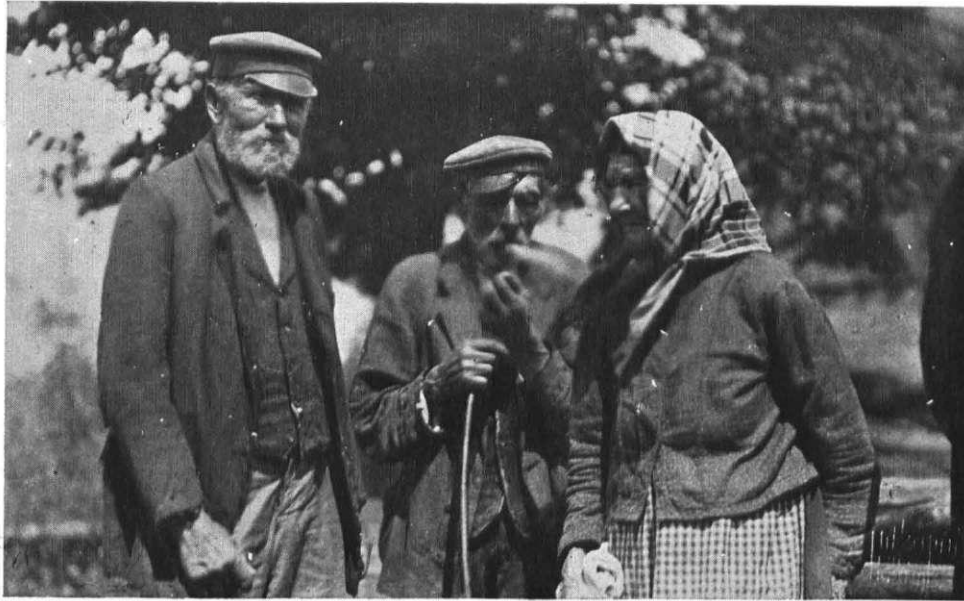
Dažos apgabalos tik sievietes ar bērniem aizdzītas no mājām, bet vīri ar zirgiem un ratiem raidīti ar varu šķūti.

Bēgļi plūda pa ceļu kā milzīga ūdens straume. Cilvēki gāja gar malām, gāja pakaļ ratiem, bet vājie un bezspēcīgie, kā arī bērni sedēja ratos. Govis, avis, cūkas, jaucās juku-jukām. Govis krāca un klibāja, tām nagi bij atmiti. Gaisos skanēja govju māvieni, bērnu raudāšana, ratu troksnis, viss juku-jukām.

Piebraucām pie sānis ceļiņa, kur mums bija jānogriežas. Te atvadījāties no bēgļiem. Prāts bij nu drūms. Acu priekšā arvien vēl stāvēja un kustējās nogurušie cilvēki un lopi.

Ilgi mēs braucām ar māti klusēdamas; no liela uztraukuma mēs nevarējām runāt. Tani pašā dienā es aizgāju uz Tukumu pēc avizes. Ceļā es redzeju tās pašas bēgļu ainas. Es pūlējos neskatīties, lai neredzētu bēgļu nelaimi.

Tukumā dzirdēju runājam, ka pēc divām nedēļām vācietis būšot klāt.

„Ko nu tālāk darīt?”

J. Lapiņa uzņēmums

Bēgļi ar katru dienu vairāk plūda pa Jelgavas lielceļu, tad vēlāk nogriezās uz Rīgas lielceļu. Uz dažām naktīm aplkusa lielgabalu ūkoņa. Bet tad atkal ūca bez mītešanās. Citi kaimiņi, lielgruntnieki, sāka rakt meža savas mantas.

2. un 3. jūlijā lielgabali dārdēja dienā un naktī. Pa lielceļu auļoja jātnieki, brauca kaņevji ar kaņa mantām. Nu skaidri bij redzams, ka krievu armija atkāpjas.

3. jūlijā pēc pusdienas jāja māju no mājas uņradņiks un ziņoja, ka vācietis no mums nu tikai 6 verstes taisnā līnijā un ka visiem bez kavēšanās jāatstāj sava dzīves vieta un jāaizbrauc. Šī ziņa mūs tā uztrauca, ka nezinājām, ko iesākt. Tēvs vēl nebij pārņācis no tranšeju rakšanas.

Redzeju, ka kaimiņi nes labību, maisu pēc maisa un rok zemē, ka viņi kņauj ratos aizsaiņus ar drēbēm un gatavojas aizbraukt.

Mūsu kaimiņu augļu dārzi bij krievu kareivju pilni. Kareivji kāpa pār dārzu žogiem un dzīvoja pa dārziem, cik patika.

Es vēl gribēju nokļūt līdz Tukumam, bet pūles bij veltas. Liela bēgļu straume plūda pa Jelgavas lielceļu; pat visi kāju ceļiņi bij cilvēku un lopu pārpildīti. Nekur vairs nevarēja tikt uz priekšu. Visa labība un āboliņš ceļmalā bij izbradāti un lauki pārvērsti arumos.

Pulkstens trijos rītā (4. jūlijā) pārskrēja mans tēvs, basām kājām, bez cepures, piekusis, aizelsies. Vācu priekšpulki jau bij redzēti Tūmes muižā. Kāds krievu sargzaldāts bij pienācis un klusām pačukstējis racējiem, lai katrs bēg, kur var, tādēļ, ka pēc pusstundas jaunie ierakumi jau kritīs ienaidnieka rokās.

Pēc pāris stundām panikā auļoja atkāpdamies krievu jātnieki; kājinieki bij saklupuši ratos un trieca zirgus, ko jaudāja.

Mans tēvs, druscīņ atpūties, ķērās pie darba: viņš uzplēsa istabai grīdu un izraka platu bedri. Mēs ar māti izplēsām no stīrpas rudzu salmus un nesām lieliem klēpjiem istabā, vērtīgi skatīdamies apkārt, vai

kads mūs nenovēro. Neskatoties uz to, ka patlaban bij viskarstākais darba laiks, uz laukiem tomēr neredzējām nevienas dzīvas dvēseles.

Izrakto bedri mēs izklājām ar biezu salmu kārtu, tad vispirms satinām traukus vecākos drēbju gabalos un ielikām bedrē, pēc tam visas saimniecības un galdniecības lietas, kā arī vēl dažus sikumus. Tad visu šo mantu pārklājām salmiem un aizbērām bedri ciet. Tēvs ielika atpakaļ grīdas dēļus. Otru bedri izrakām lopu kūti, tādu pat, kā pirmo, bet tomēr nespējām salikt tāni visu mantu. Vēl daudz kas palika pāri. Zemkopības lietas nolikām pie mājām labībā. Labību atstājām apcirkņos. Viss cits palika tāpat, kā bijis, kur lai visu saglabā.

Drēbes sasējām saiņos un salikām ratos, iebērām arī drusku miltus, putraimus, kartupeļus ceļa maisos. Lielā uztraukumā nemaz nezinājām, ko ņemt, ko atstāt. Mūsu dzīvokli vēl tik rēgojās mēbeles. Kumodes atvilktnes palika daudz drēbju. Tik žēl bij tās atstāt. Bet lielā uztraukumā nevarēja nodoties žēlabām. Tomēr visvaiņāk bij žēl grāmatu, kuņas bij iegādātas gadu no gada un rūpīgi uzglabātas. Nu tās bij jāatstāj. Vēl tagad garā es skumstu pēc tām.

Izgājām ārā un koka traukus pielējām pilnus ar ūdeni, lai neizkalst, bet akas spaini ielaidām ūdenī. Cerējām tik pabraukt gabaliņu un tad atkal braukt atpakaļ.

Pēc pusdienas lielgabali dārdeja arvienu stūprāk un logu stikli drebēja, likās, ka pat visa mājiņa līgotos.

No mājām tomēr neviens vēl nebij izbraucis. Katrs vēl nogaidīja.

Sirds man bij tik smaga. Ārā viss zaļoja un vijņoja.

Pēc daudzām bezmiega naktīm, nezina, kā biju aizsnaudusies uz galda stūra. Kad pamodos, pulkstens bij pieci. Lielgabali bij apklusuši. Izgāju ārā. Visi apkārtējie kaimiņi bij sagājuši kopā un priecājās smaidošām sejām. „Paldies Dievam! Vācietis atsists“, es arī kļuvi priecājos.

Vairs nemaz nerīkojāmieš braukt. Bet vezumus tomēr vēl neviens neizkrāva, lai vēl stāv.

Pēc pusstundas jau atkal atkāpās krievu jātnieki un kājinieki. Pedējie bij sasēduši vezumnieku ratos, bez šautenēm un trieca zirgus, ko spēja, ceļu vairs nemeklēja: brauca taisni pa druvām un labības laukiem. Visus zirgus un ratus nu atņēma vietējiem iedzīvotājiem krievu armijas vajadzībām. Pus 9-os vakarā sāka dārdēt lielgabali, vēl stiprāk, nekā agrāk.

Krievu armija atkāpās panikā.

Tēvs pārveda zirgu un govi no lauka. Zirgu tēvs vēl pabaņoja un tad iejūdza. Govi piesēja pie ratiem, arī cūkas piesējam pie kājas saitē pie ratiem.

Mūsu kaimiņi jau izbrauca no mājām. Viņu govīs gāja viegli ratiem pakal; tik ar cūkām bij grūtāki tikt uz priekšu. Tās bij nobaņotas un karstumā elsoja, un visiem spēkiem lauzās atpakaļ uz mājām.

4. jūlijā (1915. g.), pulkstens 9. vakarā arī mēs izbraucām no savas mājiņas. Pa savu ceļu mēs braucām viegli, bet nokļuvuši līdz lielceļam, apstājāmieš. Te bij ilgi jāstāv lielceļa malā un jāgaida izdevīgs brīdis, lai varētu iebraukt bēgļu straumē un doties tālāk līdz ar viņiem. Pēc vairākiem mēģinājumiem tas mums beidzot arī izdevās un mēs tikām uz lielceļa lielajā bēgļu straumē.

Es arvienu vēl skatījos atpakaļ uz mūsu mājiņu un apgabalu, līdz tas viss izzuda no acīm. Pēc tam es redzēju tikai izmisušās bēgļu sejas un lopu barus, kuņi tāju klīda pa laukiem kopā ar bēgļiem un ganiem un pamazām gāja uz priekšu.

Saule jau laidās uz apvāršņa malu. Vakara klusumā bēgļu govīs māva viena pēc otras, aitas blēja un atskanēja arī cilvēku balsis.

Mūs pavadīja lielgabalu rūkoņa, kuņa, krēslai metoties, kļuva vēl baigāka. Paspīdēja sarkana uguntīņa, pēc tam — dobjais rūciens.

Pirmo nakti pārgulējām apmērām tikai divas verstis tālāk no mūsu mājām, pie kādām citām mājām, kur bij apmetušies daudz bēgļu. Zirgus bēgļi izjūdza, sapina un palaida uz lauka, lai ganās; govīs —

tāpat. Mēs savu zirgu un govi piesējam ķēdē; paši apsēdāmieš pie vezuma zemē.

Cilvēku balsis man izlikās drūmas un nospiestas. Pat bērni klusi sedēja pie lielajiem un lūkojās uz tiem. Likās, ka viņi saprot, ka nu notiek kaut kas briesmīgs.

Pie apvāršņa malas uzliesmoja spožs sārtnums. „Vai redzat, kur ugunsgrēks?“ kāds rādīja. „Tur deg Tukuma l. piestātne.“

Visu nakti bij redzams ugunsgrēks, tikai pret ritu blāzma kļuva mazāka.

Otrā rītā ap pulkstens pieciem mans tēvs gāja atpakaļ uz mājām, apskatīties, vai nevar atgriesties. Nepagāja ne pusstundas, kad viņš atgriezās. Nebij ticis tik tālu. Turpat patlaban krievu kaņaspēka daļas apšaudījušās ar vācu priekšpulkiem. Lodes svilpodamas gājušās tēvam pār galvu.

Ap pulkstens astoņiem devāmieš ceļā. Bet mūsu kaimiņi savas brangās cūkas ne par ko nevarēja uzcelt, un ja tas viņiem ar lielām pūlēm, beidzot, arī izdevās, tad neviens cūka vairs negribēja iet uz priekšu. Gluži, kā bez kājām, viņas krita pie zemes un smagi elsoja. Viena turpat bij jānokauj. Nokauto cūku iebāza maisā un uzcēla uz ratiem. Želodami citas cūkas, lai tās arī nebūtu jānokauj, kaimiņi griežas atpakaļ uz mājām. Viņu dēls izbēga uz velosipeda. Viņu mēs vēlāk satikām Ķemeru mežā. Mēs, citi bēgļi, bez kavēšanās turpinājām ceļu. Pret kalniem gāja grūti, bij jāpiepalīdz grūst rati. Ceļš jau bij ļoti dubjains un arī mēs paši bijām dubļiem notāšķīti un līdz nāvei noguruši.

Mums vēl pievienojās bēgļi no Tukuma, visi kājnieki, ar pauniņām uz muguras, basām kājām. Viņi visi jau bij ļoti noguruši un izslāpuši, bet dzeramu ūdeni nekur nevarēja dabūt. Viņi bezjūtīgi skatījās uz priekšu.

Govis sāka slimot ar mutes sērgu, kuņa ātri pielīpa citām govīm. Ja šie slimie ļoti iegāja kādā ūdens peļķē, tad no turienes viņus bij grūti izdzīt.

Pievakarē uzbraucām Ozolmuižas kalnā. Ap muižu bij apmetušies lieli bēgļu bari. Arī mēs te apmetāmies. Lopi aizgāja bariem pa nomītiem laukiem, citi bij apgulušies līdz ar cilvēkiem pie vezumiem. Šurtur bij uzkurts ugunskurs. Uz ugunskura starp diviem mietiem pakārta karājās kāds katliņš, no kuŗa pacēlās balti garaiņi. Viens, otrs sāka rīkoties uz gulēšanu, uz līdzpaņemtiem maisiem vai pējiem, bet daudzi gulēja uz kailas zemes, palikuši pagalvi savu drēbju sānīti.

Kam bij vairāk lopu, tie vēl gribēja tos saturēt kopā un ganīja pat pa nakti, kaut gan nekur vairs lopiem nebija barības. Visi lauki bij nomīti.

Jau metās uz rīta pusi. Pamazām sāka aust gaisma. To visi gaidīja, lai turpinātu savu ceļu. Viens pēc otra iejūda zirgus un devās tālāk.

Lauks palika tukšāks.

No paša rīta mūs jau pārsteidza stiprs lietus, kuŗš turpinājās bez apstājas. Ceļš tapa arvien dubļaināks un smagāks. Rati griezās dubļos līdz rumbām. Zirgi kapa uz priekšu smagiem soļiem. Bēgļi līdzēja grūst ratus. Paši viņi bija izmirkuši un noguruši. Bet atdusēties nebija laika. Visi traucās uz priekšu.

Govis bij nāgus atminušas un nevarēja paiet. Daudzas palika lielceļa malā nokautas. Gājvjos gulēja kritušas cūkas, teļi, aitas. Neviens vairs nevarēja palīdzēt ne sev, ne saviem lopiņiem.

Pēc pusdienas sametās ļoti auksti un nu vienīgā vēlēšanās bija, kaut uz britiņu būt siltā istabā. Šīs domas bija tik saldas. Es pie viņām kavējos ļoti ilgi. Mani iztrauca kāds krievu kazaks, kas lielā steigā aizāja garām. Pametū acis uz citiem bēgļiem. Cik te nu nebija vezumu, cilvēku, lopu... Ceļš bija tik pilns, ka nebija iespējams cauri izsprausties. Bet tikko parādījās kazaki, visi bēgļi ar lopiem, cik varēdami vēl spiedās pie ceļa malas un deva kazakiem ceļu. Kazaki trieca zirgus auļiem un pastāvīgi vēl viņus sīta savām svina pipkām. Nabaga zirdziņi, likās, skrēja pa gaisu, un no mutes viņiem krita putas.

Paskrēja garām pūlis kazaku; tad brauca vezum-

nieki. Rati bij zaldātu pilni. Bet viņiem nevienam vairs nebij ieroču. Arī vezumnieki trieca zirgus, cik tie jaudāja skriet. Pēc tam nāca jātnieku pulks. Tasāja auljiem vien, cik zirgi varēja skriet.

Izplatījās baumas, ka ienaidnieks jau ieņēmis Tukumu un ar lielu steigu dodas mums pakaļ, un grib mūs saņemt gūstā. Mūs vēl pārsteidza stiprāki sprādzieni, nekā lielgabalu šāvieni. Dabujām dzirdēt, ka krievu armija atkāpdamās uzspridzina dzelzsceļu. Šis spridzināšanas troksnis un lielgabalu dūkoņa darīja uz bēgļiem baigu iespaidu un visi steidzās ātrāki tikt Rīgā, vai vismaz pāri Lielupes tiltam. Taču ātrāk tikt uz priekšu nebij iespējams nevienam. Gaŗām bēgļu rindai neviens nevarēja pabraukt, arī sliktā ceļadēļ zirgi nevarēja skriet uz priekšu. Bij jāpadodas liktenim un lēniem soļiem jāturpina ceļš.

Pievakarē tuvojāties lielajam Ņemeru mežam. Ceļš palika arvien sliktāks un likumaināks. Pastāvīgi vajadzēja grūst ratus, citādi zirgs vairs nevarēja pavilkt. Mūsu drēbes bij notāšķītas slapjiem dubļiem un sejas netiras un peļekas.

Visgrūtāki klājās sievietēm. Viņu sejās bij lasāms nogurums un bailes. Vīrieši likās būt vienaldzīgāki. Viņi gāja ratiem blakus un kūpināja savus piņjus.

Pa gaisiem vēl peldēja pelēki-melni mākoņi. Mani pārņēma drebuļi, domājot par jaunu lietu. Metās krēsla. Lopi arvien vairāk guleja lielceļa grāvjos. Tie vairs nevarēja pāiet. Nokauti sivēni un teļi tik daudz mētājās uz ceļa. Neviens pat nepaskatījās uz viņiem. Cilvēki bij aizņemti vienīgām domām kā tikt tāļāk no ienaidnieka.

No Ņemeru meza vairs nebijām tāļu. Viens, otrs jau nogrieza savu zirgu no ceļa. Bēgļi jau bij apmetušies uz naksmāju vairākos pulciņos. Meza kļusuma atskanēja govju māvienu. Mēs braucām vēl tāļāk. Pulkstens varēja būt ap pusvienpadsmitiem nakti.

Spridzināšanas troksnis arvien vēl skanēja. Kad atskatījos atpakaļ, uz Smārdes pusi bij redzama liela sarkana blāzma; pēc brītiņa vēl otra, trešā. Ugunsgrēks bij vairākās vietās. Nepagāja ne pusstundas,

kad jau viss gaiss metās sārts un mežā pat priežu stāvi bij sarkani. Reizēm šāvās gaisos ugunsliesmās, arī atskanēja plinšu šāvieni.

Pabraucām vēl verstis divas, tad nogriezām arī savu zirgu no ceļa druscīņ atpūtināt. Paši arī nebijām ēduši visu dienu.

Apmetāmieš pie paša Ķemeņu meža. Pirmo reizi trešā bēgšanas dienā arī mēs uzkūrām uguni un uzkāram katliņu. Māte sāka rīkoties ap vakariņām.

Visapkārt bij daudz bēgļu ugunsķuru, vezumu, cilvēku un lopu. Nakts bij diezgan vēsa, un zeme, uz kuņas sēdējām, mitra.

Tājumā zeme arvien tapa sātāka un man kļuva baigi ap sirdi. Ļoti gribējās zināt, kur ir ugunsgrēks. Tādēļ es staigāju pa bēgļu nometni un noklausījos bēgļu sarunās. Dzirdēju, ka krievi atkāpdamies vispirms aizdedzinājuši Smārdes staciju, pēc tam — Smārdes muižu, arī Tukumā degot vairāki nami. Es steidzos ar savāktām ziņām pie vecākiem, kuņi par to nekā ne-teica, tik drūmi papurināja galvu.

Vakariņas bij gatavas, bet ēst nevienam no mums vairs negribējās. Lai gan bij pāri pusnaktij, tomēr nometnē vēl nebij miers: visur klusi runāja, vai klepoja bēgļi. Arī dzirdēju saucam un meklējam nozudušās govīs. Kam bij vairāk govju, tiem nācās grūti tās saturēt kopā. Izbadušie lopi klīda apkārt, meklēdami zāli, un tumsā tos vairs nevarēja atrast. Aitas atzklīda prom veselīem bariem. Daudzi bēgļi vēlti staigāja apkārt un meklēja nozudušos lopus. Bezmiega naktis biju novārgusi, un nu snaūžot galva līgojās uz visām pusēm. Bet māte neļāva gulēt uz zemes. Viņa paklāja guļas vietu un es nu likos gulēt. Man viss nu bij vienalga, lai arī pat vācietis parādās uz zirga ar spožu kasku galvā. Tik vēl dzirdēju, ka tēvs atnesa zariņus un uzpūta ugunsķuru. Kad pamosos, jau ausa gaisma. Lielgabalu dūkoņa arvien tuvojās. Bij jāsteidzas ceļā. No tēva dabūju zināt, ka divi svešnieki gribējuši nozagt mūsu zirgu, bet tēvs zagļus iztraucējis un viņi palaiduši zirgu vajā.

Rīta agrumā jau iebraucām Ķemeņu mežā. T e prie-

galtībā. Tikai retās vietās varēja cauri redzēt klajumu. Tad man likās, ka nu tūliņ būsīm mežam cauri, ka drīz būs Sloka, Lielupe un tilts.

Tomēr mežs nebeidzās, bet palika arvien biežāks. Vejš ligoja smagos, pielijušos priežu zarus un šajā sejā lielas, smagas ūdens lāses.

Krievu armija atkāpās bez mītēšanās. Lopi no ceļa lēkāja pār grāvjiem un daudzas govīs pārlauza kājas un palika uz vietas guļot. Tā viņām bij jānobeidzas badā. Uz priekšu braucot arvien biežāki redzējām sabrauktus jeb nespēkā guļošus lopus. Šur, tur mežā mierīgi plūca meža aso zāli aitu un govju bari, kuņģi bij noklīduši no sava saimnieka.

Brīžiem lielgabalu troksnis atskanēja tik tuvu, ka man likās, ka lielgabali atrodās tepat 20 soļu attālumā. Izplatījās baumas, ka ienaidnieks itin tuvu un grib bēgļus sagūstīt. Izbiedētie bēgļi svieda no ratiem labības un miltu maisus, un šķirstus, un saiņus ar gultas un citām drēbēm.

Lopus palaida, lai iet savā vaļā, bet paši sasēdušies tukšos ratos, trieca zirgus bez žēlastības pa kādu tukšāku ceļa malu, gar cilvēku un lopu bariem. Jo dziļāk braucām mežā, jo vairāk un vairāk gulēja ceļa malā nosviestās mantas, drēbju šķirsti, gan apkalti, gan vienkārši, un visādas citas lietas. Gandrīz uz katra soļa, abās ceļa pusēs, dubļos gulēja tādi šķirsti un kastes.

Grāvjos līdz ceļiem ūdeni stāvēja slimās govīs un dzesēja savas slimās kājas. Neviens viņas vairs nevēka. Tāpat bij atstātas savam liktenim cūkas, kas nespēja iet, teji un aitas.

Sodien visu dienu šāva lielgabali un atkāpās krievu armija.

Vakaram metoties, mežā kļuva tik tumši un drūmi, un sirdi nospieda smagas skumjas.

Ceļa abās pusēs arī gulēja bēgļu izviesti labības un miltu maisi. Es pūlējos neskatīties, lai neredzētu, cik daudz bēgļu mantu paliek ceļā. Bet man kļuva slikti ap sirdi un es sarāvos, kad ieraudzīju guļam

teļus ar aizgriestiem kakliem, kuŗu ķermenis vēl rau-
stijās.

Naktij iestājoties, nekur vairs nevarēja nogriezt no
ceļa un apmesties uz nakts atdusu. Nekas cits neat-
lika, kā braukt tālak. Ceļš bij pārvērties par dubļu
pekli. Paši bijām izsalkuši un tikko vilkām kājas
uz priekšu. Mūsu vienīgā vēlēšanās vēl bij kaut kur
atpūsties no ceļa grūtībām. Es skaitīju verstu stabus.
Bijām nobraukuši 16 verstis pa mežu. Bet no meža
gala vēl ne vēsts. Reiz parādījās klajums ar mājām,
bet tas drīz beidzās un atkal iesākās mežs. Mājas
bij tikai mežsarga mājas. Mežš vilkās bez gala, itkā
tam būtu bijis tikai iesākums, bet nebūtu beigas.

Tumsā nekā vairs nevarēja atšķirt. Vietām uz ceļa
gulēja kaut kas nomests; bet kas, to nevarēja pazīt.
Ši tumšā nakts bij līdzīga tumšai rudens naktij, kad
zvaigznes nevar redzēt.

Otrā rītā ap pulkstens deviņiem nogriezām zirgu
no ceļa un iebraucām mežā. Tālak vairs nebij spēka
ne braukt, ne iet. Es jutu, ka kuŗu katru brīdi varu
nokrist no kājam. Mežā jau atradām priekšā daudz
bēgļu. Tik ugunis nedrīkstejām uzkurt.

Kas tā nu bij par baudu, nolikties un atpūsties!
Es jutos tik labi, kaut gan zeme bij slapja un sežot
drēbes tūlī samirka. Labi atpūtusies, es pastaigāju
pa mežu. Mans Dievs, kas te viss nu nebija! Sirds
saņņaudzās skatoties. Izsviesti gulēja gaļas šķiņķi,
miltu un putraimu maisi, izbērti rudzi, mieži, auzas;
tāpat aiz koka nosviesti zālē gulēja maizes kukuļi.
Neaprakstāmi daudz mētājās pa mežu dažādu drēbju
gabali: segas, spilveni, veļa, apavi. Veseliem bariem
stāvēja vai ganījās mežā govis, avis, cūkas. Viņas
visas varēja piesavināties, kas tik gribēja, bet neviens
viņām nepiegrieza vērību un pēc šiem lopiņiem ne-
viens vairs nejautāja. Varēja ņemt drēbes, cik gri-
bēja. Bet bēgļi tikai paskatījās uz tām un atstāja
guljam. Kur lai liek sveša mantu, kad pats savu
vairs nevar ne pavest, ne pavilkt, ne panest. Kājām-
gājēji visus nesamos bija nosvieduši, lai tik varētu
panest paši sevi un izvilkēt kājas no dubļiem.

Kāda sieviete, mūs lūgdamās, par velti piedāvāja savu govī, kuŗa vairs nevarot paiet. Varbūt mēs varot viņu uz ratiem uzlikt. Atveseļošoties, un būšot tāda govīs, kadu reti varot atrast, esot no dāņu sugas govīm un dodot 15 stopu piena dienā. Žēl tādu lopiņu atstāt mežā. Mēs viņas lūgšanu nevarējām izpildīt.

Bij gan cilvēki, kuŗi braukāja pa ceļu un mežu un vāca kopā pamestās mantas. Bet mantu bij tik daudz, ka arī viņiem nebij iespējams visas aizvest.

Ap pusdienas laiku iejūdzām zirgu un gribējām tikt uz ceļa. Bet nu tas galīgi vairs nebij iespējams. Mūs neviens vairs nelaida uz ceļa. Tikai pēc daudziem enerģiskiem mēģinājumiem mums izdevās ar varu iespieties bēgļu rindā. Ilgi atkal braucām pa mežu. Tās pašas agrākās ainas. Skatījamies uz atstātām mantām un pamestiem lopiem, kuŗi vairs nevar paiet. Dažas govīs jau beidzās badā. Mani pārņēma šaušalas, kad redzēju, kā govīs ķermeņi raustījās kā krampjos, bet govīs acis jau bija izdzisušas un itkā ar plēvi pārklātas. Viss acu spožums bij pazudis. Nespēcīgās cūkas, ja paspēja, nokāva un atstāja, ja ne, atstāja tāpat guļam.

Krievu armija arvien vairāk plūda bēgļiem garām un automobili drāzās ātrā gaitā.

Nākošo nakti atkal braucām bez apstāšanās, bet mežam vēl nebijām cauri izbraukuši. Man bij briesmīgi apnicis šis mūžīgais mežs...

Nākošā dienā, tā ap pulkstens vienpadsmitiem, jau varējām pa koku starpām saredzēt klajumu. Mēs visi kļuvām ligsmi. Man pat pārgāja miegs un pazuda nogurums. Priedes palika arvien retākas. Un nu ieraudzījām klajumu un mājas.

Kad iebraucām Slokā, kāda fabrika pūta pulkstens divpadsmit. Izbraucām cauri Slokai un tuvojamiem Lielupes tiltam. Bēgļi ļoti uztraucās. Par tiltu stāstīja visādas lietas: tas varot sabrukt zem bēgļiem un viņu lopiem, tam varot būt paliktas minas u. t. l.

Tiklīdz mūsu zirgs spēra pirmo soli uz tilta, es aiz-

darīju acis. Tilts bij vecs un līdz ar ūdeni. Uz katra soļa tilts līgojās un pārplūda ar ūdeni.

Tilta otrā pusē jutāties drošībā. Tagad nu atradāties Vidzemes daļā. No ienaidnieka vairst nebija ko baidīties. Pārbraucām vēl pār vienu tiltu un iebraucām mežā atdusēties. Mežā jau bija daudz bēgļu priekšā. Dega uguns kuri, ganījās lopu bari. Daudz lopu kļīda apkārt bez saimniekiem. Arī te gulēja izmētātas mantas, atstāti drēbju saiņi, izbērtā labība, viss tāpat, kā Ķemeru mežā.

Bēgļi gatavoja sev pusdienas. Cits bija nokāvis aitu, cits teļu, un to turpat dāra; cits cūku, ko nu katrs bija nodomājis pusdienai. Kā likās, bēgļi bija nodomājuši šie apmesties uz vairākām stundām. Bet mēs visi bijām maldījušies. Mēs nepaspējām ne pusdienu pagatavot, kad jašus atāujāja uzaudņiks un pavēlēja izdzēst uguns kurus un braukt projām, vismaz 3 verstis tālāk. Acumirkli uz uguns kuriem gāzās virsū no katliņiem verdošais ūdens ar visu pusdienas saturu: gaļu, miltiem, putrainiem. Uguns kura akmeņus bēgļi izspārdīja kājām uz visām pusēm. Nu bēgļi viens pēc otra grieza savus vezumus no meža ārā un brauca tālāk. Aiz meža nu bija glītas mājiņas un zaļas pļavas. Lopi plūca pļavās zaļo zāli pilnām mutēm. Saule nogāja kā liela uguns bumba. Pa apvāršņa malu peldēja sīki, mazi mākonīši. Metās krēsla. Kad bijām nobraukuši kādas piecas verstis, nogriezām zirgu no ceļa un atkal iebraucām mežā. Priežu mežs bija pilns bēgļu un leja, zājainā pļava — pilna bēgļu lopu.

Paēduši vakariņas vēl arvien sildījāmies pie uguns kura. Bēgļu balsis bija tapušas skaņākas, dzirdēju pat retus, aizturētus smieklus. Govju māviņi atskanēja retāki.

Te nu pieauga lopu piesavināšanās: no pļavām atveda labākās govīs. Dažam pie viņa trīs aitām pievienojās vesels bars un divu govju vietā tam atgādījās divdesmit. Kāds bēglis arī mums paziņoja, ka mūsu govīs nozagta. Tas mums bija liels trieciens. Staigāju apkārt pa bēgļu baru un jautāju, vai kāds nebūtu redzējis tumši-brūnu govī, kuŗu ved projām.

Atbildes bij dažādas. Daži mani izsmēja. Daži teica, ka es pate meklējot piesavināt cita govī, kaut gan viņi labi redzēja, ka es vēl esmu meitene. Tālāk vairs nemekleju. Man pietruka drosmes.

Pie mūsu ratiem tēvs sēdēja viens pats. Arī māte bij aizgājusi govī meklēt. Sēdējam ar tēvu pie uguns-kura un gaidījām māti atnākam. Bij ļoti tumša nakts. Māte nenāca un nenāca. Es aizgāju viņu meklēt labu britiņu, bet nedrīkšteju tāļu iet, lai pate neapmalditos. Atnācu atpakaļ pie uguns-kura. Un nu aizgāja tēvs meklēt māti un es paliku pie uguns-kura, sargāt mūsu mantu. Arī tēvs atgriezās un nebij māti atradis. Nu abi sēdējam un bēdājamies. Ja nu arī nebūtu govīs, kaut jel māte atgrieztos. Tā mēs ilgi sēdējam un gaidījām. Nakts bij ļoti tumša. Pēc dažām stundām māte tomēr atnāca un atveda arī mūsu gosniņu. Ilgi viņa bija to meklējusi pa mežu un vēlāk mežā un bēgļu drūzmā nomaldījusies.

No rīta atkal iebraucām bēgļu straumē un devāmies tālāk uz Rīgu. Mums pretim nāca no Rīgas lopu uz-pircēji. Tie pirka aitas par 1 rubli gabalā. Par vis-labāko aitu maksāja pusotra rubļa. Par mūsu govī žīdu uzpircējs deva tikai pieci rubļi. Arī par citām govīm vairāk nemaksāja. Bēgļi pārdeva par pusvelti Rīgas spekulantiem arī savas citas mantas.

Vel vienu nakti pavadījām ceļā un negaisā. Bijām galīgi apnikusi mūžīgo braukāšanu un kļaidoņa dzīvi pa mežiem un laukiem.

Pa Slokas ceļu plūda iekšā milzums bēgļu no Kur-zemes un tad tālāk uz Vidzemi vai Krieviju.

Mēs Rīgā pārdzīvojam dažas dienas. Tēvs meklēja darbu drāšu fabrikā, bet fabrikas jau bij aizvestas uz Krieviju.

Rīgā palikt nebij iespējams, tādēļ ka nevarēja ne-
kur dabūt darbu.

No Maskavas Rīgā bij ieradies kāds aģents, kuŗš meklēja strādniekus kādai lielai Krievijas drāšu fa-brikai.

Uz Krieviju braucām kopā ar Liepājas bēgļiem un Rīgas fabriku strādniekiem.“

Lielā bēgļu kustība pa Krievijas ceļiem un vakzālēm

Maskavā, 21.—25. jūlijam. Pārmērīgais darba daudzums atņem iespēju uzrakstīt notikumus katru dienu. Nu tik vēl varu pietikt pie burtnīcas zagšus vēlā naktī, vai rīta agrumā. Tādēļ atmetu sīkumus un atzīmēju tikai lielu notikumu cēlienus. Ļoti daudz kas būtu jāraksta par notikumiem bēgļu ceļā svešatnē; bet nav iespējams visu to izjautāt un atzīmēt.

Bēgļi plūst, kā ūdens, pa visiem Krievijas ceļiem un liekas, šī straume pārplūdinās veselus lielus Krievijas apgabalus.

Ceļā sajukuši miljoni dažādu tautību bēgļi: poļi, baltkrievi, ukraiņieši, lietavieši, žīdi, reti igauņi...

Sīs milzīgās bēgļu bangas svaida un rauj savos mutuļos iekšā arī latviešu bēgļus. Kas tagad lai spēj nosacīt, kādās malās un pa kādiem ceļiem izkaisīti latvieši, kuņģiem visiem nu vajadzīga palīdzība.

Kaut gan Kurzemes bēgļi jau sen atstājuši dzimteni un pēc laika aprēķina sen jau būtu varējuši kaut kur apmesties, tad tomēr bēgļu pieplūdums Maskavā jūlija beigās vēl nemazinās.

Liekas visa mūsu tauta nu ceļā un nekur vairs nevar atrast pajumti. Šinī bēgļu ceļā latvieši nu dzimst un mirst, nozūd un meklē cits citu, un pārcieš neapraktāmas likstas un bēdas.

Pirmais lielais bēgļu apgādašanas darba cēliens katru dienu norisinās Ventspils un Brestas vakzālēs.

Šīns vakzālēs apstājas visi pasažieru un sarkanie preču vilcieni, kas nāk cits pēc cita un katru dienu un katru nakti atnes no nesen atstātas nelaimīgās dzimtenes simtiem un tūkstošiem latviešu.

Pat arī pa Kurskas, Jaroslavas, Rjazaņas un citām vakzālēm tagad izkaisīti latvieši. Mūsu valoda tagad skan pa visām malām.

Daudzas latviešu ģimenes, it sevišķi fabriku strādnieki, un visi, kam Krievijas dienvidos, Ufas guberņā

vai Sibīrijā, latviešu kolonijās ir kādi radi, nemaz negrib apstāties Maskavā. Viņi brauc, vai visus viņu vagonus pārbīda uz dienvidus vai Sibīrijas ceļiem.

Tā pati roka, kas Krustpīlī tik labprāt un ārpus kārtas izsniedza bezmaksas dzelzsceļa biļetes uz Sibīriju, tā arī te Maskavā tagad bīda vagonus prom uz Sibīrijas dzelzsceļu, lai tik ved latviešus prom arvien tālāk no viņu dzimtenes.

Maskavas zemstes un pilsētu savienības arī cenšas latviešus dabūt gaŗām gaŗ Maskavu, lai lielo pilsētu vēl vairāk nepārpildītu ar tādiem iedzīvotājiem, kuriem nav noteiktas nodarbošanās.

Vakzālēs, kur pienāk dzelzsceļi no dienvidiem vai dažādām Krievijas malām, daždien uzpeld latviešu bēgļi no Krievijas dienvidiem vai citām guberņām. Viņi jau vairākas dienas bez kāda plāna bīdīti no stacijas uz staciju pa visu Krievijas centru vai uz dienvidiem un atkal atpakaļ, nezinot, ko ar viņiem darīt, līdz kāds stacijas priekšnieks viņus nav atkal atbīdījis šurp uz Maskavu, labā ticībā, ka Maskavas gudrās galvas taču zinās, kur nu tiks šos nelaimīgos, kam vairs nav ne mājas, ne dzimtenes, ne darba, ne maizes.

Visas Iekšlietu guberņas un lielākās pilsētas jūlija beigās jau iesākušas norobežoties no bēgļiem.

Maskavas latviešu komitejas grūtais uzdevums nu ir cīnīties pret visiem nelabvēlīgiem apstākļiem, pret visiem atklātiem un slepeniem spēkiem, kas cenšas latviešus izputināt pa visiem vējiem, aizsūtīt viņus pāri Uralu kalniem, nometināt tukšnešos un atņemt vai ierobežot viņiem iespēju atgriezties dzimtenē.

Vakzālēs pēc kārtas, pārmaiņus, dienās un naktīs dežurē mūsu komitejas jaunie darbinieki: Kaupiņš, Draudiņš, Enziņa, M. Bilkina, māsas Hasselbaum, Austra Zālīte, M. Freimane, P. Enziņš, Lina Puriņa, Austra Freimane, O. Bilkins, A. Baldone, A. Pētersone, Ž. Putniņš un vēl citi jaunieši, kuru vārdi man palīka nezināmi. Latviešu vidusskolu skolnieki un skolnieces un paši inteligēntie bēgļi, kas jau novietojušies Maskavā, labprātīgi pēc kārtas iet uz vakzālēm un

vilcienam pienākot sagaida vai vēlāk uzmeklē latviešu bēgļus.

Tas ir ļoti grūts darbs. Vაკzālei tuvu piebrauc tikai pasažieru vilcieni. Ēet sarkanos bēgļu vilcienus atstāj kaut kur tāju verstēm prom, vai tūliņ pārbīda uz citiem ceļiem, kur parasti nevarētu nemaz iedomāties, ka arī tur varētu atgādīties latviešu bēgļi.

Jaunatne, kas iet uz vakzālēm, ir sirsnīga un pašāizliedzīga: bez atalgojuma un bieži vien vai arvien izsalkuse, negulējuse un noguruse viņa iet pie katra vilciena, sauc vagonos iekšā un meklē latviešus; noklausās cilvēku drūzmā, kur runā latviski un tad notver runātājus; uzzīmē latviešus pēc uzvalkiem un sejām; uzmeklē viņus pa vakzāles vai laukumu stūņiem un kaktiem, kur viņi apmetušies ar savām bēgļu mantām; izturīgi un citīgi pārstaigā visus tājos vagonu laukus, kur aptur sarkanos vagonus un visur, visur ar neatlaidīgu enerģiju lasa kopā izkaisītos tautas brāļus, visus bez izšķirības: bagātus un nabagus, labi ģērbušos un skrandainos.

Bet ir arī liels garīgs baudījums, atrast lielajos cilvēku plūdos Maskavas vakzālē kādu noklaidušu latvieti vai lielāku pulciņu, kas kā sliktņi peld un peld arvien tālāk pa nelaiimes plūdiem, un nezina, kad viņi kādu cīnīti atradīs, kur pieķerties, vai kad viņiem spēki pietruks, kad viņiem būs jāslīkst un jāiet bojā aiz liela paguruma, badā vai lipīgās sērgās.

Ja šos sliktņus tā nejauši uzrunā latviešu valodā, ja sauc viņus atsevišķi, pasniedz viņiem roku un tūliņ uz vietas sniedz viņiem palīdzību, sola viņiem kaut kādu patvērumu un vienotu latviešu rūpību un gādību. — viņu sejas tā pārvēršas, top tik gaišas un laimīgas, kā varbūt vēl nekad visā viņu mūžā, viņu baltās dienās: viņi notver palīga piesteigušās jaunekļa vai jaunavas roku, spiež un krata to tik silti, tik maigi, viņi smaida visā sejā un sāk čalot jautri un priecīgi; viņu kājas un rokas top pārdabīgi čaklas: viņi tver savas lietas, savus aizsaiņus ar lielu spēku un veiklību, nes un krāuj tos uz vuzumiem un runā ar svešajiem jaunekļiem un jaunavām, kas atnākuši viņiem pretim,

Azāids darba vietā

J. Lapīņa uzņēmums

tik mīļi un laipni, tik tuvi un sirsnīgi, itkā viņi būtu tukstoš gadu ilgi, mīļi draugi.

Sis pašaizliedzīgais darbs ir dubulti svētīgs: tie, kam jauneklji vai jaunavas atsteigušies pretīm lielās pasaules pilsētas vakzalē un sniedz palīdzību, ir laimīgi, ka palīgs, kas glābj no jaunas maldišanās un jaunām ciešanām, nāk īstā brīdī, un tie, kuŗi šo palīdzību sniedz, tie jūt, ka viņi dara vislielāko darbu savā mūžā un tieši kalpo savai tautai visgrūtākā pārbaudīšanas brīdī. Šis darbs viņus pašus dara laimīgus. Viņu pašapziņa aug un stiprinās; viņu sejas tādas noskaidrotas, tādas aplaimotas; viņi izskatās kā uzvarētāji pēc lieliem varoņdarbiem; viņu laipnība un sirsnība pret atrastiem bēgļiem ir tik liela, ka ilgi cietušie pēc nedaudz laipniem skatiem, pēc nedaudz mīļiem vārdiem garīgi gluži atdzīvojas un fiziski top spēcīgāki. Aizgrābjoša ir komitejas jaunatnes pirmā satiksme ar bērniem, kuŗu vecāki un citi īstnieki ceļā nozuduši.

Tādi bērni vai nu sēd vieni paši un raud kādā tukšā vagonā uz sarkano preču vagonu lauka, vai, ja viņu asaras jau izraudātas, galvas nolaiduši, klusē. Daži stāv vagonu ārpusē vai kādā žogmalā un mēmi skatās zemē.

Šo bērnu sejas un acis ir iekritušas un netīras, un uz apputējušiem vaigiem redzami notecējušo asaru ceļi.

Viņiem iet garām sveši ļaudis, krievu strādnieki, kuŗu valodu tie nesaprot un no kuŗiem viņi baidās.

Lielie latviešu bēgļi, ja viņus pamana, viņus uzrunā, bet bieži vien savās rūpēs arī nepamana un paļiet garām klusēdami. Bērni pat nedabū zināt, ka tie ir latviešu bēgļi. Uz tāļajiem preču vagonu laukumiem vispār ir tikdaudz dažādu citu tautību bēgļu, ka latviešus te grūti atrast pieaugušam cilvēkam un apstākļu pazinējam.

Un ja nu latviešu komitejas jaunatne šos nelaimīgos, noklīdušos bērnus atrod un sāk ar viņiem mīļi runāt, viņus noglāstīt un ņem viņus sev līdz un sajustmināti par savu atradumu paši priecājas, tad bērni

pirmā acumirkli ir tā pārsteigti, ka paliek uz vietas, kā ierakti zemē un plati izpleš acis... Bet tad pēc pārs sekundēm viņu netirajās sejās un izraudātajās acīs sāk laistīties neaprakstāms prieks; viņi nu itkā saļecās uz vienas vietas un tad ar lielu dedzību saķer sava glābēja roku un to tur tik cieti, itkā baidītos no tās atļauties uz vienu acumirkli.

Bet tomēr šie atrastie bērni runā maz un nesmejas, nesmaida. Viņu jaunās dvēseles nelaime jau salauzījusi; viņiem visi bērna prieki zuduši.

Lai vakzālēs vieglāki varētu atrast un pievilkt latviešu bēgļus, latviešu komiteja ierīkojusi savu galdiņu ar latviešu un krievu uzrakstiem un tēju un vienkāršiem uzkožamiem. Te bēgļiem pasniedz pirmo tēju un kādas sviestmaizes.

Tiem, kas bez apstāšanās brauc tāļāk, pie komitejas galdiņa iedod kādu ceļa maizīti.

Vislielākos pakalpojumus mēs parādam bēgļiem turpat stacijā, sniedzami dažādus paskaidrojumus, kaut arī tikai par turpmāko ceļa gabalu, ja bēgļi brauc tāļāk.

Daudzus izdodas pierunāt nebraukt uz Sibīriju vai uz kādiem tājiem apgabaliem, no kurienes būs grūti atgriezties atpakaļ dzimtenē.

Vārds dzimtene atstāj uz bēgļa brīnišķīgu iespaidu. Iesākumā viņš sāpīgi savēlk seju; viņa lūpas itkā nodreb vai paraustās, kā sāpēs. Bet tad viņš pieķeras pie šī mīļā vārda, kā pie kāda dvēseles glābiņa un klusā balsī, noslēpumaini jautā:

„Vai tad vēl ir cerība kādreiz atgriezties dzimtenē?“

„Jā! Ir cerība un visiem uz to jācer un tam jātic...“ atbild latviešu komitejas darbinieks vai darbiniece.

Nu nelaimes nospiestais bēglis saslienās tā kā taisnāk, viņa seja top gaišāka, no mums atzejot viņa soļi ir droši un stingri.

Vakzālēs komitejas darbinieki un darbinieces sagaida bēgļus un pakalpo tiem cauru nakti.

Tas ir grūts uzdevums, bet jaunatne to iztur. Jaunie darbinieki un darbinieces, pa lielākai daļai Maskavas vai dzimtenes vidusskolu latviešu skolnieki vai skolnieces, ne aci neaizdara visu nakti un sargā bēgļus no nelaimes, kas neziņā viņiem uzglūn.

It sevišķi jābūt nomodā par jaunu meiteņu lūkteni.

Vēl biežāk un vēl drošāk, nekā biedrības pagalmā, visās vakзалēs, kur tik bēgļi pienāk, klusi jautas pa bēgļu baru un lip klāt jaunām vientuļām meitenēm tuklās, riebigās Maskavas madamas ar mirdzošiem gredzeniem uz pirkstiem.

Viņas nožēlo bēgles, jūt viņām līdz, ilgi un līdzcietīgi runā par bēgļu nelaimi un tad beigās piedāvā meitenēm „labu vietu pie viegla darba istabās.“

Cik nelaimīgu latvju jaunavu krita šim plēsonēm par upuri, to neizdevās noskaidrot. Bet drīz vien latviešu komitejas darbinieki uzminēja madamu ložņāšanas nozīmi un darija visu, lai biedinātu latvju un citu tautību meitenes no viņām draudošās nelaimes.

XXXIV

Pajumtes dēļ

26. un 27. jūlijā. Maskavas Latviešu komitejas darbiniekiem vislielākās rūpes un raizes dara bēgļu dzīvokļu trūkums. No šausmīgā automobiļu šķūņa „Pokrovkā Nr 11“, katram gribas izpestīt nelaimīgos bēgļus, bet tas nemaz nav iespējams. Pilsētā nav bēgļiem dzīvokļu. Vēl joprojām krievu namu īpašnieku sirdis nav tapušas mīkstākas.

Ja kara neapdraudētie un no kara necietušie Krievijas pilsoņi no savām lielajām telpām atvēlētu bēgļiem katrā namā vai pa diviem namiem tikai pa vienai istabiņai, tad nebūtu bēgļu jautājums tik ass. Bet bēgļu priekšā visas durvis aizsle dzās.

Un veltī krievu pilsētas valde un bēgļu komiteja klauvē pie šīm aizvērtām durvīm.

Kas lai to apgalvo, ka Maskavas pilsētas valdei un pilsētu un zemstu savienībām pietiek sirsniņas bēgļu posta novēršanai.

Pilsētas valdes loceklis Grigorjevs un vēl viens valdes darbinieks pabraukāja automobili pārs reizi pa pilsētu, apskatīdami kādus dzīvokļus, bet šiem braucieniem bij tikai tā nozīme, lai kontrolētu, vai latviešu komiteja neizdod daudz naudas par dzīvokļiem.

Beidzot pilsētas valde paziņojusi, ka Maskavā dzīvokļu nav. Latviešu komitejai nu pašai deva „tiesību“ meklēt dzīvokļus.

Komitejas darbinieks advokats Kauls un citi meklē un līgst dzīvokļus, kur tik var atrast.

Bet to, ko atrod, nevar saukt par dzīvokli: vai nu tās ir kādas telpas, ko cilvēki nekad nav apdzīvojuši, vai arī telpas, ko reiz ir gan apdzīvojuši, bet tad, kā veselībai kaitīgas, atmetuši. Tomēr arī tās ir jāņem. Rudens tuvojas un bēgļiem atliek tikai divas izejas: vai nu gulēt un salt uz dzelzsceļa platformas bez kādas apgādības, vai līst iekšā veselībai kaitīgos mūšos un pagrabos.

Laika nav izvēlēties. Vilciens ar katru dienu vēl pieved jaunus simtus latviešu bēgļu.

Bet vēl lielākā skaitā ieplūst Maskavā poļu bēgļi, baltkrievi, reti leiši un igauņi, un izbaidītie žīdi, kuriem, cauri braucot, arī kaut kur jāapmetas.

Ja nu mums, latviešu komitejas darbiniekiem, izdodas kaut kur atrast kādas telpas, tad mēs visu ievēribu piegriežam grīdas platumam. Vispirms mēs soļojam pa grīdu krustiskis, tad — garēniskis un skaitam soļus: trīs soļi krīt cilvēka garumam, viens — viņa platumam; platakās istabās skaitam soļus diviem bēgļu klājumiem: kājas pret kājām un galvas pret galvām, vieniem pret sienu, otriem — pret istabas vīdu.

Savus drēbju aizsaiņus un citas kādas sīkākas lietas bēgļi sakrauj kaudzēs kaut kur istabas vīdu vai stūrī.

Bēgļi valstās pa grīdu, līdz latviešu komitejai izdodas sasist no dēļiem kādus krāģus.

Šie krāgi paceļ gan bēgļus augstāk par grīdu, bet atstāj viņus tikpat cieši kopā saspiestus, kā agrāk uz grīdas. Guļas krāģus, tāpat kā dzīvos cilvēkus, sagrūž kopā grupās vai garās lāvās.

Komitejai par dārgu naudu, kuŗu gan izmaksā no pilsētas kases, izdodas nonomāt uz Starajās Basmanņajās 24 trīs vecus, augstus, nodzeltejušus mūra namus. Tos iznomā bēgļu komitejai tikai tādēļ, ka neviens pilsētnieks šinīs namos vairs negrib un nevar dzīvot. Cilvēki tos jau senus gadus atpakaļ atstājuši un tagad te dzīvo tikai sikspārņi. Namos un namu pagalmos nav ne ūdensvadu, ne netirumu kanaju, ne apslēptu, tīru atejas vietu. Platā pagalma vidū ir veclaiku aka — pumpis, no kuŗas izpumpētais, nejauši nošļaktais ūdens nekur neaiztek, bet sakrājas ap aku ielejiņā, purvājā.

Namos ieējot, dveš pretim piepelejušu un piepuvušu pagrabu smaka. Veclaiku istabiņas — šauras, drūmas. Uz grīdām bieza putekļu kārtā. Ejot paliek pēdas pakaļ. Istabiņu kakti, griestu stūri un mazo logu iedobumi piekārušies netīriem plēkiem. Uz griestiem, palodzēm, sienām — putekļu kārtā; logu stikli tā apputējuši un aizsūpējuši, kā veclaiku labības magazīnu klētis...

Šie nami ar visu viņu apkārtni ir tīrais slimību pe-reklis... Un tomēr — mums tānts jālaiž mūsu bēgļi iekšā. Pie tīrības pieradušiem latviešiem, tīrajām un spodrajām latvju namamātēm nu jālien šinīs virs-zemes katakombās un jāved tur iekšā savi mazie mī-luļi pretīm lipīgām sērgām un nāvei.

Sirds saņņaudzas, redzot šīs briesmīgās telpas un domājot par bēgļu nākotni.

Bet Pokrovka 11 ir vēl briesmīgāka vieta un bēgļi ar prieku brauc uz jauno nometni, uz Staraju Bas-mannuju 24.

Viņi paredz te ilgu dzīvi un tādēļ katra ģimene cenšas ieņemt šini plēku un putekļu pasaulē kādu mierīgāku stūrīti.

Pēc pārs dienām visi nami pilni.

Telpas atkal pietrūkst. Bēgļi arī te nometas pagalmā uz maisiem, paklājiem un uzceļ virs guļas vietas palagu un segu jumtus.

Ap veco pumpi nu mūžīga kustība un nepārtraukta mazgāšanās. Virieši mazgā sejas un rokas, sievietes — bērņus un veļas gabalus. Purvājs ap aku plešas platumā. Visas sausākās vietņas apkaltušas ziepju putām. Karstā vasaras vēsma nēsā pa pagalmu riebiņo ziepju un cilvēku netīrumu smaku.

Arī pilsētas valdes loceklis Grigorjevs atbrauc apskatīt šo bēgļu nometni. Viņš steidzīgi iet pa bēgļu apsēsto pagalmu, izsaka bēglēm piezīmes, ka viņas mazgā ap aku un palielina netīro purvāju, kurā izperināsies slimību diģļi.

Bet kad izmisušās sievas viņam atbild, ka pilsētas valdei vajadzētu gādāt par to, lai te ierīko ūdensvadu un izrok netīrumu kanaļus, vai lai bēgļiem dod cilvēcīgākus dzīvokļus, Grigorjevs ātri taisa lielu likumu pa pagalmu un iziet uz ielas un sēžas automobili.

Viņš paskatās atpakaļ uz šausmīgo pagalmu, parasta plecus un ātri aizbrauc.

Šo bēgļu nometni arī apmeklē krievu žurnalisti. Viņi raksta, ka pie latviešu bēgļiem pagalmā ir liela netīrība un šie ziņojumi bēgļus sāpina. Bēgļi nav vainīgi. Viņiem nav ne kur pašiem mazgāties, ne kur veļu mazgāt.

Kāda labsirdīga, inteligenta krievu kundze nāk pretīm mūsu nelaimei un piedāvājusi komitejai savu tukšo namu pilsētas nomalē — Dobrajā Slobodkā.

Nams ir labākais no visām bēgļu nometnēm. Apakšstāvā — pa labi plašs ķēķis ar cementa plānu, pa kreisi — liela, zema istaba. Šauras, stāvas trepes ved augšstāvā, kurš sadalīts lielās un mazās istabās.

Rādīdama šo namu, kundze lūdz to nepārpildīt un neizperināt slimības.

Laiņnās kundzes vēlēšanās skan tik naivi... Mums nav iespējams izpildīt viņas lūgumu.

Jau no otrās dienas rīta sākot nelaime sviež šini namā bēglus itkā nastām, itkā vezumiem, bez pārtraukuma, bez tūpuma samēra ievēribas.

Drīz vien nogurušie nelaimes ceļa gājēji sāk valstties pa visām grīdām, cieti cits pie cita, neraugoties uz griestu zemumu un gaisa trūkumu.

Kad laipnā kundze nu vēlāk ierauga, kādā mērā pieslodzīts viņas nams, viņa krit izmisumā un seju sāpīgi savilkuse, cilā rokas pa gaisu un rausta plecus.

Viņa taisa komitejai pārmetumus, ka tā pārkāpusi noteikumus un pasirdās kādu laiciņu. Bet bēglu nelaime ņem virsroku pār viņas izmisumu un viņa, klušēdama, atstāj savu namu un lēni aiziet.

Bēglu patversmēs pa naktīm guļ kopā bēglis pie bēgļa: vīri, sievas, bērni un pieaugušie, juku jukām. Viena bēgļa slimība vai netīrumi lien pie otra.

Vienlīdzība bēglu nometnēs arī nav iespējama. Kuŗš apmeties pie loga, to dažreiz apspīd saules stars, kuŗš stūros un pie durvīm, tam jāpacieš tumsa, saltums un nemiers.

Bet telpu trūkst un trūkst un komitejas darbinieki izmīsuši skraidā pa tālām mazām ieliņām, pa pilsētas nomalēm, pa visādām Mieščanskija ulīci un grūti atrodamiem Krivije pereulki un meklē bēgļiem pajumti.

Komitejas darbinieki, kuŗi uzņēmušies uz sevi bēglu dzīvokļu apgādāšanas pienākumus, vakaros ir drūmi un noguruši un ar riebumu ziņo par dienā pārciestām grūtībām. Izmocītie bēgļi savā šausmīgajā dzīvē palikuši nervozi un dusmīgi un bieži vien ķīlidojas savā starpā un izsaka asus pārmetumus komitejas darbiniekiem.

Ķīldu deļ bēgļi bieži vien jāmierina, viņi jāpārliecina par komitejas bezizejas stāvokli un tas viss prasa daudz laika un nogurdina darbiniekus.

Cik laimīgs ir tas bēglis, kas kaut kur ir atradis un par kādu atlikušu grasi nonomājis sev mazu, atsevišķu dzīvoklīti. Ar kādu prieku viņš aiziet no briesmīgajām nometnēm, nav viegli aprakstāms.

Bet arī tiem kādreiz vel jāpārdzīvo lielajā pasaulē pilsētā dažas lielas bēdas un nejaušības.

Dažas dienas atpakaļ mani pie latviešu biedrības vārtiem, ejot ārā no pagalma, pārsteidza divu vecāku sieviņu skaļa raudāšana. Viņas abas bija pieslējušas pie pagalma žoga un raudāja pilnā balsī, kā mazi bērni.

Viņām jau vakzalē kāds nabadzīgi ģērbies krievis bij piedāvājis mazu istabiņu par pieejamu cenu un aizvedis viņas uz turieni ar visām viņu drēbēm un atlikušo ceļa maizīti.

Visi būtu bijis labi. Bet krievis vēlāk aizvedis viņas uz tirgu iepirkt kartupeļus. Viņas neēdušas un negulējušas, maldījušas dienu un nakti, bet pašas vairs nav atradušas savu dzīvoklīti. Ceļu viņām neviens nav varējis parādīt, tādēļ ka viņas aizmirsušas par prastī ielas nosaukumu un nama numuru, pat istabiņas izīrētāja vārdu viņas nezināja.

Maldīdamās viņas otrā rītā bij izdzirdušas gaļām-gājējus runājam latviski un lūgušas tiem padomu. Tie nu bij sieviņas atveduši līdz Latviešu biedrības vārtiem.

Neviens biedrības darbinieks vairs nevarēja viņām palīdzēt un atrast viņu istabiņu un bēgļu mantīņas. Nu viņas arī bij jāaizved uz Pokrovku Nr 11.

XXXV

Nacionāli jautājumi

Maskavā, 29. jūlijā (1915. g.). Desmit dienas pagājušas karstajā bēgļu apgādāšanas darbā no tā rīta, kad es iebraucu Maskavā. Bet šīm desmit dienām, liekas, vairs nevar atminēt iesākumu. Notikumu bēgļu dzīvē un liktenī ir tik daudz un tie ir tik dažādi, kā ap viņiem strādājot, tos novēršot un par tiem domājot, cilvēks savā atmiņā pazaudē laika samēru.

Gandrīz visi bēgļi jau apēduši savu līdzpaņemto maizes padomiņu un nu viņi visi krituši apgādības rokās.

Latviešu komitejas rūpes pieaug ar katru dienu. Bēgļiem trūkst itin viss, kas viņiem dzimtenē bija: darbs, uzturs, skola, grāmata, ārsts, pajumte, drēbes, veļa, apavi, pirts; viņi krituši izmisumā un tapuši ārkārtīgi nervozi. Viņu pārmetumiem, kuņus tie vērs pret komiteju, daždien nav gala. Savās bēdās un izmisumā daudzi itkā pazaudējuši loģiskas domāšanas spējas un izgāz savas dusmas uz latviešu komiteju: tā esot vainīga, ka viņiem jāsalstot uz vakzaļu laukumiem, vainīga, ka jāsmokot mitrajā šķūnī, vainīga, ka nespējot apgādāt drēbes un visu citu nepieciešamo.

Neviens komitejas darbinieks par savu lielo darbu atalgojumu nesāņem, neviens šīs briesmīgās darba dienas un stundas neskaita; neviens pat ēdiena laiku vairs neievēro; visi meklē bēgļiem darbu, maizi un pajumti un nopūlas apmierināt viņu vajadzības; skolotāji gandrīz katru dienu apspriēž skolu jautājumus; visi dara lielo nacionālo darbu ar neizmērojamu pašuzupurēšanos.

Bet liels bēgļu daudzums to nesaprot un bieži ar saviem pārmetumiem apvairo darbiniekus. Reti bēgļi pat staigūjo pa krievu komitejām un pilsētas valdi un žēlojas par savu komiteju. Viss tas padara grūto darbu vēl grūtāku un var kaitēt Latviešu komitejas autoritātei.

Maskavaš komiteja ir vislielākā latviešu komiteja, kuņa pašā Krievijas centrā izlauž ceļu attiecībās pret krievu iestādēm un uzstāda prasības, kuņām ir liela nacionāla nozīme. Tādēļ komitejas nacionālā autoritāte jāšargā. Līdz šim attiecībā pret krieviem un poļiem komiteja patiešām arī pratusi iegūt lielu autoritāti.

Krievu laikraksti raksta par latviešu komiteju un viņas darbību ar cienību; tāpat ar cienību izturas pret komitejas darbiniekiem krievu komitejas un inteliģentie krievi vai krievu biedrību darbinieki, kuņi atnes komitejai kādus ziedojumus vai stāv ar latviešu komiteju darbības sakaros.

Nu tūk vēl no pašu latviešu puses jāpieliek visi

spēki, lai nekādi sarežģījumi bēgļu dzīvē un bēgļu apgādības darbā nemazinātu šo cieņu pret latviešiem.

Jau tā, nemanot un tik drīz vēl negaidot, izzogas mūsu darbā jauni traucējumi.

Sodien krievu apakškomisijas sēdē krievi pirmo reizi, kaut gan maskoti, jau izrādīja savu slepeno nacionālo un valdišanas politiku.

Grigorjevs izteica domas, ka bēgļu apgādāšanas darbs esot pārāk sarežģīts un velti prasot lielus līdzekļus. Tas galvenā kārtā ceļoties no tam, ka darbu darot dubulti: nacionālās komitejas pašas reģistrējot bēgļus un darot visus darbus un tad līdzekļus prasot no Maskavas pašvaldības; bet Centralam birojam bēgļi atkal jāreģistrējot un jāalgojot darbinieki tam pašam darbam. Kādēļ tad bēgļu reģistrāciju nevarētu izdarīt tūlī Centralā birojā? Nacionālās komitejas varētu pārzināt citus jautājumus, varbūt garīgās un bēgļu nometināšanas lietu, darba apgādu un tamlīdzīgi. Mēs ar poļu pārstāvi cieti saskatījāmies un abi uzreiz sapratām, ko nozīmē Grigorjeva prasība.

Es tūlī ņemu vārdu un, neizrādīdams, ka es saprotu, ka Grigorjevam ir politiski nolūki, apgaismoju bēgļu reģistrēšanas nepieciešamību latviešu komitejā. Vienīgi pašiem latviešiem ir pazīstama bēgļu agrākā dzīve viņu dzimtenē, viņu dzīves prasības, parašas un tieksmes; vienīgi pats latvietis var saprast bēgļu tiešās vajadzības svešātnē un visdrīzāk un visvienkāršāki šīs prasības apmierināt. Pie reģistrēšanas notiek pirmā saruna ar bēgļi un te vienā pašā darba cēlienā apstākļu pazinējs un bēgļu valodas pratejs jau tūlī var parādīt bēglim pareizo ceļu un izzināt, kāda palīdzība viņam visvairāk vajadzīga.

Poļu komitejas pārstāvis Everts stipri pastrīpoja, ka bēgļu reģistrēšana nacionālā komitejā ir pats galvenais darbs. Pašai nacionālajai komitejai ir jāzin, cik bēgļu plūst no dzimtenes prom, ko viņi pārdzīvo ceļā un uz kuriem viņi dodas, vai uz kādu darbu viņi spējīgi, kādu trūkumu viņi cieš un ar kādiem līdzekļiem viņi paši var sev palīdzēties. Visas šīs ziņas vajadzīgas pašai nacionālajai komitejai un vienīgi viņai arī

iespējams saprast savu bēgļu nelaimi. Reģistrēšanas atņemšana nozīmē atņemt nacionalai komitejai pašu galveno uzdevumu, uz ko poļu komiteja nekādā ziņā nevarētu izteikt savu piekrišanu. Nu vairāki krievu komitejas locekļi pieteicās pie vārda un debātes stipri iekarsa. Krievi nopūlējās pierādīt, ka latvieši un poļi veltī uztraucoties, domādami, ka viņu darbu gribot ierobežot. Maskavas pašvaldība gribot samazināt izdevumus, kuŗi smagi gulstoties uz pilsētas kasī vai pilsētu savienību. Bēgļu nacionalās intereses te netopot aizskārtas. Krievu komitejām taču arī jāzinot, kad un kādi bēgļi ieplūstot Maskavā vai pašā Krievijas centrā. Tagad Centralajam birojam gan piesūtot bēgļu skaitu, bet ar to vien nepietiekot. Vispareizākais tādēļ esot, ka Centralā birojā reģistrējot visu tautību bēgļus. Viņus pēc tam varot novietot atsevišķi pēc tautībām un nacionalās komitejas varot par viņiem rūpēties, kā agrāk.

Grigorjevs vēl reiz ņēma vārdu un galvu zemu nolaidis, itkā pārmetošā balsī, aizradīja, ka latviešu un poļu pārstāvji esot pārāk uzmanīgi un domājot, ka apakškomisijai ir kādi nolūki ar bēgļu reģistrēšanu atņemt nacionalām komitejām viņu galveno darbu. Tas tā nebūt neesot. Te vienīgi esot jāizejot no līdzekļu trūkuma viedokļa un jācenšoties darbu vienkāršot.

Mēs ar Evertu tomēr palikām pie savām domām un nepiekāpāmies. Arī žīdu bēgļu pārstāvis mūs atbalstīja un izteica tos pašus uzskatus attiecībā uz žīdiem.

Pirmo reizi mūsu kopdarbības laikā nu apakškomisijā bij nomanāms, ka līdz ar bēgļu apgādāšanas darbu sadurās vai krustojas dažādas lielas nacionalas intereses.

Krievi gaiši noprata, ka latvieši un poļi skatās uz bēgļu apgādāšanas darbu ne tik vien, kā uz palīdzības darbu bēgļu likstās un trūkumos, bet kā uz lielu nacionalu uzdevumu, un ka viņi sargā savas tautas no izputināšanas Krievijas tuksnešos un Sibīrijas taigās.

Sīni komisijas sēdē mēs ar kādiem citiem steigzaņiem jautājumiem nekur tālāk netikām.

Krievi bij tādi saīguši un nolaidušies. Sēdi slēdza profesors Bachrušins pulkstens 7 vakarā, pēc trīs stundu karstām debatēm.

Tomēr pēc oficiālās sēdes slēgšanas krievi nesteidzās prom un tapa itkā runīgāki. Viņi apstāja mūs divus ar Evertu un mīkstā toni taisīja pārmetumus, ka mēs esot tik pārāk jūtīgi savos nacionālos jautājumos un gribot ieraudzīt mūsu tiesību ierobežošanu tur, kur krievi to nebūt nedomājot panākt. Krievu komitejas locekļiem nebūt neesot iespējams ieskatīties poļu un latviešu komiteju darbā. Tur viss norisinoties noslēgtībā un svešā valodā un krievi līdzdalību nevarot ņemt. Kādēļ mēs neaicinot krievus uz sēdēm.

„Lūdzam!“ mēs abi ar Evertu reizē iesaucāmies. „Nakat katrā laikā. Nevienam nekas nebūs un nevar būt pretim.“

„Jā, bet mēs nesaprotam jūsu valodu,“ Grigorjevs piezīmēja. „Jūs taču runāsiet savā valodā.“

„Zināms!“ Everts stingri noteica.

„Nu, labi, mēs tomēr dažreiz aiziesim, kaut principa dēļ,“ Grigorjevs noteica un atvadījās.

Mēs ar Evertu labu gabaliņu gājām kopā uz mājām un dzīvi sarunājāmies par jauno virzienu krievu komiteju politikā.

XXXVI

Bēgļu apgādība uz sienas kartes

Maskavā, 3. augustā (1915. g.). Piecpadsmit dienu laikā man bij diezgan izdevības novērot krievu komiteju darbību un es varu sniegt vēsturniekam pietiekoši plašas ziņas par to, cik ražīgs vai neražīgs bij bēgļu apgādāšanas darbs šints komitejās.

Par paraugu darbības rakstura noteikšanai noderēs pašas Maskavas pašvaldību un sabiedrisko organizāciju darbība.

Visu krievu organizāciju darbību Maskavā bēgļu katastrofas dienās var pilnīgi un pareizi raksturot sekošos piecos vārdos:

„Bēgļu apgādība uz sienas kartes.“

Gandrīz katru dienu un daždien pat divreiz dienā mēs apspriežam dažādus bēgļu jautājumus kādā Maskavas pašvaldību organizācijā: vai nu tā ir apakškomisija, vai komiteja, vai Centralbirojs, vai zemstes komisija, vai apvienotas pilsētu un zemstu savienību komitejas.

Sanāk ievērojami krievu sabiedriski darbinieki; neiztrūkstoši ierodas sēdē poļu bēgļu organizāciju priekštāvji Everts vai Purskis, latviešu komitejas priekštāvis — šo rindīņu rakstītājs un žīdu bēgļu priekštāvis.

Sēdi atklāj un vada profesors Bachrušins.

Pirms sniedz ziņojumu kāds no krievu organizāciju darbiniekiem un tad mēs, bēgļu pārstāvji, uzstādam savas prasības un raksturojam mūsu bēgļu stāvokli ceļā, Maskavā un dažādās gubernās, skatoties pēc saņemtām ziņām.

Krievu komiteju pilnvarnieks vai kāds pilsētas vai zemstes darbinieks ar mazu maiksnīti rokā vai vienkārši ar paceltu pirkstu stāv pie lielas Krievijas kartes, kas karājas pie sienas, un rāda bēgļu kustības ceļus un punktus, kur jāsniedz pirmā palīdzība, kur jāierīko pastāvīgi, ilgstoši ēdināšanas un ārstēšanas punkti, kur jāiesāk sadalīt bēgļus pa apgabaliem pēc iepriekš izstrādāta plāna.

Uz lielās kartes uzzīmēti ar zilu un sarkanu zīmuli lieli, tāji saredzami punkti, lielā likumā gar Poliju, Baltkrieviju, Lietuvu un Baltiju, pirms ēdināšanas punkti, tad šķīrošanas punkti. Kad ieiet sēdes istabā, šos punktus jau var redzēt no pašām durvīm. Tie taisni dejo mūsu acu priekšā. Tie rāda ļoti pareizi, no kādām zemēm plūst prom miljoniem bēgļu. Bet šie paši punkti reizē arī ir liecinieki, ka līdz jūlija beigām ne krievu valdība, ne pašvaldības nekur vēl nav ierīkojušas apzīmētos punktus bēgļu ēdināšanai un šķīrošanai.

Maskavas krievu organizācijas vēl jūlija beigās nu tik apspriež, kur būtu jāierīko šie svarīgie punkti.

Mēs, bēgļu priekšstāvji, jau esam tapuši gluži neruvozi no bezgalīgajiem krievu ziņojumiem; mēs, noklausīdamies dažāda runīga pilnvarnieka vārdu plūdus un nostāstos par bēgļu šausmīgām ciešanām un badu, skatāmies uz ziņotāja pacelto roku un uz zilajiem un sarkanajiem punktiem ar tik lielu spēku, kā šie punkti atkal sāk deļot uz kartes mūsu acu priekšā.

Bet ne ar šiem ziņojumiem, ne ar mūsu līdzcieļīgiem vai izmisuļiem skatiem bēgļu apgādības darbs ceļā nav pavirzīts uz priekšu ne pa mata platumu.

Bēgļi plūst un maldas neorganizēti pa visiem ceļiem un mežiem un neviens viņiem tur nepalīdz. Viņi šinī briesmīgajā ceļā iet bojā badā un slimībās, bet nekur paši nevar atrast maizi un ārsta palīdzību.

Pēc pilnvarnieku ziņojumiem mēs, nacionālo bēgļu organizāciju priekšstāvji, liekam priekšā tūliņ sastādīt budžetu katram atsevišķam punktam, tūliņ izvēlē darbiniekus un ārstus un nekavējoties sūtīt prom uz katastrofu vietām. Mēs paši piedāvājam veiklus darbiniekus, kas prot dažādas valodas, un attēlojam no piedzīvojumiem, cik viegli var noorganizēt plašu palīdzību. Mums viss ir motivēts un viegli izvedams. Tikai vajag darīt...

Bet tad krievu darbinieki, itkā nobijuļies no lielās darba vienkārļības, uztveļ kādu atsevišķu darbības nozari medicīnisko palīdzību, vai pārtikas uzpirkšanas neiespējamību uz vietām, kas viņiem liekas būt nenoskaidrots, — ar balsu vairākumu izvēl atkal kādu apakļkomisiju, šī specialā jautājumā izpētīšanai un noskaidrošanai. Braucienam uz vietām izvēl atkal kādu jaunu pilnvarnieku un uzdod viņam ar lielāko steigu vēl tanī pašā vakarā braukt uz bēgļu sastreļumu vietām un noskaidrot visus apstākļus. Pēc tam jau ir pulkstens 12 naktī un sēdi slēdz līdz rītdienai.

Daždien pašas sēdes beigās mēs ar poļiem vai židiem iesniedzam savus priekļlikumus par mūsu komitejām nepiecieļamām sumām bēgļu vissteidzamākām

vajadzībām Maskavā un esam laimīgi, kad mūsu priekšlikumu pieņem.

Vienā reizē mēs neceļam lielas prasības, bet arvien lūdzam dažādas sīkākas sumas. Tā mēs vieglāki tiekam pie mērķa.

Kad nākošā dienā vai nākošā sēdē viss jautājums kādā frontes daļā apakškomisijā jau galīgi noskaidrots, kad nu tik atliek sakļaut vagonā produktus un vārmos katlus un steidzīgi braukt pa vairākiem ceļiem pretīm lielajiem bēgļu plūdiem un sniegt palīdzību, tad — nolemj iesniegt jautājumu galīgai izlemšanai centrālajai komitejai vai centrālbirojam.

Tur nākošā sēdē pie sienas atkal ir Krievijas karte ar zilajiem un sarkanajiem punktiem.

Pirmais vārds ziņojumam ir apakškomisijas referentam. Viņš runā stundu. Tad sniedz ziņojumu kāds pilnvarnieks no frontes. Tas atkal aizņem stundu. Un nu referē ļoti plaši centrālkomitejas referents — trešā stunda. Beidzot nacionālo komiteju pārstāvju iebildumi, slēdzieni vai priekšlikumi...

Sēde slēgta pulkstens $\frac{1}{2}$ 1. nakti. Nākošā sēdē — jautājuma galīga izlemšana.

Bet šīnī nākošā sēdē nu noskaidrojas, ka bēgļu noņemšanai vajadzīga zemstu līdzdarbība. Tādēļ jautājums vēl apspriežams aprīņķa un guberņas zemstu valdēs un sapulcēs.

Nākošā sēdē notiek šo sapulču telpās.

Arī te nu ir pie sienas Krievijas karte ar ziliem un sarkaniem punktiem un... viss iesākas no gala.

Šinīs lielajās sapulcēs ir vēl lielāki runātāji ar skaidrām runas dāvanām un sēdē rit gludi un svinīgi, un kad jau pusnakts klātu vai pusnaktij pāri, tad, ievērojot to, ka bēgļu sadalīšanai pa aprīņķiem jānotiek jau pašā Maskavā, ka te būs vajadzīgi darbinieki un līdzekļi arī no pilsētas savienības puses, sapulce nolemj: pārņemt visas kopdarbības un līdzekļu jautājumu galīgu izspriešanu uz apvienotu pilsētu un zemstu savienību sēdī 12. augustā, plkst. 4-os pēc pusdienas.

Mēs ar poļu priekšstāvējiem saskatāmies; paraustam plecus, izplēšam rokas un ceļamies un ejam līdz ar

citiem prom no skaļo runu vietas, kur mēs vēl vienu nakti esam pavadījuši pilnīgā bezdarbībā.

XXXVII

„Tumšā roka“

Maskavā, trešdien, 12. augustā 1915. g. Pulkstens četros pēcpusdienā mēs ar poļu nacionālo organizāciju priekšstāvi Evertu jau paši pirmie esam ieradušies Apvienotā pilsētu un zemstu savienību sēdē. Mums maza cerība, ka šodien būs iespējams daudz-maz pavīzīt uz priekšu smago bēgļu apgādāšanas jautājumu frontes joslā un bēgļu šausmīgajā ceļā dažādos Iekš-krievijas ceļu mezglos. Taču no svara mums ir jaunās ziņas, kuŗas mēs dabūsim dzirdēt no krievu organizāciju pilnvarniekiem, kuŗi atgriezušies no frontes apgabaliem un no visvairāk apdraudētiem ceļu mezgļiem.

Cits pēc cita ierodas arī pilsētu un zemstu savienību darbinieki, apgabalu un citu komiteju priekšstāvji un pilnvarotie.

Sēdi vada profesors Bachrušins. Sapulces garastāvoklis drūms un nospiests. No krievu darbinieku sejām skaidri lasāms, ka visa šī bēgļu lieta viņiem līdz nāvei apnikusi.

Pirmo vārdu ievadam saka priekšsēdētājs, profesors Bachrušins. Viņš rokām kādu papīra loksnī taustīdams un galvu noliecis, nospiestā balsī iesāk savu ziņojumu. Viņš saka:

„Pirms mēs pārejam uz dienas kārtību, man jums, kungī, jāceļ priekšā arkartejas ziņas. Mēs te visu laiku dedzīgi apspriežam visus jautājumus, kā organizēt frontes daļā un tālāk bēgļu ēdināšanas un šķīršanas punktus. Bet tas, man šķiet, var izrādīties par gluži lieku darbu. Kaut kāda mums nezināma tumša roka virza bēgļus caur ziemeļiem pāri Uraliem uz Sibīriju. („Какая-то темная рука направляет

Bēgļi patversmē

J. Lapīņa uzņēmums

беженцев через север за Урал в Сибирь“). Mums nu būtu vispirms jāapspiež, kā izturēties pret šo jauno parādību...“

Mēs ar poļu priekšstāvi Evertu abi reizē sakustamies, un, itkā norunājuši, abi reizē iesaucamies:

„Lūdzam ierakstīt priekšsēdētāja kunga vārdus protokolā.“

Sapulcē vispārējs apjukums un kustība.

Profesors Bachrušins uztraucas, un, apjucis, nospieš balsi piezīmē: „Atļaujiet, kungi! Es savu ziņojumu sniedzu pēc privatavotiem, darbības saskaņošanai. Kādēļ tad šiem maniem vārdiem piešķirt tik lielu nozīmi un viņus ierakstīt protokolā. Es izsakos pret poļu un latviešu organizāciju priekšstāvju priekšlikumu un nepiekrītu tam, ka manus vārdus rakstītu protokolā.“

Everts un es lūdzam sapulci piekrist mūsu priekšlikumam un ierakstīt priekšsēdētāja vārdus protokolā. Mēs aizrādam, ka visi notikumi pēdējā laikā liecina, ka mūsu bēgļus grib izputināt uz visiem laikiem pa Krievijas un Sibīrijas tuksnešiem, vai vismaz suta bēgļus uz tādiem apgabaliem, kur palīdzība nav organizēta un kur viņiem jāiet bojā badā un slimībās.

Tomēr sapulce bez kāda formēla lēmuma piekrit profesoram Bachrušinam un mūsu priekšlikumu protokolā neieraksta.

Šis svarīgais starpgadījums paasina šini sēdē attiecības un neatkarīgi no agrāk sastādītās dienas kārtības, uz poļu un latviešu priekšstāvju priekšlikumu pirmā kārtā apspiež jautājumu par apgabaliem, kur bēgļi būtu nometināmi, lai nebūtu apdraudēta viņu dzīvība un veselība. Poļu priekšstāvis Everts motīvā, ka bēgļi no Polijas nepārciestu Sibīrijas un ziemeļu apgabalu klimatu un būtu apdraudēti no visādām slimībām. Bez tam bēgļu pārvadāšana atpakaļ uz dzimteni nebūtu tik viegli un tik drīz iespējama. Everts liek priekšā noņemt bēgļus no Polijas Haņkovas, Odesas un Jekaterinoslavas guberņās.

Es, kā latviešu organizāciju priekšstāvis, aizrādu, ka Kurzemes un Vidzemes klimats, tāpat, kā Polijas

klīnats, ļoti atšķiras no Sibīrijas un Ziemeļu guberņu klīnata, un ka latviešu bēgļiem nav iespējams nomesties uz dziivi bārgāka klīnata apgabalos. Tie paši motīvi, kādus izsacīja poļu priekšstāvis attiecībā uz bēgļu atgriešanos dzimtenē, arī var zīmēties uz latviešu bēgļiem. Ievērojot to, ka Novgorodas, Smolenskās, Vītebskas, Orlas, Haļkovas, Poltavas, Ķījevas un Jekaterinoslavas guberņās un Donas un Kubanās apgabalos ir daudz latviešu kolonistu, es liku priekšā nometināt latviešu bēgļus minētās guberņās un apgabalos. Krievu organizāciju priekšstāvji, kaut gan piekrit poļu un latviešu motīviem, tomēr aizrāda uz nevēlamību pārpildīt ar bēgļiem bieži apdzīvotas guberņas.

Šis jautājums paliek neizšķirts un sapulce pāriet uz dienas kārtības agrākiem punktiem.

Tomēr iepriekšējā sadursme ar nacionālo organizāciju priekšstāvjiem tik visai svarīgā jautājumā ir atstājusi smagu iespaidu uz turpmāko darbības gaitu un visiem redzams, ka šinī sēdē nav iespējams izšķirt daudz maz svarīgākus jautājumus.

Pēc dažu ziņojumu noklausīšanās un dažu vietēju palīdzības jautājumu izšķiršanas sapulci slēdz.

Koridorā poļu organizāciju priekšstāvis Ēverts atsauc mani savrupus un jautā, ko latvieši nu darīs, lai novērstu latviešu bēgļu aizsūtīšanu uz Sibīriju. Es atbildu, ka mums šis jautājums jau sen ir skaidrs, un mēs tādai latviešu iznīcināšanas politikai nekad nepiekritīsim.

„Kādus soļus jūs domājat spert?“ jautā Ēverts.

„Nekavējoties jāsasauca šinī pašā dienā latviešu komitejas apspriedē un jālemj par turpmākiem soļiem. Vispār runājot, tagad ir nepieciešama kāda plaša nacionāla organizācija, kas no centra var kopot un vienot izkaisītos bēgļus,“ es atbildu Evertam.

„Es šovakar pat braucu uz Haļkovu un Odesu, un mēs, poļi, visdrīzākā laikā sasauksim kongresu un izvēlesim kādu centrālu organizāciju,“ Ēverts paziņo man savas domas.

Mēs steidzīgi atvadāmies un aizejam katrs uz savām organizacijām.

Latviešu biedrība es tūlīņ paziņoju komitejas priekšsēdētājam Zālītim un citiem galvenajiem darbiniekiem profesora Bachrušīna vārdus. Komitejas priekšsēdētājs P. Zālītis tūlīņ dod rīkojumu sasaukt uz šo pašu vakaru bēgļu apgādāšanas komitejas paplašinātu sapulci un apspriest šo svarīgo jautājumu.

Vakarā biedrības telpās ierodās visi komitejas locekļi un bēgļi apgādības galvenie darbinieki un dedzīgi apspriež jautājumu par latviešu kongresa sasaukšanu un centrālas latviešu organizācijas dibināšanu.

Šīnī svarīgajā sēdē valda vislielākā vienprātība.

Komiteja atzīst par nepieciešamu bez kavēšanās sasaukt latviešu kongresu un dibināt Latviešu Centrālkomiteju.

Kongresa sasaukšanas priekšdarbu veikšanai, komiteja tūlīņ izvēlēja sevišķu komisiju, kuŗas sastāvā iegāja komitejas priekšsēdētājs Pēteris Zālītis, Latviešu biedrības priekšnieks Teodors Tomševičs, virsskolotājs Aleksandrs Dauge, advokats Julijs Šmidts un notārs Kristaps Bachmanis.

Komisija vēl tanī pašā naktī atzīmēja galvenos jautājumus, kādi būtu ceļami kongresam priekšā un sadalīja darbus pēc programmas daļām.

XXXVIII

Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Centrālkomiteja un viņas lielie mērķi

Maskavas komisijai kongresa sasaukšanas darbu sagatavošanai bij svarīgs uzdevums — veikt lielos priekšdarbus ar tādu steigu, lai „tumšā roka“ nepaspētu novirzīt daudz latviešu uz ziemeļiem un tad pāri Uraļiem. Katra stunda bij dārga.

Tādēļ arī katrs komisijas loceklis pielika visus spēkus, lai jo drīzi veiktu savu uzdevumu un lai kongresu varētu sasaukt vēl augusta mēnesī.

Katru vakaru pēc bēgļu apgādāšanas darbu veikša-

nas, komisijas locekļi vēl vēlā naktī strādāja pie kongresa programmas.

16. augustā programma bij saskaņota pa daļām un pantiem un komisija izveleja šo rindiņu rakstītāju par Maskavas komitejas delegātu un uzdeva viņam tanī pašā vakarā braukt uz Pēterpili pie mūsu valsts domniekiem J. Zālīša un J. Goldmaņa un lūgt viņus kopā ar Maskavas delegātu un Palīdzības biedrības „Dzimtene” priekšstāvi noteikt dienu, kad sasaukt kongresu, un izgādāt valdības atļauju.

Pēterpilī es ieradās 17. augusta pēcpusdienā un tanī pašā vakarā griezos pie „Dzimtenes” priekšnieka, mācītāja Sandera.

Mācītājs Sanders pēc mana ziņojuma britiņu padomāja un tad iebilda:

„Mums jau ir viena vispārēja bēgļu apgādāšanas organizācija pa visu Krieviju. Tā ir „Dzimtene”. Kādēļ tad vēl būtu jādibina otra, kuŗu nosauktu par Centralkomiteju. Un ja mums cita kāda centrālā organizācija vairs nav vajadzīga, tad arī kongresa sasaukšana atkrit.”

Es nu vēl plašāki paskaidroju mācītājam Sanderam maskaviešu uzskatu kongresa sasaukšanas jautājumā. Latviešu kongresam šinīs tautas nelaimes dienās pašam par sevi ir ārkārtīgi liela nozīme. Kongress lems par tādiem vispārējiem jautājumiem, kuŗi neietilpst „Dzimtenes” šaurajos statutos.

Sabiedriskiem darbiniekiem kongresā būs izdevība apspriesties, kā vienot spēkus un kā glābt tautu no posta. Palīdzības sniegšana, ko dara „Dzimtene” un citas latviešu organizācijas, ir svarīgs darbs, bet kongress apspriedīs pašus galvenos jautājumus mūsu tautas dzīvē tagadējā momentā.

Mācītājs Sanders nu piezīmēja, ka viņš svarīgā jautājumā vēl gribot aprunāties ar „Dzimtenes” Rīgas nodaļas darbinieku advokātu Fr. Veinberģi, kuŗš esot ieradies Pēterpili pie viņa.

Mācītājs Sanders izgāja kādā citā istabā.

Pēc stundas ceturkšņa viņš iznāca un paziņoja, ka paliekot pie sava agrākā uzskata un kongresa sasauk-

šanā nepiedališoties. Ja kongresu sasaukšot, „Dzimtenes“ delegāti arī ieradišoties, bet parakstīt lūgumu valdībai, lai dod atļauju sasaukt kongresu, viņam nesot iespējams.

18. augusta rītā, pulkstens 9 es aizgāju pie valsts domnieka Zāliša, kuŗš dzīvoja kādā viesnīcas istabā. Zālijs bij ļoti steidzīgs. Pēc mana paziņojuma par valdības slepeniem nodomiem sūtīt bēgļus caur ziemeļiem uz Sibīriju un par maskaviešu lēmumu sasaukt kongresu un lūgt valsts domniekus palīdzēt šo lēmumu izvest dzīvē un dabūt valdības atļauju, Zālijs ātri iesaucās: „Kas par kongresu! Ko nu maskavieši atkal izdomājuši? Tur vajaga būt kādiem citiem, politiskiem nolūkiem, nevien bēgļu lietas. Varbūt tās tik ņem par iemeslu kongresa atļaujas dabūšanai.“

Es nomanīju, ka Zālijs baidās no krasas politiskas uzstāšanās kongresā, kas varētu latviešiem kaitēt, un tādēļ paskaidroju, ka komisijas izstrādātā kongresa programā ir tikai vispārēji mūsu tautas saimnieciskie, nacionālie un kultūrelie jautājumi, galvenā kārtā attiecībā uz bēgļiem svešatnē. Maskavieši nedomā kongresam piešķirt politisku nokrāsu. Politisku jautājumu programā nemaz nav.

Zālitim tomēr likās, ka ar maskaviešu prasībām vēl tuvāk jāiepazīstas un ka vispār tādā juku laikā valdība varētu uzskatīt latviešu kongresa sasaukšanu par neparastu soli. Varētu pat atgadīties, ka valdība atļauju pavisam nedod.

Zālijs vēlejas pārdomāt par šo svarīgo jautājumu.

Valsts domniekam J. Goldmanim es ziņoju to pašu, ko Zālitim. Goldmanis īsu britiņu padomāja, ieskatījās Maskavas komisijas sastādītā kongresa dienas kārtībā un tad tūlī izteica savā piekrišanu parakstīt līdz ar Maskavas delegātu lūgumu iekšlietu ministriem.

Goldmanis vēl apsolījās parunāt ar valsts domnieku Zālīti.

Vakarā man Goldmanis paziņoja, ka viņi ar Zālīti esot plaši pārrunājuši kongresa sasaukšanas jautājumu un visādas varbūtības, un Zālijs arī piekritot. Tikai kongresa programmu nevarēšot rakstīt tik plaši,

kā to uzstādījusi Maskavas komisija. Jāprobežojoties ar šaurām bēgļu apgādības interesēm.

Mēs ar Goldmani norunājām, ka man jāstāda iesnieguma projekts un ar to jāierodas nākošā dienā Valsts Domes namā.

Pa Valsts Domes sēdes pārtraukuma brīdi, 19. augustā pulkstens 12 dienā, iznāca pieņemamā istabā abi valsts domnieki Zālīts un Goldmanis un izlasīja manis uzņemto iesnieguma projektu.

Zālīts pārļāboja un papildināja dažus teikumus un atdeva lūgumrakstu atpakaļ pārrakstīšanai uz mašīnas.

Tas pašas dienas vakarā, pirms lūgumraksta parakstīšanas Goldmanis izteica uzskatu, ka Bēgļu Apgādāšanas Nodaļa pie Rīgas Palīdzības komitejas, kurā strādā ievērojami sabiedriski darbinieki, varētu vēlāk izteikt pārmetumus par to, ka tikai maskavieši piedalījušies kongresa sasaukšanā, bet Rīgas Nodaļas darbinieki pat nav aicināti izstrādāt programmu un parakstīt iesniegumu. Tas varētu kaitēt vēlāmai kopdarbībai. Tādēļ labāki būtu, ja Maskavas komiteja atteiktos no iesnieguma parakstīšanas un to parakstītu tikai abi domnieki.

Personīgi es piekritu Goldmanim, bet atzinu par nepieciešamu telegrafēt Maskavas komitejai un lūgt atļauju noņemt no iesnieguma manu parakstu.

Es biju pārliecināts, ka Maskavas komiteja iebildumus necels un jau tajā pašā vakarā liku no jauna pārrakstīt iesniegumu, kurā kā iesniedzēji nu bij minēti tikai abi domnieki.

20. augustā iesniegumu parakstīja abi domnieki un Goldmanis nekavējoties to iesniedza iekšlietu ministram.

Tajā pašā dienā ministrs deva atļauju un Goldmanis par to telegrafēja Maskavas komitejai.

Kongress bij nolikts uz 30. un 31. augustu (1915. g.) ar sekošu dienas kārtību:

- 1) Referāti un ziņojumi no dažādām vietām par latviešu bēgļu apstākļiem;
- 2) jautājumi par palīdzības izsniegšanu latviešu bēg-

liem uz ceļa, apstāšanās vietās un nometināšanas punktos;

- 3) palīdzības izsniegšana latviešu bēgļiem, darba meklēšana darba spējīgiem, darba nespējīgo bēgļu novietošana un skolu, bērnu dārzu un patversmju ierīkošana latviešu bēgļiem;
- 4) latviešu centrālkomitejas nodibināšana un
- 5) jautājumu par bēgļu atkalatgriešanos dzimtenē, Kad tas izrādīsies par iespējamu.

Kongresu nosauca par „Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Organizāciju priekšstāvju kongresu“.

Pēc uzaicinājumu sagatavošanas, izsūtīšanas un izsludināšanas kongresa sanāksšanai atlika tikai 7 dienas un tomēr šinī īsajā laikā ziņu par kongresu uztvēra daudzas latviešu organizācijas tālās Krievijas malās. Ja viņas visas nevarēja sūtīt delegātus, tad tam, varbūt, bij kādi svarīgi iemesli.

Latviešu bēgļi Maskavā un visās Krievijas malās, kur vien tos sasniedza laikraksti, ar lielāko prieku apsveica katru ziņu par latviešu kongresa sasaukšanu; Maskavas biedrības pagalmā un pa visām patversmēm bēgļi runāja tikai par kongresu. No tā viņi sagaidīja glābiņu grūtajās dienās.

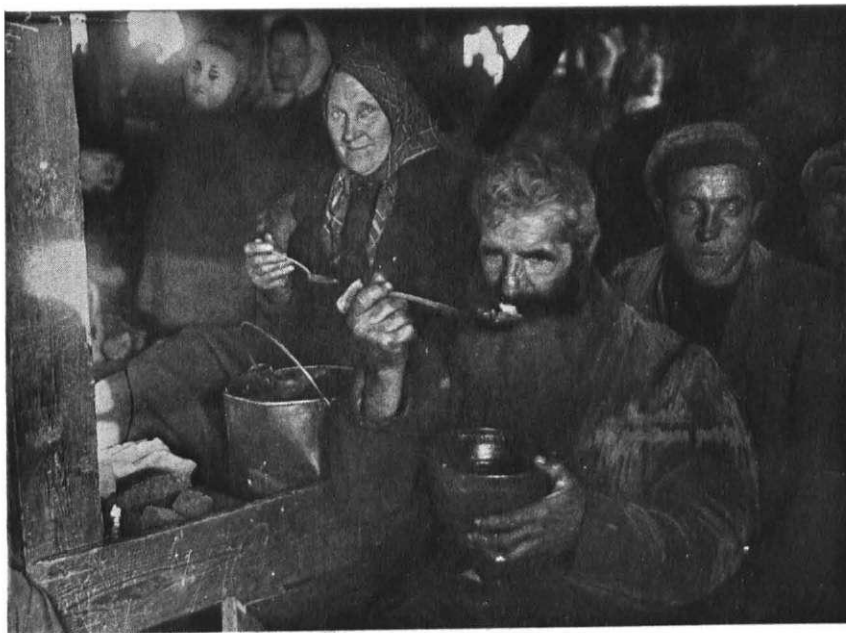
Maskavas latviešu apvienotu organizāciju plaša sapulce ievēlēja par delegātiem kongresā virsskolotāju Pēteri Zālīti, rakstnieku Ati Ņeniņu un notaru Kristapu Bachmani.

30. augusts Pēterpili bij ista latviešu diena, pat ista svinību diena. Pirmais latviešu kongress, kam vispārēja nozīme tautas dzīvē!

Jau no pulkstens 10 rītā uz Ņevas un Ļitjeinija prospekta un Podoļskas ielas gājēju grupās bij dzirdamas dzīvas sarunas latviešu valodā. Lielais delegātu skaits drīz ieņēma Āboliņa tirdzniecības skola (uz Podoļskajas Nr. 2) visu plašo zāli līdz pēdējai vietai.

Bij ieradušies pavisam 128 delegāti no 83 iestādēm: 1) Valsts Domes deputāti J. Zālīts un J. Goldmanis; 2) Petrogradas starptautiskās komercbankas — G. Lakstīgals un H. Ziediņš; 3) „Dzimtenes“ — J. Sanders, V. Āboliņš un K. Asers; 4) „Dzimtenes“ Rīgas

nodaļas — Fr. Veinbergs un Kr. Grundmans; 5) Petrogradas latviešu krāj-aizdevu sabiedrības — J. Goldbergs, F. Blumbachs, J. Vaivariņš, F. Stefani, A. Pelude un R. Kalniņš; 6) Jēzus baznīcas draudzes damu pulciņa — Matilde Sanders; 7) Petrogradas Jēzus baznīcas skolas trūcīgo skolnieku palīdzības biedrības — E. Āboltiņ, A. Sancerbergs un J. Cicis; 8) Latviešu Jēzus draudzes baznīcas padomes — M. Janeks, A. Blaus un J. Grinbergs; 9) Cēsu latv. labd. biedrības — V. Maldons; 10-11) Lejasciema savvaļ. ugunsdzēsēju biedrības un Lejasciema labd. biedrības — J. Maršans; 12) Maskavas latviešu biedrības — Kr. Bachmanis, A. Ķeniņš un P. Zālīts; 13) Vidzemes tautskolu direkcijas — P. Dievkociņš; 14) Bēgļu apgād. nodaļas pie Rīgas palīdzības Komitejas — A. Friedenberg, A. Priedīts, V. Olavs un P. Ašmanis; 15) Maskavas latviešu savst. palīdz. biedrības — T. Līvents; 16) Baltijas dabas un kultūras pētīšanas pulciņa — H. Kaupiņš; 17) Valmieras bēgļu pabalstīšanas nodaļas — M. Antons; 18) Petrogradas latv. labd. biedrības — K. Zariņš, A. Priedkalns un A. Melķis; 19) Rīgas lauks. Centralbiedrības savst. kredītbiedrības — Z. Meierovics; 20) Rīgas latv. labd. biedrības — V. Lazdiņš; 21) „Rīgas Ziņu“ redakcijas — H. Albats; 22) „Dzimtenes“ Rēzeknes nodaļas — J. Mazvērsits; 24) Baltijas lauks. savst. kredītbiedrības — G. Meiers; 25) sabiedrības „Paspārne“ — Iv. Kornets, P. Kamols un K. Sandmanis; 26) Jelgavas savst. kredītbiedrības — E. Frišmanis; 27) Petrogradas latv. labd. biedrības krāj-aizdevu sabiedrības — O. Bormanis, P. Lūja un H. Magnuss; 28) Latv. Izglītības Biedrības — J. Brunalds un J. Kēmanis; 29) Latv. palīdz. Komitejas — A. Bergs, Fr. Grosvalds un Marija Grosvald; 30) „Dzimtenes Vestneša“ redakcijas — M. Arons; 31) Torņakalna latv. palīdz. biedrības — K. Cimže; 32) „Dzimtenes“ Dvinskā nodaļas — K. Rozīts; 33) „Dzimtenes“ Novgorodas nodaļas — P. Ozoliņš; 34) Pleskavas savies. biedrības — J. Everts un A. Šulga; 35) Rīgas patērētāju biedrības „Produkts“ — J. Prūss; 36) Rīgas

Bēgļu pusdienas patversmē

J. Lapiņa uzņēmums

amatnieku krāj-aizdevu kases — D. Golts un A. Gulbis; 37) Rīgas latviešu amatnieku palīdz. biedrības krāj-aizd. kases — A. Kreplins; 38) Vitebskas latv. labd. biedrības — E. Liepiņš un A. Freivalds; 39) Rīgas latv. amatnieku palīdzības biedrības — A. Razums; 40) Liepājas savst. kredītbiedrības — V. Embriks, T. Breikšs, G. Seskovs un A. Rusuls; 41) „Jaunāko Ziņu“ redakcijas — P. Zālīts, Em. Elks un A. Berziņš; 42) II. Rīgas tirgotāju biedrības — G. Skuja un J. A. Kukurs; 43) Petrogradas pedagogu savst. palīdz. biedrības — L. Rezauskis; 44) riteņbraucēju biedrības „Mars“ pabalst. nodaļas — K. A. Glizdiņš; 45) Petrogradas inteligentu darba biroja — E. Āboliņš un A. Tupiņš; 46) Reveles latv. savies. biedrības — J. Bumerts; 47) Harkovas latv. bēgļu pabalst. komitejas — Fr. Grins; 48) Lauks. Centralbiedrības — V. Skubiņš un P. Rubens; 49) Latv. Palīdz. komitejas Cēsu bēgļu apgād. nodaļas — J. Vārsbergs; 50) Valkas bēgļu pabalst. komitejas — P. Siecenijs; 51) Slokas krāj.-aizd. sabiedrības — K. Reiznieks; 52) Smiltenes latv. kaņķ. iesaukto palīdz. komitejas — J. Blumentals; 53) Petrogradas latv. dzied. biedrības — E. Buķis un E. Svirlovskis; 54) „Jaunā Vārda“ redakcijas — V. Hertels un H. Asars; 55) Petrogradas latv. savies. biedrības — A. Dūnis; 56) „Jonātana“ biedrības krāj-aizdevu kases Rīgā — K. Tūters; 57) Grienvaldes krāj-aizdevu kases — M. Plampe; 58) Jaun-Svirlaukas krāj-aizd. kases — P. Svarcbachs; 59) Ziemeļu biedrības krāj-aizd. kases Rīgā — J. Bergsons; 60) Kazanjas latv. komitejas — Auguste Stein; 61) Lugas latv. draudzes — J. Ļetss; 62) II. Rīgas riteņbraucēju biedrības bēgļu patversmes — E. Kānēls; 63) Tveras latv. bēgļu apgād. biedrības — J. Subans; 64) Jurjevas latv. bēgļu palīdz. komitejas — J. Čakste; 65) „Dzimtenes“ Valkas nodaļas — A. Ratvalds; 66) „Dzimtenes“ Kraslavas nodaļas — A. Kalniņš; 67) Latviešu mākslas veic. biedrības — Oļģ. Grosvalds; 68) „Dzimtenes“ Polockas nodaļas — A. Dobels; 69) Petrogradas pils. bēgļu pabalst. komitejas — V. Reinholds; 70) „Dzimtenes“ darba bir-

žas — J. Ziediņš; 71) Petrogradas latv. biedrības — K. Felss, P. Pakalns un J. Lüss; 72) Petrogradas latv. pareizticīgo kuratorijas — A. Udris un J. Siliņš; 73) II. Vidzemes savst. kredītbiedrības — J. Taube; 74-75) Rūjenes palīdz. komitejas un Rūjenes krāj-aizdevu kases — A. Līcis; 76) Latv. savst. kredītbiedrības — K. Ozoliņš un J. Purgals; 77) Latv. lauks. ekonomiskās sabiedrības — J. Abrukass; 78) korporācijas „Fraternitas Moscoviensis“ — O. Bilkins; 79) IV. Rīgas savst. kredītbiedrības — O. Valdmanis; 80) Bauskas lauks. biedrības — Kr. Stepermanis; 81) sabiedrības „Rakstvedis“ Rīgā — J. Stāre; 82) Rīgas Latv. Biedrības — A. Krastkalns un 83) Baltijas zvejnieku centralbiedrības — J. Kreicbergs, — un bez tam vēl T. Kekss un Delīņš.

Uz kongresu bij ieradies arī Viskrievijas pilsētu savienības priekšstāvis Ovčiņikovs.

Šo vīru skaitā nu bij ievērojamākie latviešu sabiedriskie un bēgļu apgādības darbinieki.

Bēgļu dienās izkaisīto sabiedrisko darbinieku saredzēšanās tautas vislielākās nelaimes dienās atstāja uz visiem dziļu iespaidu. Visi bij laipni cits pret citu, visi, ar maz izņēmumiem, jutās tuvi un vienoti. Apziņa, ka visi dara vienu darbu un kā šis darbs ir visai tautai nepieciešams, visus vienoja. Tikai sejas visiem bij pārāk nopietnas, pat drūmas un tants varēja lasīt lielu, cietu, itkā reliģiozu apņemšanos. Neviens nesmaidīja. Visas dzīvās sarunas vijās ap tautas nelaimi un bēgļu šausmīgo likteni. Šie tautas darbinieki apzinājās, ka viņi visi līdz ar citiem tuviem un tāļiem darbiniekiem, kas vēl nav paspējuši ierasties, nu ir aicināti glābt savu tautu no posta un vest viņu atpakaļ dzimtenē.

Iepriekšējās sarunas vilkās ilgi un kongresu atklāja tikai pulkstens 1 dienā.

Pēc debatēm kongresa sasaukšanas un prezidija jau-tājumā, drūms klusums iestājās visā telpā, kad iesākās ziņojumi no vietām par latviešu bēgļu apstākļiem.

Nu pirmo reizi mēs dabūjām kaut cik pārredzēt tautas nelaimes plašumu un dzirdēt tuvākas ziņas

par tājiem Krievijas apgabaliem, kur jau aiznesti mūsu bēgļi.

Nepilnīgie skaitļi no nedaudzām vietām tomēr jau bij draudoši. Rezeknes apriņķī jau nometušies 10.500 bēgļu, Ludzas — 7000, Daugavpils — 400, Ostrovas un Pleskavas apriņķos — 10.000, Tērbatā — 800, Cēsis — 1700, Rēvelē — 800, Pleskavā — 2200, Petrogradā — 17.251, Volosovā — 2800, Ribinskā — 200, Jaroslavā — 2000, Vitebskā — pāri par 1000, Tverā — 600 u. t. t.

Cik bēgļu vēl ir ceļā, cik jau aizplūduši uz nezināmiem apgabaliem, to neviens nevarēja pateikt. Bij tikai ziņas, kā jau jūlija beigās latviešu bēgļi ieradušies Tverā, Kostromā, Nižņij-Novgorodā, Samarā, Kazanā, Minskā, Mogiļevā, Vologdā, Novgorodā, Rjazanā, Saratovā, Rostovā pie Donas, Penzā, Ekaterinoslavā, Ūjjevā, Porchovā, Rošlavjā, Ribinskā, Orlā, Orenburgā. No citām Krievijas malām ziņas trūka.

Vēl bēgļu ceļi un virzieni, kaut notāl, nebij izpētīti, un tādās dzelzsceļu jukās, kādas pa bēgļu plūdu laiku valdīja Krievijā, arī nebij iespējams latviešu bēgļus novērot un apzīmēt. Ne visur bij latviešu darbinieki, un pašiem bēgļiem vēl nebij zināms, kā ceļā izpalīdzēties un uz kuriem sūtīt latviešiem nepieciešamās ziņas.

Simtiem tūkstošu bēgļu vēl klist bez apstāšanās pa visiem ceļiem. Viņu skaitu nevarēja noteikt. Cik spēcīga ir šī drūmā cilvēku straume, to liecināja nedaudzie piemēri. No 4. jūlija caur Pleskavu gājuši kādi 20.000 bēgļu, uz kuriem, kas to lai pasaka; Orlai iet cauri katru dienu no 1000—3000 bēgļu; „Caur Vitebsku tagad brauc vai visa latvju tauta,“ skan ziņojums no Vitebskas.

Ja latviešus ienes citu bēgļu straumē, kas plūst no Polijas un Baltkrievijas, tad viņus neapturami rauj līdz uz nezināmām malām. Nav spēka izpeldēt no šīs briesmīgās straumes. Tā rij iekša, kā atvarsi..

Ja bēglis mēģina pastiept roku un notvērt kādu ciniti, vai kaut kur izpeldēt un apstāties, tad „tumšā roka“ grūž viņu atpakaļ straumē.

„No Orlas sūta bēgļus prom uz austrumiem, uz Orenburgu, un māna viņus ar kroņa mitekļiem un uzturu,“ skan ziņojums. Solījumus, protams, nepilda un vagonus ar visiem piemānītiem bēgļiem, viņiem to nezinot, raida tālāk uz Turgajas apgabalu vai pāri Uraliem.

Ziņas no Vitebskas ir tādas pašas, kādas jau agrāk iegūtas Maskavā. Administrācija dzen bēgļus prom no latvju zemes robežām uz Iekškrīeviju, bet nenorāda vietu, kur apmesties. Daudzi bēgļi ir maldījušies no pilsētas uz pilsētu un beigās atkal atgriezušies Vitebskā. Bet tomēr arī te viņiem mieru nedod un jau tūkstošiem sūta uz ziemeļiem: uz Vjatku un citur.

No visām vietām ziņo arī par bēgļu postu. Attālākās pilsētas, kur latviešu organizāciju nav vai vispār nav nekādu organizāciju, posts ir liels. Plosās sērgas. Ribinskā bēgļu apstākļi pavisam bēdīgi, Jaroslavā bēgļu mitekļos šarlachs, difterīts un bakas. Vitebskā Latviešu Labdarības biedrība nekur nav atradusi bēgļiem telpas un viņus salaidusi skolā; bet kad skola jau bijusi pārpildīta, tad pielaiduši pilnu luterāņu baznīcu, baznīcas pagalmu un citas baznīcas telpas. Bēgļi no ceļa bijuši ļoti noguruši un izcēlušās slimības. Gubernators pavēlējis 2 stundu laikā bēgļus izraidīt no skolas un baznīcas un telpas dezinficēt. Nu bēgļi palikuši zem klājas debess. Latviešu biedrība pēc lielām pūlēm noīrējusi kādu vasarnīcu ārpus pilsētas 5 verstu attālumā, bet arī te visi bēgļi nav atraduši pajumti. Liela daļa palikusi zem klājas debess 5 dienas, kāmēr nav uzceltas barakas bēgļu nometināšanai.

Mirstība tādos apstākļos bijusi ļoti liela: miruši ap 14 cilvēku dienā.

Tomēr Smoļenskā un Orlā bēgļu apstākļi esot vēl jaunāki.

Tverā namsaimnieki neizīrējot bēgļiem dzīvokļus, vai ja izīrējot, tad plēšot ārkārtīgi lielas zumas. Vecītes un jaunavas darbu nekur nevarot dabūt un paliekot bez kādas palīdzības.

Bēgļi, lielas nelaimes vajāti, traucoties atpakaļ uz dzimteni, bet gubernators neatļaujot dot biļeti atpakaļ uz Rīgu.

Ceļā pa Krieviju jācieš bads. Daži bēgļi 8 dienu laikā dabūjuši paest tikai vienu vai divas reizes.

Jaunavu liktenis apdraudēts arī ceļā. Neģēļu veikalnieku aģenti jau ieviesuši vagonos, pavada bēgļus ceļā un ar labu vietu un vieglas dzīves piedāvājumiem ievilina jaunavas tiklos. Tās vairs neatgriežas pie savām komitejām, bet aiziet bojā.

No smagā iespaida, kādu atstāj uz klausītāju visi šie drūmie ziņojumi, brižiem atsvabina patikamas ziņas par latviešu dzīvo speku un paš aizsargāšanās spējām malū malās. Visās pilsētās, kur vien tik apmetušies bēgļi, jau sākušas organizēties latviešu komitejas. Ja nav vietējo latviešu, organizējas paši bēgļi. Ja ne citādi, tad izvēl savus priekšstāvjus un sūta krievu komitejas.

Jau vēlā naktī pats pēdējais ziņo Vilis Olavs. Viņš ir slims un runā lēni, bet viņa retie teikumi krit ar lielu svaru un iedvēš lielu spēku. Tie liecina par runātāja lielo ticību uz latviešu nesalaužamo morālisko spēku nelaimes dienās. Runātājs bēgļu apgādāšanas darbiniekos atradis lielu darba prieku, un nekur nav nomanījis šķelšanos, tikai jāvēlas, kaut mūsu organizācijas pieaugtu vairākkārt, jo darbs vairojas. Caurmērā var sacīt, ka mūsu tautieši visur pūlejušies par latviešu bēgļu likteņa atvieglotānu. Dziļi iespaidu atstāj Olava runas pēdējie vārdi: „Jāgādā, lai bēgļu vilni apturētu, un, ja iespējams, grieistu atpakaļ uz Baltiju, atminoties mūsu tautas aizlūgumu: „Dievs svētī Latviju“, kuŗu dzimtenē atgriezoties mūsu tautas dēli un tautas meitas dziedās ar vēl lielāku sajūsmu, kā līdz šim.“

Visi saprata Olava svarīgos vārdus. Tie bij — nelokāma vēlēšanās, lai mūsu tauta, atgriezoties Baltijā, jau sauktu savu zemi istā vārdā — Latvija. Olava vārdos jau bij uzmiuama viņa stiprā ticība, ka tas tiešām tā notiks. Šie vārdi bij Latvijas valsts pareģojums jau bēgļu plūdu laikmetā. Nevarēdams

tanī laikā kongresā runāt saprotamākā valodā par Latvijas valsts tapšanu, lielais patriots lika mums uzminēt viņa domas, pieminēdams pārbaudīšanas brīdi mūsu tautas aizlūgumu, kuŗa dēļ vēl nesen latvieti tiesāja.

Ja būtu iespējams uztvert un uzglabāt vēsturniekam lielās jūtas un lielo gara spēku, kāds pamostas cīnītājos viņu tautas vēsturiskās dienās un tautas sargāšanas un lielu tiesību nostiprināšanās laikmetos, tad arī mūsu vēsturnieks būtu guvis šinī kongresā visgaišāko pierādījumu, cik stipri garā bij latvju darbinieki taisni tanī brīdī, kad drūmi skanēja smagie ziņojumi par bēgļu lielo nelaimi; kad ziņotāji nodeva smagu liecību par to, kā krievu visspēcīgākā administrācija un slepenais Baltijas muižniecības gars, kas mita šīs administrācijas labās rokas tuvumā un to pastāvīgi bīdīja pēc sava prātā — pieliek visus spēkus un visus varas līdzekļus, lai mūsu tautu izklidinātu svešatnē uz visiem laikiem, uz neatgriešanos.

Pēc Olava svinīgajiem vārdiem iestājās vēl lielāks klusums visā zālē, bet visu kongresa darbinieku sejās bija lasāma liela, cieta apņemšanās. Visi labi sapratās un lasīja viens otra sejas izteiksmē lielu iekšīgu gara spēku, kuŗš pat vājāku ticībā uz nākotni iestiprināja.

Jau vēla nakts, bet nogurumu neviens nejūt. Visu sejas iekarsušas darbā un enerģijas izpaudumā.

Nu jāizšķir viens no galvenajiem jautājumiem — bēgt, vai nebēgt. Vācu spēki mācas virsū Kurzemes pēdējai daļai, arī Rīgai un Vidzemei. Nu jā-saka tautai, ko darīt, ienaidniekam mūsu zemē tajāk iebrūkot. Vidzemnieki prasa atbildi uz šo lielo jautājumu. Tā jādod nekavējoties.

Šinī brīdī padoms ļoti dārgs.

Izceļas plašas, dzīvas debātes. Tās iedegas un pieaug spēkā.

Bet jau pusnakts klātu, un uz lielo jautājumu atbildi vēl nevar atrast. Sēde jāslēdz līdz rītdienai.

Delegāti lēni un domīgi aiziet, vēl arvien risinādami smagā jautājuma pavedienu.

Kongresa otrā diena. Vēl nav atrasta atbilde uz mocošo jautājumu — bēgt vai nebēgt. Pie vārda vēl pieteicās 20 runātāji. Runas raisās smagi, ar lielu apdomu. Par tagad izteiktām domām būs jānes atbildība vēstures priekšā.

Bēgļu posts visiem redzams. Bet par to, kā klājas latviešiem ienaidnieka ieņemtos apgabalos, trūkst skaidru, ticamu ziņu. Ir ziņas no Jelgavas, ka tur pat kārtīgi noturot tirgu, un cukurs maksā 8 kapeikas mārciņā. Tukstošiem bēgļu šauc, ka grib tikt atpakaļ dzimtenē un prasa uz turieni brīvbiļetes. Ir baumas no Polijas, ka vācieši pret poljiem izturējušies humani.

Bet ir arī pretējas ziņas: Varšavā vācieši solītās brīvības vietā apcietinājuši 300—400 poļu inteliģentu. Ir saņemtas 3 vēstules no personām, kuŗas izbēgušas no vācu ieņemtiem apgabaliem. Ziņotāji rakstījuši, ka tur tagad valdot posts un nelaime. Arī daži izbēgušie personīgi liecinājuši par briesmām, kādas draud tur paliekot. Jau tagad vācieši Liepājā ar sarakstiem rokā staigājuši apkārt, arestēdami latviešus. Inteliģencei palikt pie ienaidnieka ir bīstami. Pat izbēgušie sirmgalvji atstāstot, kādi slikti apstākļi ir zem vāciešiem. Tur valdot baroni un citi latviešu nodevēji. Vēl ir jautājums, kas būs ar to inteliģences daļu, kuŗa 1905. gadā bija pret vāciešiem. Tam jautājumam trūkst atbildes. Daži izsaka domas, ka žēlsirdības pret latviešiem vācieši nepazīst. Līdz ko viņi būs mūsu teritoriju ieguvuši, tad tie sāks latviešus kā tautu iznīcināt.

Vairums tomēr motivē palikšanu dzimtenē ar to ka tauta nevar pastāvēt bez teritorijas.

Stundas skrien ātri. Runātāju sejas nervozas.

Bet nu arī pēdējais runātājs beidz. Jābalso. Zālē liels klusums.

Ar lielu balsu vairākumu pieņem rezoluciju:

„Ievērojot to, ka kara darbība ir izplatījusies uz visai plašu rajonu un mūsu sa-

biedriba un administrācija izrādās par nesa-
gatavotām veselu tautu evakuēšanai un iz-
mitināšanai jaunās dzīves vietās, kā valodas
un Iekšlietu ministrijas apstākļu nezināšanas dēļ
bēgļiem draud ārkārtīgas grūtības pie darba
un pajumtes dabūšanas, kā īpašuma atstāša-
nas gadījumā, tas vieglāki tiek iznīcināts un
padots visādām nejaušībām, — Latviešu bēgļu
apgādāšanas kongress nolēmj: aizrādīt Lat-
vijas iemītniekiem, it sevišķi veciem, pārsteigtu
neatstāt dzimto sētu. Kara dienestam derī-
giem vīriešiem, 16—50 gadu vecumā, un jau-
navām ir jāatstāj dzimtene“.

Jautājums kurp bēgt, nav tik ass. Jo tuvāk
paliek dzimtenei, jo labāki. Rezolūciju pieņem vien-
balsīgi. Tās galvenie punkti skan:

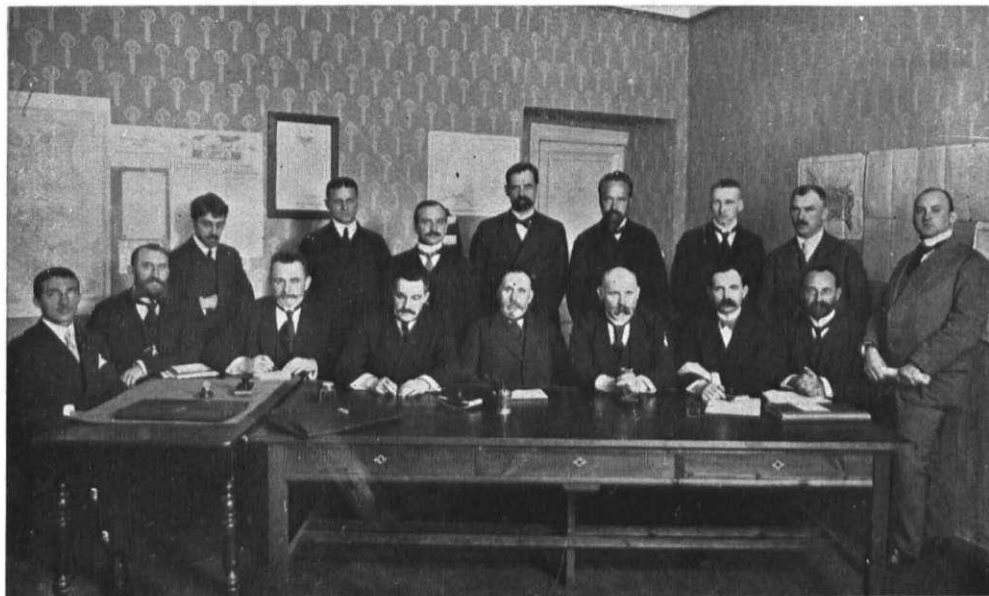
„Latviešu bēgļi sūtāmi uz tiem Baltijas un
Latgales apgabaliem, kas vēl nav aizņemti no
kara, un vispāri uz Baltijas tuvākām vietām.
Latviešu bēgļi nekādā ziņā nav sūtāmi uz Sa-
maras, Ufas, Permas, Orenburgas un citām
ziemeļ-austrumu guberņām un Sibīriju“.

Tājākie dienas kārtības punkti nav vairs tik mo-
coši. Tiem vieglāk tiek pāri un rezolūcijas pieņem
bez plašām debatēm.

Tikai Centrālkomitejas dibināšanas jautājums vēl ir
visai svarīgs. Ja arī atklāti uz ārieni mēs par to
nerunājam, tad slepenībā mums visiem labi zināms,
ka Centrālkomiteja būs izpostītās un izklidinātās tau-
tas parlaments, tautas augstākā iestāde visgrūtākā
tautas pārbaudīšanas laikmetā.

Uz kara izpostītām dzīves drupām Centrālkomite-
jai jāceļ jauna, stipra tautas ēka, liekot tai pamatos
jaunas, plašas tiesības. Tas viss mums jau slepen-
ībā pārrunāts un atsevišķos pulciņos apspriests pirms
kongresa un pa darbības starpbrīžiem.

Oficiālā referatā ziņo, ka Centrālkomiteja būs
priekš tam, lai varētu no viena punkta dabūt kopēju
pārskatu par bēgļu apgādāšanas darbu. Te varētu

Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Centrālkomiteja. Sēž (no kreisās puses uz labo): K. Zariņš, J. Brūmels, J. Zālīts, A. Bergs, V. Olavs, J. Čakste, J. Goldmans, K. Bachmanis. Stāv (no kreisās puses uz labo): K. Hīršs (Gaigala), J. Kēmans, P. Ašmans, J. Stumbergs, J. Kreicbergs, K. Bērziņš, F. Vesmaņš, J. Brunalds

savākt un izstrādāt dažādas ziņas. Centrale apkalpotu visas pastāvošās organizācijas; tā būtu sazināšanās centrs, kurš arī pulcinātu un vienotu latviešu inteligenci bēgļu apgādāšanas darbam un izsūtītu emisarus uz vietām.

Debates izsauc jautājums, cik plašas tiesības piešķirt Centralkomitejai attiecībā pret citām organizācijām; vai dot viņai kontroles un revīzijas tiesības, vai tikai informācijas nozīmi.

Galvenā doma šinī ziņā ir, ka Centralkomitejai nepieciešamas plašas tiesības.

Rezolūciju tomēr pieņem ļoti vienkāršu:

„Neaizskatot atsevišķo organizāciju patstāvību, kongress nolēma dibināt darbības apvienošanai Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Centralkomiteju“.

Pēc isām debatēm par deputātu skaitu Centralkomitejā, kongress nolēmj:

„Pie Centralkomitejas pieder ābi musu valsts domnieki. „Dzimtene“ sūta 3 delegātus, Bēgļu Apgādāšanas Nodaļa — 3, Petrograda — 1, Maskava — 2, Iekškrīevija — 3, Vidzeme — 3, Kurzeme — 3, Latgale — 2“.

Kongress tūlī ievēl Centralkomitejas locekļus no apgabaliem, kur latviešiem nav iespējams drīzumā izdarīt plašākas vēlēšanas.

Centralkomitejai pieder kooptācijas tiesības.

Galvenie darbi, kuri bij atzīmēti kongresa programmā un oficiālā, atļautā dienas kārtībā, jau veikti. Nu vairs nav rūpes par to, ka kongresu varētu slēgt administrācija un pārtraukt lielo darbu. Tādēļ arī kongress iziet no saviem parastājiem darbības rāmjiem un pieņem jau iepriekš mums zināmu svarīgu politisku rezolūciju, par kuru nemaz vairs nedebatē.

Kongress šinī rezolūcijā rāda Centralkomitejai jaunus mērķus, ar kuriem jāiepazīstina mūsu tauta un visi bēgļi ārpus dzimtenes, lai viņi sagatavotos uz jaunu dzīvi dzimtenē. Šī svarīgā rezolūcija skan:

„Kaš un ar to saistītie notikumi vēl reiz jo gaiši pierādījuši Baltijas dzīves pilnīgi nenormālo iekārtu. Ar sevišķu spilgtumu tas parādījās, kad, ienaidniekam Baltijā iebrūkot, vietējie landtagi, kuji atrodas nelielas grupas — vācu muižniecības rokās — un kujiem pēc likuma piekriņ „pārzināt visas zemes vajadzības“, — neparādīja nekādu darbību, lai mikstinātu iedzīvotājiem uzbrūkošo postu. Nav domājams, pēc kara dziedināt sistās brūces un speciēli nokārtot bēgļu atgriešanos dzimtenē, ja šis iestādes paliktu savā vietā. Tāpēc Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Organizāciju Kongress prasa, lai nekavējoties ievēd vietējo zemes pašvaldības reformu ar visu kārtu piedalīšanos“.

Centrālkomitejai kongress ieteic tūlīn stāties sakaros ar visām Krievijas galvenām organizācijām. Te nav domātas tikai latviešu organizācijas, bet visas valsts iestādes un valdības dibinātās bēgļu apgādāšanas organizācijas.

Kongress savu uzdevumu veicis. Visi uzelpo atviegloti.

Jau otras dienas pusnakts tuvu. Bet nogurumu neviens nemana. Visiem ļoti pacilāts gara stāvoklis. Visi gaida svinīgo brīdi, kad slēgs šo kongresu.

Zālē iestājas liels klusums.

Valsts domnieks J. Goldmanis saka pirmo atvādīšanās vārdu. Viņš savu runu beidz ar uzaicinājumu nodziedāt tautas aizlūgumu: „Dievs, svēti Latviju!“ Visi svinīgi pieceļas un zālē atskan varens skaņu vilnis. Ar katru vārdu skaņu spēks un sajūsma pieaug...

Nekad vēl latvieši nav dziedājuši šo savu tautas aizlūgumu ar tādu dziļu sajūsma, ar tādu spēku un aizrautību, kā šinī svarīgā brīdī. Visiem sejas pietvikušas, un vecu, norūdītu viru acīs iezagušās asaras. Tās ir nevien dziļu skumju liecība par tautas nelaimi, tās arī ir lielās sajūsmas asaras par kongresā smeltogara spēku; tās ir skaistu, grūtu un jaunu, dziļu

cerību asaras. Tautas lūgšanu ar pieaugošu sajūsmu atkārtu trīs reizes.

Un tad atskan trīs reizes vienoti, jūsmīgi urrā saucieni. Tie pusnakti skan tik varen spēcīgi.

Neviens tagad neprasa, kas ārpus šī nama klausās uz mūsu tautas himnu, kas dzird spēcīgos urrā saucienus. Tagad, liekas, visa vara mūsu rokās...

Neviens vairs nepiesēžas. Viss tālākais notiek lielā sajūsmā, visiem kājas stāvo.

Valsts domnieks Zālīts aiz prezidija galda stāvēdams un sapulci vadīdams, augsti paceļ labo roku un sauc spēcīgā balsī:

„Lai mūsu tauta neizputētu un neizklistu pa plašajiem Krievijas līdzenumiem!“

„Tam nebūs notikt!“ spēcīgi sauc pretim sapulce.

J. Čakste ņem vārdu un atminas pirmos soļus bēgļu ceļā.

„Es, kā kurzemieks, biju aculiecinieks, kad iesākās milzīgais bēgļu vilnis. Milzīgā tautas masa kustējās no Jelgavas pa Annas vārtiem. Tas bija vēsturisks brīdis. Laužu masas kustējās klusi un lēni. Viens otram centās palīdzēt. Te bija latviešu tauta. Viņa gāja mierīgi pretīm savam nezināmam liktenim. Pirmie soļi bij griesti uz Vidzemi pie mūsu bāleļiem. Vidzemē mēs atradām istu mīļu saņemšanu. Vidzemnieki sniedza šiem tukstošiem mīļu palīdzību un pajumti. Tālak redzam, ka šis vilnis, plūzdams uz priekšu, uzmeklē vietas, kur atkal pukst latviešu sirdis. Tur latvietis latvietim sniegs palīdzīgu roku. No Palangas līdz Valkai, no Dundāgas līdz Vitebskas robežām pukst mūsu tautas sirds. Vidzemniekiem izsaku dziļu un sirsnīgu pateicību.“

V. Maldons izsaka pateicību valsts domniekiem un lūdz viņus sacīt Valsts Domei un visai krievu sabiedrībai:

„Mēs ticam, ka nāksim atpakaļ savā dzim-

tenē, mēs ceram, ka Latvijai būs laimīgāka nākotne un ka mēs viņu mīlēsim līdz galam.“

Kongress vēl reiz nodzied tautas aizlūgumu.

Nu visi klusi nosežas. Viša zāle atkal iestājas svētīgs klusums.

Pēc britiņa pieņem prezidija priekšlikumu apsveikt latviešu cīnītājus kara laikā — Strēlnieku Bataljonus.

Uz kongresa priekšsēdētāja uzaicinājumu, visi klusi pieceļās no sēdekļiem un godina kritušo cīnītāju piemiņu.

Pēc klusā skumju brīža valsts domnieks Zālīts slēdz kongresu un uzsauc:

„Uz redzēšanos dzimtenē!“

Viņam skaļi atbild visa lielā sapulce.

Nu mūsu rindas lēni sāk kustēties. Daudzi delegāti iet pie ievēlētiem Centralkomitejas locekļiem un novēl viņiem laimes uz jauno, lielo darbu.

Vairākās grupās atskan ticības pilni vārdi:

„Nu bēgļu liktenis un mūsu nākotnes ceļi nodoti Centralkomitejas rokās. Nu tik jāatrod spēki, kā svešatnē visus vienot un stiprināt.“

Nākošās dienās ar lielu steigu uz vietām vēlēja Centralkomitejas deputatus, lai tie nekavējoties dotos savā lielā darbā.

Tikai palīdzības biedrība „Dzimtene“ atteicās no šī vienotā darba un nevēlēja savus priekšstāvjus Centralkomitejā.

Drīz pēc kongresa Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Centralkomiteja organizējās šādā sastāvā: valsts domnieki J. Zālīts, un J. Goldmanis; 3 priekšstāvji no Bēgļu Apgādāšanas Nodajas pie Latviešu Palīdzības Komitejas Rīgā — V. Olavs, A. Priedits, A. Bergs; 3 priekšstāvji no Kurzemes organizācijām J. Čakste, J. Seskovs, J. Brumels; 3 priekšstāvji no Vidzemes organizācijām — V. Skubiņš, V. Maldons, M. Antons; 2 priekšstāvji no Latgales — dekans Rancans un Fr. Kemps; 2 priekšstāvji no Maskavas organizācijām — P. Zālīts un Kr. Bachmanis; 1 priekšstāvis no Petrogradas latviešu labdarības bie-

drības K. Zariņš; 3 priekšstāvji no Iekšskrievijas organizacijām — A. Šteina kdze Kazaņa, Ed. Liepiņš Vitebskā un J. Kazaks Haļkovā. (Vēlāk kooptēti Dr. A. Butulis no Latviešu izglītības biedrības, Fr. Grosvalds no Latviešu palīdzības komitejas, J. Everts no Pleskavas organizacijām, A. Sīmanis — juridiskās nodalās vadītājs un advokāts J. Ķēmanis Centralkomitejas biroja vadītājs.

Centralkomitejas valdē ievēlēja: par priekšnieku V. Olavu, par priekšnieka vietniekiem J. Čaksti un A. Bergu, par sekretariem Kr. Bachmani un M. Antonu, par kasiēriem H. Zariņu un J. Seskovu, un kā valdes locekļus bez noteiktiem amatiem abus valsts domniekus J. Goldmani un J. Zālīti. (Pēc V. Olava nāves 1917. g. par Centralkomitejas priekšnieku ievēlēja J. Čaksti un par priekšnieka vietnieku J. Ķēmani.) Pēc valdes ievēlēšanas Olavam ar savu lielo taktu un moralisko spēku vēl tani pašā naktī izdevās pārvarēt visas grūtības un nesaskaņas ar dažiem Rīgas darbiniekiem, kuŗi nebij mierā ar priekšnieka vēlēšanām, un tā nogludināt ceļu uz lielu, vienotu, spēcīgu kopdarbību.

Centralkomiteja iesāka savu darbību septembra pirmās dienās 1915 gadā. Līdz ar šo darbību iesākās jauns laikmets nevien latviešu bēgļu, bet arī visas latvju tautas dzīvē. Visi latviešu spēki steigās Centralkomitejai palīgā. Mūsu zinību vīri, politiķi, juristi, skolotāji, mācītāji, zemkopji, inženeri, mākslinieki, rakstnieki, žurnālisti, komponisti, tehniķi un mūsu idejiskā jaunatne, visi, kam mīja mūsu tauta, un tautas lielā nākotne, nesa Centralkomitejai savus labākos un skaistākos garīgās darbības ziedus. Visi sajuta, ka Centralkomiteja ir izklīdušo latviešu gara spēku, gaišāko domu un nākotnes cerību apvienojums.

No Centralkomitejas darbības pirmās dienas valsts domnieki Zālītis un Goldmanis vairs nestrādāja atsevišķi. Visas savas politiskās runas, kuŗas viņi vēlāk cēla Valsts Domei priekšā, viņi pārrunāja un papildināja Centralkomitejas valdē, saskaņā ar valdes

aizrādījumiem; likumprojektus un ierosinājumus, kas attiecās uz Latviju, vispirms apsprieda Centralkomitejā; politika, kas bij vadāma un tapa vadīta ar cara valdību latvju tautas labā, modās un nogatavojās Centralkomitejā. Baltijas un Latgales latviešu apvienošanas un Latviešu Pagaidu Nacionālās Padomes dibināšanas ideja modās Centralkomitejā.

Centralkomiteja drīzā laikā apvienoja visas latviešu organizācijas (izņemot „Dzimteni“) un pašus bēgļus pa visu plašo Krieviju. Viņa neatlaidīgi aicināja visus latviešus atpakaļ uz dzimteni un kavēja viņus saistīties svešatnē pie zemes vai pie ilgstošas dzīves vietas.

Centralkomitejas autoritāte bēgļu un krievu iestāžu acīs bij liela. Latviešu bēgļu organizācijas un paši bēgļi jau skatījās uz Centralkomitejas lēmumiem un rīkojumiem kā uz likumu, kuram visi labprātīgi un ar cieņu padevās.

Tā Centralkomiteja spēja izpildīt īsta un patiesa latviešu parlamenta uzdevumu.

Centralkomitejā nebij ne augstāku, ne zemāku darbinieku, ne priekšnieku, ne kalpotāju. Te visi — sākot ar Vili Olavu un beidzot ar iestādes apkalpotāju — bij vienādi vajadzīgi un vienādi cienīti un atzīti. Tikai katrs ar lielāko apziņu un pašizliedziņu izpildīja savu atsevišķu uzdevumu.

Nav iespējams pilnīgi aprakstīt lielo sajūsmu, darba mīlestību, izturību, pašuzpūrešanos un satību, ar kādu strādāja visi Centralkomitejas darbinieki — tiklab vīrieši, kā sievietes — birojā, valdē, un Centralkomitejas kopsēdēs vai viņas nodalēs. Visi sekoja sava lielā priekšsēdētāja Viļa Olava priekšzīmei, kurš slims būdams, pretēji ārstu aizliegumam, uzņēmās šo lielo darbu tautas vislielākās pārbaudīšanas dienās un ziedoja šim darbam savu dzīvību.

Tautas un dzimtenes mīlestību, lielu darba un gara vienību un lielu moralisku spēku Centralkomiteja un visi viņas darbinieki lika mūsu topošās valsts pa-

Uz šiem drošiem pamatiem visi cīti pašai dziedīgie
latvju cīnītāji un cīnītājas kara laukā un bēgļu ceļā,
svešās zemēs un izpostītā latvju sētā un druvā uzcēla
un nostiprināja mūsu neatkarīgo valsti un nodeva latvju
tautai viņas nākotnes likteni viņas pašas brīvās rokās.

Pēcvārds

Rakstot dienas grāmatas un piezīmes kara un bēgļu laikmetā, mans nolūks bij kādu daļu no šī liela laikmeta notikumiem un latvju tautas centieniem, cīņām, ciešanām, varoņdarbiem un uzvarām uzglabāt mūsu vēsturniekam un nākošām paaudzēm.

Manos aprakstos bieži atkārtojas vienas un tās pašas ainas, tikai dažādos apgabalos. Par tām varētu teikt, ka bij lieki par līdzīgu notikumu rakstīt vairākas reizes.

Es to darīju tanī nolūkā, lai pēc iespējas uzglabātu ziņas jo pilnīgākas par plašākiem Latvijas apvidiem un lielākām tautas masām, un pierādītu, ka visos apgabalos un dažādos apstākļos mūsu tautai ir bijis jāpiedzīvo liels posts un neaprakstāmas ciešanas.

Dažādus sīkumus — dabas ainas, cilvēku raksturus, sejas, kustības un tamlīdzīgi, es esmu atzīmējis, kā materialu mūsu rakstniekiem, ja viņi vēlētos manas piezīmes izmantot.

Visus savus personīgos aprakstus es esmu uzrakstījis pašu notikumu brīdī un vietā. Tādēļ tie visi ir patiesi.

Dažas no manām dienasgrāmatām palika Maskavā manās bēgļa lietās. Tās, cik man zināms, nodotas tribunalam un gājušas zudībā.

Daži bēgļa ceļa un notikumu apraksti palika Pēterpilī, slēgtā šķirstā.

Par šo aprakstu likteni man paziņoja Pēterpils mājas komiteja, ka lielinieki aizveduši manu bēgļa šķirstu un tā arī šie manuskripti nozuduši.

Ļoti daudz manu fotografisku uzņēmumu no bēgļu dzīves uzglabājās Pēterpilī Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Centrālkomitejas birojā. Šos retos uzņēmumus lielinieki aizveduši līdz ar Centrālkomitejas arhivu.

Šīs grāmatas pirmā daļā ievietoti apraksti no kara un bēgļu dzīves, bēgļiem dzimteni atstājot, kā arī attēloti apstākļi, kādos krita bēgļi Krievijā ieejot un tur bēgļu dzīvi uzsākot.

Pirmo daļu nobeidzu ar Latv. Bēgļu Apgādašanas Centrālkomitejas nodibināšanu. Pēc Latv. Bēgļu Apgādašanas Centrālkomitejas nodibināšanas iesākās bēgļu un vispār latvju tautas dzīvē jauns laikmets, par kura notikumiem būs runa grāmatas otrā daļā.

Otrā daļā būs ievietotas dienas grāmatas un apraksti no bēgļu dzīves Krievijas malū malās un aprakstīti atsevišķu bēgļu raksturīgi likteņi. Šī daļa beigsies ar bēgļu atgriešanos dzimtenē.

Pirmo daļu nebija iespējams plašāki ilustrēt tālāk, ka kara dienās bēgļiem no dzimtenes izejot, bija aizliegts izdarīt fotografiskus uzņēmumus. Retie atgadījuma uzņēmumi, kurus apgādniecībai izdevās iegūt, ir ievietoti.

Grāmatu apgādniecība „Saule” līdz ar mani nopūlās atrast dažādās iestādēs un pie privatpersonām uzņēmumus no bēgļu dzīves. Ja būs vajadzīgs grāmatu iespīest otrā izdevumā, tad cerams, to izdosies bagātīgāki ilustrēt.

Autors

ILUSTRACIJAS

Jāzeps Grosvalda — Vecais bēglis, Valsts mākslas muzeja īpašums

Kaŗa lauks, no Kaŗa muzeja krājumiem

Pirmā kaujas līnija, no Kaŗa muzeja krājumiem

Latvju tautas dāvanu izdalīšana priekšējās pozīcijās, no Kaŗa muzeja krājumiem

Meŗš pēc kaujas, „Klio“ uzņēmums

Kritušo cīnītāju piemīnai, „Klio“ uzņēmums

Frontes aizmugurē, no Kaŗa muzeja krājumiem

Pēc bēgļu aizieŗšanas, A. Baucē uzņēmums

Ienaidnieka karēivis uz bēgļu atstātās dzīves drupām, no Kaŗa muzeja krājumiem

Ceļā uz nezināmu nākotni . . ., no Kaŗa muzeja krājumiem

Krievu kaŗaspēks atkāpjas „pilnīgā kārtībā“, no Kaŗa muzeja krājumiem

Kurp iet? no Kaŗa muzeja krājumiem

Bez palīdzības, no Kaŗa muzeja krājumiem

Bez pajumtes, J. Lapīna uzņēmums

Zem klajas debess, „Klio“ uzņēmums

Uz rekvizijas komisiju gaidot, „Klio“ uzņēmums

„Ko nu tājāk darīt?“ J. Lapīna uzņēmums

Azāids darba vietā, J. Lapīna uzņēmums

Bēgli patversmē, J. Lapīna uzņēmums

Bēgļu pusdienas patversmē, J. Lapīna uzņēmums

Latvieŗu Bēgļu Apgādāŗšanas Centrālkomiteja

SATURS

	Lp.p.
I Karš	7
II Pirmais bēgļu ceļa zvans	13
III Neticamas prieka ziņas	17
IV Lejaskurzemes bēgļi	19
V Pēc ienaidnieka aiziešanas	21
VI Pa ienaidnieka pēdām	26
VII Pamirusi dzīve	29
VIII Dzīves trūdu smaka	33
IX Pirmie bēgļu gaitas vēstneši	35
X Asiņu tvaikā	40
XI Sarežģīti pienākumi	42
XII Viltīgi administratīvi rīkojumi	49
XIII Bēgļu dzīves nejausības un maizes rūpes	52
XIV Malkas trūkuma un negaisa dēļ	57
XV Bēgļu straumes un kara dzīves mutuļos	61
XVI Pirmā diena bēgļa ceļā	105
XVII Otrā diena ceļā	142
XVIII Šausmu ainas	150
XIX Visādi atgadījumi	155
XX Trešā diena	164
XXI Vienotu bēdu ielejā	175
XXII Ceturtā diena	183
XXIII Uz Daugavas krastiem	187
XXIV Kara aizmugures jukās un ēdināšanas vietās	190
XXV Uz kurieni braukt?	196
XXVI Ar sarkano vilcienu	201

	L.p.p.
XXVII Pirmā krievu pilsētā	215
XXVIII Krievijas sirdī	221
XXIX „Pokrovka 11“	230
XXX Pastāvīgā bēgļu darbā	237
XXXI Ziņas par pirmiem latviešu bēgļiem Maskavā	248
XXXII Bēgļu ceļš Tukuma-Ķemeru-Slokas-Rīgas gājienā	251
XXXIII Lielā bēgļu kustība pa Krievijas ceļiem un vakzālēm	270
XXXIV Pajumtes dēļ	275
XXXV Nacionāli jautājumi	280
XXXVI Bēgļu apgādība uz sienas kartes	284
XXXVII „Tumšā roka“	288
XXXVIII Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Centrālkomiteja un viņas lielie mērķi	291
Pēcvārds	313
Ilustrācijas	